

THE CLASSICS OF INTERNATIONAL LAW

EDITED BY

JAMES BROWN SCOTT

*Member of the Institute of International Law
President of the American Institute of International Law*

De Jure Naturae et Gentium Dissertationes

BY SAMUEL RACHEL

Jurisconsult and Professor of Law in the illustrious University of Holstein

EDITED BY LUDWIG VON BAR

*Professor of Criminal Law and Procedure and of International Law
in the University of Göttingen*

- Vol. I. A Reproduction of the Edition of 1676, with Introduction
by Ludwig von Bar, and List of Errata.
Vol. II. A Translation of the Text, by John Pawley Bate, with
Index of Authors Cited.

TYPOGRAPHY BY
THE LORD BALTIMORE PRESS
BALTIMORE

PHOTO-REPRODUCTION BY
THE COLUMBIA PLANOGRAPH CO.
WASHINGTON

PREFACE.

The Carnegie Institution of Washington has undertaken the republication of the leading classics of International Law, and the present volume, Rachel's *De Jure Naturae et Gentium Dissertationes*, was edited with an introduction, shortly before his death in 1913, by Ludwig von Bar, the distinguished German publicist and for many years professor at the University of Göttingen. The English translation of the text of Rachel's treatise has been made by Mr. John Pawley Bate.

The reasons for including Rachel's treatise, published for the first time in 1676, are sufficiently set forth by Professor von Bar in his introduction, but it may be said in this place and in passing that Rachel's Dissertations were in the nature of a protest against the school of natural law, of which Pufendorf was the very head and front, and contributed in no small measure to the conception of International Law as a system of positive law, and that Rachel, by virtue of this work, occupies an honorable rank as a member or as a forerunner of the positive school. The original text is exceedingly difficult to procure and has not hitherto been translated into English. The photographic reproduction places the work within the hands of scholars of any and all countries, and Mr. Bate's translation makes its mastery an easy matter to the English-speaking world.

One reason for undertaking the reprinting of the classics of International Law is the difficulty of procuring the texts in convenient form for scientific study; the libraries in the United States have been searched with the result that few of the earlier works were to be found. Another reason is that some of the works selected for republication have never been translated into English. The American publicist is therefore at a disadvantage in consulting works of admitted authority, and when found they are, as

it were, sealed books to all but trained Latinists. The specialist is thus forced to rely upon summary statements and references to them to be found in treatises on International Law, or is driven to examine them in European libraries, often a difficult task, while the general reader is practically barred from the stores of knowledge locked up in earlier works on the Law of Nations. The same difficulty exists in Latin America, Japan, and in a lesser degree in many European countries.

Eminent publicists, European and American, who have been consulted as to the usefulness of the plan to republish the Classics, have endorsed the project and have pledged their personal co-operation. The works to be included in the series have not only been approved but suggested by them, so that the undertaking is international in scope, in selection, and in execution.

The underlying principle of selection has been to reissue those works which can be said to have contributed either to the origin or to the growth of International Law and the term classic has been used in the broad rather than in the narrow sense, so that no work will be omitted which can be said to have contributed to the origin or growth of the Law of Nations. The masterpieces of Grotius will naturally be the central point in the series, but the works of his leading predecessors and successors will likewise be included. The text of each author will be reproduced photographically, so as to lay the source before the reader without the mistakes which might creep into a newly printed text. In the case of the early authors the photographed text will be accompanied by a revised text whenever that course shall seem desirable. An Introduction will be prefixed to each work, giving the necessary biographical details and stating the importance of the text and its place in International Law; tables of errata will be added, and notes deemed necessary to clear up doubts and ambiguities or to correct mistakes in the text will be supplied. Variations in successive editions of the text published in the author's lifetime will be noted, but little or nothing in the nature of historical commentary will be furnished.

Each work will be accompanied by an English version made expressly for the series by a competent translator.

It is hoped that the series will enable general readers as well as specialists to trace International Law from its faint and unconscious beginnings to its present ample proportions and to forecast with some degree of certainty its future development into that law which Mirabeau tells us will one day rule the world.

JAMES BROWN SCOTT,
General Editor.

Washington, February 28, 1916.

Samuel Rachelius Icus, Sereniss^{mo} Slesvici et Holstiae Duci
 Gettorpiensi à Consiliis, Eiusdemq^{ue} ad Tractatus Pacis Universalis
 Noviomagenſis Legatus extraordinarius &c.

J.H. Quiter pinxit. Culm^{us} exiecit

JCti et in

De Jure Natuise, et Jura, in Europa, et Asia

Memorandum
M
In

RECEIVED

Presented to
Clerk
of the
Court of the
Honorable
John Quincy

PUBLISHED BY THE COMMISSIONER OF THE GENERAL LAND OFFICE

SAMUELIS RACHELII

JCti et in Illustri Holsatiae Academia Antecessoris

De Jure Naturae et Gentium Dissertationes

EDITED BY

LUDWIG VON BAR,

Privy Councillor of Justice and Law

*Ordinary Professor of Criminal Law and Procedure and of International Law,
and formerly also of Civil Procedure, in the University of Göttingen*

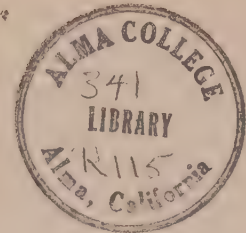
Honorary Doctor, Bologna, Cambridge, Christiania, and Oxford

Member and Sometime President of the Institute of International Law

Member of the International Court of Arbitration at The Hague

VOLUME ONE

Property of
CLQA
Please return to
Graduate Theological
Union Library

WASHINGTON, D. C.

PUBLISHED BY THE CARNEGIE INSTITUTION OF WASHINGTON

1916

18085

TABLE OF CONTENTS.

VOLUME I.

1. Einleitung, by Ludwig von Bar.....	7a-16a
2. Epistola Dedicatoria, Dissertatio Prima De Jure Naturae, De Virtute Morali, De Bona Indole, and Dissertatio Altera De Jure Gentium	i-x, 1-334
3. List of Errata	335

VOLUME II.

1. Introduction, by Ludwig von Bar.....	7a-16a
2. Translation of Epistola Dedicatoria, Dissertatio Prima De Jure Naturae, De Virtute Morali, De Bona Indole, and Dissertatio Altera De Jure Gentium.....	i-iv, 1-225
3. Index of Authors Cited.....	227-233

EINLEITUNG.

Samuel von Pufendorf hatte in seinen 1660 erschienenen *Elementorum jurisprudentiæ universalis libri tres* die Existenz eines positiven von dem *jus naturale* zu unterscheidenden *jus gentium* (Völkerrechts) geleugnet. Allgemein, so lautete seine Meinung, seien die Staaten nur durch das Naturrecht gebunden; daneben gebe es freilich ein Vertragsrecht und unter den zivilisierten Völkern beobachtete Sitten. Aber Vertragsrecht gelte nur unter den Staaten, welche den Vertrag geschlossen haben, und von Sitten (Gewohnheiten) könne ein Staat sich jederzeit lossagen, allerdings unter dem Nachteil, dass andere Staaten dann Vergeltung üben, und dass der Staat, der von einer vielfach beobachteten Sitte abweiche, getadelt werde, Nachteile, die Pufendorf nicht sehr hoch anzuschlagen scheint und die, wie er an einigen Beispielen nachzuweisen unternimmt, auch verschiedentlich in der Praxis von Regierungen und Heerführern nicht gescheut worden sind. Diese Lehre, die Pufendorf als jugendlicher Gelehrter in seinen *Elementa jurisprudentiæ universalis* (Lib. I, definitio 13, §§ 24-26) 1660 vertreten hatte, wiederholte er 1672 in seinem grossen Werke *De jure naturæ et gentium* (Lib. II, cap. 3, § 23), und man kann sich vorstellen, dass die Autorität des berühmten Schriftstellers ihr Anhänger verschaffte. Sie war aber nicht nur irrig, vielmehr auch gefährlich: ihr zufolge war die allmähliche Verwandlung einer dem Fortschritte der Kultur entsprechenden Sitte in wirkliches bindendes Recht unmöglich, und sie verkannte, dass in wichtigen und mehr und mehr in internationalen, wiederkehrenden Vertragsbestimmungen ein allgemeiner Rechtssatz sich durchringen könne, und dass Verträge, direkt sich beziehend auf allgemeine Rechtsnormen und abgeschlossen unter den bedeutenderen Kulturstaaten, nach und nach auch von denjenigen Staaten als massgebend beobachtet werden, welche dem Vertrage nicht beigetreten sind, eine Erscheinung, die freilich deutlicher erst in unserer Zeit sich bemerkbar gemacht hat. Es war daher verdienstlich, diese die Willkür begünstigende Lehre, welche das gesamte Völkerrecht nur auf den schwankenden Boden von ver-

meintlich aprioristisch gefundenen naturrechtlichen Prinzipien stellte, zu bekämpfen und wieder hervorzuheben, dass neben dem *jus naturæ* auch ein positives Völkerrecht bestehe. Dies Verdienst kommt Rachel zu.¹

Samuel Rachel,² geboren am 6. April 1628 in dem in Ditmarschen (Holstein) belegenen Marktflecken Lunden als jüngster Sohn und sechstes Kind des Pastors Mauritius Rachel, verlebte eine harte Jugend. Beim Tode des Vaters wurde der neunjährige Knabe von der Mutter zur Schule nach Husum geschickt und blieb dort zwei Jahre. Dann erwirkte die Mutter seine Aufnahme in die Bordesholmer Gelehrtenschule, die 1566 von Herzog Hans von Holstein aus den Einkünften des dort aufgehobenen Klosters errichtet war und einer Anzahl (anfangs 12, später 36) von Schülern neben dem Unterricht völlig freien Unterhalt gewährte, eine Wohltat, die auch Samuel Rachel zunächst fünf Jahre hindurch genoss. Infolge der Besetzung Holsteins durch die schwedischen Heere wurden 1643 die Zöglinge der Anstalt entlassen. R. kam daher zur Gelehrtenschule nach Hamburg, aber nur für kurze Zeit, da die Mutter nicht im Stande war, den Unterhalt des Sohnes in Hamburg zu bestreiten; dieser musste bald als Lehrling bei einem Apotheker eintreten, und da ihm dies sehr wenig gefiel, zu der inzwischen wiederhergestellten Bordesholmer Schule zurückkehren. Freilich liess er sich, wie er in seiner Autobiographie bemerkt, "sehr ungern in diese Schul- oder Zwangsanstalt wieder einengen", nur gezwungen dadurch, dass das Vermögen der Familie durch die Aufwendungen für drei ältere Brüder sehr geschmälert war. "Wie viel Leiden und Kummer", sagt R. weiter, "ich in dieser Zwangsanstalt ausgestanden habe, lässt sich mit Worten nicht ausdrücken, und schon die Erinnerung daran erfüllt mich mit Schauer". Bei ungenügender und sogar ungesunder, oft Krankheit verursachender Nahrung schliefen die Zöglinge in Räumen, die im

¹ In seinem dritten Kapitel, welches im Text erwähnt ist, nimmt Pufendorf Bezug auf die Lehre Rachels, aber ohne dessen Namen zu nennen. Vgl. Nys, *Revue de droit international et de législation comparée*, Bd. XVI (1914), S. 284.

² Ueber Rachels Schriften vgl. v. Ompteda, *Literatur des Völkerrechts*, 1780, Bd. I, S. 275-278; über Leben und Schriften R.'s: Jöcher, *Allgemeines Gelehrten-Lexikon*, Bd. III; *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. XXVII, S. 104; über sein Leben besonders den von Ratjen im *Archiv für Staats- und Kirchengeschichte der Herzogtümer Schleswig-Holstein und Lauenburg*, Bd. I (Altona, 1833), S. 335-362, und Bd. III (1837), S. 99-166, veröffentlichten Auszug aus Rachels abschriftlich in der Kieler Universitätsbibliothek befindlicher Autobiographie.

Winter kalt waren und im Sommer durch Mückenschwärme heimgesucht wurden. Dazu regnete es bei jedem noch so geringfügigen Anlass Prügel, und der Rektor der Anstalt ersann zudem zuweilen noch besondere Qualen, indem er z. B. im heissen Sommer einen Monat lang jeden Spaziergang untersagte und die Fenster vernageln liess. Der Unterricht war allerdings nicht schlecht. Aber die strenge Zucht erbitterte manche Zöglinge zu verzweifelterm Trotz, während sie andere zu sklavischer Furcht erniedrigte. Hiernach muss man es als ein Zeichen einer starken, gesunden und kernigen körperlichen und geistigen Natur betrachten, dass R., obschon er oft Lebensüberdruß empfand, und ihm die liebende Sorgfalt der Eltern fehlte, später gleichwohl im Stande war, Hervorragendes zu leisten. 1648 wurde er als reif in Bordesholm entlassen, und zwar wie üblich zur Universität nach Rostock, um dort ein Triennium hindurch auf Kosten des Herzogs zu studieren. Dem Wunsche der Eltern gemäss, und da das Bordesholmer Stipendium dafür besonders bestimmt war, widmete R. sich dem Studium der Theologie. Bald bemerkte er indess, dass er sich wenig dazu eigne, Predigten zu halten, und dazu kamen die damaligen theologischen Streitigkeiten, die ihm das Studium erschwerten. So entschloss er sich unter bereitwilligst vom Herzog erteilter Einwilligung zum Studium der Geschichte, Philosophie und Jurisprudenz überzugehen, zu letzterer Wissenschaft allerdings, wie R. bemerkt, zu spät, um von den Vorlesungen mehrerer an der Rostocker Universität lehrender tüchtiger Juristen noch Nutzen zu haben. So verliess er nach $3\frac{1}{4}$ Jahren Rostock, um nunmehr in Jena hauptsächlich Jurisprudenz zu studieren. Mangel an hinreichenden Mitteln zwang ihn, den Aufenthalt bald wieder in Holstein zu nehmen, um durch Erteilung von Unterricht seinen Lebensunterhalt zu verdienen. Eine Stelle als Erzieher in einem adligen Hause musste er nach vier Monaten wieder aufgeben, obschon seine Zöglinge ihn sehr liebten und sein Fortgehen betrauernten, da äussere Umstände unerträglich waren und ihm ein hitziges Fieber zuzogen. R. ist darauf an der Bordesholmer Schule Lehrer gewesen. Die Schule verfiel aber immer mehr, und nach einem Jahre sah sich R. veranlasst, eine Stelle als Erzieher in einem adligen Hause, nun im Halberstädtischen Gebiete, anzunehmen. Hier war ihm endlich das Geschick günstig, da er

schon nach 7 Monaten mit seinen Zöglingen nach der Universität Helmstedt gesandt wurde, wo er zwei Jahre studierend, namentlich bei Conring, öffentliches Recht hören konnte und berühmten und hervorragenden Persönlichkeiten, wie den Theologen Calixt und Christoph Schrader bekannt wurde. Eine von ihm gewünschte Anstellung an einer neu gegründeten Ritterakademie (Gymnasium) in Lüneburg entging ihm durch einen Zufall, und aus einer ihm angetragenen Anstellung in Frankfurt am Main wurde nichts da der Plan, dort ein höheres Gymnasium zu errichten, damals schliesslich nicht zur Ausführung gelangte. R. hielt sich aber aus diesem Anlass einige Zeit in Frankfurt auf und lernte hier unter anderen fürstlichen Gesandten, welche nach Frankfurt wegen der Kaiserwahl und behufs Friedensunterhandlungen gekommen waren, den braunschweigischen Gesandten Johann Schwartzkopf kennen, der R. als Sekretär in Dienst nahm, und auf dessen Empfehlung er 1658 zum Professor der Moralphilosophie an der Universität Helmstedt ernannt ward.

Hier entstanden neben der von einer Einleitung begleiteten Herausgabe der s. g. Nikomachischen Ethik des Aristoteles eine Reihe von Dissertationen moralphilosophischen Inhalts. 1665 verliess R. Helmstedt, um bei der Errichtung der Universität Kiel eine erfolgreiche Tätigkeit zu entfalten und an dieser Universität sogleich eine Professur des Natur- und Völkerrechts zu übernehmen. In Kiel erschienen dann die *Dissertationes de jure naturæ et gentium* * 1676.

Bald nach diesem Zeitpunkte endigte R.'s Tätigkeit als akademischer Lehrer, ein Vorgang, bei dem wohl mancherlei an der Universität gesponnene und gegen R. gerichtete Intriguen mitwirkten. R. trat nun in Hamburg als diplomatischer Agent in die Dienste seines Gönners, des aus seinem Lande vom Könige von Dänemark vertriebenen Herzogs Christian Albrecht von Schleswig-Holstein-Gottorp, vertrat diesen Fürsten 1678 bei den Friedensverhandlungen zu Nymwegen und verblieb bis zu seinem Tode—13. Dezember 1691—in verschiedenen amtlichen

* Diese beiden Dissertationen wurden in *einem* Band veröffentlicht, welcher hier im Neudruck erscheint. Nur die zweite Dissertation hat das Völkerrecht spezifisch zum Gegenstand, und sie füllt die Seiten 233-334 des Bandes. Diese Einleitung beschäftigt sich nur mit dieser zweiten Dissertation. Die beiden Dissertationen sind gewidmet dem Braunschweig-Lüneburgschen Rat Otto Grote, mit dem Rachel in Jena bekannt geworden war. Ueber Grote vgl. *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. IX, S. 758 ff.

Stellungen im Dienste des Herzogs, für den er namentlich in gesandtschaftlichen Geschäften, z. B. in Dresden, Regensburg und Nürnberg tätig war. Er war schliesslich Dr. jur., Etatsrat, auch schwedischer Hofrat.

Für den Herzog Christian Albrecht hat er mehrere Staatschriften verfasst. Daneben erschienen von ihm noch 1680: *Introductio in jus Germanicum*, Amstelodami 1680 neugedruckt und 1681 *Institutionum jurisprudentiæ libri IV* (Kiel).

Seine Autobiographie zeigt ebenso wie die Dissertationes über Natur- und Völkerrecht den Verfasser als einen Mann von nicht gewöhnlicher Intelligenz, und die Autobiographie lässt erkennen, dass auch Charakterstärke ihm nicht fehlte.

R. trennt im Gegensatz zu Grotius das Völkerrecht vom *jus naturale*. Das Völkerrecht gehört R.'s Theorie zufolge (vgl. §§ V-IX und besonders den Anfang des § IX) zum *jus arbitrium*,⁴ das entweder auf Verträgen oder auf Gewohnheit beruht (vgl. § II), in welcher letzteren R. einen stillschweigenden Vertrag erblickt; denn, da die Staaten von einander unabhängig sind, können Verpflichtungen der Staaten nur durch Vertrag entstehen. Der stillschweigende, durch Gewohnheit entstandene Vertrag braucht jedoch nicht von sämtlichen Völkern *geschlossen* zu sein: man kenne ja nicht einmal alle auf der Erde existierenden Völker. Es genüge, wenn mehrere Staaten, und insbesondere die zivilisierteren (*moratiores*, § XXIII) eine bestimmte Norm anerkennen. Aber andererseits könne ein Vertrag auch *nur* Rechtsverhältnisse der vertragschliessenden Staaten betreffen, so dass neben dem allgemeinen Völkerrechte (*jus gentium commune*) auch ein *jus gentium "proprium"* bestehe, welches nur zwischen einzelnen Staaten gelte (§ XXIII).

Wahrscheinlich, meint R. (§ XXX), sei übrigens das *jus gentium commune* aus dem *jus gentium proprium* hervorgegangen, und zwar durch Nachahmung dessen, was in besonderen Fällen als zweckmässig angenommen sei. Von dieser Anschauung ausgehend kritisiert R. die Aeusserungen einer Anzahl namhafter Autoren über das Wesen des Völkerrechts, so insbesondere die Meinung von Zouche, Albericus Gentilis (§§ XXXI ff.), und geht dann über zunächst zur Darstellung des Kriegsrechts. Das

⁴ R. verwirft daher konsequent die häufig gemachte Einteilung von *jus gentium "primævum"* oder "*primarium*" und andererseits *jus gentium "secundarium"* (§ XVII).

Naturrecht verlangt, wie R. sagt, eine *justa causa*, d. h. eine schwere Verletzung für den Beginn eines Krieges; eine geringfügige Verletzung soll nicht genügen, da solche nicht einmal für eine zivilrechtliche Restitutio hinreiche, wie viel weniger also für das *præternaturale remedium* des Krieges; ausserdem sei eine *justa causa* nicht vorhanden, wenn Genugtuung angeboten werde, und das Ziel müsse immer der Frieden sein. Endlich aber verlange das *jus naturæ* dass im Kriege nur erlaubte Mittel angewendet werden, und dabei komme auch das *jus arbitrarium* in Betracht, der *tacitus consensus* der Völker.

Ein nach Völkerrecht rechtmässiger Krieg setze aber auch voraus, dass er von der höchsten Gewalt eines Staates unternommen werde, und dass sein Beginn dem Gegner, feierlich oder wie die Sitte es fordere, angezeigt werde (§§ XLIV, XLV). Bei der Kriegführung selbst sei das Erlaubte (*licitum*) von dem anständigen *honestum* zu unterscheiden. Für erlaubt hält R. noch, Kinder und Frauen und Solche zu töten, die sich ergeben wollen, nicht aber solche Personen, die bereits als Gefangene angenommen sind, und ebenso sei es nach Ansicht der besseren Autoren unerlaubt, Gift zu verwenden. Sachen, welche dem Feinde gehören, können unbeschränkt weggenommen und zerstört werden, und davon sind nach R. nicht einmal dem Gottesdienste geweihte Sachen (Gebäude) ausgenommen. Was im Kriege dem Feinde abgenommen sei, gehe in der Weise in das Eigentum des Nehmenden über, dass dies Eigentum allgemein und definitiv von dem Sieger wie von Dritten anerkannt werden müsse. Wie R. ausdrücklich bemerkt, sei hier kein Unterschied zwischen öffentlichem und Privat-Eigentum (XLVII-XLIX).⁵ Dagegen gelte unter den *christlichen Nationen* nicht mehr der Satz, dass Gefangene Sklaven werden, wie Grotius insbesondere bezeuge—ein Beispiel, wie R. bemerkt, für die Existenz eines "*jus gentium commune minus late patens*." Dagegen erlangt der Sieger über einen völlig unterworfenen Staat oder einen unterworfenen Teil des gegnerischen Staates nach erfolgter Abtretung

⁵ Der hier folgende § L beschäftigt sich—die Gedankenverbindung mit dem Vorhergehenden oder dem Folgenden fehlt—mit der Auslieferung der Verbrecher. R. betrachtet es als einen Satz des Völkerrechts, dass verfolgte Verbrecher ausgeliefert oder von dem Staate selbst, in dessen Gebiet sie sich geflüchtet haben, bestraft werden. Allerdings wird diese völkerrechtliche Pflicht beschränkt auf Verbrechen "*quæ statum publicum tangunt*" (Staatsverbrechen) und auf besonders schwere Verbrechen.

die höchste Gewalt (LI). Was gegen den Feind während eines Waffenstillstandes geschieht, ist Verletzung des Völkerrechts. (LII). Das *postliminium* behandelt R. noch als geltendes Recht. Ueber die Behandlung von Geisseln äussert er keine eigene Meinung, berichtet vielmehr darüber nur nach historischen Vorgängen (LIV, LV). Die harte Behandlung des Gegners (und der Geisseln), welche nach dem Uebereinkommen der Völker (*ex placito*) erlaubt ist, veranlasst R. zu der Ausführung, dass in dem gewillkürtem Völkerrechte Vieles dem Naturrechte widerspreche und also ungerecht sei; so müsse man, wie Grotius ein *jus gentium externum* und ein *jus gentium internum* unterschieden habe, ein *jus gentium "verum"* (das nicht gegen das Naturrecht sei) und ein *jus gentium "putativum"* unterscheiden, und ersteres mildere, ja mache nicht selten das letztere unwirksam, wie Grotius nachgewiesen habe (LVI, LVII).

Zu den vorzüglichsten Vorschriften des Völkerrechts gehören diejenigen, welche die Sicherheit der Gesandten betreffen, d. h. genauer derjenigen Personen, welche (zu Verhandlungen) von der höchsten Autorität eines Staates an die höchste Autorität eines anderen Staates entsendet werden, und welche, wenn sie an den Gegner im Kriege entsendet werden, Herolde heissen. Es ist aber erforderlich, dass sie von dem anderen Staate als Gesandte zugelassen werden.⁹ Die Zulassung kann aus einer *justa causa* verweigert werden. Der Gesandte eines Staates, welcher letztere im Kriege besonders grausam verfahren ist, kann z. B. zurückgewiesen werden, ebenso der Gesandte eines Herrschers, der sich zum Atheismus bekennt und aus diesem Grunde kein Vertrauen verdiene. Man zieht daher oft vorher Erkundigungen ein über die zum Gesandten bestimmte Person. In der Streitfrage, ob die Gesandten nur gegen ungerechte Gewalt geschützt oder auch von der Gerichtsgewalt des Landes eximiert seien, entscheidet R. sich für die letztere Meinung; eintretenden Falles müsse man sich an den Souverän, den der Gesandte vertrete, wenden, und äussersten Falles habe man das Recht der Notwehr, die selbst Tötung der Gesandten rechtfertigen könne (LIX-LXVIII). Die Unverletzlichkeit der Gesandten erstreckt sich

⁹ In § LXIX wird ausgeführt und mit Beispielen belegt, dass Gesandte, in Staaten, bei denen sie nicht besonders zugelassen seien, keineswegs geschützt seien. Dagegen sollen die Trompeter, welche man im Kriege zur Ueberbringung von Schreiben an den Feind benutzt, unverletzlich sein (LXX).

auf das von ihnen zu benutzende Hausgerät und ihre Begleitung. Die völkerrechtswidrige Verletzung von Gesandten hat schon oft Kriege veranlasst, was R. nicht zu missbilligen scheint, während er die Ausübung der Talion in jenem Falle verwirft (LXXI, LXXII). Anschliessend an das Recht der Gesandten behandelt R. das Recht der Verträge. Friedensverträge haben, wie er bemerkt, oft eine weitreichende Bedeutung für eine grosse Anzahl von Staaten, und zuweilen werden sie durch accessorische Bestimmungen noch besonders gesichert, so durch freilich nicht immer unbedenkliche Uebernahme einer Garantie durch einen nicht unmittelbar bei dem Vertrage beteiligten Staat. Es gibt aber Bündnissverträge verschiedener Art (LXXIII-LXXVIII).

Nunmehr wendet R. sich wieder allgemeineren Erörterungen zu. Nachdem er hervorgehoben, dass von den Rechtsgeboten die Gebote der Moral (der internationalen Höflichkeit) zu unterscheiden seien (LXXIX), widerlegt er irrige Meinungen über das Wesen des Völkerrechts, so namentlich die Meinung, dass dem Völkerrecht angehöre die Teilung der Sachen (der Erde) unter die verschiedenen Völker und andererseits die Bestrafung der Schuldigen: die Teilung der Sachen, d. h. das Recht des Eigentums gehöre zum Naturrecht, das Recht zu strafen sei ein aus dem Gesetzgebungsrechte abzuleitendes Recht und in dem im Kriege geübten Rechte der notwendigen Verteidigung sei ein Recht zu strafen in keiner Weise enthalten (LXXX-LXXXIII). Dann aber werden ausführlich die Gründe widerlegt, mit denen die Meinung gestützt wird, dass es überhaupt ein Völkerrecht nicht gebe, eine Untersuchung, die R. deshalb nicht, wie man erwarten möchte, an den Anfang gestellt hat, weil er zuvor zeigen wollte, was im Einzelnen als Völkerrecht gelte. Den Einwand, dass nicht alle Völker ohne Ausnahme durch das Völkerrecht gebunden sein, betreffend, so wiederholt R. bereits früher Gesagtes, und dem Einwande, dass die Sätze des Völkerrechts nicht auf ausdrückliche Verträge sich zurückführen lassen, begegnet er mit dem Satze, dass ein *tacitus consensus* vorhanden sei, und dass es genüge, dass Etwas als Recht anerkannt und beobachtet werde, möge auch der Ursprung der Norm ungewiss sein. Wenn aber drittens geltend gemacht werde, dass Vorschriften des Völkerrechts einerseits ohne Weiteres abgeschafft und geändert werden, andererseits aber oft nicht beobachtet

werden, so sei diesem gegenüber an die Kraft des Gewohnheitsrechts und der Desuetudo zu erinnern. Demjenigen aber, der die Vorschriften des allgemeinen Völkerrechts verletzend als Feind Gottes der tyrannischen Willkür sich hingebe, pflege die Vorsehung Zaum und Strafe aufzuerlegen. (LXXXV-LXXXVIII.) Den Schluss bildet eine etwas weitläufige Wilderlegung des schon einmal kürzer von R. kritisierten von Hobbes und Pufendorf erhobenen Einwandes, dass die Völker nur durch das Naturrecht gebunden seien. An einzelnen Beispielen wird hier gezeigt, dass Vieles beobachtet werde als völkerrechtliche Vorschrift, was aus dem *jus naturæ* nicht abzuleiten sei, und umgekehrt Manches, was dem *jus naturæ* entspreche, tatsächlich nicht beobachtet werde, ohne dass man von einer Rechtsverletzung rede, während andererseits die Staaten dagegen sich verwahrten, das Völkerrecht zu verletzen, selbst wenn ein ungerechter Anspruch erhoben, eine ungerechte Massregel durchgesetzt werden solle (besonders CII). Einigermassen sonderbar erscheint dabei der letzte von R. benutzte Beweisgrund, dass alle Völker Münzen als Wertmesser und Tauschmittel benutzen, ein Rechtsgebrauch, der aus dem *jus naturæ* nicht abzuleiten sei (CVI-CXVIII.).

Zum Schlusse (CXIX-CXXI) wendet R. sich eindrucksvoll gegen Diejenigen, welche leichtfertig die Existenz des Völkerrechts, dieses gemeinsamen Bandes der Völker leugnen oder angreifen und so eine ungeheure Gefahr heraufbeschwören. Dagegen verdienen, wie er sagt, Diejenigen die grösste Anerkennung, welche bereits den Völkern und deren Lenkern empfohlen haben, durch einen allgemeinen Vertrag ein höchstes Fecialen-Kollegium einzusetzen, das alle unter den Völkern entstehenden Streitigkeiten zu entscheiden habe, so dass zum Kriege nur geschritten werde, wenn ein Volk dem Urteile jenes Kollegiums nicht nachkomme oder die Autorität desselben überhaupt nicht anerkennen wolle, wie man denn sage, dass ein derartiger Plan bereits von Heinrich IV¹ von Frankreich gehegt sei. Freilich könne ein solcher Vorschlag nicht Denjenigen gefallen, die Unrecht tun und blutige Kriege führen wollen, wohl aber den wahrhaft vom Christentum durchdrungenen Völkern und Denjenigen, die nicht Unrecht leiden und von Mächtigeren nicht unterdrückt

¹ Vgl. jetzt über diesen in Wahrheit nicht von Heinrich IV, sondern von Sully herrührenden Plan: Schücking, *Die Organisation der Welt*, Leipzig, 1909, S. 45.

werden wollen. Ganz besonders aber sei ein solcher Gerichtshof zu empfehlen oder nötig für die Streitigkeiten der deutschen Staaten untereinander und der einzelnen deutschen Staaten mit dem Auslande; denn in Wahrheit bilden die deutschen Staaten ein einheitliches Reich,⁸ das durch innere Streitigkeiten und Hereinziehen auswärtiger Mächte gefährdet werde. Der achäische Bund im Altertum und der helvetische Bund wie der Bund der belgischen Provinzen in der Neuzeit können als nützliche Beispiele von Einrichtungen für die Vermeidung von Kriegen innerhalb eines grösseren Ganzen angeführt werden.

Wie vorstehende Inhaltsübersicht der Arbeit Rachels ergibt, war R. ein scharfsinniger, aber auch mit praktischem Blicke arbeitender Autor, der zugleich eines optimistisch-idealistischen Zuges nicht entbehrte. Es war, wie Ompteda bemerkt, ein Fehler, dass R. das Naturrecht vom Völkerrechte trennte, da nicht (wie man heutzutage richtig sagen wird) das Naturrecht, wohl aber die Natur der Sache eine wesentliche, eigentlich *die* Grundquelle des Völkerrechts, ist. Aber der Fehler ist, wie Ompteda weiter bemerkt, mehr ein Fehler der Form, als ein materieller Fehler, da das Naturrecht von R. doch auf die Beziehungen der Völker zu einander angewendet wird. Vollkommen unerheblich ist der Fehler freilich nicht, da alles Dasjenige, was als unmittelbar positives Völkerrecht auf Verträgen und Gewohnheit beruht, für seine Anwendung in konkreten Fällen nach der Natur der Sache interpretiert werden muss, diese also gewissermassen die positiven Normen durchdringt und als massgebende Norm überall da zur Erscheinung kommt, wo jene positiven Normen Lücken und Zweifel lassen, während nach R.'s Auffassung das Naturrecht zuweilen Ergebnisse liefern kann, welche der völkerrechtlichen Grundlage entbehren oder völkerrechtlichen Normen widerstreiten.

LUDWIG VON BAR.

Göttingen, Juni 1913.

⁸ Hier beruft sich R. auf seinen berühmten Lehrer Conring. Was dieser Schriftsteller angeht, so schreibt Nys: "Rachel fut-il novateur? Il faut résoudre la question négativement. Dès la fin du XVIIe siècle et au début du XVIIIe siècle, des écrivains qui se sont occupés de son écrit *De jure naturæ et gentium*, ont fait remarquer que les idées fondamentales avaient été empruntées à l'homme d'immense talent qu'était Hermann Conring." *Revue de droit international et de législation comparée*, Bd. XVI (1914), S. 285.

SAMUELIS RACHELII, Jcti,
& in Illustri Holsatiæ Academia
Antecessoris,

De

JURENATURÆ
ET
GENTIUM

DISSERTATIONES.

KILONI,

Literis Joachimi Reumanni. Acad. Typogr.

Anno cl^a l^a c LXXVI.

SERENISSIMI
BRUNSVICENSIIUM ET LUNEBURGENSIIUM
DUCIS,

SPECTATISSIMÆ FIDEI
ET PRIMÆ DIGNITATIS
CONSILIARIO,

PERILLUSTRI AC GENEROSISSIMO
DOMINO,

DOMINO OTTHONI
GROTE,

TOPARCHÆ IN FRIDELAND,

Dinastæ in Wedesbüttel, Fachenfelde, Jü-
en, Wreßädt & Kneisebek &c.

PATRONO ET AMICO
SUO MAGNO,

Salutem & Felicitatem perpetuam.

Magnum

MAgnum TE fore , magnisq; rebus ac muneribus admotum iri , PERILLUSTRIS DOMINE GROTE , non tam divinabam , quàm ex certis indiciis colligebam , cum Studiorum gratia in Academia JULIA unà essemus , ibiq; nescio quot modios salis consumeremus. Quo familiari convictu sicuti ingenia moresq; animi rectissimè explorari possunt , ita ad amicitiam conciliandam & conservandam is plurimum confert. Discendi cupiditas in TE erat flagrantissima , & , licet inprimis iis TE studiis traderes , quæ animum perficiunt , etiam illas artes & exercitia sedulò adjungebas , quibus corpus ad pacis belliq; munia promptè ac dextrè obeunda , vel ornari , vel instrui , & pro natalium TUORUM conditione fortuna splendidior haberi posset. Morum vero erat suavitas & facilitas , ut meliores & politiores quosque in TUI amorem pelliceret , TIBIq; ipsi olim ad loculentos honores viam expeditiorem paratura esset. Ut adeo vehementer gaudeam , id , quod tum animus præsagiebat , non solùm evenisse , sed & virtutem TUAM cum Fortunæ præmiis , atque hujus arbitrium cum istius meritis suavi æmulatione contendere. Etsi vero ad humanitatem compositi mores secundum vetus verbum

bum magnis honoribus plerumque mutari soleant ; id tamen iis tantum accidere puto , qui fortè animum Virtute & Prudentia leviter tinctum & non penitus imbutum habent. Quamlibet enim Societatem, modo illa verè sit talis, nomenq; suum tueri possit, magis Amicitia, quàm Justitia conservari, verissimè dixit Aristoteles. Si igitur non solum inter personas naturali necessitudine conjunctas, sed & ex instituto hominum Amicitia vel inter æquales, vel inter inæquales, ipsosq; Imperantes & subditos obtinet; hanc convenientibus ubique officiis stabilire, & membra Societatum mutuam sibi operam ac benevolentiam præstare addecet. Quam fragile enim & caducum sit Principum imperium, nisi Amicorum adminiculo fulciatur, nemo non intelligit. Si cui enim arcana imperii, vel exercitum, vel castellum illi commiserint, Amicitiae opus cumprimis est, si fidem servet, eamq; prodicione aliisq; pessimis modis non prostituat, etiamsi istud etiam jubeat Justitia, hoc vetet. Xenophon, qui sub persona Cyrideam Optimi Principis repræsentare decreverat, hanc illi tribuit vocem ad Cambysem : *Te, mi Cambyses, scire volo, non aureum hoc sceptrum esse, quod Regnum tibi conservet: sed Amici fideles Regibus & verissimum & tutissimum sceptrum sunt. lib. 8.*

Hoc

Hoc quamvis Principes haut difficulter intelligere possint, amicorum fide, ope atque consilio imperii molem præcipuè niti; non tamen perinde facile iis est, veros fidosq; amicos, ab iis qui tales se simulant, discernere, sed hanc ad rem ipsis probitate morum, & iudicii maturitate multaq; experiëntia opus est: quod in suo Cyro etiam idem Scriptor his laudat verbis: *Magnum & illud argumentum est, quod in exitu vitæ ipsi accidit, tum ipsum fuisse bonum, tum rectè judicare potuisse, quosnam & fideles, & benevolos, & constantes haberet amicos. lib. 1. de exped. Cyri.* Cum igitur SERENISSIMUS Brünfui-
censium ac Luneburgensium DUX, Prudentia, Clementia, imperandi arte laudatissimus PRINCEPS, TE, PERILLUSTRIS DOMINE GROTE, inter SUOS Amicos, & quidem inter Fidelissimos Fidelissimum habeat, singulariq; iudicio ad tantæ Gratiaë penetralia TE adinserit; dignum hoc TUOq; officio facis, quod omnia BONA FIDE facis. In quæ tempora inciderimus, quam dubia sit Martis alea, calculus licet bene positus quomodo suum pretium sæpè Fortunæ arbitrio amittat, omnesq; rationes turbentur, vides. His itaque rectè moderandis cum exactissima Prudentia opus sit, qualis vix capax est animus cujusquam hominis, non solum illi laudandi sunt, quorum consilia felicem sortiuntur exitum,

tum, sed & ii in pretio habendi, qui nihil temere, inconsultò vel astutè susceperint, modò omnia bona fide, eaq; , qua fieri potest, prudentia, tempori ac necessitati non rarò servire iussa, egerint, etiamsi interdum illorum non inepta propter rerum humanarum inconstantiam expectato successu destituantur. *In adeundis periculis, inquit Cicero, consuetudo imitanda medicorum est, qui leviter agrotantes leviter curant: gravioribus autem morbis periculosas curationes & ancipites adhibere coguntur. Quare, in tranquillo tempestatem adversam optare, dementis est: subvenire tempestati quavis ratione, sapientis: eoq; magis, si plus adipiscare re explicata boni, quàm addubitata mali.* Quemadmodum vero Reges & Principes Amicis maximè fidelibus, ita non minus etiam hi sinceris Amicis indigent, quò istorum curæ horum vel consilio adjuventur, vel ministerio expédiantur, tantoq; magis adversus invidorum & malevelorum technas, calumnias, simulationum & dissimulationum tendiculas, Amicorum fidelium phalange sint muniti, magisq; tuta & firma iis sit Principum gratia, atque his ipsis Sua variis temporum vicissitudinibus exposita fortuna. Ut adeò graviter errare, & in Prudentiæ regulas impingere vidantur magni Principum Amici, quibus ea re suam potentiam sæpe ostentare volupe est, quàm impunè sibi liceat

ceat alios contemnere, irritare, offendere, adfligere aut plane opprimere; cum tamen rarò hoc omnino impunè fiat, quod malus diuturnitatis & impotentis potentix custos sit Metus vel Odium. Beneficiis igitur ut Amicos sibi adjungant, Beneficiis illorum fidem & obsequium provocent, sibiq; adstruant, omnes prudentes suadent, imò hortantur. Cum igitur, **PERILLUSTRIS DOMINE GROTE**, olim nescio quid in me **TUO** Amore dignum deprehenderis, nisi ut id unum profitear, me candore & Amore nunquam **TIBI** concessisse, neque ab hac propensione magna, qua ornatus es, **Fortuna TE** dimoverit; hanc sanè **TUAM** erga me humanitatem & benevolentiam grata mente & recolo, & exosculor. Bene memini, qua ratione Amicitia personarum inæqualium, quæ καθ' ὑπεροχὴν Philosopho dicitur, sit colenda & firmanda, ut quantum dignior Amicus virtute aliisve bonis civilibus alteri præstat, tantò plus isti de Amicitix bono proprio sit tribuendum. Itaque cum **TE**, **PERILLUSTRIS DOMINE**, & natalibus, & potentia, & virtute, & magnis meritis munerumq; splendore antecellere videam, meum est devoto Amore & conveniente **Honore** prærogativam illam atque eminentiam **TUAM** prosequi. Quo fine meum de **JURE NATURÆ ET GENTIUM** commentarium, ceu meæ observantix

vantiæ argumentum non solum consecrare **TIBI**, sed & publicè apud alios, imò, si ætatem mea ferre possint, apud posteros exstare volui, ut omnes intelligant, quò **TU** dignitate excellentior es, tantò me **TUI** semper observantiorum futurum esse. Nosti meum ingenium, quod nihil sordidè captem, vel ambitiosè adfectem; hoc tamen per **TUAM TE** bonam mentem promissiq; fidem oro & obtestor, ut veteris amicitiae memoriam & fructum mihi meisq; conservare ne dedigneris, præsertim si (ut sumus homines) humani quid mihi acciderit. Nos illum favorem, quibus poterimus officiis, cultu & obsequio vicissim demereri studebimus, Deumq; precabimur, ut omnia **TIBI TUÆq;** Generosissimæ Familiæ feliciter eveniant, seque debitorem reliquorum pro nobis delegari patiatur.

PERILLUSTRIS GENERO- SITATIS TUÆ

Scribebam in Academia Holf.
quæ est Kiloni. a. d. XXII.
Jan, clc LXXVI.

observantissimus

SAMUEL RACHELIUS.

Σὺν

Σὺν Θεῷ.

DISSERTATIO PRIMA
DE JURE NATURÆ.

I.

Juris multiplex & varia admodum Divisio tradi solet. Ulpianus, cum Juris vocabulo pro ipsa Jurisprudencia, seu disciplina Juris, usus fuisset, duas illius Studii facit Positiones, quod aliud sit Publicum Jus, aliud Privatum. Atque hoc tripertitum esse ait: collectum etenim est ex naturalibus præceptis, aut gentium, aut civilibus. *l. 1. §. 2. ff. de Just. & Jur.* Describit deinde suo more Jus Naturale *d. l. §. 3.* Jus Gentium *d. l. §. 4.* Jus Civile *l. 6. eod.* Cajus dispescit omne Jus in Civile & Gentium. *l. 9. ff. eod.* Per istud non Juris disciplinam, sed Jus quod quæque Civitas ex instituto sibi proprium constituit: per hoc Jus Naturale intelligit. Alias Divisiones & subdivisiones jam prætermitto. Ego enim juxta præceptum Dialecticorum talem quæro Divisionem, quæ fiat in partes immediatas. *Arist. 2. post. anal. c. 13.* Unde Divisio in proxima debet resolvi membra, neque saltus, ut ajunt, in ea est faciendus. Juxta has itaque regulas si Ulpiani & Caji divisiones examinentur, neutra censuram philosophicam sustinebit. Sanè quod illam divisionem attinet, quæ Ulpiano tribui solet, potius Triboniano accepta ferenda fuerit. Ulpianus enim Jus absolutè sibi non habuit propositum, ut illud ceu genus universum in species

A

suas

suas tribuere ; sed loquitur speciatim de Jure Romano, dicitq; illud collectum esse ex præceptis naturalibus, gentium & civilibus. Est autem verissimum, Jus Romanum, h. e. Jurisprudentiæ Ro. libros varii generis leges ac præcepta complecti, partim ex Jure Naturæ, partim Gentium deprompta, partim domestica & in Rep. Ro. nata & constituta. Jus Gentium ego hic intelligo propriè dictum, cujus vestigia videre licet in *titt. ff. de acq. rer. dom. de capt. & postlim. de re milit. de legation.* Quamvis non nesciam, & aliàs demonstraverim, & Naturale Jus & Gentium ab Ulpiano perperam describi. Tribonianus autem cum primum presso pede Ulpianum fuisset secutus, dixissetq; Jurisprudentiæ studium occupari vel in Jure Publico, vel Privato, atque hoc collectum esse ex præceptis naturalibus, aut gentium, aut civilibus, §. *ult. Inst. de Just. & Jur.* mox transiturus ad *Tit. 2.* ejus Rubricam generatim hanc inscribit. *De Jure Naturali, Gentium & Civili.* Hæc itaque Divisio non rectè se habet, si Divisum de Jure absolute tali sit accipiendum, neque enim fit in partes proximas & immediatas, ut ex sequentibus mox erit manifestum. Sed nec Caji est exacta Juris divisio. Præterquam enim quod Jus Gentium æquivocè pro Jure Naturæ venditet, Civile Jus ita describit, ut hæ duæ species Divisi naturam absolute consideratam non exhauriant. Docent autem Philosophi, quod singulæ quidem partes divisionis minus continere, quàm divisum: omnes vero simul sumptæ illud exæquare sive exhaurire debeant.

II. Rectissimè ergo Aristoteles *5. Nicom. 7.* Jus dividit in Naturale & Legitimum. ut hoc posteriori membro contineantur omnes leges arbitrariæ, sive illæ peculiariter utili-

utilitati civitatis ejuspiam serviant, sive quæcunque ejus generis sint aliæ. Atque hæc divisio uti in partes proximas & immediatas diducitur, ita omnes Juris species sub his continentur, & ad illas tanquam genera sua referri possunt.

III. Dicas, neque Philosophum Jus ἀπλῶς consideratum divisisse; sed *Civile Jus*. Sic enim ait d. Cap. τὰ δὲ πολιτικὰ δίκαια, τὸ μὲν, Φυσικόν ἐστὶ. τὸ δὲ νομικόν. *Jus Civile aliud Naturale est, aliud Legitimum*. Hujus rei hanc ille rationem habuit, Docuerat Civitatem esse Societatem Naturalem, maximeq; perfectam, ejusq; finem esse ἀρετὴν πολιτικὴν, cui reliquarum Societatum inferiorum vel simplicium fines sublint & subserviant; adeoq; Hominem non solum esse φύσει ζῶον κοινωνικόν, *naturâ animal sociale*, sed & esse φύσει ζῶον πολιτικόν, h. e. ipso *Naturæ instinctu ad Civilem Societatem duci*. Licet enim Homo naturâ appetat Bonum, Idque etiam consequatur in Societate Conjugali, Paterna, Domestica, & aliqua in his beatitate fruitur; non tamen illa est ita perfecta, neque τὸ πέρας τῆς ἀρετῆς, *fastigium omnis ubertatis*, complectitur, veluti Civilis Societas. 1. *Polit.* 2. Itaque cum Felicitas Civilis ne quidem sit absolutè Summum Bonum, sed in suo genere, putâ vita civili; dubium non est, quin Natura voluerit Hominem ducere ad vitæ genus, statum & societatem perfectissimam, in qua consequeretur πάνθ' ὡς ἀγαθόν, *bonum humanum*, idq; maximè perfectum. 1. *Nicom.* 2. §. 8.

IV. Quod ut rectius intelligatur, sciendum, *Societatem* esse unum quiddam compositum ex multis individuis, ad bonum commune connitentibus. Sed, quæso, quid est illud, quod Societatem ut Unum quiddam con-

stituit? Lex. Hujus enim vinculo societas quæque continetur, & ad eundem communem finem omnia Societatis membra obligantur. Neque enim imperare sibi, neque se prohibere quisquam potest, ait JCtus *l. si. ff. de recept. qui arbitr.* Quòd si dixeris *Ordine* Societates contineri, nihil illa oratio à superiori discrepabit. *ἡ δὲ τάξις, νόμος*, *Lex enim est Ordo*; inquit Philosophus, *3. Polit. 12.*

V. Societates omnes vel sunt à Natura, vel ab Instituto hominum. Istæ sunt, quibus ipsa Natura finem naturalium præfixit, & Homini illum consecrandi appetitionem iniecit, idoneisq; in hunc usum adminiculis eum instruxit. Natura enim uti nihil facit frustra, ita nec in infinitum progreditur, sed aliquo fine ultimo appetitum humanum terminari, & in eo adquiescere vult. Hæ sunt, quæ hominum placito & arbitrio Utilitatis, multum mutantis variantisq;, ratione instituuntur.

VI. Cum igitur omnes Societates Juris vinculo contineantur, omnesq; fateantur, Jus esse quiddam, quod Societates humanas conservet; harum vero diversissimi sæpe sint fines, non unius generis Jure illas regi posse, manifestum est, sed partim Naturali, partim Arbitrario. Sed neque hoc neque istud in quibuslibet Societatibus omnino idem est, quin pro diversa natura Societatum, & finium illis propositorum, differt. Alio enim Jure regitur Societas Conjugalisis, alio Paterna, alio Herilis: & sic in cæteris quoque res se habet. Præterea nec Societates Naturales unicè apud nos constituuntur Jure Naturali, sed in subsidium adhibentur sæpe plurimæ leges arbitrariæ. Nam quod essentiam & finem istarum Societatum attinet, illa Jure Naturali constituta sunt:
at

at Media & subsidia illuc ducentia, aut utilitatis, ἀνταρ-
κείας, vel εὐπορείας ratione comparata, arbitrio hominum
magnam partem permilla sunt, adeoq; arbitrario jure
determinantur.

VII. Quemadmodum autem ipsæ Societates Hu-
manæ inter se differunt, & aliæ aliis sunt Perfectiores; ita
quoque diversarum Societatum diversa Jura alia aliis
sunt Perfectiora. Nam etsi quodque Jus Naturæ in
quaque societate Naturali spectatum sit perfectum; si ta-
men ipsas societates earumq; fines inter se contendas,
Jura profectò earundem ad solidam εὐδαιμονίαν sive εὐπρα-
ξίαν consequendam alia aliis sunt perfectiora, sive κυριώ-
τερα, autoritate diversa prædita. Proinde si Jura ali-
arum Societatum Naturalium cum Jure Civili conferas,
dicendum erit cum Aristotele ex *s. Nicom. 6. §. 7. & 8. In*
illis non est Jus Civile, sed Jus quoddam certum, & ex istius
similitudine ita appellatum. Jus enim (κατ' ἐξοχήν) inter
illos est, quibus & Lex inter ipsos communis est. Apparet
hinc Juris & Legis Vocabula ἀφ' ἐνός dici, quæ primariò
Juri Legiq; civili, secundariò aut sequiori loco ac gradu
aliarum Societatum Juribus ac Legibus tribuantur. Hinc
cum Paraphrastes Græcus ad illum Philosophi textum Ju-
ris Patrii & Herilis meminisset; hæc subjicit: κυρίως τοίνυν
καὶ ἀληθῶς δίκαιόν ἐστι τὸ διανεμητικόν, καὶ τὸ διορθωτικόν. ὅπερ
ἐστὶ τὸ πολιτικόν. Propriè ergo vereq; Jus est, id quod Distri-
butivum Jus ac Correctivum dicitur: quod Civile Jus est.

VIII. Hinc colligere est, cur Philosophus non Jus
indeterminatè, sed Jus Civile, quo Civitas omninò uri-
tur, diviserit in Naturale & Arbitrarium. Deligendum
scilicet erat primarium analogatum, uti Latini Philosophi

minùs latinè hoc appellitant, ex cujus conditione quodammodo etiam intelligi poterat illorum Jurium natura, quæ à Jure *κυρίως* dicto, h. e. Civili, inferiori loco distant. Itaque si perfectissimæ Societatis Naturalis Jus perfectissimum rectè tribuitur in Naturale & Arbitrarium; non dubium est minùs perfectarum Societatum Naturalium Jura eandem conditionem subire. Ratum itaque esto, quod omne Jus, quo Civitas, vel Homines, *Φύσει ζῶντα πολιτὰ*, utuntur, vel sit Naturale, vel Arbitrarium.

IX. Juris itaque in universum Divisio optima est, quam tradidit Philosophus *S. Nicom. 7.* Quod aliud sit *Φυσικόν*, *Naturale*, aliud *νόμιμον*, *Arbitrarium*. *Naturale* ita ibidem describit, *quod ubique gentium eandem vim obtinet, neque à placito Legislatoris exstitit.* Atque hoc ejusdem *cap. 5. s.* his illustrat verbis: *Id quod constat natura, immobile atque immutabile Jus est, & ubiq. eandem vim habet: quemadmodum ignis hic & apud Persas urit.* Ex his facile quidem colligitur, quam latè se porrigat hujus Juris obligatio, putà quod ad omnes homines pertineat, plura tamen hic investiganda sunt.

X. Antequam verò ipsa Juris Naturalis penetralia inspiciamus, nonnullæ loquendi formulæ ac voces explicandæ & invicem secernendæ sunt, ut inoffenso pede procedat nostra disputatio. Notandum itaque primò est, inter Justum Naturale & Honestum non esse nullam differentiam. Etsi enim natura & qualitate morali hoc cum isto conveniat, saltem diverso considerandi modo & respectu tamen inter se differunt. Si enim, semotis aliis Honesti significationibus, illud Honestum intelligas, quod

quod in virtute morum & actionibus inde descendenti-
bus cernitur; Justum ab eo hactenus distabit, quod obli-
gationem simul & respectum ad alium contineat. Ho-
nestum vero solius sui subjecti & possessoris perfectionem,
præstantiam ac decus denotet. Non tamen hoc adsevera-
bo, ac si omne Honestum etiam Lege Naturali sit com-
prehensum, ut naturam Justum induat, cum etiam multa
opinionem & moribus Honesta censeantur, quæ lege ceu
Justa non sunt sancita, cum primis Naturali. Agnovit
hoc discrimen ipse Ulpianus *l. 42. ff. d. V. S. & l. 1. §. 5. ff.
de extraord. cognit.*

XI. Inter Honestum ipsum & Decorum magna
quoque est cognatio, ut tamen etiam hæc inter aliquod
deprehendatur discrimen. *Decorum*, inquit Cicero, *id
est, quod consentaneum sit Homini excellentiæ in eo, in quo
natura ejus à reliquis animantibus differt.* Cum vero con-
traria se mutuo illustrare soleant, non incommodè huc
referri poterunt ejusdem verba, quibus ille *Ineptum* de-
scribit *lib. 2. de Orat. Quem nos Ineptum vocamus, is mihi
videtur ab hoc nomen habere ductum: quod non sit aptus, idque
in sermonis nostri consuetudine perlatè patet.* Nam qui aut,
*tempus quid postulet, non videt, aut plura loquitur, aut se
ostentat, aut eorum, quibuscum est, vel dignitatis vel commodi
rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut incon-
cinnus, aut multus est, is Ineptus esse dicitur.* Guilielmus
Grotius *de Princip. Jur. nat. cap. 3. n. 4.* putat: *Decorum*
aliàs nomine *Consilii* exprimi solere, idque habere vim non
Obligationis, sed Exhortationis. Cicero agnovit quidem
illud discrimen, sed exprimere non potuit: *Qualis, in-
quit, sit differentia Honesti & Decori, facilius intelligi, quàm
expla-*

explanari potest. Quidquid enim est quod deceat, id tum apparet, cum antegressa est Honestas. Richardus Cumberland in Proleg. de Legib. Nat. §. 16. juxta suam Hypothesin de Benevolentia eleganter hæc illustrat. Quoniam, inquit, Status universorum hominum omnibus animi corporisq; bonis naturalibus, aptè inter se proportionatis, & ad optimum finem adornatis, cumulatissimus, naturaliter pulcherrimus est, (utpote definitioni Pulchritudinis è partium figura & symmetria desumpta planè congruus) manifestum est, illas actiones, quæ ita eliciuntur, ut ad hunc Statum constituendum aut conservandum ex intrinseca suavi sint idoneæ, merito dici Pulchras seu Decoras. Atque hinc explicari potest τὸ καλὸν & τὸ πρεπόν seu Decorum, quod in actionibus virtutis toties celebrant Philosophi. Mihi ita videtur, quod, licet magna hæc inter sit adfinitas, à verè Justo longiùs absit Decorum, propiùs Honestum, saltem multis in rebus.

XII. Autor Anonymus Belga diss. Epist. de Justo & Decoro, cum & ipse aliquam inter hæc differentiam agnovisset, in duas classes Peccata dividit, quod alia sint contra naturam strictè loquendo, alia contra decorem seu dignitatem hominis naturalem p. 41. & 89. Hoc discrimen quamvis ratione non destituatur, & sint omnino varii moralitatis gradus, non tamen mihi placet ita describi peccata adversus dignitatem hominis commissa, quibus Deo aut proximo nihil subtrahatur, quod Justitia iis largiri jubet. Neq; etiam hanc in rem promiscuè adducta exempla mihi probantur, quasi Concubinatorum & Ebrietas non nisi decorem & dignitatem hominis lædant. Reliqua ad explicationem vocum paulò antè memoratarum suppleantur ex iis, quæ in Prolegomenis ad Ciceronis Officio-

ciorum libros differui. Ubi etiam prolixè docui, quid sit Officium, & quo pacto etiam hoc à Justo differat. Latius illud hoc patere, neque istud semper Obligationis necessitatem involvere, in aprico est. *Quanto latius patet Officiorum, quàm Juris regula* inquit Seneca lib. 2. de Ira. cap. 27.

XIII. Præterea multùm etiam differunt, *Esse à natura*, seu, *provenire à naturali inclinatione*: aut, *esse conveniens naturæ, sive juri naturali*: & *revera esse à Lege Naturæ*. Naturalia enim sæpe dicuntur etiam illa, ad quæ 1. Natura inclinatur, 2. quæ tantùm permittit, 3. quæ Honestæ suo modo esse judicat, etsi non planè Debita, 4. quibus Jus Naturæ non repugnat, & quæ hætenus Justa dicuntur, quod careant injustitia. A Lege Naturæ sola illa proficiscuntur, quæ fieri vel non fieri Natura jubet, sic ut istud omitti, hoc fieri sine peccato nequeat. Guililemus Grotius in eleganti Opusculo postumo, eoq; adfecto, de Princip. Jur. Nat. cap. 2. n. 3. alium adhuc significationem suppeditat, qua Naturale id denotat, quod plerumque fieri solet: quam tamen ipsius Frater Hugo Grotius jam antè proposuit lib. 2. de J. B. P. cap. 12. §. 26. Cui adfinis est illa, qua Naturale denotat id, quod ab inveterata consuetudine est profectum: qualia ab iis, quæ propriè sunt Juris Naturalis discernenda esse monet Mevius in Prodr. insp. 2. n. 8. Et hinc explicationem petit l. 16. §. 4. ff. de minorib. & l. 7. ff. de R. I. His ita præmissis, propiùs ad rem accedamus.

XIV. Jus igitur Naturale quando dicimus, primò omnium non immeritò quæritur, quænam sit illa Natura Non hic conquiram farraginem plurimarum sententiarum

rum, aut diverfarum opinionum. Vel unius enim hanc ad rem fufficere poterit Seldeni diligentia, *lib. 1. de J. N. G. jux. difc. Hebr.* Sed recta via veritatem indagabo. Commodiffimè itaque hoc mihi referre videtur Justinianus ad Providentiam Divinam. §. 11. *Inf. de J. N. G. & Civ. Naturalia*, inquit, *jura, quæ apud omnes gentes peraque observantur, divina quadam providentia constituta.* Idemq; alibi fic ab eodem explicatur, *Jus naturale eſt, quod cum ipſo genere humanorum Natura prodidit.* §. 11. *Inf. de rer. div.* Quia enim, uti ſuprà dictum fuit, Homo naturâ eſt animal Sociale, hoc eſt, accepit inſtinctum atque inclinationem à Natura, qua ad Societatem ineundam ducitur; eoq; ſine præcipuum ab eadem inſtrumentum accepit, *Orationem*; illa omnia non poſſunt aliunde eſſe, quàm à Deo: cujus Providentiæ ſicuti aliæ res creatæ ad ſuum quæque finem ordinantur, atque ea ratione conſervantur; ita quoque Homo per ordinem Societatum ad finem à Deo præſcriptum ducitur. Aut hoc niſi ita ſit, ſequeretur hoc abſurdum, bruta, plantas, reſq; creatas cæteras majori curæ eſſe Deo, quàm Hominem; cujus tamen gratia omnia condita eſſe Stoicis dudum placuit: neque à quocquam, qui ſanæ mentis ſit, negari poterit. Et licet his obſtare videantur illa Apoſtoli verba *1. Cor. 9. v. 9. Num boves curæ ſunt Deo?* potius tamen eſt, uti iſdem illa confirmentur. Nec enim vult Apoſtolus, quod boves prorsus curæ non ſint Deo; ſed quod magis curæ illi ſint Homines. Præclare Liber Sapientiæ *cap. 6 v. 8. Parvum & magnum ipſe fecit. ὁποῖός τε μέγροϊ καὶ πάντων.* & pariter providentiam habet de omnibus, hoc eſt, nullam rem providentia & cura ſua deſtituit. Meritò itaque vapulat Homan-

mannus in Commentario Bachovii *ad. d. §. 11. Inst. de J. N. G. & civ.* inconsideratè nimis dictitans, verba illa, *divina providentia constituta*, ineptè esse adjecta, quia Civilia quoq; jura ita sint constituta. Esto enim quod Providentia divina aliquando Legislatorum consilia & prudentiam dirigat in condendo jure arbitrario; maximum tamen inter hoc & Naturale Jus discrimen est reliquum. Hoc enim Jus non nisi à Providentia divina, unicè & immediatè proficiscatur: Atque sicuti fas est Legislatoribus hominibus in suo Jure arbitrario aliquid mutare, aut abrogare; ita in Jure Naturali idem velle tentare & frustra fuerit, & nefas.

XV. Cujus vero *l. p. ff. de Just. & Jur.* quem item sequitur Justinianus *§. 1. Inst. d. 1.* Jus Naturale, quod ille κατὰ φύσιν ibi Jus Gentium appellat, paulò aliter describit, *Quod naturalis ratio inter omnes homines constituit.* His contentanea tradunt non pauci J Cti. Ita Grotius Naturalis Juris matrem dicit esse ipsam Humanam Naturam, in *Proleg. de Jur. Bell. & Pac.* Et cum huic *lib. 1. cap. 1. §. 10.* tum aliis plurimis definitur hoc Jus Naturale per dictatum Rectæ Rationis. Cui non audita illa Philosophorum vox, ὁ νόμος ἔστι λόγος ὁ ὀρθός, *Lex* (cum primis Naturalis) *est Recta Ratio?* Est, inquit Cicero *1. de Legg. unum Jus*, quo devincta est hominum societas: & quod lex constituit una: quæ lex est Recta Ratio imperandi atque prohibendi: quam qui ignorat, is est injustus, sive est illa scripta uspiam, sive nusquam. Plura in eandem sententiam ab aliis dicta congerere nolo.

XVI. Videntur autem istiusmodi loquendi formulis hoc velle indicare: Providentiam divinam, à qua

Homo instinctum & propensionem ad Societates Naturales accepit, easdem tali jure munivisse, eoq; vinculo connexas conservare, quod Rationali Hominis Naturæ quàm maximè sit accommodatum. Si enim alias res creatas inspiciamus, convenientissimis mediis & instrumentis quasque ad suum finem instructas esse deprehendimus, ut non tam absurdum quàm impium dictu cogitatuq; fuerit, Hominem vel minori vel nulli curæ esse Deo. Aristoteles ubi contendit, Naturam nihil fecisse frustra, & imprimis Homini certum præfixum esse ab ea finem, mediaq; ad hunc obtinendum simul suppeditata, idipsum his inter alia verbis illustrat. *Utrumnam fabri & sutoris (adde apium, formicarum, bombycum, & similium rerum) aliquod est opus, & aliqua actio, hominis vero erit nullum? atque ad desidiâ is inertiamq; natus reperietur? An potius ut oculi, manus, pedis, singularumq; adeò partium suum cujusque opus ac munus est, sic Hominis quoque præter hæc omnia aliquod opus esse statuemus? 1. Nicom. 7. §. 33.* Cum ergo Homo à Natura conditus sit animal sociale, & opus ejus proprium est, Vivere secundum Rationem, ut in vita civili semper sit occupatus *ᾠπαιζία*, regulas vivendi Rationali ejus ac Sociali Naturæ convenientissimas Providentia divina præscripsit, quæ sunt ipsa Jura Naturæ, hoc est, profectæ à Natura Naturante, Deo, sua Providentia omnia ad debitum finem convenientibus mediis dirigente: accommodataq; Naturæ Naturatæ, Homini, animali Rationali & Sociali. Grotius in *Proleg. de J. B. P.* idipsum his indicat verbis: *Inter hæc quæ homini sunt propria, est appetitus societatis, non qualiscunque, sed tranquilla, & pro sui intellectus modo ordinata.* Illa Ordinatio à Providentia divina constituitur per
Jura

Jura sua, quibus quamque Societatem ejusq; partes congiutinat. Hinc etiam Aristoteles 1. *Polit.* 2. rectè docet, Orationem, instrumentum à Natura Homini concessum ad societatem rectius colendam, commodam esse, destinatamq; à Providentia divina ad declarationem ejus, quod prodest, & obest, justi item atque injusti.

XVII. Præterea Jus Naturale quidam ita interpretantur, quod naturâ cognosci possit, & cujus Principia etiam Homini sint congenita: eumq; in finem adduci consueverunt illa Apostoli *ad Roman. cap. 1. & 2.* τὸ γνωστὸν τῷ Θεῷ φανερόν ἔστιν ἐν ἀνθρώποις. ὁ γὰρ θεὸς ἀνθρώποις ἐφανερώσεται, *Illud quod de Deo cognosci debeat, manifestum illis est redditum. Ipse enim DEUS illis manifestavit.* Et ibidem: γινώσκοντες τὸν θεόν, ἔχοντες ὡς θεόν ἐδόξασαν, *Cum Deum cognoverint, non ut DEUM glorificaverunt.* Nec non illa: τὸ ἔργον τῷ νόμῳ, γραπτόν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, *Opus Legis scriptum in cordibus gentilium.* Quem textum plenius & accuratius explicavit Jo. Adamus Osiander *Tractatus de Typo Legis Naturæ parte speciali.* Et quidem verissima est illa divisio Theologiæ Naturalis, & Revelatæ. Ista uti omnia officia Pietatis, ita & reliqua Jura Naturæ complectitur, & lumine Rationis è rebus quæ facta sunt, vel fiunt, sensibusq; nostris objiciuntur, ad Deum cognoscendum adscendit: cujus principia, quemadmodum aliarum philosophicarum disciplinarum, menti nostræ naturaliter sunt insita. Verba sunt τῷ πάντῳ nostratis Calixti *Apparatus Theol. p. 3.* At hæc Principia qualia sint, & an sint homini congenita, & quidem an ἐκτικῶς sint congenita, non idem omnes, sed magnam partem contrariam sentiunt. Epicurus quidem illa Principia, προλήψεις, *Anticipationes*, Cicero passim *Notitias*, *Igniculos* & *Semina*
B 3 appel-

appellat. Jo. Sperlingius, eximius Philosophus Wittenbergenſis, illas Notitias ita deſcribit, quod ſint *Habitus à prima infantia inſiti, & à Natura antequam Ratio ſe exſerere queat, inſcripti*: dividitq; illas in Speculativas, & Practicas. *cap. 1. diſſ. de Principiis nobiſcum natis*. Sed quod pace & huius & aliorum fiat, mihi hætenus non eſt verosimile viſum, ejuſmodi Habitus nobis in ipſa infantia connaſci, aut connatos eſſe. Nam

Cum ventum ad verum eſt, ſenſus moresq; repugnant.

Si enim integrarum propoſitionum, quibus Leges Naturales conſtant, cognitio connaſcitur hominib9, una omnium de hiſ notitia foret, quod, quæ natura inſunt homini, ea ſemper & omnibus inſint. Aliter vero rem ſe habere, Experientia affatim docet. Itaque vero magis conſentanea mihi videntur illa Balthaſaris Meiſneri *Phil. Sobr. Sect. 4. cap. 9. qu. 1. De connata*, inquit ille, *notitia luſ eſt orta, quam nonnulli nihil aliud eſſe rentur, quam ſolam dōvāpū & facultatem Deum agnoſcendi, quam primum Ratio ſeſe in homine exſerere incipiat*. Et illa Timpleri *lib. 3. Metaph. cap. 1. qu. 9. Homini innata quidem eſt facultas & habilitas ad comparandam cognitionem principiorum, non autem ipſa cognitio*. Gemina quoque hiſ tradit Piccartus *Synop. Organ. c. ult.* Colligamus, inquit, etiam hoc, principia non à natura nobis inſita eſſe, ſed Facultates quasdam à Natura nobis inſitas, quibus velut adminiculis ad eorum notitiam deveniamus. Hiſ accedit Autor Anonymus Belga *diſſ. Epist. de Juſto & Decoro p. 73.* Quam etiam ob cauſam Guil. Grotius *de princ. jur. nat. cap. 1. n. 5.* Naturam interpretatur, naturalem illam Dei operationem, quæ mentibus noſtris inſedit, cujuſ DEUS autor eſt.

XVIII. Vete-

XVIII. Veteres quid etiam hac de re senserint, facile inde æstimes, quod Plato in Philabo memoret, nascentibus propinari poculum Lethes sive oblivionis, qua per debitam Educationem discussa, discere illos, & quasi reminisci communes illas notitias: Et quod Aristoteles lib. 3. de Anima, Intellectum comparet tabulæ rasæ, cui nihil inscriptum sit, inscribi vero omnia possint. Platonicos tamen quod attinet, videntur illi alibi Legum Naturalium Ideas innatas statuere. Qua de re ingenuè & modestè ita loquitur *Cumberlandio disq. Philos. de Legib. Nat. proleg. §. 5.* Mihi certè non obvenit tanta felicitas, ut tanto compendio ad Legum Naturalium notitiam pervenirem. Nec visum est consultum; totam Religionis Naturalis & Morum doctrinam illi Hypothesi (de Notitia Legum Naturalium innata) superstruere, qua à plerisque tam Ethnicis Philosophis quàm Christianis fuit rejecta. Statui tamen hanc opinionem non impugnare, quoniam animitus exopto ut valeat, quantum valere potest, quidquid pietati & bonis moribus favet; quia non est impossibile, ut & nobiscum nascantur hujusmodi Notitiæ, & ab extra denuo imprimantur.

XIX. Neque etiam alteri sententiæ quidquam patrocinator textus ille Apostoli; illum enim D. Thomas in Commentario suo ad illam Epistolam item interpretatur de Intellectus lumine interno, quod inde gentilibus potuerit manifesta reddi voluntas Dei. Nam quamprimum usus Rationis scintillare incipit, subinde aliæ atque aliæ Leges naturæ, Hominis naturæ Rationali & Sociali exactè respondentes, in animo Hominis promulgantur, quas Recta Ratio, hoc est, Prudentia in vita sequitur; nisi Rationi, antequam per Prudentiam su-

am

am perfectionem & ὁρθότητά fuerit consecuta, obstitierint voluptatum & vitiorum illecebræ, aut in herba bonam morum frugem oppresserit, vel mala, vel nulla, aut neglecta educatio. ἐστὶ γὰρ ἡ κακία φθαρτικὴ δέχνη, *Vitium enim principium delendi ac perimendi vim habet*; inquit Aristoteles σ. Nicom. 5. §. 10. Et cap. 12. §. 33. Item 7. Nicom. 8. §. 12. Qua de re graviter conqueritur Cicero 3. Tusc. quæst. his verbis: *Natura parvulos nobis dedit igniculos, quos celementer malis moribus opinionibusq; depravatis sic restringimus, ut nusquam Natura lumen appareat. Sunt enim ingenii nostris semina innata virtutum: quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam Natura perduceret. Nunc autem, simulatque editi in lucem, & suscepti sumus, in omni continuo pravitate, & in summa opinionum perversitate versamur, ut penè cum lacte nutricis errorem suxisse videamur. Cum vero parentibus redditi, id est, magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmata Natura ipsa cedat.* Cebes in sua Tabula hoc ita depinxit, ut in prima vitæ porta homini occurrat Ἀπάτη, *Impostura*, πάντας τὰς ἀνθρώπους πλανῶσα, *seductrix omnium hominum*, quæq; omnibus propinet πλάνην καὶ ἀγνοίαν, *Errorē & Ignorantiam*. Atque hinc fit, quod tam variæ de Jure naturali exstiterint opiniones, plurimum sæpe distantes: & quod ejus investigatio tam sit difficilis, ejusq; præcepta modo liquidius modò obscurius innotescant & promulgentur.

XX. Redit itaque summa hætenus dictorum ad tria illa capita: Primum est, Jus Naturæ originem & auctoritatem suam habere à Providentia divina. Alterum, Leges & præcepta ejus Homini naturæ Rationali & Sociali

ciali convenientissimè accommodata esse. Absit vero ut quis hic intelligat Hominis naturam varia vitiorum labe corruptam; hæc enim inquinamenta cum Juri Naturæ contraria sint, DEus integræ & minimè corruptæ naturæ humanæ sua jura conformasse existimandus est. Et si enim bonus animus haut difficulter suos nævos agnoscat, qualis tamen esse debeat, non omnino ignorat. Unde etiam hoc tertium fuit propositum, Jus Naturæ etiam ideo dici, quod lumine naturæ rationalis percipi & cognosci queat; adeoq; falsum esse, quod non nemo temerè effutiit, absque verbo revelato nobis de Jure naturæ certò constare non posse: cui ipse Apostolus contradicit, qui gentiles Juris Naturalis religionem proculcantes ἀναπολόγητες, *inexcusabiles* pronuntiat *ad Rom. cap. 1.* His paulò post etiam quartum adjicietur, quod hoc Jus etiam conveniens sit Naturæ Naturanti, hoc est, ipsi Deo, à cujus Justitia hi radii prominent. Hæc quatuor Juris Naturalis requisita sive proprietates velim diligenter notari, & ubi opus est, conferri inter se atque conjungi. Sic enim non solùm multæ frivolæ, sed & quæ difficiles videri possint, quæstiones non magno negotio expedientur.

XXI. Quæ cum ita sint, non parùm miror, tot vel veteres vel recentiores fuisse repertos, qui non solùm dubitarunt, sitne aliquod Jus Naturale, sed etiam omni animi contentione illud oppugnarunt. Sanè siquæ ex illis Atheismo infectum pectus habuere, & Jus Naturæ omne ex Societatibus profligatum ivere, fecere utique, quod facere consueverunt illi, quibus decretum est, qualicunque θέσει δαλεύειν. Reliquis & circa summa

principia Juris Naturalis (de quibus post plura) aliter adfectis quid in mentem venerit , hariolari nequeo. Inter veteres Archelao, Anaxagoræ discipulo, Laërtius hæc tribuit: τὸ δίκαιον εἶναι καὶ τὸ αἰχρὸν ὃ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ, *Justum & turpe nullum esse naturæ, sed lege.* Idem in vita Aristippi Cyrenæcis tribuit, μηδὲν εἶναι φύσει δίκαιον, ἢ καλὸν, ἢ αἰχρὸν, ἀλλὰ νόμῳ καὶ ἔθει, *Nihil esse naturæ justum, vel honestum, vel turpe, sed lege & consuetudine.* Sceptici quoque apud Sextum Empiricum adversus Mathematicos p. 464. contendunt, φύσει νόμων ὁδὸν μέλει, *Natura leges non esse curæ.* Carneadis Academicī quæ fuerit sententia, verbis dicam Lactantii ex lib. 5. de Instit. cap. 16. *Jura sibi homines utilitate sanxisse varia pro moribus, & apud eosdem pro temporibus sæpe mutata; Jus autem Naturale esse nullum &c.* Idem videtur sensisse Horatius, quando ita scribit lib. 1. Sat. 3.

Jura inventa metu inijusti fateare necesse est:

Tempora si fastosq; velis evolvere mundi.

Nec Natura potest justo secernere iniquum.

His etiam deteriores sunt χειρὸς δίκαι, qui Jus sua manu metiuntur, & res maximè contrarias, Vim & Jus consociare volunt: quorum hæc vox est: αὐτὸς ἐπὶ τῷ γένει ἢ πᾶσι δέχην ἐχέσθαι ὁδὸν ἄλογον, οὐ συμφέρον, *Homini aut civitati imperium habenti nihil absurdum, aut à jure, vel ratione alienū videri debet, modo expediat. Thucyd. lib. 6.* Idem fuit error Lacedæmoniorum, de quo Plutarchus in Agesilao: *Lacedæmonii primam honesti partem ponentes in Patria sua utilitate, jus aliud nec norunt, nec discunt, quam unde spartam putent posse augeri.* Quapropter Athenienses illis exprobant. *Honesti eis videri quæ suavia sunt; iusta, quæ utilia.* Imò etiam ex mente quorundam veterum ita dislerit ipse Aristoteles 1. Nicom. 3, §. 3.

In iis rebus, quæ honesta & iusta sunt, quas Politica considerat, est tanta varietas, tantag, in eis versatur erratio, ut hominum placito, non autem natura constare videantur. Epicurus cum Providentiam divinam egerasset, idem venenum imbibit, quem refutat Cicero 1. de Legg. Carneadem Lactantius. & Grotius in Proleg. de J. B. & P.

XXII. Qua causa inducti tam absurdè de Jure Naturæ, præter Atheismi hypothesin, nonnulli senserint, videtur rectè adsecutus esse Bachovius, Philosophus & Jctus, si quis alius, magnificandus, qui ad §. 1. *Inst. de Jur. nat. gent. & civ.* scribit, quod, cum apud diversas gentes non solum diversa sed & contraria jura moresq; obtinere viderent in rebus, quibus normam Jus Naturæ dederat, tandem præcipiti temeritate omne Jus Naturale abnegaverint. Plures etiam causas recenset *Mevius suo Prodomo Insp. 2. v. 2. p. 51.* Atque hoc ipsum scrupulum etiam videtur movisse Aristoteli, qui cum sibi objecisset, quæ à Natura sunt, immutabilia esse, Jus vero Naturæ apud gentes videri mutari, eo prolabitur, ut dicat, saltem apud Deos fore Jus immutabile. *s. Nicom. 7. §. 5.* Ita bellicosarum gentibus non solum licitum, sed & gloriosum fuit, latrocinii infestam habere viciniam. *Latrocinia nullam habent infamiam, quæ extra fines cujusque civitatis fiunt;* inquit de Germanis Cæsar. Persis minimè fœda visa fuit *ὑπερβία*. Aegyptiis probata fuit absurdissima & teterrima idololatria: quibus non solum *ἡ περὶ τὰ θεῶν, καὶ τὰ πόδα, καὶ ἐπεὶ*, de quibus Apostolus *cap. 1. ad Roman.* sed etiam Porrum & Cæpe pro numinibus culta. Quid dicam de immanitate sacrificiorum Phœnicibus, Gallis quondam, Massagetis, Tauroscythis, Derbicibus, Arcadibus, Jonibus, & nunc

C 2

Mexi-

Mexicanis, Peruanis, aliisq; Indis usitatorum, qui teneram prolem immolarunt? aut de crudelitate Japonensium, qui Bonziorum consilio vel fœtum abigunt, vel recens editum suffocant? aut de fœda libidine Sinensium, præpostera Venere se inquinantium? Alibi honestum fuit virginibus stupro dotem quærere. Apud Lacedæmonios nullum fuit adulterii crimen. *Memoratur dictum Gerada cujusdam Spartiata ex antiquissimis, qui hospiti sciscitanti, quæ esset pœna apud ipsos in adulteros constituta, respondit: Adulter hospes, non invenitur apud nos. Quo subjiciente, Quid si inventus sit? Taurum, inquit Geradas, luit ingentem, qui capite trajecto Taygetum bibat ex Eurota. Obstupecente illo & dicente, Qui existat bos tantus? ridens Geradas, Qui, inquit, adulter existat Lacedemone?* Verba sunt Plutarchi in *Lycurgo* p. m. 80. ex versione Herm. Cruserii. Furtum quoque quàm callidissimè apud eosdem perpetratum militaris artis creditum fuit egregium *αργύρα* Qua ac tirocinium, Quapropter si quis deprehensus fuisset in furto, multa verbera flagello accipiebat: memoratq; Plutarchus d. l. suo ævo se multos adolescentes hanc ob causam in ara Dianæ Orthiæ inter plagas mori vidisse. Profuit hæc disciplina eò, ut perhibeatur quidam, qui vulpeculam surripuerat, eamq; amiculo involverat, quum ventrem suum laniaret bestia unguibus & dentibus, ne detegeretur, intermori sustinuisse. Tam puridis nævis conspurcatæ fuerunt Lycurgi Rhetræ, aliorumq; sive Legum tabulæ, sive morum instituta, & in detestabilem progressa licentiam exempla: quorum plura commemorare nolo, quod veterem novamq; terrarum vel hoc vel superiori seculo detectarum ac cognitarum historiam legenti illa non possint

sint non frequenter esse obvia. Videantur *Plutar. de Isid. & Osir. Juven. sat. 15. Strab. lib. 8. Herod. lib. 1. Diod. Sicul. J. Cas. Ovid. Lactant. Tertull. Theodoret: Hugo Linscotanus, Josephus Acosta, Aloysius Cadamustus, Lud. Vartomannus: ex quibus aliisq; compendium istiusmodi horribilium flagitiorum collegit Georg. Calixtus in sua Epit. Theol. Mor. pag. 49. & seqq.*

XXIII. Superiora vero si pensiculatè examinata fuerint, tam impiè de Dei Providentia & Jure Naturali sentientes vel iis refutari posse existimaverim. Neminem enim fore puto, qui temere inficiaturus sit, Hominem naturâ esse animal sociale. Neminem quoque fore puto, qui neget, cujuslibet Societatis vinculum & munimentum esse aliquod Jus, Jurisq; communionem à communionem Societatis segregari non posse. Neminem item fore puto, qui diffiteatur, esse quasdam Societates Naturales, hoc est, ad quas ineundas & colendas Providentia divina Homini instinctum inseverit, facultatesq; hanc ad rem necessarias addiderit: adeoq; neminem tandem fore puto, qui, si concesserit, esse quasdam Societates Naturales, easdem tamen contendat vinculo Juris à Natura esse destitutas. Si enim Providentia vult finem, ipsam Societatem, & bonorum pro cujusque Societatis conditione communionem; utique & illud simul largita est, sine quo ista haberi aut conservari nequeunt, ut scilicet certo Juris respectu & ordine omnia procedant, interq; membra Societatis sine injuria & illata pace ac concordia communicentur. Nihil ex his sine absurditate negari posse exultimo, adeoq; omnes, quibus non læva mens est, rata hæc habituros esse confido. Hujus argumenti vim, qua

fuit ingenii judiciiq; præstantia, probè pèrspexit ὁ Ἐξη-
γῆς, Alexander Aphrodisiensis, cujus pauca verba,
licet omnia legi mereantur, hic adducam ex lib. 2. de
*Anima. cap. 42. Si sociales, ait, ac communicabiles natura
sumus; impossibile autem est durare Societatem sine Justitia,
necesse est, Jus quoq; Naturâ esse. Qui, quoniam apud a-
lios aliud jus est, propterea negant ipsum esse naturâ, certè
id Naturâ docent esse, quod apud omnes idem est. Con-
firmat idem Seneca Ep. 48. Non potest quisquam beatè de-
gere, qui se tantum intuetur, qui omnia ad suas utilitates
convertit: alteri vivas oportet, si vis tibi vivere. Hac So-
cietas diligenter & sanctè observanda est, qua nos omnibus
miscet & indicat, aliquod esse commune jus generis humani.*

XXIV. Veritati tam perspicuæ multi multas ne-
bulas offundunt, quibus lumen ei obstruant. Carneadem
Jus omne sola Utilitate metientem jam refutavit Lactan-
tius & Grotius. Verum sanè est, Juris Naturalis esse ma-
ximam utilitatem ad conciliandas, continendas & confer-
vandas Societates. Si tamen per falsam hypothesin fin-
gas Hominem naturâ non esse Socialem, neque arbitra-
ria conventionem Societates inter se constituere, nihilo-
minus Jus Naturæ ipsius Naturæ Rationali propter Ho-
nestatem, quam in se præcipuè habet, conveniret,
eumq; ad hujus persecutionem & fugam contrarii obli-
garet. Hoc est quod his verbis significat Aristoteles
1. Rhet. 13. *Est quoddam, inquit, quod profitentur omnes, na-
tura commune justum, & injustum, etiamsi nulla Societas in-
vicem sit, nullaq; pactio.* Bene etiam hac de re loquitur Sar-
rokus cap. 2. de Offic. n. 10. *Verissimum est magnam inesse his
anticipationibus ad Societates tuendas vim, & magnam pro-
inde*

inde hominibus utilitatem ab iisdem provenire: Honestatem autem naturâ procuratrice ortam consecutâ est Utilitas, non utilitatem Honestas.

XXV. Alii vi veritatis adacti de Homine quidem, id quod est, sentiunt, videlicet, quod sit animal naturâ Rationale & Sociale; id tamen hac cavillatione enervare student, Hominem non actu, sed aptitudine tantum esse animal sociale. Notum est potentias naturâ priores esse operationibus; ut tamen tales operationes Homo libenter producat, quales à potentiis naturalibus proficisci queunt. Cum ergo Homo à Natura acceperit inclinationem ad societatem, etiam appetitu suo ad actus sociales ducitur. Secus qui fecerit, à natura humana illum discedere, & vel in Deum vel Bestiam degenerare ait Aristoteles 1. Polit. 2. sub finem. Quia igitur Homo infans nascitur, & Rationis usus paulatim progreditur, eumque non uno momento perficit, primum quidem naturâ ad societatem aptus est, ut tamen mox actu societatem expetat, ineat, & actibus socialibus sibi alios, & se aliis devinciat. Atque eum appetitum DEUS tam altè infixit animo hominis, ut nemo nisi monstrosus huic ordini ac destinationi divinæ obniti velit, quandoquidem non individuus quibusdam eum impressum, sed ipsi naturæ humanæ tributum esse cernimus.

XXVI. Si igitur Natura nihil facit frustra, eademque à progressu in infinitum abhorret, necessum est, Appetitus humanus ut aliquo bono adquiescat, cujus ipsius quoque Natura autor sit. Hoc vero non potest esse aliud, quàm cujusque Societatis naturalis Finis naturalis. Si ergo Homo natura appetit Societates, vel maxime

ximè appetit etiam societatis finem: & si Societates naturales aliæ aliis sunt perfectiores, & fines earum uni fini ultimo sunt subordinati, hunc finem atque hoc summum bonum Societatis naturalis perfectissimæ maximè expectet, qui consistit in *εὐπραγία* & exercitio jurium naturalium. Non igitur appetitui Hominis Sociali satisfacit, si incidat in qualemcunq; vitam socialem, sed talem, qualem DEUS naturæ hominis sociali & rationali constituit, & qualem ipsa Ratio ei commonstrat. Esto igitur, quod Homo societates expectat etiam propter impatientiam solitudinis, nec non propter periculi damne metum; eximiae tamen ejus naturæ multo nobiliorem finem propositum esse, facilè hinc colligi potest.

XXVII. At, inquiunt nonnulli, hinc secuturum esse, quod Jus Naturæ ex mera appetitus humani inclinatione oriatur. Ego vero ex iis, quæ jam proposui, non nisi ineptè hoc consuetudinarium confici existimo. Finis enim, ad quem appetitus humanus naturæ ductu excitatur, à Providentia divina, non autem arbitrio humano est constitutus, qui cum & ipse consistat in *πραγία*, qualis & naturæ humanæ & huic fini convenit, & quoque similibus actionibus obtineatur, hisq; omnibus Juris Naturalis regulis conformibus; à Deo quoque has ipsas sancitas, earumq; promulgationem usui rationis non corruptæ inditam ab eo esse, qui Rationem dedit, certissimum est.

XXVIII. Immeritò itaque vapulare videtur Grotius, quando Robertus Sarrokius aliq; ceu minùs rectè ab ipso dictum cavillantur, Societatis custodiam Juris Naturalis fontem appellari posse. Legantur, si tanti visa fuerint, ejus verba *cap. 2. de Offic. n. 10.* Neque enim uspi-

am invenias, Grotium docuisse, appetitum & custodiam Societatis, esse Juris naturalis *unicos* fontes, qua vocula ejus sententiam corrumpit Sarrokus. Quem temere videtur secutus esse Dn. Osiander, qui in suis *ad Proleg. Grotii Annotatt. observ. 4.* ita loquitur: *Non satis accurate dicitur, societatis custodiam esse fontem Juris naturalis, præsertim si exclusivè hoc intelligas.* Quæ enim ego suprà *th. XX.* conjungenda esse monui, ubi opus est, eandem nec Grotius disjungi voluit, ceu ex contextu verborum ejus cuivis obvium est. Nam quod ajunt, custodiam Societatis indifferentem esse ad bonam & malam Societatem, falsa nititur hypothese. Grotius enim quando Jura Naturæ commonstrari ait à Natura hominis Rationali & Sociali, non certè talem Societatem etiam designavit, qualem inter se fortè habent latrones: sed penitus exclusit, quod hæc ipsius rationali naturæ minimè conveniat. Imò, si accurate philosophari velimus, istiusmodi malorum hominum confluges, factio, ac globus, ne quidem Societatis nomen merebitur, ceu aliàs ostendimus. Quando igitur Dn. Osiander Grotium ita emendat, melius dici, fontem Juris Naturalis esse ipsum Deum, non solum consentientem, sed & præeuntem habet ipsum Grotium. Hæc enim sunt illius verba *in Proleg. Sed naturale jus, sive illud sociale, quanquam ex Principiis homini internis profluit, Deo tamen adscribi meritò potest.* Et mox *lib. 1. de J. B. P. c. 1. n. 10.* Jus naturale refert ad autorem Naturæ Deum. Idem confirmat in Annotatis ad jam allata ex Prolegomenis verba testimonio Chrysostomi & Chrysippi.

XXIX. Sunt qui hac ratione ad evertendam Juris Naturalis existentiam utuntur, Hominem à Deo li-

bere esse conditum animal sociale, adeoq; etiam Jus inde arcessitum esse merè voluntarium. Quod enim naturá justum est, illud utique ante voluntatem liberè præcipientis Legislatoris jam tale fuerit necesse est, sic ut ideo is illud voluerit & exegerit, quod suâ naturá justum jam sit, non autem quod ex determinatione libera voluntatis demum justum esse cœperit. Si igitur dem, Hominem potuisse condi animal rationale, & quidem liberè sine appetitu sociali; non tamen sequitur, postquam Deo visum est, Hominem actu non minùs condere animal sociale, atque rationale, Jus naturale sociale esse voluntarium. Non enim hujus juris existentia apta est unicè à sociali natura hominis, quamvis hinc liquidius innotescere, & certius demonstrari possit. DEus enim illius autor est, qui licet juxta concessam hypothesein liberè hominem socialem creasset, Rationalem tamen dum creavit, eiq; divinæ particulam auræ communicavit, Leges naturales, tanquam radii à Justitia Dei essentiali emissi, in se semper & ab aeterno fuere justæ, quæ cum Hominis naturæ rationali non solum, sed & sociali sint convenientissimæ, & DEus actu hominem socialem creaverit, non potuit non etiam Homo ad actus sociales jure naturæ debitos obligari. Simili ad destruendum Jus naturæ argumentatione usus fuit Joannes Szydlovius, Reformatus, contra quem prolixè disputat Dn. Osiander *Typ. Leg. natur. th. 21. & seqq.* Imo ipsis illius fratribus Riveto, Voëtio, Maresio & Amyraldo vehementer illa doctrina, unde non nisi absurdissimæ & detestabiles opiniones consequuntur, displicuit. Audiamus paucis differentem hac de re Amyraldum in præfatio-

tione Speciminis Animadversionum in Exercitationes de Gratia Universali pag. 95. Docuerunt nonnulli Theologi, iūq; non in celebres, Vitium à Virtute non differre natura sua, & quicquid interest inter ea discriminis, id omne esse ex liberrima Dei voluntate profectum. Id & per se falsum est, & tale, ut sua sponte mens humana ab eo abhorreat. At præter divinitatem quam in se habet: quis non videt ex eo sequi necessariò liberum Deo fuisse, non modo nullas nobis de Virtute deq; Vitio ferre leges, quo mentes & appetitus nostri soluti vagarentur, sed etiam præcipere, ut adfectibus nostris intemperanter indulgeremus: quod si fecisset, id, quod nos nunc appellamus Vitium, pia res atque sancta futura erat? Quin, quod cogitatu horrendum est, potuit Deus ex egregio dogmate, scilicet! ab hominibus exigere, ut Numen suum odia acerrimo prosequerentur? Id autem non maculam aliquam in religionem inducit, sed est ipsa religionis perniciēs, & via latè strata ad perditissimam & desperatissimam impietatem.

XXX. Dixi Jus Naturæ accommodatum esse Humanæ naturæ Rationali & Sociali. Addo jam, esse quoque idem conveniens ipsi Naturæ divinæ. Quia enim Homo ad imaginem Dei est conditus, illaq; interprete Apostolo, consistit in Justitia & Sanctitate, decrevit Deus ab æterno, ut homo justitiam & bonitatem divinam agendo imitaretur. Nam sicuti Providentia divina quaslibet res dirigit cuique non solum rei, sed & bonitati & gloriæ divinæ convenientem; ita ab æterno fuit in mente divina norma quædam concepta, cui res ceteræ & cumprimis homines obsequerentur ac subessent, & juxta quam Providentia curam universi, & speciatim actionum humanarum attemperaret. Illa norma solet

dici *Lex Dei aeterna*. Intellectus enim Dei nihil nisi ab aeterno concipit; si quid enim novi, inusitati, aut in tempore Deus conciperet, mutabilis foret ejus scientia, cujus tamen perspicacia intimè omnia penetrat.

XXXI. Illa Lex Dei ut *Æterna* cluet, ita quoque Immutabilis est. Deus enim propter scientiæ suæ infallibilitatem in eadem voluntate sua perseverat, neque à quoquam ejus decreta mutari possunt, quæ pro perpetua norma & ordine sunt sancita: adeoq; nisi illa primæva Imago divina per lapsum in homine fuisset extincta, ubique is secundum legem Dei æternam voluntati divinæ paruisset atque satisfecisset. Atque hanc Legem Dei æternam credo Platonem significare voluisse per *ἀνθρώπινα νόμον*, quam inter Deos obtinere statuit. Cui gemina tradere videtur ejus discipulus *s. Nicom.* 7. §. 6. Planius de eadem Cicero, qui audiri meretur. *Hanc inquit lib. 2. de legg. video sapientissimorum fuisse sententiam, LEGEM neque hominum ingeniis excogitatam, neque scitum aliquod esse populorum, sed æternum quiddam, quod universum mundum regeret imperandi prohibendiq; sapientia. Ita principem legem illam ac ultimam mentem esse dicebant, omnia ratione aut cogentis aut vetantis Dei, ex qua est illa Lex, quam Dii humano generi dederunt.* Idem paulò post: *Orta est Lex sempiterna cum mente divina. Quamobrem Lex vera atque princeps apta ad iubendum & ad vetandum, ratio est recta summi Jovis.* Idem: *Summa Lex divina mens est.* Libris de Finibus hæc ejusdem leguntur: *Dei ad naturam apta ratio vera illa & summa Lex à Philosophis dicitur.* Augustinus lib. de catechizandis rudib. cap. 18. dicit, *Legem Dei æternam explicari per congruentissimas leges admiranda dispositionis, quibus Deus creaturas ordinare*
nove-

noverit. Et *lib. 1. de lib. arb. cap. 5.* ita ab eodem describitur: *Lex aeterna & ratio in mente Dei existens, qua res omnes per consentanea media in suos fines diriguntur.*

XXXII. Est igitur inter Providentiam divinam & Legem Aeternam maxima cognatio. Illa quaslibet res dirigit ad finem cujuslibet naturæ & quoque divinæ bonitati convenientem, ejusq; singularem curam habet. Hæc sub obligationis necessitate easdem ad suos quasque fines devincit. Aliter tamen homines intellectu præditi obligati sunt, aliter res creatæ ratione destitutæ. Hæ ad obedientiam inclinatione naturali necessaria ducuntur; hominum vero obsequium cum libertate est conjunctum. Et si igitur omnia, præter Deum, huic Legi æternæ subsint; rationem tamen præcepti propriè non habet, nisi respectu liberè & cum ratione agentium. Hujus igitur Legis Aeternæ radii sunt Leges Naturales, quas nobis Ratio, divinæ particula auræ, indicat, persuadet ac promulgat. Atque hinc est, quod, quidquid Jure Naturæ vel præcipitur vel vetatur, illud non bonum nec malum est ideo, quod Deus illud liberè voluerit præcipere, hoc vetare; sed quia intrinsecus illud omne bonum, & hoc omne malum est, Deus illud non potuit non præcipere, hoc vetare. Ut ita simul intelligas, quo pacto hoc jus divinum Naturale, à Jure divino arbitrario differat. *Grot. lib. 1. de J. B. P. cap. 1. n. 10. & 15. Guil. Grot. de prin. jur. nat. cap. 3. n. 2.*

XXXIII. Jam quidem ordinis ratio postulare videtur, ut Juris Naturalis definitio succedat, quæ à variis varia admodum fuit tradita. Inter has non est postremo loco ponenda illa Grotii, quæ legitur *lib. 1. de J. B. P. cap. 1. n. 10.*

Jus Naturale est dictatum recte rationis, indicans actui alicui, ex ejus convenientia aut inconvenientia cum ipsa natura rationali inesse moralem turpitudinem aut necessitatem moralem, ac consequenter ab autore natura Deo talem actum aut precipi aut vetari. In hac descriptione quid fortè desiderari possit, aliàs demonstrabitur. Utar jam libertate, ut ex mea sententia illud ita describam: Jus Naturæ est Jus, à Providentia divina juxta ideam Legis æternæ profectum, Hominis naturæ rationali ac sociali accommodatum, quod in illius mente per Rectam Rationem promulgatum eum obligat, ut suas actiones ad hujus Juris normam componat, atque ita suam felicitatem consequatur. Variæ aliorum Definitiones aliæ circumferuntur, quarum nonnullas, veluti Gregorii de Valentia, Tanneri, Martini Bonacina, Roberti Sandersoni, & aliorum recenset atq; examinat Osiander *de Typ. leg. nat. th. 42. & seqq.*

XXXIV. Singulas hujus descriptionis partes pluribus illustrabo, ut tantò rectiùs de hujus Juris natura & proprietatibus constet, judicariq; possit, an secundum regulas dialecticas illa descriptio concinnata sit. Protinus vero id moneo, inter Jus Naturæ & Jus Naturale me nulum agnoscere discrimen, neque placere, quod istud ad Legem Dei æternam, hoc ad hominem referatur à Mevio in *Prodr. Inss. 2. v. 5.* Definitionem quod attinet, Jus omne cum rectè dividatur in Naturale & Legitimum, proximum genus Juris Naturalis constitui, quod sit aliquod jus, seu aliqua Juris in genere considerati species, & quidem propriè dictum Jus, quod obligat. Rejicienda igitur est illa Juris Naturalis divisio, qua in Obligativum & Permissivum dispescitur. Præter alios etiam Seldenum hanc

hanc divisionem amplexum fuisse miror, *lib. 1. de J. N. G. jux. discip. Hebr.* Cum enim Obligatio, ipso fatente Seldeno, Juris verè dicti sit caput & anima, illa, quæ à Jure Naturali normam non acceperunt, sed arbitrio hominum ceu adiaphora relicta sunt, obligationis necessitati ab hoc quidem jure exempta, adeoq; hæc Juris nomine insigniendæ non sunt. Quæ in re consentientem habemus Guil. Grotium *de prin. jur. nat. cap. 2. n. 10. cap. 3. n. 3.*

XXXV. Dicis, majori autoritate hanc divisionem suffultam esse, putà Modestini, qui *l. 7. ff. de Legg. ait, Legis virtus est, imperare, vetare, permittere, punire.* Imò si veram philosophiam, & non simulatam adfectamus, neque hæc possunt omnino admitti, aut satis bene defendi. Nam per virtutem Legis aut Juris puto non malè intelligi vim & auctoritatem obligandi, quæ vel disertè præcipiendo, vel prohibendo explicatur. Utriusque generis legibus cum præcipientibus tum prohibentibus Pœna tanquam subsidiarium præsidium ac telum servit, ut, cum Lex vel Jus primariò obliget ad faciendum, aut non faciendum, secundariò contraria facientes obliget ad pœnam.

XXXVI. Neque etiam, si ex vero res æstimabitur, Permissio Legis Jurisq; virtus erit. Primò enim diligenter secernenda esse monemus Permissa à Justis Verisq; Sunt quædam, ad actiones humanas pertinentia, quæ nulla lex neque jubens neque vetans determinavit, adeoq; circa ista Libertas humana cum non sit restricta, Licita & Permissa illa dici solent, Græcis ἀδιάφορα. De æquivocatione vocis *Liciti* vel *Licere* vid. Guil. Grot. *de princ. jur. nat. cap. 2. n. 9.* Nemini non apparet, hujus generis Permissa cum non sint talia ex sanctione Legum, talem quoque

que Permissionem non posse esse virtutem legis. Unde rectè monet Mevius *in Prodr. in sp. 2. n. 7.* multum inter se discrepare Naturale jus, & Libertatem naturalem. Quandoque & Permissum opponitur tantum vetito. Ita v. g. Lex divina *Levit. 18. v. 18.* vetat, ne quis conjugis suæ sororem isti superstiti superinducat uxorem; colligunt ergo hinc Sanchez & alii, permissum lege quidem divina esse, ista defunctæ sororem ejus duci uxorem posse. Sed virtutem Legis & Juris quod attinet, hujus Permissionis illi oppositæ par cum superiori ratio est. Etsi enim ex illa lege vetante mihi constet de voluntate legislatoris, quod conjugium cum defunctæ conjugis sorore velit esse inter permissa, non tamen hoc est ex virtute legis, ut quæ ad tale conjugium nullo modo obligat, sed sine ulla determinatione juris hoc tali casu arbitrio humano permittit, nisi superveniens fortè lex arbitraria etiam circa tale matrimonium libertatem naturalem agendi restrinxerit. Minimè omnium Legis virtuti tribuenda sunt illa Permissa aut Licita vulgò dicta, quæ fortè in foro humano impunitatem habent, cum sint reapse injusta. Quò referti quadantenus potest illa Juris regula: *Non omne quod licet honestum est. l. 144. ff. de R. l.* Quod si vero lex quædam sanciat hoc modo permissa, ut hinc jus oriatur ita liberè agendi, ut agens in eo absque injuria impediri nequeat, v. g. si legislator jubeat, luporum venationem cuivis subdito debere esse liberam ac permissam; hæc sanè permissio est à virtute legis. Obligat enim ejusmodi lex, ne quis eum, qui huic studio incumbere velit, impediat in eo: adeoq; illa lex est prohibitive (liceat ita loqui) concepta circa aliquod, quod illa velit esse inter licita ac permissa talia,

alia, in quibus nemo possit jure impediri. Hoc expedire nonnulli student hac distinctione, quod alia sit Permissio Facti, alia Juris: & ajunt, Deum permittere plurima peccata, permissione facti, ista non impediendo: Permissionem autem Juris includere negationem prohibitionis & præcepti. Deinde Permissionem Juris iterum dupliciter considerant, ceu videre est apud *Osiandr. in Annot. ad Grot. lib. 1. de J. B. P. obs. 3. ad th. 9.* Sanè in rebus merè adia phoris & à Jure non determinatis etiam non nisi iniquè impeditur quis ab alio; sed hinc non sanctio legis specialis, sed Jus Libertatis latius patens læditur.

XXXVII. Fortassis ergo non etiam est nullum discrimen, inter Permissa sive Licita esse, & inter Permittere: vel sinere, ut aliquid sit inter permissa licitave, &, disertè jubere, ut aliquid sit permissum. Prius Legi & Juri propriè non competit, quod Obligare, & sinere inter permissa esse, nullatenus conveniant. Ut vero aliquid inter Permissa jubendo referatur, Lege effici potest, quæ tum circa illa, tanquam singularem materiam est occupata, certo jure circa eam dictato. Atque hoc modo Permissa sunt objectum Legis externum, ut tamen hujusmodi legis permissio obligationem contineat, vim fieri aut impedimentum ei injici vetans, qui ea agere velit, quæ lex permissa, hoc est, non injusta esse voluit. Hoc est, quod paucis Grotius indicare instituit: *Permissio propriè non actio est legis, sed actionis negatio, nisi quatenus alium ab eo, cui permittitur, obligat, ne impedimentum ponat. lib. 1. de J. B. P. cap. 1. §. 9.* Si quæ igitur sanctione legis fuerint permissa, ab hoc objecto externo Jus Permissivum appellari, idq; Juri Obligativo contra distingui non convenit,

venit, cum & istiusmodi sanctioni obligationem inesse commonstraverim. Nam si vel hoc divisionis exemplum admittere, vel Modestino servire allubescat, aliud erit non solum Jus Permissivum, sed & aliud Imperans, aliud Vetans, aliud Puniens. Quæ uti inconcinna sunt, ita minimè probari posse puto, quibus *anglicæ* placet. Add. Bœclerus ad Grotii *lib. 1. cap. 2. §. 9.* Guil. Grotius *de princ. Jur. nat.* ita hæc distinguit, ut dicat, plus esse *Concedere*, quam *Permittere. cap. 1. n. 10.* Atque hinc aliud constituit Jus Naturæ Præceptivum, aliud Concessivum *cap. 7. n. 1.*

XXXVIII. Sed nec illa Juris Naturalis in Primævum & Secundarium divisio toleranda est, quia non solum in patrocinium erroris inventa, quo in communionem Juris Naturalis bruta ab Ulpiano admissa fuerunt, sed & omni solida ratione destituta est. Cum igitur *in proleg. ad Offic. Cicer. §. 9.* & quoque aliàs ostenderim, cur hæc divisio recipienda non sit, ipsaq; nostra definitio indicet, ad Homines tantum Juris Naturalis obligationem pertinere; neque altera illa divisio Juris Naturalis in Animale & Rationale majoris pretii putanda est, quandoquidem & ipsam Hugo de Roy veteris erroris regendi gratia cōmentus est. *lib. 1. de eo quod Just. tit. 2. Mevius in Prodr. Insp. 2. n. 3.* Cum enim *Disp. de Jure in genere*, invictis argumentis demonstraverim, bruta nullius Juris propriè dicti ne quidem capacia esse, sequitur omnino, neque Juris Naturalis obligationem aut participationem ad illa extendi posse. Add. *Salmasius de Usuris. cap. 9.*

XXXIX. Videamus, quæso, quomodo cōtra hæc disputet Hugo de Roy, in libello, *Deo, quod justum est.* Deinceps, inquit,

inquit, opponit alius, *Juris nomen non meretur, quod ratione caret. Quod concedimus, quia omnino verum est. At ex eo nihil inferri potest contra Jus nostrum (Animale) naturale. Illud enim ratione non caret, neque ex parte sui quia nihil à Deo absque ratione conditum est. Concedit ille veritati, & simul ei contradicit. Quis unquam dubitet, omnia à Deo sapientissimè & optima ratione condita esse, res non minùs inanimatas quàm animatas? hinc verò promiscuè rationis, & cum hac indissolubili nexu conjuncti Juris illas fieri compotes, absurdum est. Hoc ille prospiciens ita pergit: Forsan instabit quispiam, ea, quæ diximus, de ratione Juris non sufficere, atque insuper eorum, quibus conditum est, rationem requiret. Sed admittenda non erit instantia in terminis ullius juris, nedum Naturalis, quod rationem humanam in animalibus, quibus conditum atque insitum est, non requirit, sed capacitatem notitias Juris seu principia præfata recipiendi, & perfectionem illis convenientem, quæ in brutis æquè ac ratiocinantibus reperitur & cernitur. Principia illa naturalia ad unicum summum capit referri posse ait, *Se suaq; diligere*; hoc enim sub se continere cætera, qualia sunt, defendere vitam, tueri corpus, conjunctionem maris & feminae appetere procreandi causa, curam gerere ejus quod procreatum est, sequi bona, vitare mala, eligere profutura, declinare nocitura. Imò vero illa instantia rectissimè se habet, & falsissimum est, quod nullius juris subjectum rationis debeat esse particeps. Nam per Jus propriè dictum libertas agendi certo modo adstringitur aut determinatur. Libertas vero agendi necessariò cohæret cum Ratione, qua cum bruta prædita non sint, cujuslibet*

bet juris, & cum primis naturalis, capacitate etiam destituuntur. Et licet bruta nonnulla videantur simili modo peragere, atq; homines; non tamen ea fiunt cum ratione, neque liberè, etiamsi fiant ἀχαλίνως, sine freno, sed inclinatione merè naturali, eaq; necessaria. Atque hinc accidit, quod bruta se defendant qualicunque modo, sine jure, sine injuriâ, l. 1. §. 3. ff. si quadr. paup. fecis. dic. Homines verò defensionem adhibent vel justè, vel injustè, aut partim justè, partim injustè. Bruta procreandæ sobolis gratia conjunguntur quidem, sed sine fide, sine vitio adulterii, stupri vel incestus. Homines verò obligati sunt Jure Naturali ut hos similesq; actus secundum normam Legibus præscriptam exerceant. Si ergo brutis denegat rationem humanam, denegandum quoque illis est Jus omne humanum. Maximè verò Humanum jus est Naturale, sapientissimè à Deo solius Hominis naturæ Rationali accommodatum. Quod si inclinationem brutorum ad modò memoratas actiones velis appellare Rationem, id quod facit Hugo de Roy, & propter illam inclinationem Juris illa capacia facere, vocum æquivocatione lusus fit, & tam Rationis quàm Juris nominibus abutitur, cum hanc philosophiam tractantibus hoc cum primis debeat esse propositum, ut rerum vocumq; proprietates, non autem similitudines Rationis Jurisq; easq; multum dissimiles, consecrentur. Rectius igitur hæc ita explicat Rittershusius ad Oppiani Cyneget. p. 28. cujus hæc sunt verba: *Jus naturale definiunt ita Jcti, non quod tam bardi essent, ut non intelligerent, ubi ratio non esset, ibi nec Jus verè & propriè acceptum poni posse; sed quod indicare vellent, nullo certiori argumento cognosci, quod aliquid sit Juris naturalis, quàm ubi hoc ipsum, quod homi-*

homines ratione duce faciunt, bruta quoque natura instinctu & inclinatione atque impetu faciunt. Pari modo hæc interpretatur Gerh. Joh. Voss. lib. 3. de Idolat. cap. 61. Ingenuè fateatur Mevius, aut ex sectæ suæ studio errasse Jctos veteres, si verè Jus animantibus tribuerunt, aut verò impropria locutione tribuisse, cujus in iis materiam, vel imaginem & umbram conspicerent. Insp. 2. prodrom. p. 57.

XL. Tam in brutis quàm hominibus convenientem perfectionem cerni ait Hugo. Quod uti verum quidem est, non tamen eadem est perfectio Hominis, & tot brutorum animalium. Neque etiam sequitur hinc, si bestiarum quæque suam à Providentia divina acceperunt perfectionem, ergo tam sunt compotes Juris Naturalis, atque Homines. Quod si bruta naturæ instinctu se suaq; diligere, defendere & similia agere videas, non tamen vera sunt simpliciter illa Hugonis: *Hæc natura justa sunt. Hæc omnibus animalibus bona & æqua sunt.* Et post: *Perfectio non id de Jure Naturali, quin vero ne quidem de ullo in rerum natura jure querendum est, an inclinatione naturali, an ratione humana ejus operatio fiat, sed an in se bonum & æquum spectandum est.* Potest enim id, quod natura omnia animalia docuit, ita intelligi, ut operatio per rationem hominum propria sit, operatio autem per inclinationem cæterorum animalium natura adscribatur: nec tamen eo minus utraque ad eundem naturæ finem, & eundem justitiæ naturalis scopum tendat. Hæc omnia falsæ hypothesei servire, nemo non videt. Verum est, Providentiam divinam quaslibet res creatas ad finem sibi convenientem condidisse, motuq; interno ad hunc obtinendum necessario instruxisse: quem suum finem si etiam bruta adipiscantur, hoc ipsis bonum

est; Finis enim & Bonum materialiter idem sunt, *1. Nicom. 1.* Et quamvis Justitia quædam, quæ Æquitas aliàs dici solet, etiam Æqui boni nomine veniat; ridiculum tamen est, velle hoc æquum bonum cum bono finali brutorum confundere, & hinc communionem Juris & Æquitatis etiam brutis vindicare. Sive autem quid fiat inclinatione naturali, sive ratione, non tamen ad Jus naturæ, imò ad nullum omnino Jus dignoscendum vel tribuendum inter hæc interesse, longè falsissimum est. Et licet quidam brutorum hominumq; actus videantur ad eundem finem contendere, non tamen simpliciter ille idem est, eodemq; ab utrisque modo obtinetur; Homines enim ad finem à Natura sibi propositum non solum justè contendunt, sed & justum: cum brutis neque modus, neque finis à Natura sub qualitate Justi propriè dicti sit commendatus.

XLI. Quid multa? ludit hic Autor æquivocatione vocum & phrasium. Quando enim Brutis communionem Juris tribuit, Jus propriè dictum, quale nos quærimus, & quærere debemus, non intelligit: atque insuper Jus Naturale cum Lege Dei æterna, quæ etiam suo modo bruta attinet, perpetuo confundit. Hinc ait, in brutis cerni obligationis & juris vestigia: nolle hoc JCtos, bruta quidquam jure vel injuria facere, ut propriè sumuntur Jus & Injuria: cum cætera animalia rationis expertia in suo officio perstent, Hominem ratione præditum animal à suo officio exorbitare, & quotidie labi: se non credere, sed certò scire, hominibus præter communia naturæ communis, insuper nobilissima illa rectæ rationis principia cum anima rationali indita esse: Legem naturalem nobiliori modo hominibus inditam esse: cum de Jure Naturæ

turæ agat, se non eam legem intelligere, quæ ad moralem doctrinam pertinet, & soli humanæ menti, ut tali, indita est, ad discernendum bonum à malo, ad dijudicandum æquum ab iniquo, justum ab injusto, honestum à turpi. Si igitur, fatente Hugone, bruta propriè dicti Juris capacia non sunt, & Lex Dei æterna propriè tantum obligat ratione utentes libereq; agentes, bruta vero modo multum diverso ad suos fines ordinat, cur ergo ille vitiligit?

XLII. Fortunius Garcias, Jctus Hispanus, Jus Naturale distribuit in Gubernatum & Gubernans. Quorum illud brutis, hoc hominibus attribuit. Prius ideo, quoniam juris naturalis moderamen non brutorum esse inquit, sed Dei omnia gubernantis. Posterius hanc ob causam, quoniam in hominibus ratio est, qua duce omnia faciunt, quæ Juris naturalis haberi solent. Hæc distinctio præ cæteris Hugoni de Roy placet, ut tamen eadem hætenus displiceat, quod quamvis rationi omnia pareant, ac consequenter etiam ea, quæ juris naturalis sunt, ipsa tamen Ratio à Deo omnia gubernante dirigatur æquè, ac inclinatio naturalis brutorum. Hæc animadversio rectè se habet, ipsamq; illam distinctionem destruit. Si enim omnia omnino à nutu cuncta moderantis Dei præcipuè apta sunt, etiam Ratio sub Providentiæ divinæ regimine continebitur, atque hætenus omne Jus Naturale erit Gubernatum. Quamvis etiam bruta inclinationes naturales à Deo acceperint, Providentiæ divinæ in quibusque illas conservet, atque ad convenientes fines ordinet, non tamen brutorum operationes hoc instinctu excitatæ aut perfectæ justæ sunt dicendæ, nisi æquivocatione ludere velis, imò ne quidem capaces sunt Juris Naturalis, neque ullius

ullius alius propriè dicti, et si Legi Dei æternæ hi motus, inclinationes, & operationes sint consentaneæ. Scilicet errorem errore tegendum esse multi putant, ne perpluat. Si tanto studio in scrutanda veritate uterentur, quanto inveteratos errores defendere satagunt, longè rectiora docuissent.

XLIII. De Jure Naturæ Reductivo seu Negativo (cui Naturale Positivum quidam opponere solent) item quod Jus Naturæ quædam disponat directivè, quædam coactivè: item quod aliquod Jus Naturæ sit ἀπλῶς, aliud secundum quid, vel ex certa hypothesi; videatur Guil. Grotius *de prin. Jur. nat. cap. 2. n. 1. 4. 5. & 6.* De altera illa distinctione, quod Jus Naturæ vel illuminet intellectum, vel obliget conscientias, videatur Idem *cap. 4. n. 1.* Quod aliud sit Juris Naturæ positivè, aliud privativè, legere est apud. Mev. in *Prodr. insp. 2. n. 6.* ubi vulgo hoc discrimen acceptum fert.

XLIV. His ita discussis, vera & notatu digna Juris Naturalis divisio superest in Generale & Speciale. Utrumque non nisi homines obligat, quod ex superioribus manifestum est; hoc tamen discrimine, quod istud omnes obliget homines, & quidem quæ tales, in quacunque vixerint Societate: hoc vero non absolutè omnes homines Societate humana universali comprehensos, sed illos omnes, qui speciali Societate aliqua naturali continentur, sibiq; invicem pro diversa natura talium Societatum propter specialem necessitudinem vel respectum ad peculia-ria Juris Naturalis officia obligati sunt. Tales Societates sunt in primis Conjugal, Paterna, Herilis, & ex his conflata Civilis, de quibus plura deinceps.

XLV. Pro-

XLV. Providentiæ divinæ cum acceptum tulerim Jus omne Naturæ, ab illa quoque ejus proficiscitur obligatio; ut adeò, si qui appetitum Societatis ejusq; conservationem Juris Naturalis fontem unicum esse existiment, frustra sint futuri. Si enim omnis Juris obligatio principaliter suam auctoritatem consequitur à Deo, vel maximè eandem ab eodem autore habet Jus Naturæ, uti pluribus demonstravi *in prolegom. ad Offic. Cicer. & Disp. de Jure th. 11.* Quia vero Homo non solum ad ineundam Societatem variis causis externis impellitur, sed insita appetitione Societates imprimis naturales desiderat: & vero Natura hanc cupiditatem ideo Homini indidit, quod illas suas Societates ejus naturæ planè convenientes esse sciret, inq; harum finibus suam felicitatem & perfectionem adsecutus adquiescere posset, ideo simul illas Societates certo jure atque ordine instruit, qui ejus naturæ rationali exactè responderet, ut cum sui similibus honestè, feliciter & summa cum voluptate in iis vivere posset. Non igitur placet illa quorundam à Sarrokio repetita genealogia: *Indigentia ab avia genuit metum, Metus avia genuit societatem, Societas ejusq; custodia genuit dictamina de officiis, adeoq; se matrem juri naturali pulchrè comprobavit. cap. 2. de Offic. n. 10.* Deus enim condidit Hominem animal rationale & natura Sociale. Idem Societates naturales instituit, & quidem Hominum bono: quod ut esset verè tale, non sola utilitate externa commendabile, sed perfectum atque perpetuum, etiam hominem cum homine in Societatibus certo jure conjungere & sibi invicem obligare voluit.

XLVI. Ex his rectè poterit colligi, quanta sit Juris Naturalis obligatio, quantaq; auctoritas. Nam Aristoteles

zeles loco suprâ citato aiebat, quod ubique eandem vim obtineat, sicuti ignis apud Græcos & Persas, alibiq; terrarum urit. Unde & ipsi & aliis Græcis hoc Jus dicitur κοινὸς νόμος, seu, τὸ κοινὸν δίκαιον, *Communis lex*, seu, *Commune jus*: *Commune jus humanitatis*, Ciceroni & Apulejo: *Commune ius generis humani*, Senecæ: *Commune jus gentium*, Cornelio Nepoti: *Communis omnium lex*; Demonstheni, Isocrati & Quintilianiano. Pertinet huc textus ex 1. *Rhet.* 13. pr. ἔστι, ὁ μαντεύοντά τι πάντες φύσει κοινὸν δίκαιον καὶ ἄδικον, καὶ μηδεμία κοινωνία πρὸς ἀλλήλους ἢ, μηδὲ συνθήκη. *Est quoddam, quod profitentur omnes naturâ commune justum, & injustum, etiamsi nulla societas invicem sit nullaq; pactio.* Cum enim hujus juris capita sint stricturæ ipsius Justitiæ divinæ, & Providentia divina appetitum humanum, libertatis competentem, iis obligaverit, ipsorum hominum bono, ut hanc normam secuti, veram solidamq; beatitatem consequi possint, & illa omnia hominum naturæ rationali & sociali convenientissimè condiderit, ipsaq; Ratio promulgationem eorundem sentiat, agnoscat, intelligat, uti paulatim actus Intellectus primus in secundum invalescit, ideo his juribus omnes omnino homines obligari par est, eò quod sint tales.

XLVII. Itaque verissimè post alios dixit Justinianus *d. §. 11. Inst. de J. N. G. & C.* quod Jura Naturæ non solum apud omnes gentes peræquè observentur, sed divina Providentia constituta *semper firma & immutabilia* permaneant. Aristoteles quidem rem ipsam vidit, sed causam ejus adsequi haut potuit, ut qui, Providentiam divinam quod attinet, parùm sibi constare videtur. Verba ejus ex Sophocle petita notatu dignissima, & cum iis, quæ

quæ proximè præcedenti thesi recitavi, cohærentia hæc sunt: ἡ γὰρ πρὶν πικρὸς, ἀλλ' αἰεί ποτε ζῆτασθαι, καὶ δεῖς οἶδεν ἐξ ὅτου Φανεῖν. *Non etenim id nunc, & heri, sed semper fuit. Et nemo scit, unde ejus ortus sit* 1. *Rhet.* c. 13. quid ergo prodest tibi, mi Philosophe, omnis tua scientia, utcunque magna & admiranda, si hoc cum Sophocle nescis? Lex quidem Dei æterna ab æterno fuit in Dei intellectu, ejus vero præcipua pars, Jus Naturale, declarari & promulgari cœpit cum genere humano, ex quo etiam ejus obligatio effectum nata cum Ipso genere humano durabit. Sed hæc ignorasse videtur Aristoteles, recteq; se scire putavit, Mundum esse ab æterno.

XLVIII. Neque audiendus hic est M. Ant. Majoragius, qui *ad d. l. Rhet.* scribit, sibi videri, Philosophum per δίκαιον τὸ κοινόν, *commune jus*, non solum Jus Naturæ, sed & Gentium complecti voluisse: quam ad rem infirmo ibi utitur argumento, & faciliè ex textu Aristotelis integrè collato redargui poterit. Est ergo hoc Jus adeò firmum & immutabile, ut ne DEus quidem illud velit aut possit immutare. Non vult, quia constanti hoc ordine Societates naturales ejus Providentia regere decrevit. Non potest, quia ut hoc jure & ordine actiones humanæ in Societatibus procedant, omnino Dei justitiæ est consentaneum, ut si ab illo jure recessum fuerit, non possit non violari Justitia divina, quæcum Deo essentialis sit, DEus sibi met non repugnabit. Multò minus ergo quidquam in his mutare poterit Homo, quisquis ille fuerit, sive imperans, sive parens, imò ne universum quidem genus humanum vel tantillum in iis mutare poterit, etiamsi gigantea protervia contra Deum ferociens

ciens conspiret. Peregre à Cicero hac de re loquitur apud Lactantium *lib. 6. cap. 8. Huic Legi* (de Naturali sermo est) *nec abrogari fas est, neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest. Nec vero aut per Senatum, aut per Populum solvi hac lege possumus. Neque est quærendus explanator, aut interpret ejus alius: nec erit alia lex Romæ, alia Athenis: alia nunc, alia posthac. Sed & omnes gentes, & omni tempore, una Lex & sempiterna & immortalis continebit: unusq; erit communis quasi magister & imperator omnium* DEus ille, *Legis hujus inventor, disceptator, lator: cui qui non parebit, ipse se fugiet, ac naturam hominis adspernabitur: atque hoc ipso luet maximas pœnas, etiamsi cœtera supplicia, quæ putantur, effugerint.* Sunt hæc profectò auro contra cara, dignaq; quæ attentè expendantur; nihil enim in iis frustra aut temere positum est.

XLIX. Viderit ergo Dn. Osiander, quomodo verum esse, & defendi queat, quod ille & in *Typo Leg. natur. th. 44. 45. & in Annot. ad Grotii lib. 1. de J. B. P. c. 1. th. 10. obs. 5.* tam confidenter adseverat, Legem Naturæ in statu integritatis non eandem esse cum Lege Naturæ in statu corruptionis. Hoc, ni fallor, ita ipsi excidisse videtur, quod Legem Naturæ per Habitum definivisset, & ceu quiddam Habituale, uti ipse ait, Hominis animo insidere dixisset, ut adeò nec Legum Naturæ in se & in abstracto, nec animum hominis qualis esse debeat, sed hunc corruptum, & istum habitum (scilicet !) vitiorum illuvie contaminatum & quasi submersum consideraverit. Neque etiam distinguendum est cum Martino Schokio de *Jur. Nat. th. 56.* inter præcepta Juris Naturalis Universalia, & Particularia, quasi ista nequeant, hæc vero mutari

tari queant. Neque enim fieri posse ait, ut ex cujusquam animo penitus deleatur hoc generale principium, Bona esse facienda, & Mala fugienda; etiamsi nonnulli homines aut populi putent, furtum, adulterium & similia alia non esse turpia. De his enim quid sentiendum sit mox audiemus. Perquam vero ridiculus est Gratianus, qui *decret. dist. s.* profitetur quidem Jus Naturæ esse immutabile, ut tamen suam sententiam protinus mutasse videatur, siquidem illius sunt, quæ ibi leguntur verba: *Cum Naturale jus in Lege & Evangelio dicatur esse comprehensum, quadam autem contraria his, quæ in lege statuta sunt, nunc inveniuntur concessa, non videtur Jus Naturale immutabile permittere. In Lege namq; præcipiebatur, Ut mulier, si masculum pareret, quadraginta: si vero feminam, octuaginta diebus à templi cessaret ingressu: nunc autem statim post partum ecclesiam ingredi non prohibetur.* Addit insuper alia æquè insulsa, & refutatione indigna.

L. Nec est quod quis objiciat contraria Juribus Naturæ patrata facinora & exempla, quorum nonnulla suprâ recensui. Nec enim in his spectandum est, quid factum sit, sed quid fieri debuit; uti omnino plurimum à Facto Jus distat. Locum hic habere potest, quod Cicero in Tusculanis Quæstionibus de Natura dixit: *Nunquam naturam mos vincet; est enim semper invicta.* Scitè etiam distinguendum est inter id, quod Normæ & Regulæ vice actionibus est præscriptum, & inter Actiones ipsas, quæ ad amussim ejusmodi examinatæ ei modò conveniunt, modo ab illa longissimè abeunt: adeoq; res diversissimæ invicem distinguendæ sunt, Jus ipsum ejusq; observantia aut neglectus. Sicuti ergo non mutatur lex humana factis

fortè subditorum contrariis solis; multò minùs Lex Naturæ, etiam si pravo more corrupti integri populi contrarium fecerint, mutationē hinc recipit. Illustrari hæc & superiora possunt per insigni disputatione Socratis de legibus Naturalibus instituta apud Xenophontem lib. 4. memorab. An quasdam, mi Hippias, non scriptas leges esse nosti? Eas, ait, quæ ubi vis locorum eodem modo observantur. Hæcne dicere potes, ait, ab hominibus esse conditas? Qui possim? inquit, cum homines universi convenire non possint, nec eodem sermone utantur. Quosnam igitur, ait, leges has condidisse arbitrariis? Equidem, ait, has leges hominibus à Diis ferri existimo. Nam apud homines universos hoc primùm lege receptum est, Deos esse colendos. Annon & Parentes ubique locorum receptum est honore prosequendos esse? Etiam hoc, ait. Non & illud, quod neque parentes cum liberis, neque liberi cum parentibus consvescere debeant? Illa mihi lex, ait, mi Socrates, non jam amplius esse Dei videtur. Quamobrem? inquit. Quod enim advertam, nonnullos hanc non observare. At enim, ait Socrates, etiam alia multa contra leges committunt. Verum qui leges divinitus conditas violant, pœnas dant, quas homo nulla ratione potest effugere, quemadmodum nonnulli leges latas ab hominibus transgredientes, quò minus pœnas dent, vel latendo, vel vim adhibendo effugiunt. — Sentio tecum, inquit, hac etiam in parte. Quid autem? de bene nobis facientibus vicissim bene merendum esse, annon ubi vis gentium legibus consentaneum est? Est, inquit. Et committitur etiam adversus hoc. Quo fit, ut & illi, qui in hoc delinquant, pœnas dent. Memorabilis est textus in lib. 1. magn. moral. cap. 34. Justorum quadam natura, quadam lege sunt. Verum arbitrari ita oportet, ne putemus nunquam

excidere quæ natura sunt, quæ sanè etiam mutationem subeant: ut, inquam, si jaculari omnes semper sinistra annitamur, tandem sinistra manu aequè ac dextra utemur. Atqui a natura sinistra est: at dextra nihilominus natura potiora sunt, sinistris, tametsi cuncta sinistra, sicut & dextra, facimus. Neque quod mutari hæc queant, ob hoc à natura non sunt: verum si ut plurimum diutiusq; ita permaneant, & sinistra est sinistra, & dextra dextra, id quod à natura est. Idem in à natura iustis, si nostro usu immutentur, non ob hoc à natura iusta non fuerint, imò equidem fuerint. Nam quod ut plurimum perdurat, id propalam iustum à natura est: quod verò nos constituimus, legeq; sciscimus, id certè iustum, atq; etiam ex lege iustum nuncupamus. Præstat igitur iustum, quod à natura est, illi, quod ex lege. Hæc si Aristotelis sunt, merentur conferri cum iis, quæ leguntur 5. Nicom. 7. §. 5. & seqq. ubi ita loquitur: Id quod constat natura, immobile atque immutabile est, & ubique eandem vim habet; quemadmodum ignis & hic & apud Persas urit. Jura autem quotidie vident immutari. Sed hoc non est ita, cum sit tamen aliqua ex parte. Quanquam apud Deos fortasse nequaquam ita habens. Sed ut ut hoc habet, apud nos certè est aliquid quamvis naturale, tamen mutabile, etsi non omne. Veruntamen hoc non obstante Jus aliud natura valet, aliud non natura. Porro quodnam & quale etiam eorum, quæ aliter evenire, quæq; mutari possunt, natura constet, & quod rursum non natura valeat, sed lege & consensu, siquidem ambo peræquè sunt mutabilia, faciliè intelligitur. Ac cæteris quoque rebus poterit eadem distinctio accommodari. Manus enim dextra valentior est sinistra naturâ. Atqui evenire potest, ut aliqui sinistra perinde ut dextra utantur, Hæc ille, cujus sententiam aliàs planiùs exposuimus.

LI. Ratum ergo sit, quod Cicero ait, neque factis contrariis, neque sanctionibus humanis Jus Naturæ posse *Abrogari*, hoc est, obligationem ejus omnino tolli & antiquari: neque posse ei *Derogari*, hoc est, obligationi ejus aliquam partem nova lege detrahi. *l. 102. ff. de V. S.* neque illi *Obrogari*, hoc est, legis naturalis infirmandæ causa novam ferri, uti Festus explicat: vel, ut aliquid ex prima lege mutetur, ceu hoc interpretatur Ulpianus *Instit. tit. 1. §. 2.* neque etiam *Exrogari*, id est, ex lege naturali eximi quidquam per legem novam, uti hanc vocem Festus accipit. *Surrogandi* vero potestas hominibus, quatenus id prudenter, vel saltem sine temeratione juris naturalis sit, competit, hoc est, ut aliquid per legislatores juri naturali adjici queat: qua de re post exactius erit dicendum. *Add. Barn. Brissón. de form. & Gædd. ad d. l. de V. S.*

LII. Objiciat mihi quis auctoritatem JCti, qui *l. 6. ff. de J. & J.* disertè ait, per jus civile arbitrarium Juri naturali non solum aliquid addi, sed & detrahi. Atque idem exemplis confirmari posse existimet, quod Legislatores Romani Pacta nuda noluerint esse efficacia ad agendum, adeoq; illorum obligationem naturalem sustulerint. Primum quod attinet, notum est, à nonnullis Juri Naturali solere accenseri, quæ sunt libertatis naturalis. Atque hi ipsi cum perspicerent, non esse hæc Juris propriè naturalis capita, cœpit Jus naturæ dividi in Obligativum, quod est propriè tale, & Permissivum, quod κατὰχρηστικῶς tale dicitur. Quando igitur JCtus ait, Jure arbitrario detrahi Juri naturæ, commodissimè hoc accipi poterit de iis, quæ sunt Juris hujus

Per.

permissioni. Ita cum Natura cuius licentiam venandi indulisset, Jure civili positivo isti detractum, atque hactenus libertas humana valdè fuit restricta. Neque alterum etiam argumentum nobis obstat. Etsi enim cum Francisco Connano non faciamus, negante, pactis obligationem ad agendum naturaliter efficacem inesse; non tamen id hinc consequetur, Juris naturalis obligationem per jus arbitrium tolli. Pacta enim sigillatim considerata, quæ fortè Titius cum Sempronio init, non naturalis, sed arbitrarii juris partem constituunt, etiam si obligatio eorum fundamentum habeat in hoc generali Juris naturalis præcepto, Fides data pactisq; constituta est servanda. Deinde & hoc spectandum est, pacta esse leges privatorum, quorum certè placita non possunt legibus publicis aut potestati legislatoriæ præjudicare. Neque etiam verum est, quod omnis Pactorum obligatio tollatur aut perimatur, etiam si Legislator lege positiva impediat & vetet, ne illa obligatio naturalis fortiatur certum effectum civilem, ut inde in foro Romano agere liceat. Cum enim Obligationes naturales non sint omnino ejusdem generis, quibusdam Jus Romanum adhuc multos effectus civiles tribuit, etiam si efficaciam in foro Romano agendi iisdem ademerit. Ita ex naturali obligatione debitum potest compensari, *l. 6. ff. de compens. constitui. l. 1. §. pen. ff. de const. pec. novari. l. 1. in fin. ff. de novat.* ejusdem per errorem soluti nomine competit retentio, *l. 10. ff. de O. & A. l. 19. ff. de cond. indeb.* Potest & fidejussor huic obligationi accedere. *§. 1. Inst. de fidejuss. & pignus. l. 5. ff. de pignor.* Sunt aliæ naturales obligationes, quæ planè juris civilis positivi auxilio desti-

tuuntur. Qualis est illa, quæ ex beneficio accepto oritur, & ad ἀντίδωγον devincit. *l. 25. §. 11. ff. de hered. petit. l. 84. §. 1. ff. de furt.* Unde Cicero pro Plancio, *Alia, inquit, est debitus gratia, alia pecunia.* Quæ ita explicat Seneca *lib. 3. de benef. Cum res honesta sit, referre gratiam, desinit honesta esse, si necessaria est*, hoc est, si exigui actione possit. Similiter si is, cui bonis interdictum est, quid promiserit, Jure civili Ro. adeo nulla hæc habetur obligatio, ut ne quidem fidejussorem admittat. *l. 6. ff. de V. O.* Nec major vis est transactionis de alimentis factæ *l. 23. §. 2. ff. de cond. indeb.* Et quamvis ex intercessione mulierum oriatur obligatio, actionem quidem pariens; hunc tamen foetum in ipso partu enecat perpetua SCti Vellejani exceptio. *l. 40. ff. de cond. indeb. l. 9. C. eod.* Ex quibus omnibus apparet, obligationes naturales à Jure civili Ro. non fuisse penitus sublatas, sed ex his alias omni juris positivi præsidio fuisse destitutas, alias certos quosdam in foro civili effectus obtinuisse, quosdam vero iis denegatos fuisse, ut interim ex his naturalibus obligationibus debitæ præstationes cujusque religioni conscientia commissa, non autem peremptæ fuerint.

LIII. Numquid vero adeò immutabile est Jus Naturæ, ut ne quidem Dispensationi locus sit? Antequam ad hanc quæstionem respondeatur, primò omnium vox illa explicanda est. *Dispensare*, est obligationem legis, universaliter alioqui conceptæ, atq; ita universaliter obligantis, certis casibus relaxare, ejusq; vim & effectum, quem absque dispensatione habitura in iis esset, suspendere. Unde protinus illud rectè colligitur, tale quid invito legislatore fieri non posse, imò potestatem dispensandi cum ipsa pote-

potestate nomothetica inseparabili nexu coherere, neque illam cuiquam nisi Legislatori competere. Quaestionem igitur propositam quod attinet, sequitur, saltem Homini non esse fas aut integrum, ut sibi dispensandi auctoritatem velit sumere in Jure Naturali; etiamsi contrarium fortè adfuerint Tyranni, aut is qui his in terris pro Vicedeo segerit. Dionysio Syracusano, matri stuprum intuenti, & legibus solutam potestatem obtendenti, illa respondit, *Civilia illum posse jura mutare, at minimè naturalia.* Præclara vox est T. Quintii ad Antiochi legatos apud Livium lib. 24. *Honesta aut prima aut sola pensare decet principi orbis terrarum populo & tanto Regi.* Sed nec ipse Deus dispensatione in his uti vult, aut potest, propter easdem, quas paulò antè exposui, rationes. Sic enim saltem interdum, & certis casibus, Deus sui Juris, imò suæ Justitiæ effectum impediret: id quod est absurdum, & contradictionem quandam implicat, dicere, Deum esse, & tamen ejus attributum essentialiale saltem quibusdam casibus cessare atque exspirare: quod perinde est, ac si dicas, Deum istis casibus Deum non esse. Liquet hinc, illum ViceDeum etiam ipsa auctoritate divina majorem sibi arrogare, eamq; ad infringendam æternam Dei voluntatem & immutabilem justitiam pessimè usurpare. Manifestum quoque ex his est, quàm malè sibi suæq; causæ consulant ii, qui Polygamiam contra Jus naturæ esse contendentes, ubi ipsis exempla Sanctorum veterum objiciuntur, ad sacram Dispensationis anchoram confugere solent, ac si Deus Jus naturæ, polygamiam, ut ipsi opinantur, omnino vetans, singularibus causis motus in gratiam illorum parum relaxaverit, hoc est, Justitiæ suæ æternæ &

immutabili necessarium effectum dēpserit. Ita scilicet evenit, ut falso uno posito, necessariò plura sequantur.

LIV. Vix dici potest, quàm grandes multosq; errores pepererit hæc de Dispensatione disputatio. Nam Guilielmus Occamus, Andreas de Castro novo, Gerson, Petrus de Aliaco, & alii docuerunt, Deum circa omnia præcepta Decalogi, adeoq; circa Jus Naturæ etiam dispensare posse, hac cum primis ratione moti, quod nihil per se sit bonum malumve, sed demum propter liberam Dei voluntatem illa censenda esse talia. Pestilentissimum hoc dogma recoxit haut ita pridem Jo. Szydlovius, de quo suprâ. Adducuntur quoque in argumentum istiusmodi persuasæ Dispensationis exempla ex S. Scriptura, de Naamane in æde Rimnonis temporis serviente: de juramentis per creaturas permisis: de præcepto Sabbathi relaxato: de Jehu contra regem & regiam familiam arma capiente: de Abrahamo filio, & Simsone sibi necem parante: de Osea meretricem sibi jungente: de Israëlitis vasa aurea & argentea commodatò accepta amoventibus: de obstetricibus mendaciis præmium meritis.

LV. Joannes Duns Scotus, cum & ipse minùs rectè vocem Dispensationis accepisset, ita existimavit: quod præcepta Primæ Tabulæ Decalogi prorsus indispensabilia, Secundæ vero Tabulæ per divinam potentiam dispensationem recipiant; ut tamen in præcepto de Sabbatho aliquid positivum adgnoverit. Durandus illud tantùm de quarto & quinto præcepto adfirmat, de reliquis, sive adfirmativis, sive negativis, negat. Joannes Major eò propendit, quod omnia præcepta adfirmativa sint dispensabilia, non autem negativa, nisi quod ex his quintum de
non

non occidendo excipiat. Rectiora docuit Thomas, eumq; secutus Dominicus Soto: ut adeò inter Scotistas & Thomistas ea de re exstiterit contentio: quorum hi Jus Naturæ omne à Dispensatione intemeratum esse volunt. Idem contra superiores defendunt ex Pontificiis, Cajetanus, Richardus, Toftatus, Ludovicus Molina: ex Reformatis Cregutus & Autor Anonymus Belga *diff. Epist. de Justo & Decoro. p. 52.* ex nostratibus Meisnerus, & tot alii, viri pii & doctissimi.

LVI. Nuper quoque animadverti, bonum dormitasse Homerum. Quippe Mevius in suo *Prodr. in sp. 2. n. 38.* grandem errorem inculcat, quod *Jus Natura sit quidem immutabile, non tamen supra Deum sit erectum, ut Deus ei subsit, & aliquando ex malo bonum efficere non possit.* Mox ita loquitur: *Dispensando potest Deus indulgere, quæ alias naturaliter improba, imò & injungere, multò magis facere.* Nimis hæc sunt *Φοβηρά*, quæ summo alioqui Viro excidisse nollem. Imò ne quidem hoc ulcus tetigissem, nisi periculum esset, lectorem eo vel infectum, vel saltem offensum iri. Neque igitur Jus Naturæ ita est comparatum, ut propter qualitatem internam unquam ejus obligatio cesset aut deficiat: neque illud mens humana penitus ejerare, aut ex conscientia expellere potest: neque vi aliqua externa humana abrogari, imò ne quidem ab ipso Deo mutari vel omnino, vel ex parte potest, etiamsi ejus veritas ab istorum injustitiâ detineatur, aut hujus absolutam potentiam accersas. Nunquam enim hac Deus utetur, aut uti potest, ut permittat & approbet peccata, suæq; Justitiæ sibiq; ipsi repugnet: quod absurdum dictum est atque impium. Vide prolixè hac de re disputantem, & objectionibus

Suprà th. 54. motis sigillatim respondentem Osiandr. typ. leg. nat. th. 48. & seqq. & ad Grot. lib. 1. de J. B. P. c. 1. th. 10. obs. 3. p. 180. seqq. Addatur quoque ipse Grotius d. l. n. 10.

LVII. Alii alia etiam ratione illam hujus juris Immutabilitatem impugnant. Cum enim illud Jus normam det actionibus humanis, harum verò singularia & circumstantiæ infinitis modis varient, sic ut legum naturalium norma alia atque alia illis sit applicanda, & actionibus specie licet iisdem eadem tamen lex applicari nequeat; ideo putant, ipsum Jus naturæ in se esse mutabile. At sicuti verissimum est, actiones humanas plurimis mutationibus esse obnoxias; non tamen hinc colligendum est, perinde quoque ipsa jura, & quidem naturalia mutari. Poscit quidem illa actionum varietas diversam jurium applicationem, ut tamen illa jura in se & citra applicationem sint immutabilia. Nam illa varia juris naturalis applicatio hoc nobis argumentum seu indicium præbet, quod ejus obligatio ad actiones multum dissimiles non uno modo pertineat, non quod ipsa illa obligatio mutationem in se recipiat, ut modò obliget, modò non obliget, etiamsi actiones planè eodem modo se habeant. Nam propter hanc actionum humanarum varietatem Jus etiam Naturæ non una aut paucis sed multis admodum Legibus est proditum, quas Prudentia Judiciaria ita interpretatur & applicat, ut cuique actioni suum conveniens jus dictitet, non ut jura ipsa mutet aut pervertat. Neque enim Prudentia Judiciaria adversa est Prudentiæ Nomothericæ, sed huic ista subservit, sic ut diversa jura diversis actionibus convenienter applicando quarumlibet legum obligationem potius conservet, quàm

quàm mutet. Nam, ut verbo dicam, diversas leges diversis actionibus applicare, non est mutare leges, sed demonstrare atque dijudicare, quas actiones quæ leges adficient, suaq; obligatione quomodo & quatenus concernant aut complectantur. Ut adeo materia Juris Naturalis externa ab ipso illo probè sit discernenda.

LVIII. Hinc proclive jam est varias inter Jus Naturale & Arbitrarium differentias arcessere. Illud unicè à Providentia, hoc à legislatorum libera voluntate originem & auctoritatem habet. Illud suapte natura vel debitum vel illicitum est: hoc ex arbitratio placito & instituto. Illud omnes obligat homines, hoc sua natura non item. Illud est immutabile, hoc multam mutationem recipiet. Illud juxta ideam Legis divinæ æternæ est conditum, hoc statui civitatis aut alii spèciali vel privato bono accommodatum esse solet. Illud cum ipso genere humano cœpit, cumq; ipso durabit: hoc diverso tempore & cœpit, & durat. Illud à Deo promulgatur in animis hominum singulari prorsus modo, per Rectam Rationem, divinæ particulam auræ: hoc, vel viva voce, vel scriptura, expressa aut tacita approbatione, & voluntate legislatoris, vel immediate, vel aliorum ministerio significata. Illud pro fine præcipuè habet Honestatem, ut per actiones justas & honestas homo & adquirat suam felicitatem, & similibus actionibus eandem retineat & exerceat: hoc sibi propositam habet præcisè considerandam Utilitatem. *Gifan. ad lib. 5. Nicom. cap. 7. verb. τὸ δὲ κατὰ συνθήκην. p. m. 404.*

LIX. Quanta sit Juris Naturalis auctoritas, & quantum hætenus etiam sit inter hoc & Jus Arbitrarium disci-

crimen accepimus. Quemadmodum vero in tanta Juris Arbitrarii varietate unum alteri sæpe cedere cogitur, sic ut dignioris autoritas nervum minus præstantis, obligationem, planè incidat, & vel omnino vel ex parte tollat, vel saltem, eam suspendat; ita Juris Arbitrarii omnis nulla est autoritas, quoties illud Juri Naturali repugnat. Vid. Autor anonymus Belga *dissert. Epistol. de Justo & Decoro*, p. 18. Cum enim Juris in genere considerati concedendi potestas à maximè diversis proficiscatur autoribus, non potest non etiam diversa tam multiplicis juris esse autoritas. Vel enim pares inter se jure ex placito pactoq; consociantur: vel superior obligat inferiorem, sic ut hic parendi necessitate adstrictus, alter imperandi potestate sit præditus. Et vicissim qui certis fortè hominibus superior est, ut illis juris normam præfinire possit, alii fortè parere necesse habet. Tandem vero eò res redit, ut omnis arbitrarii juris legisq; latorum autoritas omnipotentis & justissimi Numinis imperio sublit, juxta illud Poëtæ:

*Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Dei.*

LX. Non minus utile quàm jucundum fuerit, specimina quædam istius Jurium subalternationis (ut ita appellare liceat) attentius intueri. Ordinem à Testamentis. Testamentum ex lex quædam privata. *Nov. 22. cap. 2.* Et quamvis testandi liberam facultatem esse velint; nihil enim est, quod magis hominibus debetur, quàm ut supremo voluntatis, postquam jam aliud velle non possunt, liber sit stylus, & licitum quod iterum non redit arbitrium, *l. 1. C. de SS. eccles.* Nemo tamen potest
in

in suo testamento cavere, ne Leges in suo testamento locum habeant. *l. 55. ff. de legat. 1.* id quod ibi plurimis exemplis declarat Dion. Gothofredus. Cum igitur testator voluisset, ne scriptus heres Falcidia uteretur, respondit JCtus, privatorum cautione legibus non esse refragandum. *l. 15. pr. ff. ad l. Falcid.* Itaque licet in dubiis id semper agendum est, ut quam tutissimo loco res sit bona fide contracta, hanc tamen exceptionem suggerit JCtus, nisi cum apertè contra leges scriptum est. *l. 21. ff. de reb. dub.*

LXI. Transeamus ad Pacta, quæ item sunt leges privatorum. Hi ergo si quas inter se conventiones instituant, cavere debent, ne illæ legibus publicis oblucentur. Nam pacto publicum jus infringi non potest *l. 20. ff. de relig.* Jus publicum privatorum pactis mutari non potest. *l. 38. ff. de pact.* Itaque contra juris civilis regulas pacta conventa rata non habentur. *l. 28. ff. eod.* Nullum enim pactum, nullam conventionem, nullum contractum inter eos videri volumus subsequutum, qui contrahunt lege contrahere prohibente, inquiunt Impp. *l. 5. C. de legg.* Et ideo Prætor pacta conventa adversus leges, plebiscita, senatusconsulta, edicta principum inita, se servaturum esse negat. *l. 7. §. 7. ff. de pact.* Et generaliter quoties pactum à jure communi remotum est, servari hoc non oportet *l. 7. §. 16. ff. de pact.* Multò minùs aliquod jus parere possunt illa pacta, quæ bonis moribus repugnant. *l. 6. C. de pact. l. 30. C. eod. l. 4. C. de inutil. stipul. l. 1. §. 7. ff. de pos. l. 14. §. 1. ff. solut. matrim. l. 61. ff. de V. O. l. 35. §. 1. & l. 134. ff. eod.* Minimè omnium obligandi vim habent illa pacta, quæ turpitudinem continent, aut quovis modo Juri Naturæ refragantur. Si
H igi-

igitur ob maleficium, ne fiat, promissum sit, nulla est obligatio ex hac conventionione. *l. 7. §. 3. ff. de pact.* Nam pacta, quæ turpem causam continent, non sunt observanda, veluti si paciscar ne furti agam, vel injuriarum, si feceris; expedit enim timere furti, vel injuriarum poenam. *l. 27. §. 4. ff. eod.* Generaliter novimus, turpes stipulationes nullius esse momenti. *l. 26. ff. de V. O.* veluti si quis homicidium, vel sacrilegium se facturum promittat. Nam etiam officio Prætoris continetur, ex hujusmodi obligationibus actionem denegari. *§. 23. Inst. de inut. stip. l. 27. & 123. ff. eod.* Imò istiusmodi pacta & conditiones pro impossibilibus rectè reputantur. Facta igitur quæ lædunt pietatem, estimationem, verecundiam nostram, & ut generaliter dixerim, contra bonos mores fiunt, nec facere nos posse credendum est. *l. 15. ff. de condit. instit.* Itaque non videtur defectus conditione, qui hujusmodi parere conditioni non possit, *l. 8. §. 7. ff. eod. Guil. Grot. de princ. Jur. nat. cap. 4. n. 8.*

LXII. Non magis etiam Magistratibus, quàm privatis, istiusmodi conventiones inire licet, unde Hadrianus rescripsit, conventionione Duum virorum jus publicum mutari non posse. *l. 1. §. 9. ff. de magistrat. conven.* Quò igitur major est Legislatoris ejusque autoritas, eò minus ejus voluntati & sanctionibus obniti aut detrahere possunt illi, qui illorum imperio parent. Maxima vero obsequii gloria hæc est, quo Juri Naturæ ejusq; auctori reverentia & obedientia præstatur ad quam etiam summi in terris Principes ac Respublicæ, imò totum genus humanum sine ulla refragandi licentia obligantur. Hinc profitetur JCtus Jura sanguinis nullo jure civili dirimi posse. *l. 8. ff. de R. I.*
Ita-

Itaq; licet jure civili Ro. cum servis non matrimonium, sed tantum contubernium contraheretur, hactenus tamen etiam serviles cognationes observandas esse monet JCtus, quod in contrahendis matrimoniis naturale jus & pudor inspicendus sit. *l. 14. §. 2. ff. de rit. nupt. l. 42. ff. eod. l. 197. ff. de R. I.* Cum igitur Lex sit inventum ac munus Dei, juxta Demosthenem, debeatq; esse regula justorum atque injustorum, juxta Chrysippum, *l. 2. ff. de legg. summam curam, sollicitudinem ac prudentiam Legislatores in condendo jure arbitrario adhibeant, ne quid Juri Naturali videantur delibare aut detrudere.* Si quæ enim tales leges fuerint latæ, quæ isti juri adversentur, Providentia divina protinus intercedit, suiq; juris auctoritatem non solum conservat, sed tali juri arbitrario omnem obligandi vim demit, subditosq; ad contraria adstringit. Quod si fortè tyrannica vi legislator istiusmodi juribus auctoritatem asserere velit, summum illud jus summa erit injuria, locumq; habebit id, quod ait JCtus: *Contra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet. l. 29. ff. de legg.*

LXIII. Cum vero non rarò eveniat, ut inter alias satis bene prudenterq; latas leges quædam deprehendantur, quæ Juri Naturali repugnant, quales etiam in systemate legum Romanarum occurrunt; tantò major cautio à Legislatoribus adhibenda est, quò latius illarum vitium grassatur. Peccant enim ea re non solum ipsi Legislatores, sed & peccare jubent subditos, dum parere ejusmodi legibus eos volunt. Sed & gravius peccare faciunt Judices, qui juxta talium legum normam actione examinant, examinatas dijudicant, & pro re nata puniunt; cum tamen istiusmodi leges normæ vicem sustinere nequeant, & harum legislator

Avius à vera longè ratione vagetur.

Hinc sæpe pugna oritur inter Jus Naturæ & Legitimum, inter strictum rigidumq; jus & Æquitatem, inter praxin fori interni & externi: ex quibus quænam prævalere debeat, in thesi dijudicatu facile est. Ubi vero ad hypothesein ventum est, hæret sæpe aqua, hæsitat conscientia, *Guil. Grot. de prin. Jur. nat. cap. 6. n. 12.* Nam & in alteram partem proclivis est lapsus, ut opinione æquitatis, & rationis naturalis, facilè quis errare possit: quæ de re jam conquestus olim fuit Celsus, & nos illud pluribus ostendimus *Disp. nostra de Æquitate. Mevius in Prodr. Insp. 2. n. 20. seqq.* qui etiam Legum Naturalium subordinationem ibi commendat *n. 43. seq.*

LXIV. Superiora quod attinet, nonnullis illa declarabimus exemplis. In quodam Germaniæ opido hoc Statutum obtinet, ut in concursu omnibus creditoribus extraneis incolæ istius opidi jure civitatis præferantur. Hujus opidi civi cuidam, præter alios tempore aliisq; rebus posteriores creditores etiam pecuniam credidit vidua quædam, quæ cum domicilium alibi haberet, ut de credito securior esset, à magistratu illius opidi pretio dato civitatem sibi adquisiverat. Cessione bonorum à debitore facta contentio, uti fit, inter creditores ratione prærogativæ exstitit, volentibus viduam sibi postponere creditoribus iis, qui illius opidi cives erant, quamvis nullo alio jure illa potiores, & tempore etiam posteriores essent. Secundum hos judicatum fuit à tribus JCtorum collegiis, propter privilegium Statuto tributum, & quod vidua non omnia omnino munera & onera exemplo creditorum civium, qui isthic domicilium habebant, sustinuisset, neque

que adeò omnes numeros civis impleffet. Mihi non solum hoc durum, sed periniquum fuit visum. Si enim hoc Statutum cum Jure Naturæ contendatur, vix ac ne vix quidem juris auctoritatem habebit, quod videatur Juri Naturali inimicum esse. Hujus enim juris regula est, Solve quod debes. Cumq; contractuum commoda, quatenus à Jure Naturæ definita sunt, non magis ad indigenas vel cives, quàm extraneos pertineant, tam his quàm istis pecunia mutuò data est solvenda. Itaque si a pluribus creditoribus sub hypotheca bonorum istius opidi civi pecunia sit credita, quorum creditorum alii sint item cives, alii extranei, & isti nulla alia nisi civitatis, hi vero temporis prærogativa nitantur, horum sanè jus prius & potius etiam jure naturæ quæsitum, solo civitatis jure non videtur posse absorberi, nisi istos cum horum injuria velis locupletiores facere, *l. 206. ff. de R. J.* Atque istis per hos iniquam conditionem inferre. *l. 74. ff. eod.* Sanè si causas illas, propter quas creditores alii aliis præferri solent, expendas, nonnullas earum etiam naturali ratione commendari deprehendes. At ut solo jure civitatis jus lege naturæ creditori extraneo quæsitum auferatur, non solum iniquum, sed & ingrati erga externos benefactores animi argumentum est. Ut vero ad hypothesein redeamus, nonne viduæ jus civitatis à magistratu, & quidem cum onere, acquisitum, saltem ad hoc prodesse debuit, ne à civibus postponeretur, solo jure civitatis, quibus illa tempore & jure prior erat? Et si enim non omnia onera civica sustinuit, regeri potest, quod neque omnia commoda civitatis perceperit, cum alibi haberet, ibique plerasque suas fortunas possideret. Velim me ferant dissentientem æquo

animo dissentientes, locumq; dent Græcorum proverbio :
ἄφθονοι τῶν μισῶν θύραι.

LXV. Si injuriâ laceffit suum adversarium ad duellum provocet, eumq; confodiat, quæri solet, an ordinariâ L. Corneliæ poena sit adficiendus? siquidem non nisi animo ulciscendi provocatio sit facta, cum Judicis non deesset præsidium, Jus Naturæ illum homicidam talionis poenæ subjiciendum esse monet. Moribus tamen & praxi aliud receptum esse tam suo quàm plurimorum aliorum suffragio comprobatur, *Carp. p. 1. pr. crim. q. 29. n. 75. seqq.* Quia vero hæc provocatio propositam habet omni jure prohibitam vindictam, neque quisquam sibi met jus dicere, sed legitimis remediis uti debet, nostram sententiam ceu rectiorem jam confirmarunt *Bachov. ad Wesenb. ad l. Aquil. n. 4. & Hahn. ibid.*

LXVI. Plurima ejus generis exempla suppeditari possent, & subinde talia JCtis & Judicibus decidenda exhibentur, ubi ejusmodi Juris positivi & Naturalis conflictus cernitur. Quod si dicas, non omnium, quæ à majoribus constituta sunt, rationes reddi posse: imò rationes eorum, quæ constituuntur, inquire non oportere, alioquin multa ex his, quæ certa sunt, subversum iri, *l. 20. & 21. ff. de legg.* Respondeo, me nullo modo suadere, imò dissuadere, ut temere quis a norma juris positivi recedat, etiamsi ejus ratio sit obscura, aut incerta, aut illud habeat quid etiam incommodi: at si evidens sit inter illud & Jus naturæ pugna, hujus auctoritatem omnino prævalere volo, & istius tunc esse nullam dico, ut adeò Judices talibus casibus Juri Naturæ, non vero ei adversanti juri positivo, suam sententiam attemperare debeant.

Bene

Bene Jacobus Gothofredus, Utrum aliquando jus civile à naturali jure recedere possit, ne quidem quæri posse, ait ad *l. 8. ff. de R. I. n. 4.*

LXVII. Si quis hominem sanum & valentem telo lethifero doloq; malo percutiat, glande fortè plumbea transverberet, aut gladio transfodiat, isq; protinus in terram concidens mortem oppetat, & non inspecto vulnere sit sepultus, quæri solet, an homicidia ordinaria pœna homicidii sit adficiendus? Multi id negant, Carpzovius pernegat. Carolus V. Imp. noluit sanè inspectionem vulneris à Judicibus negligi, ceu videre est ex *Art. 149. consitt. crimin.* Si tamen is conferatur cum *Art. 147.* perspicuè significatur, discrimen quoddam esse habendum, an ulla ratione dubitari possit, fueritne vulnus lethale, nec ne. Non equidem repugno, ut utroque casu legitima fiat vulneris inspectio, si tamen posteriori casu negligatur, & ex vulnere accepto protinus quis obierit, talionis pœnam Jus Naturale exigere, & peccare illos puto, qui homicidas hoc obtentu ab ordinaria pœna liberare satagunt. *Brunnem. de proc. inquis: cap. 7. n. 20.*

LXVIII. Docent nonnulli, cautos debere esse patronos, homicidii reum quempiam acturos, ut in libello simpliciter proponant, homicidiū esse perpetratum, qualitatem vero cædi nullam adjiciant; hoc enim si factum fuerit, non solum homicidium, sed & qualitatem ei adjectam ab accusatore esse probandam. Hactenus bene. Quod vero insuper inculcant, si qualitas adjecta probari nequeat, fortè quod dolo dicatur fuisse commissum homicidium, quamvis de ipsa cæde, & culpa homicidæ constet, illum tamen simpliciter esse absolvendum, neque reum

reum denuo propter culpam vel accusari, vel puniri, imò ne quidem civiliter conveniri posse; id juri naturæ planè repugnat. Hæc tamen tanquam *cautela elegans & aurea*, mentiꝝ summè insigenda commendatur, per quam quis onus probandi in accusatorem transferre, & se à pœna homicidii eximere potest, etiamsi maximè aliquem dolosè occiderit. Ita loquitur *Berlich. p. 4. concl. 14. summ. & v. 2.*

LXIX. Solent etiam patrato homicidio id agere homicidæ, eorumq; advocati, ut cum occisi vidua, liberis vel propinquis, pecuniâ data aliisve rationibus transigant, atque hi accusationi juriq; suo ita renuntient. Hoc ubi impetratum fuerit, contendunt nonnulli, homicidam illum ordinariæ pœnæ eximendum esse. Malè. Quoties enim ita decernitur, invito hoc fit. & Jure Naturæ, & Divino arbitrario. Per istiusmodi enim delicta duplex ferè committitur læsio, quarum altera Justitiam Universalem, altera Particularem offendit. Ultraque suam sibi poscit satisfactionem, sic ut privata transactio vel satisfactio minimè præjudicare possit Reipublicæ, quò minùs illa propter leges violatas pœnam de facinoroso sumere queat. *l. 2. C. res int. alios act.* Ut vero homicidæ magis sint securi de supplicio evitando, alii etiam hanc insuper cautionem iis commendant, ut curent, à magistratu transactionem illam cum privatis initam confirmari. Sanè Jus Naturæ non repugnat, ut hoc ita fiat: at ut hac autoritate privatæ transactioni & satisfactioni à magistratu accommodata publica vindicta detrimentum accipiat, & Justitiæ Universali debita satisfactio denegetur, Juri Naturæ adversum est. Plenius hanc iniquitatem exhibet *Oldekop decad. 2. qu. crim. 1.*

LXX. Ex definitione suprâ tradita etiam inprimis diligenter explicandum est, quid sit Recta Ratio, & quomodo per eam in animis hominum Jus Naturæ promulgetur. Guil. Grotius *de prin. Jur. nat. cap. 3. n. 5.* Nullum enim jus cum effectu obligat, nisi ubi promulgatum, & per promulgationem iis, à quibus obsequium exigitur, cognitum fuerit. Illustrari hoc ipsum poterit verbis Ludovici Molinæ *de Just. & Jur. tom. 5. tract. 1. disp. 70.* Quo fit, ut Promulgatio, de qua nobis hoc loco est sermo, non sit solum conditio, sine qua lex non obligat; sicut applicatio ignis ad stupam est conditio, sine qua vis ignis naturalis, quam iam ignis ante eam applicationem integram in se habet, stupam non inflammabit; sed sit quidpiam Legis completivum, atque adeò completivum vis seu virtutis Legis ad subditos obligandum. Quæ sit Recta Ratio, paucis hic repetam, quod aliàs de ea exactiùs egerim. Ratio seu Intellectus significat ipsam illam in homine facultatem, quæ ratiocinandi & intelligendi potentiam essentialiter habet atque possidet. Ut vero sit Recta, per suam Virtutem obtinet. Virtus enim hoc præstat, ut Facultatem illam, cujus virtus est, & dicitur, perficiat, & illam ad munus suum rectè, promptè ac facilè obeundum instruat. Hæc Rationis *ὀρθότης*, non ut ipsa Ratio seu ratiocinandi Facultas, nobis connascitur, sed industria aliisq; adminiculis acquiritur. Cumq; Ratio vel in rebus Necessariis, vel Contingentibus, atque his vel *πρακτοῖς*, vel *μητισι*, *activis vel effectivis*, versetur; non poterit in tam dissimili materia rectè se gerere, si una virtute perficiatur, sed conciliabunt hanc rectitudinem omnes illi habitus, quibus in necessariis & contingentibus rectè possumus *ἀληθεύειν*, *verum colligere.*

Istiusmodi habitus recensentur ab Aristotele *σ. Nicom. 3. §. 2.* quinque : Intelligentia, Scientia, Sapientia, Prudentia & Ars. Tres priores perficiunt intellectum Theoreticum, ut debito modo in necessariis possit ἀληθεύειν. Prudentia perficit Intellectum Practicum, strictè hic accipiendum; nam interdum etiam Effectivum solet latiori significatione usq; comprehendere, ut in rebus agendis, seu quid in vita sequi, quid fugere conveniat, rectè se gerat. Hinc ita Aristoteles *σ. Nicom. ult. §. 17. Recta Ratio est ea, cui Prudentia moderatur.* Et *§. 21: Recta de talibus rebus Ratio est ipsa Prudentia.* Denique Ars perficit Intellectum Effectivum, ut in effectivis dextrè suo munere fungatur. Si itaque Rectam Rationem distinctè cognoscere lubeat, erit illa triplex, Theoretica, Practica, Effectiva. Adeoq; si cui Recta Ratio absolutè & simpliciter tribuatur, necessum est ut omnibus his Intellectus virtutibus perfectè instructus sit, ad veritatem in qualibet materia, theoretica, practica, vel effectiva, feliciter indagandam. Si igitur fortè à quibusdam Philosophis Recta Ratio tantum referatur ad Intellectum Practicum Prudentiæ habitu instructum, sit illud respectu substratæ materiæ moralis, quam tractant, cum alioqui non hoc uno habitu circa quamlibet materiam, sed tantum circa τὰ πρακτὰ, *res agendas*, Intellectus humanus perficiatur.

LXXI. Quemadmodum vero conformitas actionum humanarum cum legibus naturalibus non sola absolvitur Prudentia, sed Prudentia & Virtute morali; sic ut per Prudentiam legum naturalium promulgatio fiat, & actiones ad earum normam dirigantur : appetitus autem virtute
mo-

morali perficiatur ad obsequium legibus præstandum. Ita enim Philosophus 6. *Nicom.* 12. §. 16. & 17. docet : ἔπ, τὸ ἔργον ἀποτελεῖται κατὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ἠθικὴν δρετὴν. ἡ μὲν δὲ δρετὴ τὸν σκοπὸν ποιεῖ ὀρθόν. ἡ δὲ φρόνησις, τὴν πρὸς τὸν. *Præterea ex Prudentia & Virtute morali opus absolvitur. Virtus enim scopum propositum agenti rectum efficit : Prudentia vero ea, quæ ad scopum ducunt.* Quodnam quæso hic intelligitur hominis ἔργον, opus proprium, & quale hoc est ejus ἀπτελεσμα, perfectum opus? Proprium hominis opus est, agere secundum virtutem & rectam rationem. ἔστιν ἔργον ἀνθρώπου, ψυχῆς ἐνέργεια καὶ λόγον, καλῶς πεποιημένη, *Est opus hominis, operatio animæ secundum rationem, & bene seu secundum virtutem moralem perfecta.* 2. *Nicom.* 7. §. 41. & 43. Perfectum idem opus inde cernitur, si actiones humanæ exactè convenient cum norma legum naturalium. Sicuti enim opificum ad amissim composita opera ἀπτελέσματα appellari consueverunt; ita actiones ad regulam Prudentiæ & Virtutis compositæ suum in illa convenientia ἀπτελεσμα consequuntur. ἕκαστον εὖ καὶ τὴν οἰκείαν δρετὴν ἀπτελεῖται, *Quodlibet opus perfectè secundum propriam suam virtutem perficitur.* 2 *Nicom.* 7. §. 43. Proprium igitur Hominis opus cum sit, Honestè justeq; vivere per virtutes suæ naturæ maximè proprias, Prudentiam & Virtutem, etiam hujus sui operis perfectionem harum præsidio adsequitur.

LXXII. Dissueram jam antehac de Recta Ratione in Prolegomenis ad Officia Ciceronis, ostenderamq; commonstrari quidem homini per eam posse, quæ sint naturâ Honesta & Justa, vinculum tamen Obligationis, quod Juri Naturali inest, ab ea non satis aptum, sed ipsum

Deum, principem ejus autorem constituendum esse. Hæc à se lecta cum Vir quidam doctissimus probasset, illud tamen in me desiderat, quod certiora non suggererim §. 46. adeoq; §. 55. ad Deum tandem recurrerim. Disputaverat ille de Natura Honesti: cumq; jam instituisset quærere normam Honesti, dicit eam non posse esse Rectam Rationem, quia Honestum considerari velit, *quatenus obligationem aliquam subinfert, hominesq; omnino omnes adstringit, ut sic & non secus agant.* §. 14. Mox ait, ideo me tutiora adferre nequivisse, quod §. 33. fundamentum Honesti destruxissem, Legem Naturæ cum Recta Ratione miscuissem, τὰς ἐννοίας κοινὰς adnatas inficiatus fuisset, ac Apostolum auxilio Thomæ Aquinatis à suo sensu ac scopo detorsissem; nam distincta illa duo esse, Legem Naturæ & Rectam Rationem: illam principia practica communissima nobis per generationem insita complecti; Rationem autem rectam conclusiones inde deductas indigere. Doleo sanè, illum neque se neque me loquentem satis intellexisse. Primò quidem in eo labitur, quod Honestum omnino cum obligatione intellectum velit. Etsi enim sæpe Honestum cum Justo quasi συνανύμως conjungatur, revera tamen Honestum à Justo secerni potest, & pro re nata debet: ceu jam tum indicavi in iisdem Prolegomenis §. 15. Quæ enim inter Virtutes Morales omnes & Justitiam Universalem differentia est, eadem inter Honestum propriè dictum & Justum ferè cernitur. *Vid. diss. mea de Justitia Univ.* Deinde quamvis verum sit, Rectam Rationem differre à Lege Naturæ, commentitia tamen explicatione illud discrimen incrustat. Non minus enim Jus Naturæ ex conclusionibus, quàm principiis quibus.

busdam universalioribus constat. Et Recta hic Ratio significat Intellectum Practicum Prudentiâ perfectum, quæ quascunq; Leges naturales, sive principii sive conclusionis instar habentes nobis promulgat. Quodenim alibi ait, Deum Leges naturales promulgare, quoties illas naturali generatione posteris adgnasce patiatur; ipsius quidem hypothesei servit, at mihi verisimile non fit. Cum enim ipso fatente Promulgatione voluntas legislatoris pateat, ut Leges promulgatæ cum effectu obligent, sequetur, protinus homini, ubi nascitur, Leges naturales innotescere, eumq; hinc efficaciter jam tum obligari. Quod experientiæ manifestè refragari nemo non videt. Tertiò dixi, Honestatis & Juris naturalis originem patefieri nobis posse per Rectam Rationem: obligationis vero, quæ Juri inest, principium ad ipsum Deum referendum esse. Prius fieri posse ostendi, si naturæ nostræ dignitatem & finem probè consideremus, usus phrasi Ciceroniana. Humanæ naturæ dignitas consistit in eo, quod sit Rationalis & Socialis. Si igitur homo rectè judicaverit, quid ad finem societatum naturalium ducat, quibus officiis & juribus illæ contineantur & conserventur, quidque item suæ rationali naturæ conveniat, hanc posse honestatis esse normam & cynosuram adfirmavi. Quid ille adhæc? *Utcunque hac argumentum præbeant movendi atque incitandi hominem ad honestatem, nondum tamen ius aliquod obligativum inducunt.* Ego vero istis hoc primùm significare volui, quomodo nobis per Rectam Rationem innotescere & commonstrari possit Honestas & Jus Naturæ. Ut vero homo huic commonstrationi ad sensum præbeat, sciatq; se omnino ad talia officia obligatum esse,

ad Deum illum duxi his verbis: *Quam obligandi autoritatem parendiq; necessitatem ut sciant homines sibi sanctissime esse colendam & observandam, meminerint divina Providentia opus esse, quod naturam non solum rationalem sed & socialem acceperint: cumq; Societatum fines minime teneri possint absq; Juris ordine & vinculo, hujus temeratores gravissimè Deum offendere, ejusq; iram in se provocare. §. ss. Hoc vero quomodo accipit? Memoria ergo, inquit, ejus, quod quis rationalem ac socialem à Deo acceperit vitam, ultima erit ratio, quæ ex illius mente honestum firmabit. Sane non expectassem istiusmodi verborum aucupium; inanesq;, quos sibi ex his verbis facit, ludos: neque quidquam tam commodè dici potest, quod cavillationem omnino effugiat.*

LXXIII. Quæ natura honesta vel justa sint, homini innotescere posse dixeram præsidio Prudentiæ, & inspectis diligenter Societatum naturalium finibus: ne vero ille existimet, arbitrio suo permissum esse, velit nolit actiones suas his componere; quin potius ut omnino certus sit, parendi & hoc modo agendi necessitatem sibi impositam esse; jubeo hominem hoc quoque diligenter expendere atque ad animum revocare, societates naturales earumq; jura autorem habere Deum, eundemq; appetitum socialem inesse homini, ut actiones suas ad harum Societatum fines dirigat, nisi Deo, illiusq; ordini & juribus repugnare, suæ naturæ rationali vim facere atq; obniti, adeoq; gravissimè peccare velit. Quæ omnia per se manifesta Veritatiq; consentanea sunt, & ex integra hac dissertatione illustrari ac confirmari poterunt. Qua vero tandem in re consistit illa criminatio destructi à me fundamenti Honestatis? Quod profiteri noluerim, Leges naturales seu principia

cipia practica nobis habitualiter connasci; has enim normam præbere Honestati. Ego vero uti illis, qui hac opinione delectantur, vim fieri nolim; ita quoque philosophandi libertatem mihi quoque integram esse existimo, & planè committere nequeo, ut vel experientiæ vel meo intellectui adversa probem. Itaque tantum abest, ut Apostoli verba à suo sensu ac scopo detorquere voluerim, ut potius genuinum eorum sensum exponere, eoq; sine Thomam adscissere voluerim, quo dubito an ullus mortalium in rebus moralibus dijudicandis subtilior & exactior fuerit. Neq; tamen ille tantum, sed plurimi alii de textu Apostoli, & principiis practicis idem senserunt: ceu videre licet ex iis, quæ suprâ disserui *th. 17. & 18.* ut adeò si vel rationibus, vel numero contendere velim, grave crimen sublati Honestatis fundamenti amoliri à me queam. Monet Aristoteles; etsi Voluptatis desiderio facile quis in vitium prolabi possit, non tamen propugnandam esse hanc sententiam, omnes voluptates esse malas: ubi enim apparuerit, ipsum hujus doctrinæ autorem non ab omnibus abstinere voluptatibus, primum falsitatis eam suspectam redderet, & mox, si quid veri contineat, id quoque simul evertetur *10. Nicom. 1. §. 12.* Idem videtur evenire illis, qui, ut rectius scilicet illorum philosophia stabilia-
 tur & procedat, habitualiter hominibus principia practica & leges naturales connasci confidenter dictitant, adeoq; id docent, quod planè aliter se habere vel parari, usus & experientia assatim testatur, & cuiq; suum experimentum fidem facit: ut sanè, quibus hoc commentum tantopere placet, suum dogma maximè suspectum reddere, & iniquè mihi, quasi minus tuta suggesserim
 Hone-

Honestatis Jurisq; naturalis fundamenta, dicam scripſiſſe videantur. Quapropter cum idem alibi hæc mea recitaſſet: *Natura ordinem imperantium & parentium inſtituit: hic vero ſine εὐνοία conſiſtere nequit*; hanc quaſtionem ſubjicit: *Honeſtatem autem connatam (habitualiter) ſitollas, quàm εὐνοίας habebis?* cui ego viciffim hanc oppono: Qualis hæceſt conſequentia? ſed de diverticulo redeamus in viam.

LXXIV. Cum igitur facultatem Intellectus Præctici perficiat Prudentia: facultatem Appetitus Virtus: utriusque perfectio non momento, non uno impetu, non omnino atque ex aſſe acquiritur; ſed paulatim, magno labore, ſedulitate, ſtudio, diverſis adminiculis, diverſoq; gradu obtinetur. Uti ergo Intellectus rectitudo per Prudentiam, Appetitus rectitudo per Virtutem paulatim promoveretur, ſuisq; adminiculis utraq; adjuta creſcit atque augeſcit; ita iisdem gradibus & æquis paſſibus Recta Ratio in promulgandis legibus naturalibus, & Appetitus per Virtutem bene diſpoſitus in adſenſu, ut & obſequii facilitate ac ſtudio proficit. Quos progreſſus tantò rectius adſequi & metiri licebit, ubi Prudentiæ & Virtutis incrementa, cauſas & adminicula ſcrutati fuerimus. Atque hoc ipſum cum duabus aliis Exercitationibus, *de Virtute Morali & τῇ εὐφροσύνης, de Bona Indole*, exſecuti ſimus, potuiſſent quidem illæ huic inferi, ejusq; argumentum iis non parùm illuſtrari: Ne vero à propoſito nimis videamur diſcedere, neq; etiam Lectoribus quidquam invidere, mantriſſæ loco illas huic Diſſertationi ſubjungemus, & de ſingulis diſtinctè ac ſeorſim agemus.

LXXV. Hoc tamen circa Promulgationem Juris Naturalis etiam diligenter eſt notandum, quod cum Lex
omnis

omnis sit propositio quædam universalis, & Leges naturales sint leges non scriptæ, hæ per Rectam Rationem promulgantur propositionibus modò simplicioribus ac concisionibus, modò plenioribus, & sæpe restrictione limitatis. Quamvis enim generatim hæ Leges Naturæ in animo hominis promulgentur: Parentibus esse obediendum; Magistratibus esse parendum, Depositum esse reddendum; si tamen vel isti quid iniquum & Deo adversum jusserint, aut furiosus gladium depositum repetierit, Recta Ratio promulgationem istarum legum pro re nata limitat, restringit, eiq; Juris Naturalis condiciones inserit, quæ sunt tales, ut istis parendum sit, si non injusta præceperint, & ut quodvis depositum sit reddendum, si nemo eo ad alterius injuriam sit abusus. Unde apparet, cur Aristoteles Æquitatem dixerit corrigere Jus Legitimum, non autem Naturale. *s. Nicom. 10.* Lex enim Naturalis cum scripta non sit, eo quoque nomine deficere non potest; nunquam enim tota auditur, nisi omnes addideris exceptiones, quibus additis, nihil ei deesse videbimus: inquit Guil. Grotius *de Princ. Jur. Nat. cap. 3. n. 11.* Cumq; Leges Naturales sint vel Præcipientes, vel Vetantes, circa has non perinde eveniunt hujusmodi exceptiones seu limitationes. Semper enim veræ sunt hæ leges & sine exceptione, Adulteria, furta, & similia alia, esse turpia, & semper fugienda. Unde Scholastici ita solent loqui; Præcepta Juris Naturæ negativa obligare semper & ad semper, Affirmativa vero obligare semper, sed non ad semper. *Guil. Grot. de princ Jur. nat. cap. 2. n. 11. & in primis cap. 3. n. 9. & 12.*

LXXVI. Decas, si ita comparatum sit cum Juris

K

Natu-

Naturalis promulgatione & cognitione, eam fore incertam, dubiam, tenuem fluxamq; Si quis animum rectè advertat, facile intelliget, Promulgationis dari gradus atque progressus, initio exiguos & infirmos, quos paulatim promovebit & stabiliet homo, si bonam indolem fuerit nactus, eiq; cultura doctrinæ & sedula adfuefactio accesserit; tunc enim in cognoscendis legibus naturalibus felicissimè adsurgere, & solidam certamq; earum notitiam & adsensum sibi comparare potest. Quemadmodum enim Vitium principii delendi ac perimendi vim habet, *o. Nicom. 5. §. 16.* ita Prudentia Veritatem practicam facile pervidet, & Virtus appetitum ita instruit, ut libenter morem gerat, & intellectus practicus legibus naturalibus adsentiat. Si enim Vitium, & quidquid vitii causa est, prava indoles, neglecta disciplina, vita adfectuum perturbationibus adsueta, & cum primis voluptatibus dedita, iudicium intellectus corrumpit, pervertit atque exstinguit, ut honesta à turpibus, iusta ab iniustis discernere nequeat, legibusq; naturalibus, vivendi principiis, debitum adsensum deneget, Prudentiam & Virtutem, earumq; causas contrarios producere effectus certum est.

LXXVII. Quid quod iudicium intellectus practici etiam aliis argumentis certum reddatur, & Recta Ratio ipsa sibi de sua rectitudine testimonium perhibere queat. Hoc ut evidentiis ostendam, hoc primo est monendum, Jura Naturæ omnia vel esse Principia, vel Conclusiones. Ista sunt vel Prima & Immediata, vel Mediata. Hæ sunt vel principiis primis propiores, vel ab iis remotiores. Guil. Grotius *de princ. Jur. nat. cap. 2. n. 7.* Quæ distinctio quàm fit notabilis, duobus exemplis declarabo. Juris
Natu-

Naturalis, quod & Universale appellitant, ignorantiam non excusare, & Aristoteles 3. *Nicom.* 5. §. 19. & Jcti docent *t. t. ff. & C. de jur. & fact. ignor.* Hoc autem locum vix invenit, ubi fortè ignorantur Juris Naturalis conclusiones à principiis suis longiùs distantes: qua in re tantò faciliùs hallucinatio contingere poterit, ut quisque Prudentiæ & Scientiæ habitu minùs fuerit instructus. Secus qui sentierit, vel ab omnibus promiscuè exactam Prudentiam requireret, quod est ἐκ τῶν ἀδυνάτων, vel existimet necesse est, facile cuivis esse, quaslibet conclusiones ex suisnectere principiis: quæ certè opinio grandem argueret ἀπειθευσίαν. Plura hac de re dixi *Tract. meo de Principio act. moral. disp. 2. th. 36. seqq.* quæ cum his conferri merentur. Alterum hoc est. Grotius cum belli potestatem fecisset in illos, qui Jus Naturæ violassent, (quam sententiam hic non disputabimus, sed in medium relinquemus) distinguit mox inter Leges Naturæ evidentes, & quæ non sint tales, vultq; propter istarum læsionem belli pœnalis jus competere, propter harum autem violationem non item. Vide illum *lib. 2. de J. B. P. cap. 20. §. 47. & proximè precedentibus.*

LXXVIII. Docui aliàs pluribus, rerum moralium etiam Scientiam dari, quæ cum animum reddat ἀνεπαρκῆ, & de suis demonstrationibus certissimum, utique Juris Naturalis promulgatio non omnis erit incerta, sed quædam certissima, & adlensum mentis solidè constringens. *Mev. in prodr. Insp 2. n. 26.* Cum enim in quaque scientia requirantur tria, Subjectum, de quo aliquid demonstratur: Adfectio, quæ de subjecto demonstratur: & Principium, cujus virtute adfectio subjecto inesse vel

adhærere ostenditur; ita quoque tria hæc in Scientia Juris Naturalis, quæ alias Philosophiæ Moralis titulo insigniri solet,prehenduntur. Nam subjectum sunt Actiones humanæ morales, de quibus adfectiones hæc demonstrantur, quod sint vel Justæ vel Injustæ, Honestæ vel Inhonestæ: idq; ex principiis, quæ sunt ipsæ Leges Naturæ, principia ut vivendi, ita & actionum, quibus vita moraliter constat, demonstrandi. Aristot. 3. *Rhetor.* cap. 17. Et si vero idem Philosophus in Analyticis requirat, ut principia demonstrandi sint Immediata; hoc tamen tantum est intelligendum de primi ac præcipui generis demonstrationibus: ex quibus quando justa serie secundum regulas Analyticas progredimur, primæ & immediatæ demonstrationis conclusio fit principium sequentis, donec illa demonstrationum series & catena tandem conclusione aliqua singulari terminetur. Unde Aristoteles 6. *Nicom.* 11. docet Intellectum non minus Practicum quàm Theoreticum versari circa duum generum extrema, τῶν ἐξάτων ἐπ' ἀμφοτέρω §. 11. Cumq; Intellectus practici virtus sit Prudentia, & hæc τῶν ἐξάτων ἐπ' ἀμφοτέρω dirigatur, hoc est, in adsensu terminatur primo aliquo & immediato Principio, in descensu terminatur singulari quodam. Utraq; enim via Intellectum uti, ostendit Philosophus 1. *Nicom.* 4. & exemplo διαύλης, de quo Pollux in Onomastico consulendus, idipsum illustrat.

LXXIX. Dicas, paucis id contingere, ut per demonstrationes ipsis evidenter Jura Naturæ innotescant & promulgentur, quod non nisi pauci fidem & adsensum illis principiis practicis tribuant. Imò vero omnes illis principiis adsensuri sunt, quotquot illa Prudentiæ & Vir-
tutis

tutis præsidia & adminicula acceperint atque adhibuerint quorum suprà mentionem feci, putà, qui ingenio non fuerint distorto, disciplinæ capaci, benè educati, bonisq; actionibus adsuèfacti. *Nam verè de singulis rebus iudicat vir bonus, & ei statim, quod in unaquaque re veri est, elucet, Ex uniuscujusque enim habitu honesta & jucunda finguntur. Atque eo ipso fortasse longè præstat reliquis vir bonus, quod singulis in rebus verum perspicit, quasi earum norma sit & mensura.* 3. Nicom. 4. §. 10. seqq. Etiam si igitur improbi homines longè sint plures probes, atque isti omnes aliter de principiis practicis seu legibus naturalibus judicent, atque boni; istorum tamen per vitia & voluptates corruptum iudicium minimè cum bonorum iudicio conferendum, multò minus ei præferendum est. Nam ut corporibus bene constitutis salubria sunt ea, quæ revera talia sunt: morbosis autem & ægris alia, itemq; amara, dulcia, calida; ita quoque boni rectè de honestis & inhonestis sentiunt, & ista facienda, hæc fugienda judicant: improbi vero propter ἀρρώστιας mentis contrario iudicio utuntur. Proinde licet Leges naturales in se sunt certæ, respectu tamen hominum & cognitionis humanæ possunt esse vel obscuræ, vel incertæ, vel perspicuæ: ut, sicuti Jcti ad arbitrium boni viri, ita merito Philosophi ad iudicium boni viri, cujus καλοκαγαθία cum Prudentia individuo nexu conjuncta intelligitur, tanquam mensuram actionum humanarum provocent, qui adeò optimè omnium discernere norit, sintne Legibus naturalibus à Prudentia promulgatis illæ conformes nec ne.

LXXX. At, inquis, cur principiorum practicorum seu Legem naturalium non eadem vis est convincendi

Intellectum, quæ est principiorum theoreticorum, quæ non minùs improborum quàm proborum adsensum extorquent? Scilicet magnum est Theoreticorum & Practicorum principiorum discrimen, quemadmodum etiam Veritatis theoreticæ & practicæ. 6. *Nicom.* 2. Hæc enim cum non absolvatur speculatione veri, sed ut illud ipsum actione exprimatur, necessum utique est, ut juxta veritatem practicam acturi intellectus practicus aliter sit dispositus, quàm intellectus theoreticus, qui sola contemplatione terminatur. Hic enim suum adsensum principiis merè theoreticis tribuere potest, siue animus ejus bene siue moraliter malè sit adfectus, cum è contrario practicus principiis adsensum tribuere nequeant, nisi qui animum bene excultum, & ad res bene agendas bene etiam præparatum habeant. De Veritate practica aliàs dixi *Exam. meo Probabil. Jesuit. cap. 9. reg. 9.*

LXXXI. Sed præter Demonstrationes Intellectus Practicus etiam aliis utitur *κρίτησις*, per quæ item Jus Naturæ perspicuè promulgatur, ejusq: veritas & autoritas confirmatur. Est vero *κρίτηριον*, ᾧ ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων γινώσκεται, per quod veritas rerum cognoscitur, ceu de Dialectica idipsum in specie dicitur apud Laërtium in *Xenone*. Illa *κρίτηρια* sunt Experientia, & Conscientia. Itaque cum Aristoteles Principia colligi dixisset vel Inductione, vel Sensu, vel Adsuetactione, addit his Eustratius Experientiam, fortè ab Inductione non differentem. 1. *Nicom.* 7. §. 16. Experientia quomodo generetur, eleganter docet Philosophus 2. *post. Anal. c. ult.* Animalia, inquit, habent quandam *δύναμιν κριτικὴν φύσιν*, facultatem judicandi congenitam, quam *Sensum* appellamus. Unde idem 2. *Topic.*

pic. ait, τὸ δὲ αἰσθάνεσθαι, κρῖναι ἐστίν, sentire est judicare. Ita ergo facultas sentiendi objecta sensilia percipit, & judicat, diverso tamen effectu in brutis, & in homine; quin & in istis. Alia enim bruta sola *ὡς αἰσθηματικῶς, sensus*, rei; sensilis impressione adficiuntur, nullam autem ejusdem memoriam recondunt: At in aliis post actum sentiendi remanet quoddam simulacrum sive species, quā memoria sua continent. Homo vero non solum sentit, & percepta sensu memoria complectitur, sed & species illas vi intelligente inter se comparat, earumq; differentias ratiocinando investigat. Hinc ita colligit Aristoteles d. l. Ex Sensu fit Memoria. Ex Memoria sæpe ejusdem rei facta, fit Experientia, h. e. ex repetita sæpius memoria ejusdem rei existit Experientia: quæ nihil est aliud, quàm congeries quædam multarum numero memoriarum, de rebus singularibus ejusdem speciei factarum. Præterea ex Experientia, per rationem, existit in Intellectu, & manet, Universale quoddam unum præter multa, ut loquitur Philosophus, hoc est, mente quidem conceptum, & à multis, imò omnibus illis singularibus abstractum; revera tamen in omnibus illis singulariter unum & idem existens, quod postea Principium sit demonstrandi, vel Practicum, vel Theoreticum. Cum quo Philosophi textu & alter ejusdem conferri meretur ex 1. *Metaph. cap. 1. Ad agendum (ὡς τὸ πράττειν) nil videtur Experientia differre ab Arte: quinimo videmus, expertos magis id, quod intendunt, consequi, quàm illos, qui rationem, absque Experientia tenent. Causa est, quod Experientia singularium, Ars autem universalium cognitio est.* Hinc cum Philosophus 6. *Nicom. 7. §. 23. & cap. 8. §. 22.* Prudentiam dispescuisset in Universalem & Sin-

Singularium, atque hæc nihil aut parùm discrepet ab Experientia, utramque præstantem esse ait, sic ut qui utraq; sit præditus, solidè Prudens sit censendus; interrim senum consiliis aut adsertionibus non minùs tribuendum esse monet, quàm sapientum demonstrationibus, quod isti habeant τῆς ἐμπειρίας ὄμμα, *Experientia oculum.* *δ. Nicom. 11. §. 22.*

LXXXII. In societatibus itaque naturalibus agentes quando usu deprehendimus, aliis actionibus per se fines illarum obtineri ac conservari, aliis & quidem contrariis per se turbari illas & destrui, hac experientia instructus Intellectus Practicus prioris generis actiones expetendas, posterioris esse fugiendas concludit. Sed cum Experientia sit singularium, ejus disciplina sic progredi videtur. Si quis v. g. viderit emptionis venditionis contractum corrumpi & dissolvi modò dolo Titii emptoris, modò dolo Sempronii venditoris: nunc errore Caji, nunc errore Mævii, atque hinc inæqualitatem enormem, ex inæqualitate hac querelas, ex querelis dissidia, dissidiis solutionem societatum existere, atque ita indigentiam destitui; has experientias Intellectus Practicus à suis singularibus abstrahit, & inde principium universale conficiens hunc in modum colligit: Quidque est causa inæqualitatis, querelarum, & ut tandem impediatur aut dissolvatur contractus, adeoq; indigentia expleri nequeat, illud à contractu Emptionis Venditionis abesse debet: Talia vero cum sint Dolus & Error, hæc ab illa abesse debent. Præterea Experientia cum perspiciat, non solo contractu emptionis venditionis indigentiam humanam sublevari, & simul usu comperiat, quemlibet contractum lædi, pertur-

perturbari & infringi Dolo atque Errore, Intellectus Practicus illud universale principium etiam producit atque extendit ad omnes alios contractus, sic ut ab omni contractu Dolum abesse, & quemlibet contrario ejus requisito, Bona fide, stabiliendum & muniendum esse concludat. Sed & ubi Experientia deprehenderit, alios contractus aliis magis subvenire indigentia, hunc vero finem obtineri non posse, nisi in his Bona fides ad præstanda ea, quæ ex hujusmodi contractibus debentur, uberius attendatur, & adeò amplior ad Æquilitem comparata mensura adhibeatur, quàm in aliis; colligit hinc Intellectus Practicus, non omnes omnino contractus eadem libra vel trutina ponderandas, sed quemlibet ex suo genio ad Æqualitatis stateram esse examinandum. Pari vel suppari modo in aliis rebus explorandis experiundo procedit Ratio recta, eaq; à singularibus abstracta Universalia conficit, quæ ad demonstrandum adhibita Principiorum auctoritatem habent, & generalis vivendi regulas actionibus singularibus præbent. De errore in contractibus quod dixi, velim commodè & citra cavillationem accipi, cum non ignorem, quid de eo aliàs disputari soleat. Confer *l. 9. & 14. ff. de contr. empt. & l. 21. §. 2. ff. de act. empt. l. 62. §. 1. & l. 11. §. 1. ff. de cont. empt. Cujac. lib. 2. obs. 4.*

LXXXIII. Harum itaque rerum Experientia cum magnam partem hautquaquam sit difficilis; nulla enim vitæ pars caret officio, & Juris Naturalis exercitio: cum primis iis, qui ad cognitionem & observantiam Jurium Naturæ necessaria præsidia attulerint, *εὐφροίαν*, institutionem, ut à Doctrina sint excultri, & decentem Educationem; accidit etiam, ut complures eadem Juris Naturalis

ruralis decreta, eorumq; autoritatem experiendo didicerint, agnoverint, iisq; adsensum tribuerint. Nam eorum & Intellectus practicus & Appetitus per εὐφύϊαν ad Juris illius referentiam bene fuit dispositus, atque iste per Doctrinam eruditus, hic per Adsuefactionem bene præparatus. Atque hinc existit ille bonorum prudentumq; in cognoscendis legibus naturalibus Consensus, cui adeò plurimum, qui bene de his judicant, non immeritò tribuunt, ceu vel ex iis liquet, quæ paulò antè à nobis prolata sunt: quibus omnino addenda sunt ea, quæ in *Proleg. ad Offic. Cicer. & in Exam. Probabil. Jesuit. cap. 8. pag. 43. seqq.* prolixius disserui. Unum solum inde repetam Ciceronis testimonium: *In re consensio omnium gentium Jus Naturæ putanda est. lib. 1. Tusc. qu.*

LXXXIV. Quicunque igitur eo, quo dictum est, modo singularium τῶν πραγμάτων experientiam multiplicem collegerunt, & principiis hinc confectis de rebus practicis rectè ratiocinati sunt, illorum quoque Ratio fuit Recta, ejusq; Λάvoia à singularibus ad universalialia, & vicissim ab his ad ista rectè progressa est. Ubi igitur Rectæ Rationi plurimum tribuitur, aut ipse Leges Naturales dictamina rectæ rationis appellantur; hinc tamen argutandi occasio non est arripienda, quod quælibet philosophorum secta sibi Rectam Rationem sit vindicatura, & nemo ex iis cum ratione se insanire, vel insanivisse, libens profiteri velit. Si enim consideres in quàm diversas & opiniones & scholas illi secesserint, certè omnes Recta Ratione usos non fuisse, nimis est manifestum. Ubi igitur in dogmata Atheorum, Stoicorum, Epicureorum, Cynicorum aliorumq; incideris, primò omnium inquirendum est

est, sintne illorum scita placitaq; Rectæ Rationis dictamina. Talia vero existimabis, si illa deprehenderis cum in legibus naturalibus Societates naturales continentibus & conservantibus convenire, vel saltem iis non repugnare. Hoc enim quoties fit, dictamen id non Rectæ, sed corruptæ & depravatæ Rationis est, ὁρθὸς γὰρ λόγος ποιεῖ πάντων ἡ φρόνησις ἐστίν, *Recta enim de talibus rebus Ratio est ipsa Prudentia.* 6, *Nicom. ult. §. 21.*

LXXXV. Etiam si igitur Diagoras, Theodorus, aliiq; Deum esse negent, protinus quisque deprehender, hoc non esse dictatum Rectæ Rationis, si modò ejus aliquam rectitudinem habuerit. Quo enim vinculo societates continebuntur, aut homo homini obstringetur, si omnis fidei, juris & obligationum summum autorem ac principem sustuleris? *Deos esse inter alia sic colligimus, quod omnibus de diis opinio insita est, nec ulla gens usquam est adeò extra leges moresq; projecta, ut non aliquos Deos credat; inquit Seneca ep. 117.*

LXXXVI. Ingressi Epicuri hortum, si ibi doceri audiamus, Deum rerum humanarum nullam habere curam, adeoq; sanctissimum Providentiæ numen proculcari, facile agnoscas, neque hoc esse dictatum Rectæ Rationis. Si enim adhibeatur *πειθήριον* *Experientiæ*, intelliges, per Providentiam quaslibet res, & imprimis etiam Hominem, ad suos fines ordinari. Cum vero non quibuslibet actionibus, sed honestis & Juribus Naturæ conformibus suum finem adsequatur Homo, per has Deum habebit propitium, per contrarias infensum. Absque hac rerum humanarum cura si esset, tolleres à Deo bonitatem & justitiam, cum nihil magis Deo conveniat, quàm ut pro
L 2 bonis

bonis bona, pro malis mala rependat. *Qui Providentiam tollit, etiam Deum esse negat. Qui autem Deum esse profiteatur, & Providentiam simul esse concedit. Alterum enim sine altero nec esse prorsus, nec intelligi potest. Lactant. lib. de Ira Dei. cap. 9.*

LXXXVII. Quod si eodem modo examinaveris Stoicorum decretum, Providentiam quidem graviter adferentium & propugnantium, sed talem, quæ omnia fatali & indeclinabili necessitate impellat moveatq; , sublata erit omnis moraliter agendi libertas & facultas. Si itaque *νεμεσιον* Experientiæ consulueris, tali necessitate fatali posita, frustra sunt omnes omnino leges, poenæ ac præmia. Ut meritò ludibrium debeant Ulpianus, aliiq; Icti Stoici, qui interpretationi Edicti perpetui, & tot jurium naturalium explicationibus omne ingenium, studium tempusq; impenderunt, siquidem palmarium illud Stoicorum placitum amplexi sunt, fatali necessitate omnia ferri. Uti ergo exeperientia & bona ratio hoc dogma absurditatis damnabit, ita nec verè boni & prudentis hominis consensum ea in re Stoici obtinebunt. Vide præclare contra hoc Stoicorum dogma disputantem Alexandrum Aphrodisiensem *lib. de Fato*.

LXXXIIX. Fuerunt quoque, neque desunt hodie, qui Immortalitatem animæ pro commento habent sed ubi *νεμεσιον* Experientiæ adsciveris, & animadverteris, multos improbos homines, præprimis quorum improbitas autoritate & potentia civili est subnixa, impunè omnia hic patrare, & cum indignissima fecerint, nil tamen suis sceleribus dignum, dum vixerunt, passos fuisse; & tamen hanc esse divinæ Providentiæ & Iustitiæ supreme
mam

mam legem, ut quisque præmia vel poenas, ut fuerit suis actionibus meritis, sit relaturus: non poterit Recta Ratio aliter colligere, quàm animam à corpore solutam fore superstitem. Non ergo quenquam turbet Aristotelis autoritas, ita decernentis 3. *Nicom. 6. §. 14. Omnium rerum nihil horribilius est morte. Nam ea omnium rerum est extremum. Nihilq; reliquum esse mortuo videtur neque bonum, neque malum.* Nam Experientia & recta ratione edocti non solum prudentiores, sed & integræ nationes veram rectamq; de Anima habuerunt sententiam, illam esse immortalem. *Quadam natura nota sunt, ut immortalitas animæ penes plures, ut Deus noster penes omnes. Tertull. de resurr. carn.* Addantur ea, quæ ad hanc rem evincendam congeffit Grotius de *veritate religionis Christiana*, aliiq; peculiaribus de hoc argumento commentariis scripserunt.

LXXXIX. Et vero frequenter videas, sapientissimos quosque Philosophos ad hoc Experientiæ documentum provocare. Unum jam duntaxat ejus exemplum proponemus ex Seneca *lib. 4. de benef. c. 18.* ubi ille Ingratitudinem, quam vulgò dicimus, Juri Naturæ valde adversam esse, Gratitude vero ab illa exigi, his ostendit verbis: *Ut scias per se expetendam esse grati animi adfectionem, per se fugienda res est, ingratum esse, quoniam nihil aequè concordiam humani generis dissociat ac distrahit, quàm hoc vitium. Nam quo alio tuti sumus, quàm quod mutuis juvamus officiis? hoc uno instructior vita, contraq; incursiones subitas munitior est, beneficiorum commercio. Fac nos singulos, quid sumus? prada animalium & victimæ, ac vilissimus & facillimus sanguis: quoniam cæteris animalibus in tutelam sui satis virium est. Quæcunque vaga nascuntur, & actura vi-*

tam segregem, armata sunt. Hominem imbecillitas cingit: non unguium vis, non dentium, terribilem ceteris fecit. Duas res dedit, quæ illum obnoxium ceteris, validissimum facerent, Rationem & Societatem. Itaque qui par esse nulli posset, si duceretur, rerum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: Societas terris genitum in aliena natura transmisit imperium, & dominari etiam in mari iussit. Hæc morborum impetus arcuit, senectuti adminicula prospexit, solatia contra dolores dedit, hæc fortes nos facit, quod licet contra fortunam advocare. Hanc tolle, & unitatem generis humani, qua vita sustinetur, scindes. Tollitur autem, si efficies, ut ingratus animus non per se vitandus sit. Egregiè hæc cum iis, quæ paulò antè proposui, conveniunt, & simili modo de aliis vitiis ab Experientia argumentum ducere, & demonstrare licebit, perinde uti Ingratitudinem & hæc Societates naturales evertere, adeoq; tanquam Juri naturali contraria per se quoque vitanda, virtutes vero earumq; officia, ceu Societatum vincula ac præsidia, per se expendas esse.

XC. Videamus jam quanta vis sit alterius *νεμεῖς*, Conscientiæ, ad cujus tribunal ipse Apostolus provocat. Verba ejus hæc sunt *cap. 2. ep. ad Rom.* Cum gentes, quæ legem non habent, natura, quæ legis sunt, fecerint, ea legem non habentes si ipsis sunt lex. Qui ostendunt, opus legis scriptum in cordibus suis, simul attestante illorum Conscientia, & cogitationibus inter se accusantibus in eo die, cum judicabit Dominus occulta hominum. Chrysostomus ad populum Antiochenum ita loquitur *Orat. 12.* Ab initio rerum cum formavit hominem Deus, ipsi indidit legem Naturalem. Et, quid est Lex Naturalis? Conscientia nobis explicavit, & ex se pate-

patefecit notitiam rerum tum honestarum, tum earum, quæ ejusmodi non sunt. De Conscientia longè aliter docent Caluistæ & Theologiæ moralis doctores, atque Aristoteles, aliiq; veterum. Istorum doctrinam aliàs proposui, examinavi, refutavi. Illi Conscientiam principum constituunt actionum moralium, ego propriè dictam conscientiam illas sequi existimo. Itaque Conscientia mihi est, quæ actiones benè vel malè perpetratas solet sequi bona vel mala: unde etiam rectè Conscientia alia dicitur Bona, alia Mala. Ultramque libet hoc generali definitione complecti, quod Conscientia sit judicium Intellectus Practici, quo actiones in vita bene vel malè peractæ axaminantur, pro istis gaudium & tranquillitatem, pro his dolorem & perturbationem ingerens.

XCI. Disputant nonnulli, sitne Conscientia actus, an potentia, an vero habitus. Quæ quæstio etsi huc parùm attinere videatur, hoc tamen indicandum est, solere à multis dici, quod sit actus Syntereoseos. *Cal. Rhodig. Lib. 2. lect. antiq. cap. 26.* Synteresin vero Damascenus vult esse habitum, ad mores pertinentem, nobisq; per naturam competentem, seu, esse habitum natura nobis insitum principiorum ad mores pertinentium, attendentem leges naturæ, easq; servantem, instigantem homines ad bonum, revocantem à malo. *Piccolom. phil. mor. grad. 2. cap. 2.* Aristoteles quidem etiam constituit habitum principiorum, quem ille Νῆν, Intelligentiam appellat *6. Nicom. cap. 6.* Sed ad illum non minus cognitionem principiorum theoreticorum, quàm practicum refert, & Habitus nobis nullos connasci, suprà jam monuimus; ut adeò nihil opus sit, nova vocabula novosq; habitus commi-

comminisci, modò constet, hanc vim intellectui Practico inesse.

XCII. De utraque Conscientia in eandem sententiam loquuntur omnes veteres, quorum verba exscribere longum, & hic congesta legere fortè tædiosum foret. Nota est Poëtarum de Furiis fabula, qua veros malæ conscientiae cruciatus & pavores significant: ceu illam pridem interpretatus est Cicero *pro Sex. Rosc.* Nolite, inquit, putare, quemadmodum in fabulis sæpe videtis, eos, qui aliquid impiè sceleratèq; commiserint, agitari & perterriti Furiarum tædis ardentibus. Sua quemque fraus, & suus terror maximè vexat, suamale cogitationes conscientiaq; animi terrent. Ha sunt impiis adsiduae domesticaeq; Furiae. Nolo aliorum auctorum similia adjicere testimonia. Christiani Patres, Conscientiam vermi adsimilantes cum S. Scriptura, quaerere solent, utrum vermis hujus supplicium animam graviore dolore lancinet rodatq;, quàm ignis urat: & concludunt, ex isto graviorem doloris sensum existere, quam ex hoc: cujus sententiae explicationem videre licet apud *Cael. Rhodig. lib. 10. lect. ant. cap. 14.* Sed cum forte nemo gentilium rectius perspectam habuerit utriusque Conscientiae vim, quàm Aristoteles, ejus verba prætermittenda non sunt. Is cum docuisset, grande esse discrimen inter Bonos & Malos, interq; amicitiam Bonorum & Malorum; virum enim bonum perinde erga suum amicum, atque erga se esse adfectum, Improbo autem neque sibi secum rectè convenire, multò minùs cum amicis suis, posterius ita declarat *9. Nicom. 4. §. 27. seqq.* Qui penitus vitiosi & scelerati sunt, semper secum pugnant ac dissident, aliq; concupiscunt, alia volunt, perinde ut incontinentes

nentes. Iis enim spectatis ac rejectis, quæ sibi bona esse opinantur, jucunda sequuntur, & quæ sunt damnosa sumunt. Alii propter ignaviam ac desidiam de earum rerum, quas sibi optimas esse ducunt, actione longè se removent. Jam qui multa & atrocia facinora admiserunt, propter improbitatem vitam oderunt ac fugiant, sibiq; manus adferunt. Et vitiosi homines atque improbi quarunt, quibuscum dies totos traducant, seipsos autem fugiunt. Multa enim gravia atque horrenda recordantur, taliaq; altera, cum soli sunt, expectant: tantisper autem, dum cum aliis sunt, obliviscuntur. Et cum nihil sit in eis amabile, nullo erga se amoris adfectu commoventur. Non igitur, qui tales sunt, secum ipsi aut letantur, aut dolent. In eorum enim anima discordia & seditiones concitantur. Et interdum homo improbus propter pravitatem dolore adficitur, abstinens à quibusdam rebus, interdum letatur: & una pars huc ipsum trahit, altera illuc, tanquam ipsum divellendo ac distrahendo. Quod si fieri non potest, ut quis simul doleat ac letetur, at certè paulò post, quod letatus sit, mœrore conficitur, nolitq; sibi hoc voluptatem attulisse. Quod si ita adfectum esse, valde est miserum, acerrima contentione fugienda improbitas est, operaq; unicuique danda, ut sit probus. Idem Philosophus 9. Nicom. 8. §. 33. seqq. ita docet: Improbus sese minimè amat. Nocet enim hic & sibi ipsi, & proximis, adfectibus pravis indulgendo. Sanè improbi hominis facta ab iis, quæ facienda erant, plurimum discrepant. Neque etiam hujus Conscientiæ vis ignorata fuit veteribus Jctis, ceu videre licet ex l. 15. pr. ff. qui & à quib. l. 3. ff. de bon. eor. qui ant. sent. mort. sibi conf.

XCIII. Bonæ vero Conscientiæ effectus præclare nobis depingit idem Philosophus d. c. 8. in iis, qui pro-

M

pter

pter Virtutem sunt Φίλαυοι: cujus laudabilis Φιλαντίας proprietates cum prolixè ibi exposuisset, concludit §.32. *Optimum quemque oportere sui amantem esse. Jam vero is, qui talis est, ait, 9. Nicom. 4. §. 18. seqq. secum vult habitare, secumq; vivere; id enim libenter facit. Nam & rerum actarum memoria est ei jucunda, & spes futurarum bona: quæ quidem etiam est jucunda. Præterea rerum plurimarum perceptione & cognitione mens ejus abundat, doletq; & letatur unà secum maximè. Nam omni ex parte idem ei molestum est, idemq; jucundum, neque aliàs aliud: cum, penè dicam, nihil agat, cujus enim pænitere possit. &c.* Addam unum à Seneca bonæ conscientiae perhibitum testimonium. *Talis, inquit, ep. 59. est animus viri Sapientis, & nullius mali sibi conscii, qualis mundi status super lunam: Semper illic serenum est. Sapiens nunquam sine gaudio. Gaudium hoc non nascitur, nisi ex virtutum conscientia.* Exemplis idem confirmare, & utriusque Conscientiae effectus illustrare velle, fortè fuerit otio abuti; sunt illa in mundo, & cuiusvis historiarum monumenta volventi obvia; ex quibus tamen pauca deinceps attingam.

XCIV. Magis inserviet proposito nostro, si monstravero, unde sit illa Conscientiae vis, ut bonis animæ tranquillitatem ac singulare gaudium, magnam felicitatis humanæ partem, conciliet: è contrario improbos vexet, terreat, cruciet, semperq; attonitos habeat. Dixi Conscientiae examen, accusationem, testimonium, absolutionem aut condemnationem, esse actus Intellectus Practici. Hæc vero Potentia nobis est à Natura, hoc est, Providentia divina, data. Quælibet vero naturalis facultas & potentia est concessa ad certum aliquod munus & fun-

& functionem. Natura enim nihil facit frustra. Quemadmodum ergo Providentia divina Intellectum Practicum non solum hominibus indidit, ad apprehensionem & cognitionem legum naturalium, rerumq; practicarum, nec non ad debitam de iisdem ratiocinationem; ita quoque aliter colligi nequit, quàm quod actus illi judiciales ab intellectu Providentiæ divinæ consilio & decreto expediantur, quibus actiones vitæ nostræ explorantur, examinantur & dijudicantur. Ut adeò nihil sit aliud Conscientia, quàm Providentiæ divinæ radius, quo bonorum mentes illuminantur, excitantur, recreantur; quemadmodum solari lumine aliæ res creatæ foveantur, aluntur, lætæq; redduntur. At in improbos alia qualitate & effectū agit idem ille radius, ut illos urat, torreat, torqueat, ut animus varia perturbatione æstuans nullam tranquillitatem, nullumq; solatium aut levamen inveniat, sed pavores, terrores, cruciatusq; sentiat. Est enim diversus Providentiæ divinæ effectus, pro diversa conditione objecti, ut boni bonitatis, divinæ, mali vero (qui ideo Apostolo *ἀποκατάχεται* dicuntur) ultricis justitiæ divinæ flammam vimq; sentiant. *Ita Natura plerumq; ipsa armatur adversus naturæ violatores. Plato 4. de legg.*

XCV. Hujus monitoris, testis atque judicis nutus dictatusq; boni ceu Providentiæ divinæ decreta reverentur, fugientes mala, & ex actionibus legibus naturalibus conformatis solatium gaudiumq; percipiunt. Mali vero illius sensu expavescunt, atque exhorrescunt, *συμμετρίως αὐτῶν τῆς συνειδήσεως, καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων*, convicti testimonio conscientiæ, accusati damnatiq; Intellectus practici ratiocinationibus: uti lo-

quitur Apostolus *cap. 2. ep. ad Rom.* Ubi obiter notetur, vocem λογισμῶν ibi non denotare simplices cogitationes, uti vulgò accipi solet. *Animus impurus diis hominibusq; infestus, neque vigiliis neque quietibus sedari potest; ita Conscientia mentem excitam vastat.* Sallustius de bell. Catil. Cum primis hæc Conscientiæ dira vis illos vexat, qui potentia ad injurias impotenter abusi sunt. Exemplo sit Tiberius, de quo ita tacitus *lib. 6. Annal* Insigne visum est earum Caesaris literarum initium. Nam his verbis exorsus est. Quid scribam vobis P. C. aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore, Vii me Deaq; pejus perdant, quàm quotidie periri sentio, si scio. Adeo facinora atq; flagitia sua ipsi quoq; in supplicium verterunt. Neq; frustra præstantissimus sapientiæ firmare solitus est, si recludantur tyrannorum mentes, posse adspici laniatus & ictus: quando ut corpora verberibus; ita sævitia, libidine, malis consultis, animus dilaceretur. Quippe Tiberium non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasq; ipse pœnas fateretur. Nero quoque, alteri isti desperata improbitate nihil concedens, imò vincere illum studens, occisa matre Agrippina per Anicetum, nec sceleris conscientiam (quanquam & militum & senatus populiq; gratulationibus confirmaretur) aut statim, aut unquam postea ferre potuit: sæpe confessus, exagitari se materna specie, verberibus furiarum, ac tædis ardentibus. *Xiphilin. ex Dio. Cass. in vit. Neron. sub fin. lib. 61.* Cur Carolo IX. Galliæ Regi nocturni horrores plerumque somnum interrumpere, eiq; conciliando Symphoniaci pueri adhibiti fuerunt? Hoc ferali laniæ Parisiensi, & malæ hinc conscientiæ contractæ acceptum fert Historicorum hujus ævi princeps Thuanus *lib. 57. p. m.*

67. *Nihil est igitur miserius, quàm animus hominis malè conscius.* Neque fallax hoc est *κεῖναιον*, etsi quandoque effectus suos suspendat, & tanquam flammula sub cineribus latens forte seriùs vim suam explicet. Quis enim unquam malæ conscientia pavoribus fuit exterritus, nisi qui gravium scelerũ reatu se teneri crediderit? Quod si exempla objeceris hominum non omnino improborum, quorum tamen conscientia misere fuerit excruciatâ; primùm quidem responderi poterit, humanitatis quidem esse, ut quàm optimè de quibuslibet sentiamus, cum tamen certum sit, sæpe latentium peccatorum conscientia nonnullos exagitari, qui cæteroquin boni aliis videantur, & quos suorum facinorum graviter pœnitet. Imò licet revera sint boni, qui ita vexantur, sit tamen id saltem propter opinionem mali à se perpetrati. E contrario bona Conscientia suavissimum perhibet testimonium, ut, qui eam habet, Numen quoque se sentiat habere propitium; adeoq; nihil sit, quod metuat, sed securitate ac tranquillitate animæ perfruiscens lætetur & triumphet, planè ut, licet fractus illabatur orbis, impavidum feriant ruinæ.

XCVI. Quæ cum ita sint, quatuor Pœnarum gradus nonnulli constituunt: quorum primus est in ipso Vitio & Peccato. *Prima illa & maxima peccantium est pœna, peccasse: nec ullum scelus impunitum est, quoniam sceleris in scelere supplicium est; nullum enim detrimentum majus exagitari potest, quàm quod omnino inferitur à vitio. Sen. ep. 93.* Alter Pœnæ gradus ponitur in Conscientia, de cuius vi diximus: quò refero illa Socratis apud Xenophontem *lib. 4. memorab. Leges ipsas delinquentium pœnas continere, id vero mihi cujusdam esse præstantioris legislatoris videtur, quàm*

ut in hominem cadat. Hæc enim in animis hominum vis divina se exferens communem aliquam causam arguit, quæ non potest alia esse, quam communis lex seu jus omnium hominum. Tertius Pænæ gradus consistit in Metu pænæ: de quo iterum bene Seneca *ep. 98. Multos fortuna liberat pœna, metu neminem.* Et post Euripidem rectè dixit Plato, *Timorem adsidue angere animum viri improbi.* Quartus Pœnarum gradus in Suppliciis collocatur, facinorosis irrogari solitis, cum dolore & plerumque etiam cum infamia conjunctis. *Fr. Piccol. grad. 9. Phil. mor. cap. 53.* Neque, ut paulò antè fuit monitum, ideo quisquam Conscientiæ *κρίτης* dubium aut fallax esse reputet, quod injustissimi quidam homines & foedissimis vitiis contaminati vel nullam sentiant Conscientiæ pœnam, vel non nisi admodum serò. Hoc enim est scrutari arcana Dei consilia & decreta, & rationis decempeda sapientiam & justitiam ejus impiè velle metiri. Admirari vel potius venerari Dei decreta, non protervè rimari addecet. Quàm enim in irrogandis pœnis sit admirabilis DEus, etiam gentiles agnoverunt, ut eo nomine Pindarus eum appellarit Aristotechnam. Et licet DEus interdum lentè ad vindictam procedat: unde laneos habere pedes Dii veteri adagio dicebantur; hoc immensæ ejus bonitati acceptum ferendum est, qui spatium resipiscendi indulget, aut singulari ejus & abstrusæ sapientiæ tribuendum est, quando tarditatem supplicii gravitate compensat. Certum interim est illud Poëtæ:

Rarò antecedentem scelestum

Deservit pede pœna claud,

Nec minùs certum est, omne peccatum mereri pœnam,
 et si

etſi exſecutio ejus nonnunquam differatur à Deo non ſolùm in annos, ſed & poſt vitam, cum propter animæ immortalitatem non ſit ſperanda omnino impunitas. Vide differentem *Cæl. Rhodig. lib. 6. lect. antiq. cap. 14: Quæ ſit ratio tarditatis ſupplicii ex divina providentia.* Cum igitur Conſcientia tam indubitatum ſit *νεμερα* promulgati & fortè violati Juris Naturalis, Nicolaus Hemmingius talem conſtruxit definitionem: *Lex Natura eſt divinitus impreſſa mentibus hominum notitia certa principiorum cognitionis & actionis, atque concluſionum ex iſtis principiis, demonſtratarum, proprio fini hominis congruentium, quas ex principiis neceſſaria conſequentia ad humanæ vitæ gubernationem exſtruit ratio, ut homo ea, quæ recta ſunt, cognoscat, velit, eligat, agat: vitetq; contraria: quorum omnium & teſtis & judex Conſcientia hominibus divinitus eſt attributa.* Add. *Guil. Grot. d. l. cap. 1. n. 9. & cap. 4. n. 3. ſeqq.* ubi & ipſe eadem Juris Naturalis *νεμερα* adgnoſcit, quamvis ſingula non æquè perſpicuè explicat.

XCVII. Promulgationem legum naturalium non uno modo nec ordine fieri dixi, ejusq; rei cauſas oſtendi, quod non in omnibus eadem ſit naturæ inclinatio & diſpoſitio, neque eadem adhibeatur animi cultura atque inſtitutio, ut nec eadem morum adſuefactio. Quatenus vero hæc Promulgatio per Doctrinam perficitur vel adjuvatur, ſit illud duplici modo: vel officio Prudentiæ, vel Scientiæ. Illa ſua dictata ſuggerit, prout in vita humana aliæ atque aliæ leges naturales ſubinde actionibus humanis ſunt exprimendæ, atque hæ iſtis conformandæ. Hæc vero certa methodo, principiisq; utitur, ex quibus, ceu genuinis cauſis, demonſtrationes practicas colligit.

Nam.

Nam qui rectè velit docere, causas suæ doctrinæ debet proponere, & ex genuinis ac domesticis principiis demonstrationis arcessere. *Omnis enim doctrina & omnis disciplina ratiocinativa fit ex antecedente cognitione. 1. post analyt. cap. 1.* Et Scire est rem per causam cognoscere, & quod illa sit conclusionis causa, neque aliter ea se habere possit. *2. poster. analyt. 2.* Cumq; Scire sit per demonstrationem quid cognoscere, hujusmodi singulares aut particulares scientiæ practicæ sunt plurimæ, ex quibus unum quoddam systema integramq; disciplinam multi concinnare instituerunt, alii aliis felicius, methodo autem tam varia usi, ut potius conjecturas & sæpe vanas opiniones pro vera scientia practica venditaverint. Rectè autem monet Aristoteles, nihil vetare, quò minùs quis rem demonstratam partim discat, partim ignoret. *1. post. anal. cap. 1. inf.* Neq; enim quilibet demonstrationis vim, & necessitatem conclusionis ex principiis arcessitæ omnino pervidet, adeoq; non omnino veritatem demonstrationis adsequitur, neq; ei ἀμετακινήτως adsentitur. Quod si vero temere adsentiat veræ licet demonstrationi, ut tamen non perspiciat causam demonstrationis, quod propter illam res ita se habeat, neque aliter habere possit, ille sibi comparat scientiam καὶ συμβεβηκός, *per accidens*, uti scitè loquitur Philosophus *2. post. 2. pr.* Si igitur non est cujusvis, ut vim demonstrationis penetret, neque etiam debita docendi methodus in tradenda Juris Naturalis scientia fuit adhibita; nemini non liquet, cur quidam partim sciant, partim ignorent jura naturæ, aut eorum scientiam ex eventu habeant.

XCVIII. Videbimus igitur deinceps, quo ordine
non

nonnulli in Juris Naturalis disciplina tradenda fuerint usi, ut tamen nec nostram sententiam simus dissimulaturi. JCTi præ cæteris commendant hæc Juris præcepta: *Honestè vivere, Alterum non ledere, Suum cuique tribuere. l. 10 §. 1. & §. 3. inst. de Just. & Jur.* Sed si verum amamus, quælibet Lex est præceptum Juris. Quælibet enim lex certam juris formulam dicitur, juxta quam actiones humanæ sint componendæ. Quod nec JCTi in dubium vocabunt. Cur vero Ulpianus horum præcipuè mentionem faciat, varias ineunt rationes interpretes, ex quibus quam sibi JCTus proposuerit, cum hæc scripsit, vix hariolus conjectabit. Mihi commodissima ratio hæc visa fuit, quam etiam Feldio probatam fuisse post deprehendi: ut primo illo præcepto, *Honestè vivere*, comprehendere voluerit omne officium, quod Justitia Universalis exigit: altero officium Justitiæ Particularis *συνάλλαξις*, ut nemo lædatur sive in synallagmate spontaneo, sive invito: Tertio officium Justitiæ Distributivæ. Huic vero enarrationi quid delit, ex nostra sententia deinceps proposita perspicere poterit. *Guil. Grot. de prin. Jur. nat. cap. 9.* ubi ille hæc tria præcepta latius examinat. Notum est, ex quibus laciniis Pandectarum opus sit consarcinatum, ut illius particulæ ex Ulpiano decerptæ non possit exigi aliqua methodica ratio. Imò JCTi veteres etsi tantum non ubique admirabilis sui ingenii exempla exhibeant, in conclusionibus Juris Naturalis felicissimè derivatis: fontes tamen & principia earum quod attinet, veluti Arethusæ aquæ magnam partem ea videntur delituisse.

XCIX. Tria alia summa Juris Naturalis capita commendavit J. C. Scaliger in præf. lib. 1. *Epidorp.*

*Natura tribus legibus agitantia vitam,
 Nutur rationis, luce calitus parata,
 Vult fulta: quasi has dedit esse commeatum.
 Numen cole summum. Tibi prima, ultima meta hæc.
 Ne prodige te, nec tua prodige negligendo.
 Ne cui facias, quæ tibi facta non placerent.
 Istis tribus omnis capitur beatitudo.
 Quam qui nihili fecerit, exhibet inanis.*

Hæc quamvis satis latè pateant, multisq; actionibus applicari queant, sunt tamen longè plures vivendi regulæ à Natura proditæ, quas distinctè cognoscere interest; hæc vero si ad universaliora quædam principia revocare liceat, alia via incedendum esse, ex sequentibus parebit.

C. Cum vero præ aliis Jcti & Theologi quidam Angli in digerendis Legibus Naturalibus se exercuerint, illos adibimus. Primum inter eos locum meretur Joannes Seldenus. Is explicaturus Jura Naturæ, septem illa exhibet præceptis: quorum Primum agit de cultu Dei extraneo: alterum de Maledictione nominis divini seu Blasphemia: Tertium de effusione sanguinis seu Homicidio: Quartum de turpitudine ex illicito concubitu: Quintum de furto ac rapina: Sextum de Judicis regimine forensi, & obedientia civili: Septimum de membro animalis viventis non comedendo. Sed & in hoc ordine & numero multa desiderari possunt, quæ tamen Seldeno imputanda non sunt, ut qui non ex suo judicio, sed juxta disciplinam Jctorum Hebræorum hunc ordinem numerumq; definivit, neque adeò absolutè Jus Naturæ, sed determinatè juxta disciplinam Hebræorum tradidit: qui Jus Naturæ appellant Jus Noachidarum, atque illa septem præ-

præcepta posteris Noachi, hoc est, generi humano, tanquam illustriora data esse existimant. Inter quæ uti non desunt, quæ Juri Arbitrario rectius accenseas, ita multa eaq; gravissima Juris verè Naturalis præcepta reliquis addi ab Ebræis debuerunt. *Guil. Grot. de prin. Jur. nat. cap. 5. n. 10. & 17. Osland. typ. leg. nat. th. 46. & 47.*

CI. Seldeni dum memini, simul Illustrissimi Domini Joannis Christiani, Liberi Baronis de Boineburg, recorder. Is, qua erat erga omnis generis studia singulari propensione, solebat viris doctis identidem eximia suggerere argumenta, in quibus ingenia sua exercerent. Itaque cum pro sua insigni humanitate variis aliis de rebus ad me scriberet, tum etiam mihi aliquoties significavit, se desiderare, qui ad imitationem Seldeni de Jure Naturæ juxta disciplinam Christianorum commentaretur. Exstat erudita Dissertatio, præmissa Ethicis Jo. Cirelli, qui est Crellius ille Socinianus, qua Virtutis Ethnicorum, Hebræorum & Christianorum differentia proponitur, multisq; argumentis ostenditur, tam superari Hebræorum virtutes à Christianis, quàm illæ Gentilium Virtutes superant. Credo autem Mæcenatis quondam nostri desiderium hujus discriminis demonstratione non potuisse expleri, sed imprimis hoc illum voluisse, ut ex optimorum Theologorum, & imprimis Ecclesiæ Patrum, scriptis ostenderetur, quid ipsi crediderint Juris esse Naturalis: quibus argumentis quæque capita adstruxerint & illustraverint: quomodo illa disciplinæ Christianæ vel consentire, vel hanc Jure Naturali præstare & præ illo multa eximia habere existimaverint. Cum itaque hoc argumentum nemo feliciter tentare, nedum perficere tantum opus possit,

nisi qui & Naturalis & Revelatæ religionis Christianæ exactam cognitionem sibi comparaverit, Eheologis sanè hoc relinquendum est. Et quia imprimis in disciplina Christiana tantopere commendatur & Lex Charitatis & Lex Patientiæ, notumq; sit, cum ab aliis tum à Grotio his multos singulares effectus tribui solere, hortatus sum, imò rogavi nonnullos, ut his Legibus explicandis aliquam operam navarent: docerentq;, quatenus illæ cum Jure Naturæ convenirent, aut ipsi præcellerent. Sed quod hætenus obtinere non potui, denuo illis etiam atque etiam commendo, atque hoc cum Autore laudatæ Dissertationis voto utor: *Utinam tot Quæstiones subtiliores Theologorum acerrimis ingeniis disputatas, diffunderent sæpius optima diludia in moralibus disquisitionibus? Utinam per Officiorum Christianorum attentiorum considerationem emolliantur tot polemica scripta! ultro citroq; commissa tam impotenter, ut styli mucrones in gladios porrecti fuerint; sapissime vero calami vocesq; si non sanguine maduere, livido tamen felle ac nigro loliginis succo tinctæ fuerint. Sic Fides ad conscientiam rectam tanquam ad metam directæ secundum præscriptum Apostolicum, speculationes actionesq; redderet accuratas magis quàm curiosas. Quod igitur Mæcenati Germaniæ, cum viveret, studium præstare non potui, illud saltem aliis me post ejus obitum sedulo ac publicè commendasse tumulo ejus inscribo,*

— — — ubi mollis amaracus illum
Floribus, & dulci adspirans complectitur umbra.

CII. Secundum locum teneat Robertus Sharrock, qui scripsit Hypothesin de Officiis secundum Jus Naturæ. Illius Hypotheseos hanc facit synopsis. Finem Hominis esse

esse docet, ut sine conscientiae stimulis in animi tranquillitate & gaudio versetur. Media ad hunc finem obtinendum esse ait, si Naturæ leges & placita studiosè observentur, quæ jubent, Ut nemo alterum innocentem lædat, Ut quisque fidem servet, Ut bene de se merenti par retribuat, Ut sibi ipsi, Ut proli, Ut consanguineis benefaciat; quorum primum ipsi *Φιλανθίας* nomine venit: Ut sanguine disjunctis proficit. Neque dictas tolli existimat obligationes: nisi aut 1. solverit debitum; Aut 2. impossibilitas solvendi emerferit, Aut 3. remiserint eam personæ, quarum intererat obligationem fuisse præstitam. Denique si Homo peccaverit, vult illum studere, quò 1. Damnum à non præstata obligatione natum repararet, 2. Ut Numen offensum placet. Præterquam vero, quod in his non deprehendatur summum Obligationis Fidei, Juriumq; principium; neque hæc speciatim recensita capita Juris Naturalis disciplinam exhaustiunt, neque diversa satis distinctè proponuntur, neque denique apparet, quomodo ex sola Juris Naturalis disciplina Numen offensum omnino sit placandum, quamvis inde quidem constet, offensum illud placandum esse.

CIII. Tertium locum occupet Edoardus Baro Herbert de Cherbury & Castri insulæ de Kerry, Regni Anglicani Par, qui Religionis Naturalis communes notitias ad quinque hæc capita redigit: 1. Esse aliquod supremum Numen, 2. Illud esse colendum, 3. Virtutem & pietatem esse præcipuas partes cultus divini, 4. Resipiscendum esse à peccatis, atque illa qualiacunque per Pœnitentiam expiari debere, 5. Præmium pœnamq; post hanc vitam dari. Cum vero hic Autor id cum primis agat illo suo

libro *De veritate, prout distinguitur à Revelatione, Verosimili, Possibili & Falso*, cui alium attexuit *de Causis errorum & Religione Gentilium*, ut omnem autoritatem & fidem Revelationi subducatur, non est quod ei multum tribuamus, cui consilium est, rejecta omni revelatione, Atheismum stabilire, etiamsi Juris Naturalis præcipua capita videatur venerari. Neque enim illum hoc seriò agere existimandum est, ut Religionem Naturalem ex Jure Naturæ descendente confirmet, sed ut his cuniculis actis maliciam suam tegat, & sub specie defensionis religionis naturalis revelatam religionem labefactet atque opprimat. Neque enim ignorare ille potuit, nimis imperfectam esse religionem naturalem, ut per eam quis salutem adipiscatur: deinde quòd illa religio in plures diffundatur leges, æquè necessarias scitu, & non minùs, atque istas à Natura promulgatas. Et quomodo item ille probabit, quomodo Jure Naturæ sit placandum Numen offensum, an sola pœnitentia, & quali illa, præsertim si quis in eadem peccata sæpius fuerit relapsus? *Videsis Osiandr. de Typoleg. Nat. th. 61.* Et inprimis eruditam *Disp. Dn. D. Cristoph. Franckii, Collegæ & Amici nostri conjunctissimi de Religione Naturali*, qua sibi etiam illum Herbertum refutandum delegit.

CIV. Huic succedat Richardus Cumberland Theologus, cujus *Disquisitio Philosophica de Legibus Naturæ* Anno 1672 Londini typis exscripta est. Ille ita docet, *Benevolentiam latissimè diffusam esse, officiorum nostrorum principium, mensuram, regulam, unicamq; legem: quin etiam eandem actionum nostrarum finem, amplissimum quod expectimus præmium, summum denique hominis bonum.* Hæc officia benevolentiae præstanda esse ait in toto *Systemate Rationali*,
cujus

cujus partes facit Deum & Homines. Cumq; hanc tractationem comparationibus subinde à Mathesi desumptis illustrare destinasset, summulam tum præceptorum omnium Legis Naturalis, tum sanctionum eis annexarum (Sanctionum voce tam Præmia quam Pœnas complectitur) in summo illo principio, ejusq; consecutario de oppositis contineri sic breviter ostendit. Subjectum illius est studium, pro viribus nostris, Communis Boni totius Systematis Rationalium. In hoc autem exprimitur Amor erga Deum & Homines universos, qui scilicet sunt partes hujus systematis. Deus quidem est pars præcipua: Homines sunt partes ei subordinatæ: erga utrosque Benevolentia Pietatem & Humanitatem complectitur, hoc est, utramque Legis Naturæ tabulam. Prædicatum vero illius propositionis est conducens ad bonum singularum ejus partium, quo nostra, velut partis unius, felicitas continetur: quæ obsequii præmium est summum, uti miseria ex oppositis actibus consequens pœna est summa nequitia. Nexus vero prædicati cum subjecto naturalis & fundamentum est Veritatis propositionis, & indicium naturalis nexus inter obsequium & præmia, nec non inter transgressionem & pœnas. Si igitur, inquit, concedatur, manifestam esse necessitatem, si beati esse volumus, amicitiam cum Deo Hominibusq; colendi, statim agnoscitur Sanctio Legis illius Naturalis generalissimæ, purâ, quàm de Benevolentia proposuit. Ea enim unica & Religionem totam naturalem, & omnia ad humani generis felicitatem necessaria stabilit: Ea vero sunt præter Pietatem, i. pacifica inter Gentes diversas commercia, quò spectant Jura Gentium omnium: 2. Societatis

tatis civilis constitutio, aut conservatio, quod collimant Leges Civiles: 3. Domesticæ necessitudinis & amicitiae omnis firmitas, de quibus tum generales regulæ, quæ Gentium pacem firmant, tum speciales æconomicae præcipiunt. His positis Lectorem rogat, ut ea non separatim tantum sed conjunctim consideret, ut ex omnibus conjunctis unum exsurgat argumentum, sanctionem Legis Generalissimæ inde evincens, quod homines necessario excident summa sua felicitate, quæ in actione seu usu facultatum suarum proprio & adæquato consistit, nisi eas exerceant in colenda cum Deo Hominibusq; amicitia, ad quem effectum præ cæteris omnibus à natura adoptantur, quod quidem Legis transgressoribus excusationem nullam relinquit. Quapropter cum certo præsci. i possint hi effectus ex hoc studio secuturi, neminem latere posse ait, in iis contineri Religionis solamina gaudiaq; præsentia, cum beatæ immortalitatis spe ubique terrarum conjuncta, multaq; insuper pacati cum exteris commercii commoda, omniaq; Regiminis Civilis & Domestici, nec non Amicitiae emolumenta huic studio velut præmia annecti, eaq; non alia ratione, quæ in nostra sit potestate, adquiri posse, ipsumq; adeo qui Boni Communis curam rejicit, catenus rejicere has suæ felicitatis causas, & miseriæ seu poenæ imminentiæ causas amplecti. Hoc studium Communis Boni prudentibus suppeditare regulam inquit, cujus ope actibus suis & adfectibus certum statuatur modum, in quo Virtus consistit. Hoc opus prudentis quidem judicio demandasse Aristotelem in definitione Virtutis, verum judicii ab eo ferendi normam non indicasse: suam vero propositionem normam sumendam esse docere à natu-

natura finis optimi maximiq; , habito scilicet respectu ad omnes partes totius Systematis Rationalium, seu Civitatis illius, cujus Caput est Deus, membra omnes Deo subditi. Ab hoc fonte derivandum esse monet ordinem illum inter Leges Naturæ speciales, secundum quem prior posteriorem quodammodo limitat, quod posteriores prioribus, & speciales omnes Generali subordinentur, ut tamen certum sit, de illarum nulla unquam à Deo dispensatum esse, sed in iis casibus, in quibus posterioris obligatio tolli videatur, materiam ita mutari, ut priori tantum Legi observandæ locus sit. Pauca ex multis attuli, ipsius Auctoris verbis ex Prolegomenis huc adductis. Ipsum Opus in sequentia capita partitus, primò *de Natura Rerum*. II. *de Natura Humana & Recta Ratione*, III. *de Bono Naturali*, IV. *de Dictaminibus Practicis*, V. *de Lege Naturæ ejusq; Obligatione*, VI. *de iis, quæ in Lege Naturæ generali continentur*, VII. *de origine Dominii & Virtutum Moralium*, VIII. *de Virtutibus Moralibus sigillatim*, IX. *de Confectariis* agit. Est certe Liber ille lectu dignissimus, cujus dogmata pleraque veritati, & quoque fini à Natura homini proposito sunt consentanea. Cum autem præcipuum ejus fuerit consilium, ut Hobbesianam Philosophiam Moralem & Civilem everteret, Legem illam Naturalem generalissimam Statui lupino naturali Hobbesiano maximè adversam opposuit, indeq; suas demonstrationes petiit: in quo tractatu nihil ferè desidero, nisi concinniores methodum, & perspicuitatem. Quæ si adhibitæ fuissent, tantum non ubique nobis consentientem eum deprehendere liceret. Ita scilicet fit, ut diversis sæpe viis ad eundem finem iter instituat.

CV. Postremum locum dabimus Thomæ Hobbes, occupat enim extremum scabies. Ille cum perperam Jus Naturæ definivisset, quod sit *dictamen rationis circa ea, quæ agenda vel omittenda sunt ad vitæ membrorumq; conservationem, quantum fieri potest, diuturnam*; post hoc ordine Leges Naturales proponit *cap. 2. & 3. de Cive*. Prima, inquit, & fundamentalis lex naturæ est, quærendam esse pacem ubi haberi potest; ubi non potest, quærenda esse bellii auxilia. Mox addit: Legum naturalium à fundamentali illa derivatarum unam esse, jus omnium in omnia retinendum non esse, sed jura quædam transferenda, vel relinquenda esse. II. Pactis standum esse. III. Est de vitanda Ingratitudine, Nec eum, qui fiducia tui tibi prior benefecerit, eam ob rem deteriore conditione esse patiaris: si ne accipiat quisquam beneficium, nisi animo nitendi ne dantem dati meritò pœniteat. IV. Ut quisque se præstet commodum cæteris. V. de Misericordia, Oportere alterum alteri, sumpta cautione futuri temporis, præteriti veniam petenti & pœnitenti concedere. VI. In ultione seu pœnis spectandum esse, non malum præteritum, sed bonum futurum. VII. Ne quis vel factis, vel verbis, vel cultu, vel risu, alteri ostendat, se illum vel odisse, vel contemnere. VIII. Vetat superbiam, Ut unusquisque natura unicuique æqualis habeatur. IX. Ut quæcunque jura unusquisque sibi met ipsi postulat, eadem etiam unicuique concedat cæterorum. X. ut unusquisque in jure aliis distribuendo, utrique parti æqualem se præbeat. XI. Quæ dividi non possunt, communiter (si fieri potest) utenda esse, idq; (si quantitas rei permittat) quantum quisque velit. Sin quantitas rei non permittat, tum præfinito, & proportionate ad
nume-

numerum utentium. XII. de sorte dividendis. XIII. de Occupatione & Primogenitura. XIV. Pacis mediatoribus præstandam esse incolumitatem. XV. de constituendo Arbitro. XVI. Neminem debere esse arbitrum vel judicem suæ causæ. XVII. Neminem arbitrum esse oportere, cui commodi vel gloriæ spes aliqua apparet major ex victoria unius partis, quàm alterius. XVIII. de Testibus. XIX. Nul- lum pactum vel promissum intercedere, inter ipsum & partes, quarum arbiter constitutus est, cujus vi teneatur in gratiam alterius partis pronuntiare: neque cujus vi teneatur ad id pronuntiandum, quod æquum est, vel æquum esse censeat. XX. Est contra crapulam, eaq;, quæ rationis usum impediunt.

CVI. Plurima in his aliisq; desiderari possent, ex quibus tantùm pauca delibabim⁹. Primo ille præsupponit Statum aliquem Naturæ, in quo unicuique jus sit datum in omnia, hoc est, ut absque pacto cuique liceat facere quæcunque, & in quoscunque. *cap. 1. n. 10. In statu merè naturali, si occidere cupis, jus habes ex ipso statu; ait cap. 2. n. 18.* Fingit ille homo statum Naturæ qui à Natura damnatur, &, qui non Naturæ, sed Diaboli status est. De Jure Naturæ enim qui velit rectè docere, necessum est, primò omnium advertat, quis sit illius autor: deinde hoc cognito, necessum est talis præsupponatur status, ejusq; talis finis, cui talia jura à tali autore lata sint accommodata. Itaque cum à Providentia divina Jus Naturæ sit profectum, illud naturæ humanæ rationali, sociali, tranquillitatisq; cupidæ est accommodatum; non autem naturæ corruptæ, vitiosæ, malitiosæ, cujus instinctu homo homini sit lupus.

CVII. Quid vero illum impulit talem Statum fingere? Primò quidem, quod in Statu naturæ mensuram juris naturalis Utilitatem fecerit. Deinde quod primam legem hanc Homini datam esse putet, ut cum primis quærat conservationem sui. Denique quod quis fecerit in statu merè naturali, id injurium esse homini quidem nulli. Primum indubiè falsum est. Nam licet à Jure Naturæ Utilitatis non absit, sed maxima illud sequatur; non tamen hæc ejus est mensura, sed ut Voluntati divinæ conformetur voluntas hominum, id quod fit, si legibus naturæ ab æterno & intrinsecus bonis obtemperent. Principaliter igitur Utilitas est mensura. Juris Arbitrarii, Naturalis Honestas. Alterum quod attinet, est quidem homini conservatio sui commendata à Natura, sed ut id fiat citra injuriam alterius. Si enim velis conservationem sui primam in hoc statu lupino facere regulam, & simul profiteri Hominem non esse animal sociale, neque injuriam in hominem comitti in hoc statu, quæ omnia ita cumulat hic *αὐτοκρατορεὶς* scriptor, cælum gehennæ miscebitur, & teterrimis flagitiis fenestra aperietur. Nam, inquit, injustitia erga homines supponit leges humanas, quales in statu naturali nullæ sunt. Docet ille homo, esse quidem leges naturales, ut tamen ex illarum læsione nulla in homines redundet injuria; hanc enim tantùm existere ex illarum legum læsione, quas ipsi homines inter se condiderint. Plurimas vero leges naturales DEUS condidit immediatè hominum bono inservientes, sic ut officia hinc debita ab homine homini sint præstanda. Hæc igitur si tu neglexeris, aut contraria feceris, Deum certè offendis, harum legum autorem, ut tamen
etiam

etiam homini damnum aut injuria inferatur, quatenus illi non præstatur id, quod ex lege naturali ipsi præstandum erat.

CVIII. Cum igitur falsissimis hypothesibus Hobbesiana somnia sint subnixa, explosa dudum & solidè refutata ab ipsius cumprimis civibus, non merentur reliqua illius placita operosam disputationem, sed potius istiusmodi fanatica dogmata ex numero philosophicorum scriptorum, imò toto orbe saltem Christiano sunt proscribenda. Cur vero illas suas leges naturales eo ordine aptaverit, hinc colligere licet. *Præcepta*, inquit, *hoc loco ea tantum tradidi, quæ pertinent ad conservationem nostram, contra pericula quæ à discordia oriuntur.* Unde vero uberior discordiæ leges, & plura gravioraq; pericula emergere poterunt, quam si talem Naturæ statum comminiscaris, ubi omnibus in omnia & omnes jus sit datum? Nonne hoc posito lex ejus fundamentalis evertetur, Pacem diligentissime esse quærendam, & disidiis bellisq; frequentissima imò perpetua occasio præbebitur? Cumq; omnis mali, quod in ipsius commentitio statu naturali cernitur, remedium velit esse in pactis, ut his belluina licentia refrenetur, à statu into naturali omnem removet justitiam, qua verus status naturæ maximè est munitus; quanquam etiam Pa-
storum vim enervat, ceu mox audiemus. Pleraque ex reliquis præceptis cum item sint comparata ad corrigendum illum statum efferatæ licentiæ, bono fine ac fundamento destituuntur, quæ extra tale propositum alioqui pro genuinis naturæ legibus reputanda sunt, ut tamen hæc sola minimè Jus Naturæ omne exhauriant. imò multa ejus capita istis enumeratis longè præstantiora magisq;

necessaria sint. Ut verò sorte fiat divisio, neque jubet neque vetat Naturæ jus, sed arbitrio hominum relinquit. Primogenituræ jus etsi fortè non repugnet Juri Naturali, non tamen inde, sed à placito hominum obligationem accepit. Arbitri officium etsi in variis negotiis possit esse occupatum, illud tamen una Justitiæ regula, suum cuiq; tribuendum, est definitum.

CIX. Nunquam, fateor, incidi in ullum Scriptorem, qui absurdiora ac tetriora placita orbi exposuerit: ut sanè sapius miratus fuerim, quomodo ullius viri docti boniq; suffragium mereri potuerit. Qui enim doctrina vel leviter tinctus, & non omnino hospes fuerit in Philosophia practica, (de hac enim sola nobis jam sermo est) facilè apprehendit, quantopere ille impostor suo ingenio ad adstruendum atheismum, tyrannidem, omneq; improbitatis genus abusus sit. Idem si bonus fuerit, (conjugi enim cum doctrina bonitatem cupimus) non poterit non impia hæc & insulsa dogmata detestari, maloq; genio adscribere. Vel ergo utroque, vel saltem alterutro si quis sit destitutus, & fortè temeraria novitatis cujuscunq; cupiditate insuper accensus, has divinæ vindictæ primitias sentit, ut pestilentissimis etiam mendaciis facilis tribuatur adensus, atque etiam per talia exempla verbi divini auctoritas stabiliatur. Ita enim inquit Apostolus 2. *Theff.* 2. v. 11. *ὅτι τὸ πᾶν πέμψει αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πειθεῖσθαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει. ἵνα κερθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' ὁδοκῆσαντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ. Idco mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio. Ut judicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniustitia.* Add. ibi annotatio Bezzæ. Cum igitur hæc nova philosophia Hobbesia-

besiana in Gallia, Belgio, imò & in Germania à nonnullis avidè fuisset excepta; Veritatis, Pietatis ac Justitiæ studio excitati præter alios inprimis fuere in ipsa Anglia multi Viri docti boniq; , qui larva huic philosophiæ detracta monstrosam ejus deformitatem detexerunt, ne quid vel Respublica vel morum probitas hinc detrimenti caperet. Ex his nonnulli omnem philosophiam Hobbesianam, alii tantum civilem & moralem destruxerunt. Inter istos referendus est Sethus Wardus, in Academia Oxoniensi Astronomiæ Professor, qui hæc duo Hobbesianæ philosophiæ practicæ fundamenta esse dicit, eaq; convellit: *Alterum est, esse vel fuisse quendam hominum statum, quem vocat Naturalem, ubi sine lege aliqua soluti vagabantur. Alterum est, pactis eos in societatem & Regnum coisse, Regnum sive imperium absolutum, quod nullam iis omnino relinquat libertatem.* Posterius si quis fortè in dubium vocet, (prius enim nimis manifestè nimisq; frequenter inculcat), ac si alibi aliter hac de re loquatur, is velim probè attendat, *Hobbiū doctrinā suā infamī sepe nebulam offundere, & ut contradictionibus, sine quibus vivere non posse videtur* (verba sunt Sethi Wardi) se expediāt, quidvis quocunque modo moliri.

CX. Cumberlandius vero paulò antè laudatus, ut Jus Naturæ cumprimis adsereret, calamum strinxit in *Hobbii malè moratam philosophiā, in qua omnis impietatis, injustitiæ, nequitiae, discordiæ denique jacta sunt fundamenta: Quibus instituuntur ejus sectatores in Atheismi mysteris: Quod S. Scriptura ille hypocrita fuerit abusus, cuius auctoritate animatus moveri nequiverit, quippe quam a voluntate singularum Civitatum totam derivari statuerit, adeoq; earum*
arbi-

arbitrio esse mutabilem: hic validam, alibi nullam esse docueris: Quod sua doctrina sibi met adeò repugnet, ut in Atheismum ruat, & neget Leges ullas Divinas vel à Natura disci posse, vel è Sacris Scripturis, nisi Revelatio cuique particulariter detur, quia Scriptores sacri fuerint Propheta: Quod Leges Civiles sint unica regula discernendi inter Bonum & Malum: Quod sibi apertè contradicat, dum Jura Natura valida esse contendit quod ad actus externos; Leges autem Natura eo in statu ad actus externos non obligare. Præterea ostendit, Hobbii doctrinam esse talem, ut jus det unicuique committendi crimen læsæ Majestatis: Tolli per illam omnem obligationem, omnemq; adeò usum fœderum: Tolli Legatorum & Commercio- rum omnium securitatem: Imperiorum omnium fundamenta subruï: Principum naturam illam depingere naturâ ferarum ferociorem & crudeliorem: Doctrinam eius de jure omnium ad omnia non pati, ut quisquam societatem civilem inire possit: ejus sententiam cives armare ad rebellionem: Hobbianam doctrinam de Pactis, & Juramentis Imperiis summis perniciosam esse: Hobbium omnia Principibus adimere, quæ adulationis causa videri vult illis tribuere ultra alios philosophos; imò pessimorum flagitiorum illos incusare, dum nullis legibus eos adstrictos esse contendit: Omnem Principibus sapientiæ & justitiæ laudem adimere: quæ Hobbius iis tribuit, ab ipsis Principibus rejici, & ab ipso Hobbio iisdem denegari: Imperantes pactis non obligari, ideòq; nullam suis subditis, imò nec aliis Civitatibus injuriam facere posse. Ecce flosculos ex Hobbesianis scriptis à Cumberlandio excerptos? De cujus fide non est quod quilibet dubitet: aut certè si dubitat, fortè quod existimet, læta mentis homini talia in mentem nunquam venire potuisse; ipsum diligentius inspiciat Hobbium, & vera locutum depre-

deprehendet Cumberlandium. Exempli loco postremum dogma ipse Hobbius suis confirmabit verbis, quæ leguntur *cap. 13. de Cive. §. 7. Status* inquit, *Civitatum inter se Naturalis, id est, Hostilis est, Neque si pugnare cessent, idcirco Pax dicenda est, sed respiratio: in qua hostis alter alterius motum vultumq; observans, securitatem suam non ex pactis, sed ex viribus & consiliis adversarii aestimat. Atque id Jure Naturali, quod pacta in statu Naturali, quoties justus metus intercedit, sunt invalida. Et in Leviathane (monstruosam doctrinam monstruosus indicat Titulus) cap. 13. Reges, inquit, & personæ summam habentes potestatem, omni tempore hostes inter se sunt. Et bello omnium contra omnes consequens est, ut nihil sit dicendum injustum. Nomina Justi & Injusti locum in hac conditione non habent. Vis & Dolus in Bello Virtutes Cardinales sunt. Quod justus metus liberet à Pactis, alibi ita explicat: Quenam autem sit iusta causa metuendi, ne altera pars non præstitura sit, quod promisit, ea, quæ metuit, erit iudex. His ex Orco protractis dogmatibus speciosum sæpe fucum illinit, & cum primis hanc hypothesin præstruxit, Hominem natura duce studere conservationi sui, adeoq; expetere bona, & declinare mala: qua cum ille pessime fuisset abusus, sic de eo judicat Osiander d. tr. th. 30. In Diaboli sensu hæc adhibuit suæ opinioni confirmandæ, & ad mentem illius, qui pater mendacii, ad sua traduxit. Nunquam ergo eidem subscribet veritatis studiosus, nunquam probabit Jus Naturale esse illam incircumscriptam libertatem: conditionem hominum extra societatem civilem aliam non esse, quàm bellum omnium contra omnes, atque in eo esse ius omnibus in omnia: primam originem cõeuntium in unum esse mutuum metum, nec legem naturæ aliud intendere, quàm sui con-*

servationem. Fingit enim homines sine dependentia ad commune quoddam caput, stirpem universi generis humani. Fingit hominem liberum ab omni nexu fraternitatis. Fingit hominem ab ipso Deo conditum ad dissidentiam. At quis hac à veritate & recta ratione dissona concedet huic Philosopho?

CXI. Prodiit quoque Londini superiori, ni fallor, anno Idea Theologiæ Leviathanis, autore Joanne Templero S. T. D. & Prof. qua præmittitur erudita Exercitatio de Sacro Canone, ostenditurq; S. Scripturam in omnibus ad Salutem necessariò spectantibus esse perfectam regulam. Exhibetur deinde Syllabus plurimorum dogmatum ex Theologia Hobbesiana depromptorum, quæ ab hoc autore refutantur, & omnium Christianorum judicio damnari merentur. Insperguntur vero etiam quædam alia, ad Jus Naturæ pertinentia, veluti, *Nihil est bonum & malum simpliciter: Quod ad actionis honorem attinet, modò actio magna & ardua sit, & proinde magna potentia argumentum, utrum iusta aut injusta sit, parum refert: Religionis semen naturale consistere in metu spiritum, ignorantia causarum secundarum, cultu eorum quæ timemus, & sumptione fortuitorum pro prognosticis: Status Naturæ est status belli: Unique ius esse, omnibus viis & modis seipsum conservandi Juris Naturalis summa est: Si multi homines contra Civitatis potestatem summam crimen aliquod commiserint capitale, propter quod, nisi se defendant, expectant mortem; habent libertatem junctis viribus se mutuò defendendi: Hac doctrina, Quidquid facit Civis contra conscientiam suam est peccatum, est seditiosa: Quilibet civis privatus non est iudex bonarum & malarum actionum: Schola hætenus inutilis fuisse. Hæc & alia ejusdem farinæ verbis Hobbesii exhibet Templerus,*
bonisq;

bonisq; rationibus absurda & impia dogmata destruit: cui de prostrato & profligato *Hobbianiſmo* ἐπιτίμιον cecinit Car. Robotham, Norfolciensis, quo cum ille compendioso recitet Hobbii placita, & de illo ipſo ſincere judicet, illud adicere haut pigrabor, cum primis ſi ejus elegantia ſaſtidium ex Hobbeſiana veſania perceptum lector fortè levare queat.

*Quis hic Coloffus, qui tremendis faucibus
Immane hians, porrectus immenſum jacet,
Vomituq; turpi, fœda ructans dogmata,
Utrumq; & hinc & inde littus polluit?
Malmsburiensis Hydra, pelago luſitans
Grandis Leviathan, & Giganteus Draco,
Informe monſtrum, Belluaq; Britannica,
Uſq; adeò ad inſtar Africa, Hic & angulus
Subinde nobis aliquid apportat novi.
Sed gratia Superis pari paſſu ambulat
Noxa & Medela: At en cito ſequuntur Lite:
Accidit Hydra Hercules ſuus: eadem Inſula
Qua dederat ortum Monſtro, & interitum dedit,
Subigitq; protinus, ipſa qua peperit, malum.
Sic peſtis improba Pelagiana luem
Labemq; ſuſtulit Bradardini manus.
Sic jam Co inſularis itidem Hobbefii
Pythona, jaculis mille confoſſum dedit
Templeriana dextra, Pythii amula.
En quàm labasceſcit iſtus, horrendum gemens,
Tenuisq; vaſtum cor Myurus occupat!
Lethale pharetra virus en ut intimas
Sorbet medullas corruentis Belluæ!
En quam deartuata penitus, & ultimam*

*Halans Mephitim purulento è gutture.
 Spisso cruore lata tingit aquora!
 Tanti Triumphi gloriosa laurea,
 Tua (plurimùm Colende) prensat tempora.
 En quam citatis passibus, quanto agmine,
 Adorearum cumulo ovariantem prosequi
 Festinat ingens Gratulantium Chorus.
 Ara fociq̃, humana, divina omnia,
 Verenda Trinitas, Deus, Anima & Angeli;
 Natura, Gratia, Civitas, Ecclesia,
 Ecclesiaq̃, peculium (regimen, fides,
 Ordo, potestas Clavium, Leges, Canon,
 Concilia, Synodi, Martyres, Miracula,
 Reditus, Schola, Lycea, Phrontisteria,
 Sedes Superna) & quidquid uspiam est Sacri
 Vel Christiani nominis, Te σὺμπαρχοι
 Veriq̃, περὶμαρχοι, Te salutant vindicem.
 At Tu, nefandùm Propalator dogmatum,
 Insanientis editor sapientia,
 Fatalitatis impia Præco & Pugil,
 Inspide materiati Adorator Dei,
 Monocondyli Fabricator inclyte Symboli,
 Fidei Novator improbe, veterum haresùm.
 Interpolarum Mango nugivendule,
 Sartor Satorq̃, falsitatum strenue!
 Descende cathedra, & Spongia deletili
 Incumbito, blasphemiarum desinens.
 Otebeatum, falsa sit tandem scias
 Mutare verũ! Bis at O miserum, si neges!*

Mittamus Hobbium, ejusq; plus quam barbaram philosophiam, ut tamen & nos ei ex Varrone elogium epitaphii vicem adscribamus.

Postremò nemo agrotus quidquam somniat

Tam infandum, quod non aliquis dicat Hobbesius.

CXII. Præter hos Juris naturalis Commentatores in Britannia magno in pretio haberi Jeremiã Taylor Episcopum Dunensem in Hibernia, perscripsit ad me ante annum Amicus ex Academia Oxoniensi, eoq; autore produisse memorat *Ductorem Dubitantium*, sive Regulam Conscientiæ universalem eoq; libro, patrio sermone loquente, de Conscientia in genere, deinde de Legibus cum Naturalibus tum Positivis fusè illum disseruisse: de quo alii judicent.

CXIII. Possem equidem plurium autorum methodos hic dijudicandas proponere, nisi & illæ partim valde essent mancæ, & multi penè sine methodo Juris Naturalis disciplinam tradidissent, solis præceptis ac legibus naturalibus nobis exhibitis: quorum philosophandi ratio Parænetica dici consuevit. Talia sunt ferè Stoicorum scripta, Epicteti, Senecæ: quin & ipse Plato id videtur præcipuè egisse suis libris. Ex recentioribus Martinus Schokius *disp. post. de Jur. Nat. th. 24.* triplicem facit Hominis statum, Ethicum, Oeconomicum & Politicum, & pro hac diversitate disciplinam Juris Naturalis digerendam esse putat. Præterquam vero quod ista status divisio Aristotelicis non probatur, etiam applicatio Autoris hanc secuta admodum imperfectè ab illo est tractata. Superioribus omnibus illa tamen præferenda est, quæ Decalogo observata fuit, & quam plurimi sequuntur, quos inter etiam Melancthon est, & Guil. Grotius. Cum vero præceptum tertium

ad Jus Arbitrarium divinum pertinere credamus, & hunc ordinem secuti, minus plenam fore hujus disciplinæ tractationem existimemus, & nostra libertate judicioq; hac in re utemur.

CXIV. Cum sit aliqua rerum moralium etiam Scientia, atque hæc Demonstrationibus absolvatur, Demonstrationes vero ex genuinis ac domesticis principis arcessantur, etiam Juris Naturalis disciplinæ, quæ cum scientia philosophiæ moralis planè eadem est, sua sunt principia: quæ secundum divisionem Aristotelis *1. post. Anal. 2.* vel sunt Hypotheses, vel Axiomata, vel Definitiones. Si igitur Juris Naturalis disciplina methodicè sit tractanda, primò omnium summum Obligationis, fidei ac justitiæ principium est quærendum. Itaque prima hypothesis hæc est, Deum esse. Quia enim hoc principium lumine naturæ potest esse cognitum, non tamen hæc cognitio propria est philosophiæ moralis, sed alterius disciplinæ, ideo in ista hypotheseos conditionem ac vicem subibit, *Grot. de J. B. P. lib. 2. c. 20. n. 55. Idem de ver. relig. Christ. lib. 1. pr. Guil. Grot. de princ. jur. nat. cap. 5. n. 2.* Altera hypothesis hæc est, Esse quandam Dei Providentiam, qua ille res humanas omnes, & quidem summa cum Bonitate ac Justitia, procurat. Paria enim sunt Deum tollere, vel ei curam rerum humanarum adimere. *Guil. Grot. d. c. 5. n. 5.* Denique ne Deus ejusq; Providentia suo effectu destituatur, ex lumine naturæ hæc tertia hypothesis præsupponenda est, Animam humanam fore immortalem, vel saltem post mortem superstitem. Et quamvis hæc hypotheses à priori fortè difficiliter demonstrantur, à posteriori tamen minus difficulter, & solidè illas demonstrari posse nullus dubito.

CXV. Ubi

CXV. Ubi igitur has hypotheses quis plenius tractaverit, & materiæ morali applicaverit, facili negotio omnia illa in Deo attributa deprehendet, quæ ad demonstrationes has practicas necessaria visa fuerint. Conclusiones quoque hinc eadem facilitate colliget, ex quibus appareat, ad quæ Deo seorsim præstanda Homo obligetur, puta Deum esse supremum Legislatorem, supremum fidei sequestrum, & hunc Deum esse colendum. *Guil. Grot. de prin. Jur. nat. cap. 5.* Etsi enim quædam Juris Naturalis conclusiones æquæ sint evidentes atq; illius Principia, non tamen hæc cum istis confundenda sunt, adeoq; ista propositio, Deum esse colendum, non pro principio, sed conclusione reputanda est, quæ cum per demonstrationem facile possit elici, si tamen ei adiensum quis protervè deneget, pœnis illum extorquendum esse jubet Aristoteles. *Non oportet omne problema aut omnem thesin in quaestionem vocare, sed eam, de qua dubitare quispiam possit egens rationis, non pœna, aut sensus.* Nam qui ambigunt, utrum oporteat Deos colere, & parentes diligere, nec ne, pœna: qui vero dubitant, utrum nix sit alba, nec ne, sensu indigent. *1. Topic. 1. in f.* Itaque jure naturæ puniri potest, qui vel Deum esse, vel eum colendum esse protervè neget; quamvis hoc eò extendendum non sit, quod jure naturæ etiam puniendi sint, qui forrè non eundem nobiscum Deum, vel cultum divinum non eundem agnoscunt. Viderint ergo Reges, quomodo obrentu religionis Christianæ cruentas in Americanos aliosve populos expeditiones suas defendere vel excusare queant. Consilium vel autoritas Papæ nihil illis proderit. Ubi de Deo, supremo Numine ac Legislatore, colendo constiterit, partes illius cultus divini haut difficulter agniti
iri

iri existimo, à perjurio, blasphemia & similibus delictis abstinendum, Deumq; summo amore summoq; honore religiosè adficiendum esse: unde sequitur, legibus quoque Dei naturalibus obedientiam esse præstandam. Quæ universalis obedientia aliàs Pietatis, & quatenus ad hanc Conscientia se obligatam esse intelligit, *Religio* dici solet: quibus etiam officia primæ tabulæ Decalogi exhaustiri videmus.

CXVI. Docet Aristoteles, semper conjuncta reperiri hæc tria Societatem, Jus & Amicitiam. *o. Nicom. 9. §. 2.* Primum igitur & secundum ex his quod attingit, convenienter statuit Cicero de *Legibus*. Quod prima societas sit homini cum Deo, altera cum homine. *Prima*, inquit, *homini cum Deo rationis societas. Inter quos autem ratio, inter eosdem etiam recta ratio communis est. Quæ cum sit lex, lege quoque consociati homines cum diis putandi sumus. Inter quos porro est communio legis, inter eos communio juris est.* Certum igitur esse credo, inter obligantem lege, & obligatum, esse quandam Societatem; ut tamen alia sit Societas, quæ est inter Deum & homines, & quæ est inter homines ipsos. Cum enim Deus hominibus sit multum, & semper superior, ideo propter hanc grandem inæqualitatem hæc est quædam Societas analogica. *8. Nicom. 7. §. 19. & cap. 12. §. 21.* ubi obiter indico, priorem textum mihi videri corruptum. Homines vero inter se consociantur partim providentia Dei, quod rationalem ac socialem ab ipso non solum naturam, sed & huic convenientia jura acceperint: partim facto suo, variis initis conventionibus, juribusq; constitutis, per quæ vel superior sibi obligat subditos, vel par parem; unde denuo aliæ atque aliæ Socie-

Societates enascuntur. Hæc quò pertineant, mox videbimus.

CXVII. Quando Deus hominem obligat, tunc ex illa obligatione diversarum legum naturalium, vel aliquid ab homine exigitur præstandum ipsi Deo immediatè, vel ut ipse obligatus sui causa quid faciat, nec ne, vel ut aliis hominibus quid præstet, quibuscum in Societate vivit. Inter homines vero constituta obligatio eò fere omnis pertinet, ut alter alteri vel mutuò sibi quid præstent. Cum igitur de illa Societate dixerimus, quæ est inter Deum & homines, illaq; officia attigerimus, quæ Deo immediatè ab homine sunt præstanda; Jam erit transcendendum ad ea, quæ Deus vult, ut quisque hominum sibi præstet. Dispicendum itaque primò omnium erit, quis sit Hominis finis ultimus, quatenus ille ut ζῶον φύσει πολιτικόν, *animal natura civile*, consideratur. Hunc finem esse dico, conformitatem seu convenientiam voluntatis humanæ, quæ actionum moralium proximum est principium, cum voluntate divina, legibus naturalibus expressa. In hac convenientia consistit illa *ὁμορφία* sive *ἁρμονία* Aristotelica, re nihil prorsus differens ab ista conformitate. Ut adeò rectissimè senserint illi veteres, qui summam hominis felicitatem dixerunt consistere in Assimilatione cum Deo. Quando igitur Homo voluntatem Dei juri- bus naturæ promulgatam explet, atque ita primævam Dei imaginem juxta archetypum Legis Dei æternæ quàm fieri potest exactissimè exprimit; illa est à Platone commen- data ὁμοιωσις, summa hominis felicitas, cum summa & sincera voluptate animiq; tranquillitate conjuncta: in quo fine ultimo cum Homo maximam, cujus quidem in hac

Q

vita

vita particeps esse queat, consequatur perfectionem, ideo eadem *ὁμοίωσις* habita fuit Hominis *πλείωσις*, *perfectio*. *Guil. Grot. de princ. Jur. nat. cap. 3. n. 7.*

CXVIII. Hanc *ὁμοίωσιν* & *πλείωσιν* Homo itaque obtinet, si Deo, sibi, & aliis præstanda præstet, vitetq; contraria. Sicuti vero Deus hunc finem homini præfixit, ita quoque omnia ei media concessit, ad illum obtinendum necessaria, Rationem & Appetitum, cum libertate conjunctum, variaq; adminicula addidit, naturalem ad Societatem inclinationem, ejus necessarium instrumentum Orationem, inter tot opes rerumq; copiam valde dispersam pro incitamento Indigentiam, doctrinæ disciplinæq; & adsuefactionis capacitatem, & similia. Quia vero Homini magna agendi libertas est, ut possit agere, non agere, agere bene, agere malè, hanc libertatem physicam Deus legibus suis naturalibus constrinxit, ut non quibuslibet actionibus homo adsuesceret vel indulgeret, sed iis tantùm uteretur, & talibus, quæ normæ legum naturalium responderent, quibusq; voluntas hominis agendo conformaretur voluntati divinæ.

CXIX. Hæ actiones illi normæ ita conformes aliàs dicuntur Actiones Virtutum. Nam inter has & istas non est discrimen reale, sed tantùm rationis. Nam quia Virtus semper consideratur ut perfectio sui subjecti, ita actiones virtutum moralium ita dicuntur, quod sint perfectiones animi humani: aut Honestæ, quod honori, præstantiæ ac dignitati humanæ naturæ convenient. Quatenus vero eadem actiones virtutum considerantur ratione suæ conformitatis cum norma legum naturalium & voluntatis divinæ, & ad continendas, dirigendas, conservandasq; Socie-

Societates ordinatæ sunt, hætenus Justæ dicuntur, & contrariæ Injustæ.

CXX. Quemadmodum igitur hæ Actiones Honestæ Justæq;, sunt Media, per quæ ille finis à Natura hominibus propositus acquiritur; ita quoque præstationes, quas homo vel sibi vel aliis hominibus jure naturæ debet, per easdem actiones expediuntur. Itaque frustra mihi videtur omnis illorum labor esse, qui omnia hominum officia ad paucas quasdam universales leges revocare, iisq; suis hypothesibus illa submittere volunt. Etsi enim non diffitear, quasdam leges naturales latius aliis patere, prout à primis principiis vel propius vel longius remotæ sunt; verissimum tamen est, per omnium virtutum habitus perfici animum hominis, ut voluntati divinæ suam conformet, adeoq; actiones humanas plurimis legibus naturalibus, partim jubentibus, partim vetantibus, regi, sic ut nullum sit officium sub necessitate obligationis præstandum, quod non lex aliqua naturalis complectatur. Sanè si allubescat unum summum principium Jurium naturalium seu præceptorum virtutis constituere, non erit illud aliud, quàm hoc, Voluntas humana agendo se conformare debet voluntati divinæ. Hoc se in duo capita vicissim dividit; vel enim vult Deus: ut quædam faciamus, vel ut non faciamus. Itaque Ratio recta mox colligit, Honestæ faciendæ, & Turpia fugiendæ esse. Prodest igitur illud eò, ut perspicias, quomodo demonstrationes invicem ex se nectantur, & tandem ex uno aliquo summo principio aptæ sint. Quia vero leges omnes naturales sunt propositiones universales, & singulæ normam præbent actionibus, ideo quoque singulæ principii vicem

subeunt, & hac ratione demonstrationibus inserviunt.

CXXI. Postquam igitur illas Hypotheses supra memoratas quis admiserit, & inde illa officia demonstraverit, quæ Pietatis nomine καὶ ἐξοχήν veniunt, quæ sunt præstationes jure naturæ Deo immediatè ab Homine debitæ; proximum fore credo, si doceatur, quis sit genuinus finis Homini à Natura propositus, quæque ab eadem ad eundem finem obtinendum sint concessa media, quibusque adminiculis illa adquirantur. Media igitur illa cum sint actiones Virtutum, de Virtute primùm in genere, deinde singulis ejus speciebus, & ex harum habitibus descendens actionibus est agendum: qua etiam methodo Aristoteles suam philosophiam civilem rectissimè ac felicissimè instruxit. Quod si quis existimet, non posse hinc Juris Naturalis præcepta peti, quòd illius obligatio se extendat ad omne id, quod in Lege & Evangelio continetur, *Decret. dist. 1. & 5.* illum ceu nimis ἀπαίδευτον ab hac disputatione arceo.

CXXII. Ubi ad specialem doctrinam de Virtutibus ventum fuerit, certus illarum numerus & ordo est constituendus, & ad singulas illæ res sunt referendæ, quæ ad quamque pertinent, & cujus habitu perfecti circa illas, tanquam objecta externa, rectè versari didicimus. Quia vero Naturæ jus non nisi per modum extremi subsidii Bellum permittit, postremo loco de Fortitudine, & primo de Justitia tractandum esse puto. Hæc vel est Universalis, vel Particularis: de ista prius, de hac deinde agendum erit. Hæc vicissim duplex est, Distributiva, & συναλλαχτική. Istius naturam à nemine hæctenus satis vel exploratam vel explicatam esse arbitror. Hæc versatur circa συναλλάγματα; quæ

quæ sunt vel Spontanea, vel Invita. Cum vero nonnullorum συναλλαγμάτων hæc sit natura, ut per illorum conventionem perfectam & traditionem subsecutam transferatur, vel saltem transferri regulariter debeat Dominium rei, de qua συνάλλαγμα est initum; idē hic de Dominio, ejusq; acquisitione cum Originaria tum Derivativa agendum esse existimo. Cumq; juxta hypothesin JCtorum Romanorum sint quatuor, aut quinque species Juris in Re, Dominium, Possessio, Servitus, Pignus & Hereditas; facile quidem concessum iri existimo, Dominium in his præcipuum tenere locum, ut tamen inibi dispici possit, an reliqua Jura in re ab isto specie differant, an fortè gradu. Quippe Dominium aliud alio esse plenius, vix quisquam inficiabitur. *Bach. ad Wesen. si ager. vettig. n. 1.* Tractationi Jurium in re ordine succederet doctrina Juris ad rem, seu de Obligationibus instituta: quæ cum descendat vel ex Contractu, vel quasi contractu, vel ex Delicto, vel quasi delicto; horum omnium species voce τῶν συναλλαγμάτων comprehenduntur. Etsi enim etiam ex Dominio oriatur quædam obligatio, *Grot. de J. B. P. lib. 2. cap. 10.* JCtos tamen Romanos hac in re secutus, ex memoratis quatuor præcipuè fontibus obligationes ipsis dictas arcesso. Huc quoque pertineret doctrina de Judiciis, & modis naturalibus, quibus quis suum aut sibi debitum consequi possit: quorum duos proponit Guil. Grotius *de prin. Jur. nat. cap. 4. n. 9.* Apprehensionem ejus, quod nobis sine causa ablatum est: & Retentionem ejus, quod nos dare debemus, donec de pretio convento satisfiat. Quia verò conventiones aliæ sunt principales, aliæ accessorix, tam de his, quàm de istis ibi docendi locus erit.

Colligi hinc potest, plurima Juris Naturalis capita solida hujus virtutis doctrina exhauriri, & ex illius regulis judicari posse.

CXXIII. Ex regulis Liberalitatis & Magnificentiae varii generis donationes, quò etiam Legata, remunerationes & *ἀντίδωγα* pertinent, æstimari eoq; multa alia referri poterunt, quæ vel ad harum virtutum commendationem & usum, vel ad fugam Avaritiæ & Prodigalitatis spectant. Temperantiæ præcepta modum præscribunt variis voluptatibus & doloribus, ut hinc causæ ad matrimonium aut vitia ei contraria, ad frugalitatem, sobrietatem, & his etiam contraria vitia pertinentes decidi possint. Cum etiam refrenanda sit ambitio, seu honorum; & vindictæ cupiditas, seu ira; & ex horum adfectuum intemperie multa soleant existere injuriæ, de his legis & præcepta suppeditabit Magnanimitas, Modestia & Mansuetudo. Cumq; intersit, ut à familiari consuetudine & imprimis à conventionibus absint Mendacia, de his coercendis præcepta dabit Veritas. Rei militaris negotia juxta Fortitudinis regulas erunt percensenda. Non possum autem dissimulare, specialem illam doctrinam de Virtutibus ab Aristotele ferè negligenter esse traditam, ut tamen ex aliis, præsertim Thomæ Secunda Secundæ, Platonis libris de Legibus, Ciceronis de Officiis, Digestorum libris, & aliis similibus ea suppleri & exornari queat.

CXXIV. Singulas Virtutes ubi quis diligenter exposuerit, magnum operæ pretium futurum existimo, si generalia præcepta ad quemque Virtutis habitum pertinentia quis collegerit, quæ sunt ipsissimæ Leges Naturales, normam actionibus humanis infallibilem præbitorum.

Ita v. g. ad Justitiam Particularem referendæ erunt hæc
 similesq; aliæ regulæ: In contractibus omnia bona fide
 sunt agenda. Unde sequitur dolum, fraudes, errorem,
 culpam ab iis debere abesse, aut si talia irrepperint, ea
 præstanda & resarcienda esse. Nemo cum alterius injuria
 fieri debet locupletior. Id quod nostrum est, sine facto
 nostro ad alium transferri non potest. Commoda cu-
 jusque rei sequantur eum, quem sequuntur incommoda.
 Similes regulas reliquæ etiam Virtutes suppeditabunt.
 Quod si quæ regulæ sint ita generales, ut videantur non
 ab una sed pluribus virtutibus commendari, illæ com-
 modè videntur subjici posse Justitiæ Universali. v. g. Ho-
 nestas sunt facienda, Turpia fugienda. Æqualitatis ha-
 beatur maxima ratio. Quod tibi non vis fieri, id alteri
 ne feceris. Quod quisque juris in alterum statuerit, ut
 ipse eodem utatur. Ut fides data servetur. *Guil. Grot. de
 prin. Jur. nat. cap. 8. & 9.* Hac methodo si cui uti libeat,
 & sub quaque virtute latitudinem objecti externi rectè
 perpendat, ejus singula membra distinctè proponat, de-
 inde actiones humanas, quæ circa hæc occupabuntur;
 suis quasque legibus naturalibus attemperet, ex primis
 aut generalioribus demonstrationibus ad remotiores sub-
 inde conclusiones progressum faciens, is ni fallor felici-
 ter & magno cum fructu in hac materia versari poterit.
 In conclusionibus vero illis dextrè deducendis aut ne-
 cessariis optima ac locupletissima subsidia dabunt veterum
 Juristarum reliquæ, Digestorum libris sive collectæ sive
 dispersæ.

CXXV. Quia igitur Homines, in quacunque vi-
 xerint Societate, secundum Virtutem vivere oportet, ideo
 his

his præceptis Virtutum continentur Jura Generalia Naturæ. Dixi vero suprâ, esse etiam aliquod Jus Naturæ speciale, quod Natura specialibus suis Societatibus ordinandis conservandisq, sanxit. Itaque varia sunt jura Societatis inter Maritum & Uxorem: varia inter Parentes & Liberos: varia inter Herum & Servum; de quibus sigillatim hic agere, ab instituto quidem nostro non foret alienum; sed cum de his in Commentario nostro ad Grotium passim disputetur, jam quidem iis non immorabimur. Videatur interim *Guil. Grotius de prin. Jur. nat. cap. 10.* Hoc cum primis tamen hic notetur, qui in specialibus Societatibus vivunt, illos debere suas actiones non solum præceptis Virtutum generalibus, sed & specialibus juribus Societatum specialium, accommodare, atque ita utriusque Juris Naturalis, Universalis & Specialis observantes esse. Si igitur vel hujus vel istius obligatio eò pertineat, ut quis sibi quid præstare debeat, putà, ut temperanter vivat, ut ab illicita venere & libidine, ab ingluvie, à crapula absteineat, hætenus inter Deum & homines aliqua etiam est Societas, ut propter talem à Deo perfectam obligationem sui gratia homo quid præstare aut facere teneatur. Quam in sententiam quoties loquor, vel locutus sum, toties hoc velim ita accipi, ut sub istiusmodi propositionibus moralibus adfirmantibus negativæ virtualiter contineantur. Ita si dicam, Justitiæ Universalis præcepta omnia hac generali regula comprehendere, Honestè est vivendum; tacite id simul comprehensum intelligi debet, à Turpibus esse abstinendum. Eodemq; modo si dixerò, quædam ab homine exigere legibus naturæ, quæ sui gratia faciat aut præstet, hoc simul significatum volo, exigere

exigi quædam legibus naturæ, quæ etiam non faciat, sed omittat fugiatq; . Hæc Legibus naturæ vetantibus, ista jubentibus exiguntur. Reliquas Leges Naturales quod attinet, illarum obligatio ab homine illa officia exigat, quæ aliis, quibuscum in Societate est, præstanda sunt.

CXXVI. Atque hac ratione verum esse credo, Jus semper locum habere in Societate: quod displicere aliis scio, qui hoc aliter interpretantur. Scilicet distinguendi sunt ab ipsa legum naturalium obligatione effectus seu præstationes hinc debitæ. Ista habet autorem Deum, qui sibi hominem ita devinxit, ut perpetua inter hos ex immutabili Juris Naturalis obligatione esset quædam societas. Interim quia præstationes hinc debitæ vel immèdiatè pertinent ad Deum, vel ad ipsum hominem obligatum, vel aliorum gratia exiguntur, cum quibus vel actu in Societate vivit, vel ut tamen singularem cum aliis in Societate vivendi à Natura propensionem acceperit; hætenus quidem verum est, quod non omnia & singula Juris Naturalis capita ad Societates humanas ordinandas unicè sint comparata, sed quod quædam etiam ad hominem pertineant, extra Societatem viventem, ut tamen pleræque leges naturales, hominum gratia latæ, ejus sint generis, ut non solum hominis naturæ sociali, sed & continendis conservandisq; Societatibus, quæ actu inter homines obtinent, vel maximè sint accommodatæ. *Omnium, quæ in hominum doctorum disputatione versantur, nihil profectò est præstabilius, quàm planè intelligi, nos ad Justitiam esse natos: neq; opinione, sed natura constitutum esse jus, etiam patebit, si hominum inter ipsos societatem conjunctionemq; perspexeris. Cic. 1. de legg.* Quid quod ex verbo revelato simus

edocui, Deum non solum ut supremum legislatorem sibi obstrinxisse homines, sed & sapiuscule per modum pacti sibi illos consociasse. *Vid. Calixt. tr. de Pactis.* Cum iis, quæ dixi, convenit, quod Alexander Turaminus *ad rubric. de legib. cap. 4. n. 12.* observat, non à sola Societate humana vim legum naturæ dependere, neque eò solum referri, sed vel Deum respicere, vel proximum & Societatem, vel seipsum & naturam humanam.

CXXVII. Præter superiora etiam Amicitia officia non sunt negligenda. *Videtur enim Amicitia etiam civitates continere, maioriq. quam Justitia latoribus legum curæ esse. Et si cives Amicitiam colant, nihil sit, quamobrem Justitiam desiderent, inquit Aristoteles 8. Nicom. cap. 1. §. 18. & 22. & ideo 2. Polit. 2. air, Amicitiam esse maximum, quod civitatibus contingere possit, bonum.* Cum igitur in omni Societate aliquod Jus reperiatur, & vero etiam aliqua Amicitia, *8. Nicom. 9. §. 2.* diligentissimè illa pertractanda erit ei, qui methodo Jus Naturæ tradere instituet. in quo argumento plus præstitisse Aristotelem *lib. 8. & 9. Nicom.* & Ciceronem *lib. de Amicitia*, putamus, quam plerique hætenus satis adsecuti esse videntur. Etsi vero propriè nemo secum colat Amicitiam; definitur enim per benevolentiam mutuam, *8. Nicom. 2.* Amor tamen, per quem suam vim exserit Amicitia, etiam fertur erga ipsum amantem, & si is præstantissimo Boni genere instructum esse sciverit, vel maximè, & sine vituperio, ille est *φίλων* *9. Nicom. 8.* Imò ipsa officia amicitiarum, & ea, quibus amicitia definiri solent, ex iis, quæ sibi ipsi quisque exoptat ac tribuit, videntur fluxisse. *9. Nicom. 4.* Et hoc est quod vulgò dici solet, Charitas est ordinata, quæ

quæ ab ipso amante incipit. Si igitur aliis, quibuscum in Societate vivimus, prodesse, benefacere, illorum saluti & incolumitati consulere, adversus vim iniquam defendere debemus; multò certè magis, vel sanè primo omnium ut nobis prospiciamus, suggerit naturalis amor, qui tale desiderium & inclinationem in nobis excitat: quam si regat Recta Ratio, ceu fieri par est, apparet simul, quantum hæc *πρώτη καὶ Φύσις*, uti à Stoicis appellatur, differant, quæ in Homine, & quæ in brutis cernuntur. Explicavi hæc pluribus *tr. meo de Duellis. th. 2. seq.* ubi etiam Ciceronis *3. de Finib. & Gellii lib. 12. Noct. Att. cap. 5.* verba apprimè huc facientia adduxi. Ubi igitur quis Juris Naturalis Philosophus huc suam methodum perduxerit, commodè illa omnia describere poterit, quæ Jus Naturæ exigit ab homine, sibi met suo bono præstanda: puta, quomodo Homini à Natura sit tributum, ut se, vitam, corpusq; tueatur, declinetq; ea, quæ nocitura videantur, omniaq; quæ sint ad vivendum necessaria, inquirat & paret, sentiat appetitum procreandi causâ, totius vitæ cursum prudenter perspiciat, cum præteritis præsentia, atque cum his futura jungat, & ad vitam commodè degendam res necessarias præparet, Imitationis studio ac veri inquisitione ducatur, & vim illatam vi defendat. *Est enim hæc non scripta, sed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus: verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti: non instituti, sed imbuti sumus: ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, si in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset; omnis honesta ratio esset expedienda salutis. Silent enim leges inter arma, nec se expectari jubent, cum ei, qui expectare velit,*

velit, antè iniusta pœna luenda sit, quàm justa repetenda. Cicer. 1. de Offic. & pro Milon.

CXXVIII. Quemadmodum vero Societates aliæ sunt à Natura, aliæ ab instituto hominum; ita quoque Amicitia alia est Naturalis, alia ab instituto & arbitrio hominum profecta. Utriusque Amicitiaæ fundamentum nititur aliquo Amabili seu Bono; idq; cum sit vel Honestum, vel Utile, vel Jucundum: tot quoque sunt species Amicitiarum, ut tamen illa, quæ Honesto nititur, sit præcipuè talis. *8. Nicom. cap. 2. 3. & 4.* Quomodo vero Jus ab Amicitia differat, nuspiam Philosophus disertis aut perspicuis verbis tradidisse legitur. Nam quæ *8. Nicom. 7. §. 11. & 12.* leguntur, discrimen illud nobis non omnino aperiunt. Naturalem amicitiam videtur conciliare benevolentia ex naturali animorum conjunctione vel inclinatione orta: quæ pro diverso gradu conjunctionis modò major, modò minor est. Ita Societatis conjugalis, & quæ est inter parentes atque liberos, maxima est amicitia: illæ vero quæ ab hac ad posteros descendunt cognationes, amicitia vel fervidiori vel tepidiori foveantur, ut à communi stipite propius vel longius absint; ut tamen rectè dixerit Florentinus, naturam etiam inter Homines quandam cognationem constituisse. *l. 3. f. de J. & J.* Et Papinianus, Beneficio adfici hominem interesse hominis. *l. 7. ff. de serv. export.* Jura vero harum Societatum cum legibus comprehendantur, illarum quoque strictam normam sequi jubent. Quamvis etiam Jura ex Legibus naturalibus debita & officia Amicitiaæ naturalis materialiter convenire, & quoque ab Aristotele misceri videantur; aliter tamen hæc, aliter ista deberi arbitror. Nam De-

biti

biti vox vel strictè accipitur, quod jure propriè dicto, obligationem producente, debetur, sic ut actione liceat id ipsum persequi, saltem in foro Juris Naturalis. Alia vero ratione officia Amicitiae debentur, quae, quæ talia sunt, à singulari ad benevolentiam naturali propensione & conjunctione oriuntur, maluntq; ultro offerri, quàm ex jure debita exigì. *Grot. lib. 2, de J. B. P. cap. 7. n. 4.*

CXXIX. Hujus Amicitiae vestigia etiam reperire licet in veterum JCtorum textibus. Moribus apud Romanos receptum est, ne inter virum & uxorem donationes valerent, amorem honestum solis animis æstimantes, & ne matrimonia essent venalia, nec concordia pretio conciliari videretur. *l. 1. & 3. pr. ff. de donat. inter vir. & uxor.* Idem confirmat *tit. Dig. de agnoscendis & alendis liberis vel parentibus*, ubi eleganter JCtus ait, *Cum ex aequitate hæc res descendat*, putà ut parentes liberos, atque hi illos vicissim alant, *charitateq; sanguinis, singulorum desideria perpendere Judicem oportere.* Rescriptum quoque esse memorat, heredes filii ad ea præstanda, quæ vivus filius ex officio pietatis suæ dabit, invitos cogi non oportere, nisi in summamegestatem pater ductus sit. Et quamvis parens alià filio ratione naturali debeat, tamen æs alienum ejus non esse cogendum exsolvere filium. *l. 5. §. 2. 16. & 17. ff. d. t.* Hinc quoque patris officium esse decrevit Justinus, ut filiam dotet, *l. fin. C. de dot. promiss.* Dotem enim in locum alimentorum succedere, & utrorumque eandem esse rationem dicunt. *Hartm. Pistor. 2. obs. præct. qu. 37. n. 4. Carpz. p. 2. Jurisp. for. const. 46. def. 20. n. 10. & p. 4. const. 26. def. 2. n. 4.* Hinc dotis causa piis causis accenseri, multisq; privilegiis gaudere solet. Conficiturq;

ex *l. fin. C. de dot. promiss.* à Dd. hæc régula, quod etiam multa honestè præstentur, à liberalitate ea procedant, non ex obligatione. *add. l. 12. §. 3. ff. de admin. tut.* Si quoque pater non disertè significaverit, se credendi animo filio studiorum gratia sumptus subministrasse, pietate debita ductum eum fuisse præsumitur, neque computari illos æquitas patitur. *l. 50. ff. fam. ercisc.* Quamvis etiam magna sit prærogativa pecuniæ in funus erogata, si tamen pietatis gratia quid sit impensum, funeraria actio denegatur. *l. 14. §. 8. 9. 13. ff. de relig. & sumpt. fun.* Paulus quoque Mandatum ideo gratuitum esse ait, quod originem ex officio atque amicitia trahat. *l. 1. §. 4. ff. mand.* Idem de Mutuo dicere licebit; quamvis rarò hoc officium patiantur esse gratuitum, cum plerumque stipulari sibi soleant usuras creditores. Interim sua natura est gratuitum, diciturq; actus à charitatis fonte promanans Thomæ 2. 2. *qu. 78.* Idem in Commodato obtinet, quod voluntatis & officii, imò beneficii magis, quàm necessitatis est commodare. *l. 17. §. 3. ff. commod.* Multò magis in Precario, quod totum ex liberalitate descendere dicitur. *l. 1. §. 1. l. 2. §. 2. l. 8. §. 3. ff. de precar.* Amicus quoque, si fraterna charitate diligitur, cum nomine suo sub appellatione fratris heres instituitur. *l. 58. ff. de hered. instit.* Propter Amicitia rationem etiam multi non ultra condemnantur, quam in id, quod facere possunt: quod beneficium Competentiæ vulgo appellari solet. Hoc igitur etiam Socii fruuntur. Quare? quia *Societas jus quodammodo fraternitatis in se habet. l. 63. pr. ff. pro Soc.* Atque hæc quidem huic rei illustrandæ sufficiant.

CXXX. Rudi penicillo adumbravi methodicam
ratio-

rationem, qua Juris Naturalis systema *ἡ ἀπὸ φύσεως* describi posse existimo. Quod si quis compendiosiori via illud confici posse putet, utatur sanè suo consilio & arbitrio. Ego quamvis sterilem prolixitatem & luxuriam resecandam esse in omni studio libenter concedam; non tamen autor esse possum, ut de argumento gravi, admodum vario, perq; omnem vitam diffuso, instituatur nimis restricta & compendiosa tractatio, præsertim si illud cum cura quis excutere velit, etiamsi non nisi necessaria in eo confectetur. Cumq; ego jam de Jure Naturæ in genere quædam commentari decreverim; accuratam descriptionem hujus methodi, & singulorum capitum juxta illam factam subtilem delineationem æquus lector à me non desiderabit. Constitueram, fateor, olim tale aliquod opus aggredi, & saltem vires ingenii in eo periclitari; nunc vero ad alios Jurisprudentiæ labores totus penè avocatus, varia interim temporum injuria à proposito dejectus, & valetudinis non levem jacturam hinc passus, aliis hanc lampada trado. *Ubi enim res initio rudiùs adumbrata fuerit, deinde exactius & exquisitiùs edisserenda est. Et videtur vel cuiusvis hominis esse, ea quæ bene primùm suis lineamentis descripta definitaq; sunt, provehere, suisq; veluti membris & articulis distinguere. Atque ejusmodi rerum vel autor, vel certè adjutor esse videtur Tempus: quo modo artes ipsæ amplificate & propagatae sunt. Cujuslibet enim hominis est, id quod deest, addere.* Hæc quidem Aristoteles i. *Nicom.* 7. §. 48. seqq. quæ fortè idonea sunt, ut generosa ingenia ad hanc operam capessendam excitentur: quam ita feliciter procedere illis cupio, ut quidquid huic studio hætenus defuit, illud sui ingeni opulencia suppleant.

CXXXI. At, inquit quis, si tanto labore Juris Naturalis disciplina sit extruenda, ecquid erit premi? Longè maximum hic fiet operæ pretium; non tamen tantum, ut per illius observationem vitam æternam consequi possimus, ut nonnulli opinati sunt, quorum nomina non sunt clam habenda. Clemens Alexandrinus *lib. 7. ἑωμαλέων* sive *Centonum* tradit, Judæis legem Moïsis, Gentibus Philosophiam, ante Christi adventum, & eam, quam ipse appellat vocationem universalem, Judæorum & Barbarorum in populum unum, ad salutem suffecisse. Et licet fateatur, notitiam Dei, quam habuerunt Gentes, fuisse ἀμαυρόν, *obscuram*, nihilominus eò propendet, quod per hujusmodi de Deo cognitionem homines potuerint servari. Unde non uno loco Legem & Philosophiam, duo Testamenta appellat, ab eodem Domino diversis populis in eundem finem commendata. Per Philosophiam vero talem notitiam intelligit, quæ ad justificationem homini proficit. Ita enim loquitur *lib. 1. Philosophia quondam per se Græcos justificabat*. Justinus Martyr. in sua Apologia docet, novitatem doctrinæ Christianis falsò objici, quum ejus autor sit Christus, λόγος τῷ θεῷ, *verbum Dei*. Mox vocem λόγος Rationem interpretatus, Christianos censerì debere ait, quicumque μετὰ λόγον, *cum ratione*, vitam instituerint: quales, inquit, fuerunt apud Græcos Socrates, & Heraclitus: inter Barbaros, Abraham, Ananias, Azarias, Misael, Helias, & alii multi. Itaque cum Justinus existimet, Christum esse λόγον, ὃ πᾶν γένος ἀνθρώπων μετέχει, *Rationem, cujus sit particeps omne humanum genus*; ita porro differit: Christus etiam à Socrate ex parte est agnitus. λόγος enim, Ratio sive Sermo erat, atque est, qui est in quovis homi-

num,

num, & ille est, qui partim per Prophetas futura prädixit, partim per se ipsum hæc docuit. Audiamus quoque verba hæc de re facientem Chrysostomum, in *Matthæum*, homil. 38. Dicet aliquis: quid ergo? illisne facta est injuria, qui ante Christi adventum vixerunt? Nequaquam; tunc enim etiam sine confessione Christi poterat aliquis servari. Quippe hoc ab illis non exigebatur, sed ut ab Idololatria abstinerent. Pergit mox: Solum Deum nosse ad salutem tunc temporis satis erat. Nunc id non sufficit, quin hoc amplius notitia Christi est necessaria. Non multò post: Fruentur omnibus vitæ æternæ bonis, etiam illi, qui Christum, ante ipsius incarnationem non norunt; sed ab idololatria se abstinerunt, Deum unum adorarunt, & vitam, quàm fieri potuerat, optimam vixerunt. Hæc quomodo commoda interpretatione mollienda sint, videatur Casaubonus *Exerc. 1. adv. Baronium*: ubi etiam aliorum veterum meminit, qui in eandem sententiam proclives gemina tradiderunt.

CXXXII. Hanc vero etiam recentiores quidam amplexi sunt, Andreas Vega *lib. 6. defin. Conc. Trid. cap. 17. & 20.* Maldonatus in *cap. 9. Matth. v. 22.* Pererius *disp. 18. in cap. 1. ep. ad Roman.* Dominicus Soto *lib. 2. de Nat. & Grat. cap. 11.* qui tamen ad sanam mentem rediisse creditur. Joannes Sleidanus *Comment. sui lib. 23.* hæc memorat: Franciscanus quidam Pauli ad Romanos explicabat Epistolam, frequenti auditorio, & subinde per occasionem acerbo convitio Lutherum sociosq. notabat, eòq. fuit progressus, ut diceret eos, qui Christi cognitionem nullam habuissent, & alioqui vitam egissent honeste, salutem esse consecutos. Idem negotium suscepit Franciscus Puccius edito de *Natura & Gratia* erga omnes homines libro, cui Franciscus Junius se opposuit. Huldricus

Zuinglius Theseo, Herculi, Senecæ aliisq; inter gentiles heroibus singularem de Christo revelationem & salutem tribuisse fertur. Idem dogma propagare instituit Theobaldus Tammerus, Professor Academiæ Marpurgensis, qui suæ Theologiæ duo summa capita constituit, Conscientiam & Creaturam. Idem egisse dicitur Samuel Huberus Helvetio Bernas, sententia Synodi Bernensis condemnatus. Temeritati proximum esse errorem, uti ait Valerius Maximus *lib. 9. cap. 9.* vel hinc agnoscas: quem cum in hac causa nimis crudum & apertum nemo non deprehendat, ejus refutatione non occupabimur. Sexcenta verbi revelati testimonia solidè evincunt, extra fidem & Christum neminem salutis participem fieri posse.

CXXXIII. Age ergo videamus, quis tandem sit cogniti Juris Naturalis usus. Ejus disciplinam si quis probè excoluerit, primò quidem quadantenus intelliget, quid sit illa Imago Dei, ad quam Homo primitus fuit creatus. Consistebat illa cum primis in Justitia & Sanctitate, interprete Apostolo, *Ephes. 4. v. 24. Coloss. 3. v. 10.* sic ut Homo non solum voluntatem divinam promptè cognoscere, & faciendâ à fugiendis discernere, sed & suam voluntatem atque actiones voluntati divinæ exactè conformare, totamq; Dei legem perfectè implere posset. Alia quæ de Imagine Dei à Theologis disputari solent, lubens præmitto. Postquam autem Protoplasti hac perfectione se privarunt sua inobedientia, *Rom. 5. v. 19.* jamq; prolem generassent ad imaginem suam, *Genes. 5. v. 3.* & lumen Intellectus obscuratum, & varia atque enormis cæpit esse Appetitus inclinatio atque fuga. Relicta est tamen hominî Ratio, quæ suis adminiculis aliquam rectitudinem adepta,

Jus

Jus Naturæ cordi inscriptum agnosceret, promulgaret; ejusq; autoritate motus animi compesceret aut refrenaret. Quamvis enim post lapsum homo voluntatem suam voluntati divinæ, & actiones suas normæ Juris Naturalis exactè conformare nequeat, non minus tamen eo post, quàm ante lapsum homo fuit obligatus. Alter igitur hinc redundans usus, isq; longè maximus est, ut sciat homo, quid etiam post lapsum agere in vita omnino, quid sequi, quid fugere, quibus regulis suas actiones attemperare debeat, etiamsi tam promptè, tam libenter, & tam perfectè idipsum jam quidem præstare nequeat.

CXXXIV. Cum vero Vitium habeat vim corrum-
pendi principium, sic ut Ratio pravitate morum & exem-
plorum corrupta non satis agnoscat leges naturales, Deus
identidem quasdam ex iis repetiit, & cum primis tremenda
solennitate illas denuo in monte Sinai promulgavit, quæ
Decalogi nomine veniunt: cujus si fortè tertium de Sab-
batho colendo præceptum eximas, reliquis ejus præceptis
omnes homines sunt obligati, sine privilegio, sine dispen-
satione, sine ulla mutatione. Itaq; prodest tertio Juris
Naturalis disciplina ad rectè intelligenda Decalogi præ-
cepta, omnemq; legem moralem. Huic vero cum homo
perfectam obedientiam præstare nequeat, quam tamen
illa exigit, singulari Dei gratia ei per alia quædam reme-
dia consultum fuit, de quibus Theologia revelata docet;
ut non solum quartò hæc disciplina profit ad cognoscen-
dum discrimen istius & Theologiæ Naturalis, sed & lu-
culentissimè innotescat, quantulæ nobis ad vitam bene &
juxta voluntatem divinam perfectè agendam superant vi-
res, & quanta è contrario erga nos divina gratia exstiterit,

quæ hujus pædagogi rigori nos exemit, *Galat. 3. v. 24. 25.* nostramq; imbecillitatem Spiritus Sancti ope suffulsi; sic ut Justo lex jam non sit posita, non quod justus lege non sit obligatus, sed quod formidine pœnæ, quam lex minatur, à peccatis non tam absterrendus sit, quàm quod Spiritus Sancti ductu ultro legi pareat, Deoq; grata agat, cum homines protervæ improbitatis non nisi supplicii metu à libidine peccandi retrahi soleant, *1. Timoth. 1. v. 9.*

CXXXV. Sed & eò proficit Juris Naturalis disciplina, ut intelligamus ejus præcipuè vinculo omnes Societates, & speciatim Civitates, Respublicas, liberâsq; gentes aut Principes constringi ac conservari. Cum enim quæque Respublica sit *αὐτόνομος*, & altera alterius sive legibus sive judiciis obnoxia non sit, neque commune judicium ab hominibus institutum agnoscant, nisi fortè ex conventionem tale inter ipsas & ab ipsis fuerit constitutum, quale, ni fallor, olim fuit inter Græciæ populos Areopagus; Jure Naturæ & Judicio omnium hominum communi harum controversiæ necessum est definiantur. Sanè si Jure gentium vel communi vel speciali utantur, atque hinc illæ lites decidi possint, & hujus magna est auctoritas. Absque hoc Jure gentium, aut communi judicio conventionali, debita auctoritate prædito, si sit, secundum Jus Naturæ illarum causæ & actiones examinari atque expediri oportet, quod illius obligationi omnes & singulæ sint obnoxia, & tam hujus quam Providentiæ divinæ auctoritatem, quæ illud condidit, venerari & piè amplecti debeant. Bene itaque Camillus ad Faliscorum magistrum ait, *Nobis cum Faliscis, quæ pacto sit humano, Societas non est, quam ingeneravit natura utrisque, est, eritq;.* *Liv. lib. 2.*

Unde

Unde simul colligitur, labi illos, & errare, qui simpliciter Judiciorum originem à solo instituto humano arcessunt. Meliora docet *Selden. lib. 7. de J. N. G. cap. 4.* quæ confirmat *Bæcler. ad Grot. lib. 1. cap. 3. §. 1. p. 192. & seq. Rob. Maran. de ord. Judic. p. 3. n. 132.*

CXXXVI. Quia vero hæc disciplina non unius ingenii modulo concluditur, sed ex variis monumentis magno labore & judicio conquirenda est, plurimum ad illam constituendam & locupletandam facere poterunt illarum Rerumpublicarum leges, quæ præ aliis Prudentia Nomothetica excelluerunt: quas inter principatum sibi optimo jure Romano vindicat. Quia vero Pandectarum inprimis volumen frequentes & incomparabiles Juris Naturalis commentationes, & simul cum iis plurimas leges merè arbitrarias exhibet; ideo & hunc usum præstat excultum diligentius Juris Naturalis studium, ut hujus capita ab iis, quæ sunt juris positivi, accuratè secernantur. Cum enim causæ civitatum liberarum controversæ non ex his, sed istis sint decidendæ; gravis sæpe oritur inter illas contentio, quod interdum quæ juris positivi sunt æquè illis obtrudantur, quàm quæ ex jure naturali rectè promuntur, naturalemve intellectum habent. *l. 5. ff. de serv. export.*

CXXXVII. Nemini non est cognitum, maximam semper & meritò habitam fuisse Juris Romani auctoritatem, partim quod suas leges unà cum imperio & armis soliti fuerint propagare Romani, suiq; juris usum iis regnis, quæ in formulam provinciæ redacta erant, demandare: partim quod cernerent gentes, Romanas leges summa prudentia esse conditas, præcipuam in iis æquitatis rationem habitam, iisq; exactissimas Juris Naturalis explicationes con-

tineri, atque hæcenus illarum usum etiam ad se pertinere: partim quod sola opinione, fama, imitatione aliorum, imò etiam errore, atque hoc non uno, sibi illas sine discrimine adsciscerent, quæ arbitraria à naturalibus distinguere, diversas Respublicas, quibus leges accommodandæ alioqui sunt, secernere, aut sibi suo ingenio & iudicio leges condere nesciebant. Etsi igitur plurimæ gentes Jure Romano fuerint usæ: illud Reges Hispani Jus commune appellant: Judæi ad illud deficiente lege Mosaisca provocent: Turcæ etiam Codicem Justiniani causis decidendis adhibeant; nunquam tamen verum esse demonstrari poterit, Romanos orbi terrarum leges præscripsisse, & quod illud jam omnino habendum sit pro jure naturali & gentium: in quam sententiam multa JCorum testimonia congefist Arthurus Duck *de usu & autor. Jur. civ. Rom. lib. 1. cap. 2.* & ipse nimio suscepti argumenti studio evagatus.

CXXXVIII. Nam licet illud Romanarum legum systema in summo pretio sit habitum, & nunquam non haberi debeat; hoc tamen à liberis gentibus, quæ prudenter illas admiserunt, hæcenus illis est tributum, quatenus Juris Naturalis & æquitatis in iis exquisitissima & uberrima tractatio passim continetur. Cautè igitur recteq; ait Ludolphus Schraderus, Principes populosq; liberos Romano Imperio non obnoxios, in causis, per leges & consuetudines suas non decis, legibus Romanis obligari, quatenus sunt fundatæ in ratione naturali. Si quæ igitur sunt civitates liberæ, quæ Jus Romanum non tantum, qua parte Juris Naturalis explicationes comprehendit, sed & ejus leges arbitrarias complures adopta-

ptaverit, sua libertate in iis adsciscendis usæ fuerunt, &, si ita visum sit, in his quidem abrogandis eadem uti poterunt. Apud quas vero istiusmodi conventionem vel placito receptæ non sunt, iis Jus Romanum, qua arbitrarium est, nullo modo invicis obtrudi potest, sic ut causæ controversæ inde decidantur. Rectissimè hac de re sensit Jacobus Gothofredus, cujus hæc leguntur verba *dissert. de Imperio Maris: Romanis hodie legibus utuntur liberissima omnium regna populiq̃, tanquam æqui boniq̃ fonte. Quo qui aliter utuntur, nã illi perquam suaves sunt, parumq̃ sibi consulunt, cum verso hodie regnorum populorumq̃ statu in aliam, quam Romanum olim Imperium, formam juri Romano non nisi absurdè quisquam sese illiget. Et prudentissimè omnium Galli, qui eo loco leges Romanas habent, quo & quatenus fontem boni æqui q̃: quo simul & dignitati suæ rectè consulunt, & veram juris dicundi orbitam tenent.*

CXXXIX. Quid igitur mirum, si liberæ gentes cum aliis disceptantes leges quasdam Romanas sibi oppositas repudiaverint, quod ab ipsorum placito essent profectæ, vel saltem tales esse, adeoq̃ nihil ad se pertinere, crediderint. Nota est illa disputatio inter competitores Regni Lusitanici de Jure Repræsentationis, agitata etiam à celeberrimis Hispaniæ Italiæq̃ JCtis, quorum scripta Bononiæ & alibi prodierunt. Philippus II. Hispaniæ Rex repræsentationem, ceu Juris arbitrarii Romani placitum, admittere nolebat. Qui hodie ibi imperium tractant, illa cum primis nituntur. De Jure primogenituræ item sæpius disputatum, creditumq̃ fuit, ut memorat Justinus *lib. 16.* Ptolemæum Ægypti regem contra jus gentium minimo natu ex filiis regnum tradidisse.

disse. Ita quoque circa acquisitionem & alienationem rerum jure Romano arbitrario positivo quædam sunt constituta, quæ liberi populi ac principes nihil ad se pertinere arbitrabuntur. Non equidem nescio, etiam modò allata exempla adscribi solere Juri Naturali: id quod ego nunc non disputo, sed hoc solùm moneo, quando ajunt, aliquid habere fundamentum in Jure naturali vel æquitate, esse his consentaneum; has similesq; loquendi formulas ambiguè dici, & difficillimè sæpè expediri posse, quid revera sit Juris naturalis, & quid Arbitrarii. Quo vero quis felicius in Jure Naturali profecerit, eò rectius hoc à Positivo discernere, & summorum Principum ac Rerumpublicarum gravissimas controversias arbitrari poterit.

CXL. Utilissima quoque est Legislatoribus Juris Naturalis cura, nequid sanciant, quod illi sit inimicum & adversum; id enim cum effectu obligationis fieri non posse, sed & legislatores talem normam præfinientes, & subditos judicesq; eam sequentes peccare, supra ostendi. Itaque in pulcherrimo Juris Romani corpore tanquam deformes verrucæ exstant illæ leges, quæ jus vitæ & necis in liberos servosq; patrùm herorumq; arbitrio permiserunt. Et hanc & quoque SCti Syllaniani crudelitatem detestatur Jus Naturæ. Cum enim præfectus urbis domi suæ fuisset occisus, memorat Tacitus, eam fuisse illius SCti vim, ut quadringenti servi, sine ætatis & sexus discrimine, etiam hi, quorum non dubia innocentia erat, fuerint occisi. *Add. l. un. C. de emend. serv. & l. 2. ff. ad l. Aquil.* ubi servi quadrupedibus invito jure naturæ æquiparantur, *In mancipio cogitandum est, non quantum illud*
impu.

impune pati possit, sed quantum tibi permittat æqui boniq; natura; inquit Seneca lib. de clement. c. 18. cujus etiam hæc sunt ibidem: Cum in servum omnia liceant, est aliquid, quod in hominem licere commune jus animantium vetat, qui ejusdem naturæ est, cujus tu. Indignissima quoque Christo.ano Imperatore est *l. 4. C. de malef. & mathem.* qua Constantinus artes magicas permittit, quibus fortè quis ægrotis medeatur, aut à vitibus & frugibus calamitates, imbres, grandinesq; avertat. Et quamvis nonnulli commoda interpretatione subvenire studeant Imperatori, ac si hæc ejus lex non de incantamentis, sed lustrationibus agrorum, quæ publicè decantatis litanis fiebant, intelligenda sit, *Nov. 123. cap. 32.* frustra tamen hos esse, verba nimis manifesta evincunt, eoq; nomine Albericum Gentilem reprehendit Jac. Gothofredus *ad l. 3. C. Theodos. de malef. & mathem.* Itaque hæc lex jure merito postea abrogata fuit à Leone *Nov. 65.* & quoque omissa est in Basilicis: ceu videre est *ex lib. 60. tit. 39.* Idemq; testatur Balsamo *ad Photii Nomocan. t. 9. c. 26.* Obelo quoque sunt transfigendæ illæ leges, quibus αὐτοχρησία propter tædium vitæ, pudorem æris alieni, similesq; causas permittitur, vel saltem impunis esse jubetur. *l. 6. §. 7. ff. de inj. rupt. l. 45. §. 2. ff. de jur. fisc. l. 38. §. 12. ff. de pæn. l. 6. §. 7. ff. de re milit. l. 11. §. 3. ff. de his qui not. infam.* Duplex vero impietas invito Naturæ jure impunitatem habet *ex l. 3. §. 5. ff. de bon. eor. qui ante sent.* ubi J Ctus ait, Hadrianum rescripsisse, si pater sibi manus intulisset, quod diceretur filium suum occidisse, magis dolore filii amissi mortem eum sibi irrogasse videri, & ideo bona ejus non esse publicanda.

CXLI. Et quid dicam quam non solum utilis, sed

T

pla-

planè sit necessaria hæc disciplina Judicibus atque Jurisconsultis, ut ab istis cuique facto convenienter jus applicetur, ab his omnis juris recta instituatur interpretatio. Factum, ejusq; circumstantias, & meritum quomodo quis rectè dijudicabit, nisi hujus disciplinæ principia probè noverit, atque de libertate, animo, consilio & proposito agentis, aut de dolo, errore, vi, metuve hinc statuere, actionemve justam vel injustam & quidem diversissimis gradibus pronunciare possit? Idcirco frequenter Jctos veteres profiteri videas, *secundum ea, quæ proponebantur*, se respondisse. Et Alphenus super facto consultus respondit, *In causa jus esse positum l. 52. §. 2. ff. ad l. Aquil. Ex re jus constituendum esse dixit Marcianus l. 1. §. 3. ff. ad l. Corn. de sicar.* Quid quod Naturale jus suppleat cujusvis Arbitrarii juris *inæquata* & defectus. Hoc enim cum omnibus causis & casibus singularibus plane non provideat, ad Jus Naturæ & æquitatem naturalem recurrendum est. Huc facit illud Pomponii *l. 2. §. 5. ff. de aq. pluv. arc. Hæc æquitas suggerit, etsi jure deficiamus: & illud Modestini l. 13. §. 7. ff. de excus. Sufficit fidem formare ex ipsa naturali justitia.* Interpretationi vero juris tantùm præbet Juris Naturalis disciplina usum, ut qui hanc ignoraverint, vel insuper habuerint, Jurisconsulti nomen nec mereri, neque usurpatum tueri possint. Si quis enim v. g. Juris Romani leges hæcenus tantùm cognitæ habeat, ut sciat, quid ab iis justum vel injustum pronunciatur, neque rationem illarum perspicat, conclusiones ad principia revocare, decisiones ex genuinis rationibus arcessere nesciat; is illarum legum tantùm historicam peritiā est adeptus: & si fortè existimet, se illarum scientiam consecutum esse, erit tamen illa non
alia

alia, quàm quæ *ὑποβιβάζομαι*, per accidens, Philosopho dicitur. Nam *scire leges non est, verba earum tenere, sed vim ac potestatem*, inquit Celsus l. 17. ff. de legibus.

CXLII. Quamvis autem hæc disciplina per multa secula tanquam obsoleta & detrita vestis videatur abjecta, & nihilominus Romanæ aut aliarum civitatum leges à summi ingenii viris fuerint explicatæ, & horum exemplo se tueri nonnulli, & apertè contemnere ac calumniari Juris Naturalis studium soleant; ea tamen re à vera sententia nihil dimoveor. Et si enim multi legum interpretes singulari quadam solertia ac sagacitate verum deprehenderint, hoc tamen non veræ scientiæ, sed singulari ingenii felicitati, imò etiam providentiæ divinæ erittribuendum: cum aliàs itidem constet, hujus disciplinæ ignorantiam tot errorum symplegadas, opinionum varietates, atque has communes contra communes, uti ajunt, peperisse. Quibus tricis atque labyrinthis ut tandem nos expediamus, non aliam, saltem meliorem rationem aliam inire aut comminisci nequeunt, quotquot veræ Jurisprudentiæ laudem habent & merentur, quàm si Jus Naturale diligentissimè excolatur. Expendat quis totum Digestorum volumen, & deprehendet Juris Naturalis sciens, hujus solida cognitione Juris infinitas easq; justissimas æquisimasq; conclusiones subnixas esse. Scripsit olim Salvius Julianus singularem librum de Ambiguitatibus, & Herennius Modestinus de Enucleatis casibus: qui si superessent integri, fortè evidentius id ipsum male credulis demonstrarent. Quamobrem etiam ex recentioribus quidam in hanc curam incubuerunt, ut rectæ Interpretationis fontes commonstrarent, *Raymundus de Forolivio de Inter-*

pretatione in genere, *Constantinus Rogerius de Interpretatione juris*, *Stephanus de Federicks Brixienſis de Interpretatione legum*, *Lanfrancus de Orianò de Interpretatione Statutorum*, *Mantica de tacitis & ambiguis conventionibus*, *Simon de Præſis de interpretatione ultimarum voluntatum*, *Camillus Gallinius de verborum ſignificatione*. Et quid multa? Præcipua à Judi-
 cibus & JCtis ratio æquitatis habenda, ejusq; ſingularis cura illis legibus demandata eſt. *l. 4. §. 1. ff. de eo quod cer. loc. l. 8. C. de iudic.* quæ cum ex penetralibus hujus diſciplinæ ſit petenda, ipſaq; Jurisprudentia ideo deſcribatur ars boni & æqui, quod leges interpretaturus JCtus inprimis æquitati ſtudere debeat, nemini non liquet, Juris Naturalis uſum latiſſimè patere, ejusq; ſtudio & ſcientia JCtos & Judices præ aliis excellere debere.

CXLIII. Oſiander in Tractatu ſæpius memorato Juris Naturalis diſciplinam ad tria cumprimis capita prodeſſe oſtendit, 1. Numinis inquisitionem *ib. 61.* 2. Honeſtatis ſtudio, *ib. 70.* 3. Juſtitix & diſciplinæ externæ in Societate hominum conſervationem, *ib. 73.* monetq; circa hunc uſum alios peccaſſe in Exceſſu, alios in Defectu. Iſti qui ſint, cognoſci poſſe ait apud Sixtum Senenſem, Caſaubonum, & Montacutium: Atque iis mox accenſet Andradium, Franciſcum à Victoria, Pererium, Caſalium, Maldona-
 rum, Zuinglium, Edoardum Baronem Herbert, Marcum Antonium de Dominis, Arminianos quosdam & Wigelianos. Ad alteram claſſem refert Szydlovium, & præter alios nonnullos etiam (immeritò ni fallor) Hugonem Grotium: & contra utroſque ſatis ibi prolixè diſputat. Hæc de Jure Naturæ diſſeruiſſe ſufficiat. Memores verò promiſſi, jam Mantiffæ loco quædam adjiciemus de *Vir-
 tute Morali, & Bona Indole*. De

VIRTUTE MORALI.

I.

Cum multæ diversæq; sint Animæ humanæ Facultates, (de quibus sæpe jam aliàs diximus) quæque autem Facultas ad proprium munus à Natura sit destinata, ut quæ nihil facit frustra; illo tamen munere tum demum rectè fungitur Facultas, si convenienti sibi Virtute instruat ac perficiatur. Quemadmodum enim Virtute destituta non minus in suo munere malè quàm bene versabitur, ita hac instructa non nisi bene ac rectè illud tractabit. Sunt vero Animæ duæ principes Facultates, Intellectus & Appetitus. Utraque suis perficitur Virtutibus, quarum quidem adminiculo Intellectus sine errore perspicere ac enuntiare possit verum vel falsum, illud affirmando, hoc negando. Appetitus autem suarum virtutum præsidio munita ne erret vel in persecutione boni, vel in fuga mali. *Quod enim in Intellectu est Adfirmatio aut Negatio, hoc est in Appetitu persecutio & fuga. 6. Nicom. 2. §. 4. Atque ex hac animi divisione ac differentia, virtutis quoque distinctio partitioq; nascitur: alias enim Virtutes appellamus Νοϋτικὰς, alias Morales, inquit 1. Nicom. ult. §. 31. 32. Quæ Virtutes si absolutè inter se conferantur, nullum est dubium, quin Dianoëtica multò sint præstantiores Moralibus: at in doctrina morali Morales nihilominus præcipuam habent significationem.*

II. Decretum vero nobis non est singulas Virtutes morales, aut aliquam ejus speciem jam explicare, sed ad Jus Naturæ plenius intelligendum Virtutis in-

genere considerata naturam evolvere; Et quidem methodum Aristotelis secuti, primùm inquiremus, quæ ejus sit causa efficiens. Illa hoc doctore non est una, sed triplex, Φύσις, λόγος seu διδασκαλία, ἔθος, *Natura, Doctrina, Adsuæfactio*. 12. *Nicom. ult. §. 12. seqq. 7. Polit. 13. & 15.* Plutarchus quoque requirit Φύσιν, μάθησιν, ἀσκήσιν, *Naturam, Disciplinam & Exercitationem*. *Natura, Φύσις seu εὐφύια*, naturæ bonitas Ciceroni, ad virtutes facilius & perfectiùs imbibendas singularem ac nativam propensionem benefica largitur manu; *Unaquaque enim virtus moralis in omnibus hominibus quodammodo videtur inesse natura*. 6. *Nicom. ult. §. 3.* Quomodo vero hæc Naturales virtutes differant à Moralibus, ex 2. *Magn. Moral. c. 3.* paucis ostendemus In naturalibus virtutibus, solum dicimus impulsu sine ratione ad honestatem esse oportere. Virtutem perfectam esse dicimus, quæ conjuncta cum prudentia sit, non utique ad honestum tendens citra naturalem impulsu; neque enim virtus virtuti adversabitur. Cœterum quid ad perfectam Virtutem Moralem omninò conferat Natura, ex altera Mantissa evidentiùs constabit.

III. Cum autem veterum nonnulli Naturæ plus æquò in productione Virtutis Moralis tribuissent, non uno illam sententiam argumento destruit. Primò quidem tale proponit Principium 2. *Nicom. 1. §. 5. Nihil eorum, quæ naturâ constant, adsuæfaciendopoteest adfici aliter, quam est à natura comparatum.* Idq; mox inductione duorum singularium illustrat, *Ut lapis, inquit, qui deorsum fertur natura, nullaratione adsuæfieri possit, ut sursum moveatur, ne quidem si decies millies aliquis eum sursum jaciens adsuæfacere conetur: neque ignis unquam ut deorsum feratur.* Alterum prin-

principium hoc proponit: *Quæ nobis à Natura obveniunt, eorum potentias prius accipimus, posterius energias sive actiones obimus* §. 7. Neque enim, inquit, videndi aut audiendi facultatem acquisivimus sæpe videndo aut audiendo: sed has potentias à natura jam nacti videmus & audimus. Ut vero quis ex Virtute agere possit, necessum est crebris convenientibusq; actionibus illum habitum sibi comparet. Quæ in re Virtus est Artibus similis. Nec enim quis sine arte ædificii compagem concinnè exstruet aut committet: nec fides scitè pulsabit, arte hac destitutus: ita nec justè, nec temperanter vivet, talesq; actiones proferet quis sine habitu justitiæ & temperantiæ. Habet præterea alias rationes, quas omittimus.

IV. Doctrina quidem plurimum potest in Virtutibus Dianoeticis acquirendis, 2. *Nicom.* 1. §. 2. non item in Moralibus. Ita enim loquitur 10. *Nicom.* ult. §. 14. *Ratio & doctrina fortasse non satis valide sunt ad virtutem (moralem) inducendam causæ.* Aliquid sane Institutio & Doctrina ad hanc rem proficit, ut intelligere discat tener animus, quid rectum sit in vita, quid minus. Ut autem huic Doctrinæ firmum tribuat adsensum, &, quod rectum est demonstratum, sequatur, quod turpe fugiat, aliunde animus accipit, non à Doctrina. Hinc eleganter Aristoteles illos, qui de bonis moribus crebrò philosophantur, aliosve differentes audiunt, animum autem ad adsensum ipsanq; praxin capeßendam dispositum non habent, comparat iis ægrotis, qui quidem Medicos consulunt, cum iis de sanitate recuperanda deliberant, pharmaca præscripta conficienda curant, sed iis non utuntur. Proinde uti his ea ratione sanitas nunquam restituetur, ita

ita nec istos unquam bonos aut felices fore ait. 2. *Nicom.* 4. §. 17. *seqq.*

V. Præcipuum momentum est situm in debita Ad-
suefactione, ceu ipsum arguit etymon græcum. Ἡλική enim
hæc dicitur Virtus ἐξέθες, quod certo more & adsuefactio-
ne comparetur. 2. *Nicom.* 1. §. 3. Hæc quid possit, paslim
docet, & cum primis *cap. ult. d. Operis* §. 14. *seqq.* *Oportet*
prius animum auditoris excoli moribus, ut rectè gaudere &
dolere possit: non aliter, quàm terram, quæ proferendi seminis
facultatem habitura sit, prius probè excultam esse oportet. &c.
Imo, inquit alibi, uti citharædus aliquis sit, crebro pulsan-
do citharam, & bonus citharædus, si concinnè pulset, ma-
lus vero, si absurde; ita temperantiæ studiis, actionibus ju-
stis, fortibus adsuefacti, redduntur temperantes, iusti, for-
tes. Aliis contrariis dediti actionibus, usu illo & aduetu-
dine paulatim efficiuntur intemperantes, iniusti, ignavi.
Quamobrem graviter nos monet Philosophus 2. *Nicom.* 1.
§. 19. 20. *Itaq; danda opera est, ut actiones nostras certo quo-*
dam modo conformemus. Harum enim differentias habitus
differentes ac dispares consequuntur. Non ergo parùm refert,
sed perquam multùm, sicne, an sic à pueris adsuescamus. Imò
vero totum in eo positum est.

VI. Hæc Adsuefactio, uti apparet, necessum est
certo modo sit comparata, si quidem ex illa Virtus gene-
rari debeat; secus enim si sit adfecta, tantùm abest ut
Virtus, ut potius inde generetur Vitium. Duo igitur
sunt hic consideranda: primò ipsum Subjectum, quod
agit, seu adsuescendo Virtutem quærere adfectat. Deinde
quales ejus debeant esse actiones. Nec enim quis Iustus
aut Fortis erit, ex actionibus quomodocunque iustis aut for-

fortibus. Non solum enim spectandum est, an aliquid sit Justum & Honestum, sed cumprimis an etiam justè & honestè sit factum. Ita qui mutuum invitus solvit, aut depositum invitus reddit, justum quidem facit, non autem justè. Justus igitur ut verè quis sit, necessum est, actio justitiæ regulis sit conformis, & ut etiam animus agentis ita sit adfectus & dispositus, quemadmodum ejus est, qui Justitiæ habitu revera præditus est, & quomodo is per talem habitum agere solet. Atque ita se etiam res habet in cæteris virtutibus. Hoc ipsum his significat verbis Philosophus 2. *Nicom.* 4. §. 15. *Justus & temperans est, non qui has res (τὰ δίκαια καὶ σώφρονα, iusta & temperantia,) agit tantum, sed qui ita agit, ut justī & temperantes homines solent.*

VII. Quomodo igitur ipse agens, seu animus ejus, debeat esse adfectus & dispositus, his tradit verbis d. c. §. 7. *Virtutis opera, non si ipsa cujusdam modi sint, justè aut temperanter facta sunt, sed si is quoque, qui agit, certo quodam modo conformatus illa agat. Ac primum quidem si sciens, εἰδώς. Deinde si προαίρεσιν, deliberato animi proposito, & quidem προαίρεσιν δι' αὐτὰ, ut ipsius honestatis studio hoc animi propositum excitetur. Postremò, si firma, perpetua & constanti voluntate agat. His qualitatibus debet esse præditus agens, qui perfectè velit esse bonus. Hæ tamen omnes, si rem rectâ lance expendas, continentur in perfecta προαίρεσι. Hæc enim & scientiam, & similiter agendi constantiam utique in se continet. Sciens debet agere, non temerè aut fortuito, προαίρεσιν, consilio capto seu deliberatione præmissa diligenti, & προαίρεμένος δι' αὐτὰ, ipsius honesti amore ac studio actiones honestas*

aggredi, non ob aliud extrinsecus positum, quod vel cupiditatem excitare, aut formidinem injicere possit: denique constans animi propositum adesse debet, perpetuò sic & non aliter agendi.

VIII. De Actionibus vero, quales illæ esse debeant, subtiliter sanè differit. Diximus habitus morales gigni ex actionibus, sic, ut quales hæ fuerint, tales quoque sint existituri habitus, ex bonis actionibus Virtutes, ex improbis Vitia. Deinde supponit Philosophus, Virtutem omnem, siue Moralem, siue Dianoëticam, perficere suum subjectum. Quid enim est Virtus oculi, equi, hominis, quam horum subjectorum perfectio? Verba Philosophi hæc sunt: *Dicendum est, Virtutem omnem, & id, cujus ipsa virtus sit, bene adfectum reddere, & opus ejus dare rectum ac perfectum, 2. Nicom. 6. §. 2.* Hoc itaque primò notetur, Virtutem & perficere suum subjectum, & actiones ejusdem.

IX. Deinde animadvertendum est, cum Virtus generetur ex actionibus sui similibus, Actiones generaliter consideratas capaces esse ejus, quod est Nimium, & ejus, quod est Parum, & ejus, quod est Medium. Hoc ita ostendit 2. Nicom. 6. §. 7. *In omni re continua ac dividua & Plus, & Minus, & Aequale sumere possumus.* Sub hoc Principio subsumit: Atqui Actiones & Adfectus sunt aliquid continuum & dividuum, *συνεχὲς καὶ διαίρετόν*, Ergo in Actionibus & Adfectibus locum habet Plus, Minus, & Aequale, seu, Nimium, Parum & Medium. Minorem hujus Syllogismi ita probat 2. Eudem. 3. *ἡ μὲν γὰρ κίνησις, συνεχὲς. ἡ δὲ πρᾶξις, κίνησις.* *Motus enim continuum quiddam est: actio vero est motus.* Neque dispar hactenus est ratio Adfectuum.

fectuum. Ita irasci, dolere, latari & nimium licet, & parum, & intra modum seu mediocriter: & sic in cæteris se res habet. Sunt vero Affectus non quidem per se Continui & Divisibiles, sed per accidens, nec enim sunt in prædicamento Quantitatis, sed dividi dicuntur ratione motus, cujus vel nimis magna, vel nimis contracta, vel moderata potest esse sive ἐπιτασις sive ἀνεσις. Vid. 6. *Nicom.* 1. §. 2. Scilicet hic quoque Aristoteles boni Doctoris munere fungi, & captui Auditorum suorum se accommodare studuit, qui Mathematicis disciplinis erant initiati: itaque non raro etiam practicæ doctrinæ quasdam inspergit hypotheses ac propositiones Mathematicas.

X. Progreditur jam hinc, & porrò colligit Philosophus, Actiones Nimium aut Parum in se habentes corrumpere ac destruere subjectum, ejusq; actiones, solas Medium tenentes perficere subjectum, ejusq; functiones. *σπιαυτα πέφυκεν ὑπὸ ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς φθείρεσθαι*: inquit 2. *Nicom.* 2. §. 10. Quæ ejus sunt conditionis, ut capaces sint & Excessus & Defectus & Medii, illa ab eo, quod est Nimium & Parum, corrumpuntur, à Medio vero perficiuntur & conservantur. Id quod facili negotio inductione facta confirmantur, atque ipse Philosophus perspicuis ibi declarat exemplis. Nam & nimia corporis seu violenta exercitatio, & ignava ac mollis valetudinem attenuat & destruit, moderata illam conservat. Nimius quoq; cibus potusq; opprimit vires corporis, exiguus & deparcus enervat, moderatus illas reficit. Similis est ratio in actionibus moraliter consideratis: Omnia timere aut cupere, &, nihil timere aut cupere, animum hominis viriat: & prudenter timere aut non timere, utrobi-

que ὡς δὲ, *con oportet*, animum perficit. Ipse inscipiatur Aristoteles 2. *Nicom.* 2. à §. 10. usque ad 15.

XI. Prono hinc fluit alveo talis collectio; Cujus naturæ sunt actiones, ex quibus generatur Virtus, ejusdem quoque illa ipsa naturæ erit: Illæ vero ejus sunt naturæ, ut ubique teneant Medium; Itaque & Virtutis eadem erit ratio & natura, ut teneat Medium. Hic vero ut alios evitet scopulos, Philosophus monet 2. *Nicom.* 6. §. 7. *seqq.* Medium esse duplex, unum Rei, alterum πρὸς ἡμᾶς, ad nos Medium rei appellat, quod æqualiter abest ab utroque extremo, idq; unum & idem dicit esse omnibus, idq; sequi ait proportionem arithmeticam. e. g. *si decem, multa: duo pauca sunt: sex, medium ad rem sumi oportuerit. Æqualiter enim superant & superantur.* §. 11. Medium ad nos appellat, ὃ μήτε πλεονάζει, μήτε ἐλλείπει, *quod neque excessu nec defectu laborat:* idq; non esse unum idemq; omnibus, manifesto etiam illustrat exemplo. Si more veterum pugiles sint alendi certis ciborum libris aut pondere, nec copiosior, nec parcius cibus est præbendus, sed moderatus & conveniens. At hic Modus seu Medium non est idem omnibus. Nec enim, si duæ libræ ciborum nimis exiguæ sint, sint etiam nimis multæ decem libræ, omnibus & singulis, qui in palæstra exercentur & ab alipta aluntur, conveniens erit pondus sex librarum. Parum enim & hoc fuerit Miloni, multum seu nimium tironi. Medium igitur illud πρὸς ἡμᾶς est intelligendum & spectandum cum χρίσει, eaq; non simplici. Quando igitur dicitur, Virtutem gigni ex actionibus tenentibus Medium, illud designatur, quod est πρὸς ἡμᾶς: adeoq; & ipsius Virtutis natura in hoc Medio consistet, respiciente agentem, imò singulas actio-

actionis circumstantias, quæ actioni moralitatem addere, aut illam augere vel elevare possint: cum è contrario Medium rei sæpe sit futurum in vitio. Ita v. g. aliter Medium hoc *πρὸς ἡμᾶς* tenebit in irascendo Pater, aliter Judex, aliter hostis. Aliter quis medium tenebit in lugendo obitum conjungis, aliter vicini. Aliter quis medium tenebit lætando manubiis, aliter victoria. *Ad hunc ergo modum sciens omnis (πᾶς ἐπιστήμων) Nimum & Parum fugit: Medium inter hæc exquirat, atque id exoptat: Medium inquam, non rei, sed illud, quod est ad nos.* Verba sunt Philosophi d. l.

XII. Non solum autem Virtus ex actionibus medium *πρὸς ἡμᾶς* observantibus gignitur, sed ex his genita & perfecta similes prorsus actiones, medii ejus observantissimas producit. Et sicut Vitium gignitur ex actionibus à Medio illo exorbitantibus, ita illud ex his genitum non nisi tales actiones, vel ad Excessum, vel ad Defectum declinantes producit. Hoc significat his verbis Philosophus 2. *Nicom.* 2. §. 15. *Neque solum ortus & incrementa atq; interitus habituum ex iisdem, & ab iisdem proficiuntur: sed etiam energie sive actiones in iisdem versari reperientur.* Exempla, quibus hæc illustrat, isthic legi poterunt. Notum aliàs est ex Physicis: Quale quidque est, tale generare sui simile: quod etiam hic locum invenit. Si igitur Virtus non solum generatur ex actionibus Medii *πρὸς ἡμᾶς* observantibus, sed & ipsa genita tales actiones producit, necessum est, Virtutis naturam in tali consistere Mediocritate: Prius est verum; itaque & posterius.

XIII. Utitur etiam alio quodam argumento, quo idem probare vult, etsi mea sententia parum ponderis ei

infit. Si omnis ars tum demum perfectè suum opus absolvit, si in illo efficiendo medium sibi & proposuerit, & tenuerit, multò magis Virtus in suis operibus seu functionibus Medii studiosa erit: Verum est antecedens; ergo & consequens. Connexionis hanc dat rationem, quod Virtus omni arte limatior ac melior sit. Antecedens probat trito loquendi usu. Quando enim opus aliquod artificis laudatur, ut concinnè & affabrè factum, complementum elogii vulgò esse solet, opus illud ita scitè & accuratè esse factum, ut nec demi ei quidquam nec addi sine vitio possit, eo ipso Medium in opere artificioso comprobantes: id quod multò magis in Virtutis operationibus laudabitur, ut pote Arte multùm præstantioris. Videatur 2. *Nic. 6. §. 15. seqq.*

XIV. Cum igitur demonstratum sit Actionum & Adfectuum motum, modò ad Excessum, modò ad Defectum posse declinare, modo tenere Medium, apparet, quandam moralem ἐντέλειαν καὶ ἀρετὴν, *intensionem & remissionem* in iis locum habere, atq; hoc omnino exigì à quovis homine, ut debito modo illam intensionem & remissionem Honestati attemperet. Hoc enim est tenere Medium *πρὸς ἡμᾶς*, & agere *ὡς δεῖ*, observare *τὸ δεόν* & *τὸ πρέπον*, id quod fieri oportet, atque addecet. Hinc cum docuisset Philosophus, hoc Medium à Virtute esse observandum, ita pergit 2. *Nicom. 6. §. 16. seqq. De ea Virtute loquor, quæ ad mores pertinet. Hæc enim in perturbationibus atq; actionibus versatur, in quibus est Nimum, & Parum, & Medium. Ut timere, fidere, concupiscere, odisse & averfari, irasci, misereri, atq; (ut semel dicam) gaudere & dolere potest quisque nimium, & parum: atq; utrumque non rectè. At vero quo*
tem-

tempore, & propter quam causam, & quibus, & cuius rei gratia, & quomodo oportet his affectibus commoveri, id sanè & Medium est, & optimum; id quod Virtuti convenit. Eodem quoque modo in Actionibus nimium, parum, medium reperitur.

XV. Caterum cum tale Medium ubique tenere valde sit difficile, atq; hoc ipsum sit centrum Honestatis, quæritur, quo subsidio usi illud nobis attingere liceat? vel, quonam instrumento illam *ἡθικὴν & ἀνεσιν* adfectuum & actionum moderari liceat? Verbo dicam, Ratione; non tamen qualibet, sed & ipsa sua perfecta Virtute esse debet, quali utitur Vir bonus & Prudens, seu quæ Recta solet appellari Ratio; Ratio enim Practica fit Recta per Prudentiam. Hinc cum instituisset 2. *Nicom.* 2. disputare, quo pacto reddamur Boni, ita loquitur §. 3. *τὸ μὲν δὲ καὶ τὸ ὀρθὸν λόγον περὶ τὴν, καὶ τὸν, καὶ ὑπερεκείτω.* Agendum quidem esse secundum rectam rationem, (si bonus esse velis) communis omnium sententia est, quam supponemus. Supposuit vero eo consilio, ne violaret methodum, & suo loco uberius Rectæ Rationis naturam declararet.

XVI. Huic quoque fundamento innititur ipsa Virtutis Moralis definitio Aristotelica: quæ hæc legitur 2. *Nicom.* 6. §. 26. *Virtus est habitus proæreticus, in medietate consistens illa, quæ ad nos, secundum rectam rationem, pro iudicio viri prudentis.* Ipse Philosophus sua lingua loquitur accuratiùs: *ἔστιν ἀρετὴ ἡ δέσπῃ ἕξις περὶ τὴν ἐν μέσότητι εἶναι πρὸς ἡμᾶς, ὡρισμένη λόγῳ, καὶ ὡς ἂν ὁ Φρόνιμος εἰσέοιαι.* *Habitus est.* Quæ enim in anima existunt, tria sunt, *Adfectus, Potentia, Habitus*: inquit 2. *Nicom.* 5. §. 2. Cumq; docuisset ibi, Virtutem moralem, non esse meram Potentiam, nec Adfectum, tertium erat reliquum, esse Habitum; est

est enim Virtus hæc bonum animi. Habitus ille est *μεγα-
 λεικός*, propter illa requisita, quæ explicata sunt supra *eth. 7.*
 & omnia in *μεγαλέσει* insunt. Hic Habitus consistit in
 Medio seu Mediocritate, non qualibet, sed illa, quæ est
μεῶς ἡμᾶς. Ecqua vero est illa *μεῶς ἡμᾶς* Mediocritas? Cui
 modum ponit Ratio, nec tamen etiam illa qualiscunque,
 sed quali utitur Vir Prudens. Unde etiam illud Medium *μεῶς
 ἡμᾶς* dicitur Medium Rationis. Ut nihil aliud sit *Mediocritas*
 illa, in qua Virtutis naturam & officium collocavit, quam
debita actionum & adfectuum, omniumq; circum-
stantiarum illis connexarum, ad debitum finem à
Prudentia profecta & directa moderatio. *Add. Cicerellus*
Eth. Arist. p. 2. cap. 5.

XVII. Cum igitur verbo solùm indicasset libro 2.
 Bonos non fieri per Rectam Rationem, ejusq; explicatio-
 nem distulisset, ita insit differere cap. 1. libri 6. *Nicom.*
Quoniam suprà diximus, Medium esse deligendum, non nimium,
neque parum; Medium autem ita esse, ut Recta Ratio prescribit,
de hoc distinctius differamus. In omnibus enim, quos dixi,
perinde ut in aliis quoque habitibus, scopus aliquis est, quem
spectans is, qui rationis est particeps, tum contentionem adhibet,
tum remissionem. Est item terminus aliquis earum mediocrita-
tum, quas inter nimium & parum interjectas esse dicimus, Rectæ
Rationi consentaneas. Interest hic audire Græcum Para-
phrasten ex translatione Heinsii: In omnibus de quibus egi-
mus habitibus (moralibus) sicut & in aliis actionibus habiti-
bushq; scopus est aliquis, in quem is intuens, qui recta ratione
est præditus, ejusq; sequitur imperium, quæ minora sunt quàm
oportet intendit, quæ majora sunt contrahit: sive adfectus ii,
sive

sive actiones sint, sive aliud quodcunque, quod aut intendi potest aut remitti. Estq; quasi regula aliqua & terminus, (ὁρμη) quo medium illud, quod ex recta rationis praescripto fieri, interq; excessum esse & defectum dicebamus, cognoscitur. Quare necesse est, eos, qui hanc consequi medii scientiam volunt, terminum quoque ejus perspectum habere & regulam. Hoc vero est Recta Ratio. Toto deinde libro VI. occupatus est Aristoteles, in explicanda natura Rectæ Rationis, hoc est, Prudentiæ. Nam ὁρθὸς λόγος, ὁ κατὰ Φρόνησιν, Recta Ratio est ea, cui Prudentia moderatur. Et ὁρθὸς λόγος περὶ τὰ βιότων ἢ Φρόνησις ἐστίν, Recta talibus de rebus Ratio, est Prudentia, σ. Nicom. 13. §. 17. & 21. Et licet benè multa etiam ibi recitet de aliis Virtutibus Mentis, id potissimum fit ideo, ut tantò luculentius appareat, quid Recta Ratio, hoc est, Prudentia differt à reliquis Virtutibus Διανοητικαῖς. De qua superiori Dissertatione plura diximus.

XVIII. Tum demum vero Aristoteles suo officio se satisfacisse existimabat, si non solum in genere de Virtute hoc πρὸς ἡμᾶς Medium demonstrasset, sed etiam specialem Διὰ ἡμετέραν adornaret, atque in ea cum singulas Virtutes in medio positas, tum hinc atq; hinc earundem Extrema, habitus vitiosos, repræsentaret. Nam

Virtus est medium vitiorum & utrinque redactum.

Oportet, inquit 2. Nicom. 7. §. 1. & 2. autem hoc non modò universè dici, sed etiam ad singulas species congruere. Disputatio enim de actionibus ea, quæ in genere universo versatur, inanior est. (λόγοι κενώτεροι secundum vulgarem lectionem. Paraphrastes græcus legit, λόγοι κεινώτεροι) Illa vero quæ partes & species explicat, verior. Hanc Διὰ ἡμετέραν toto illo Capite exhibet, & quod in genere de Virtute Morali docuit,

illam esse Mediocritatem quandam, positam inter Extrema vitiosa in singulis ejus speciebus ostendit. Cum vero in illa descriptione multa multi desiderent, & specialem hanc designationem nec satis doctrinæ generali convenire, nec hanc ipsam benè se habere putent, in varias miser Aristoteles reprehensiones incurrit; non equidem ἀμεμῆς, ut qui homo fuerit, magis tamen emendationem & notam meritis in aliis, quàm fortè in hoc argumento.

XIX. Illas igitur objectiones videbimus, & expendemus, observata tamen regula illa methodica, quam proponit Philosophus 1. *Nicom.* 4. §. 7. *Omnes quidem quæ feruntur opiniones ad calculos revocare fortasse opera prætium non fuerit: satiusq; erit, eas potissimum, quæ sunt insigniores, quæq; aliqua ratione niti videntur, in medium proferre.* Proinde si Grotio (at quanto Viro!) satisfieri nostra responsione & ἀναλύσει dubitationum queat, puto reliquas, quæ moveri queant, aut motæ sint, rationes sua sponte, certe facili impulsu, collapsuras esse. Quod dum molior, aut ago, nemo velim Grotii studio meam operam calumnietur. Jure enim meo utor, libertate philosophandi, quæ omnibus veri studiosis semper debet esse integra: atq; ita existimet, me Grotium nihilominus facere maximi, etsi nonnunquam humani aliquid passus sit. Nec enim magnorum hominum autoritate disputationes philosophicæ, sed rationibus decernendæ sunt, testimoniis vero ejusmodi illustrandæ ac confirmandæ. Sed neque meæ sententiæ suos quoque patronos deesse quis putet. Nam rectè intellectus Aristoteles suæ causæ defendendæ vel solus suffecerit. Inter recentiores est mihi unus instar omnium sapiens Melanchthon, qui ita scribit in Epistola ad Christia-

Nianum Pontanum, Epitomæ Philosophiæ Moralis præfixa: *Quid quod hoc nomine etiam amanda sunt Aristotelis Ethica, quod unus vidit ac deprehendit Virtutes esse Mediocritates: qua descriptione eruditissimè monet, impetus animorum ad moderationem flectendos & retrahendos esse.*

XX. Grotius itaque in Prolegomenis præclari Operis de Jure Belli & Pacis cum in Aristotelem incidisset, in philosophia ipsi principatum quidem deberi putat, sed illum in tyrannidem jam ab aliquot seculis abiisse queritur: atque hanc etiam invaluisse speciatim ostendit in doctrina de Virtute Morali, quam ille dixit esse *μετριοτάτης*, quo eleganti vocabulo Virtutem moralem descripsit Synesius. Sed ipsa ejus verba inferemus, ut tantò rectius quisque arbitrari possit. *Inter cetera, inquit, ut hoc obiter à nostro instituto non alienum dicam, non sine causa videntur mihi ab Aristotele discedere, & Platonici nonnulli, & Christiani veteres, in eo, quod ille naturam ipsam Virtutis in Mediocritate adfectuum actionumq; posuerit.*

XXI. Platonicos quod attinet, quique illi sint, si Magistri sui placitis, uti fit, inhæserint, Aristotelicam Virtutis doctrinam admittere non potuerunt. Nam ubique Plato in suis libris ita de Felicitate disserit, ut nemini non possit esse manifestum, penè semper ipsius animo propositam fuisse Felicitatem Theoreticam: quæ cum item suis Virtutibus & actionibus propriis obtineatur, doctrinam ille suam supra conditionem virtutum & actionum moralium evexit, & passim eo nomine Virtutes Scientias, Vitia Ignorantias nuncupat. Textus ejus non exscribam. Videantur quæ scripsi sub finem Disputationis meæ, *De Scientia atq; Ignorantia Incontinentis*

XXII. Inter Christianos veteres, qui hac in re Aristoteli contradixerit, eminet Lactantius, cujus hæc leguntur verba lib. 6. div. Instit. c. 16. *At ego ne Peripateticos quidem accessisse ad veritatem puto, qui Vitia esse concedunt, sed ea mediocriter temperant. Cavendum est enim vitiis etiam mediocribus: quin potius efficiendum fuit, primum, ne vitia essent. Nec enim quidquam vitiosum nasci potest, sed vitia fieri, si male utamur affectibus: virtutes; si bene. Deinde monstrandum est, non ipsos affectus, sed eorum causas esse moderandas. Non est, inquiunt, letitia nimia gestiendum, sed modicè ac temperatè. Hoc vero tale est, quale si dicerent, non esse currendum concitatè, sed gradiendum quietè. At potest & qui graditur, errare: & qui currit, rectam viam tenere. Quid si ostendero, esse aliquid, ubi non tantum modicum, sed vel punctum gaudere vitiosum sit; & aliud econtra, in quo vel exultare letitia minimè criminisum? Quid tandem nobis ista Mediocritas proderit? Quæro, utrumne Sapienti latandum putent, si quid inimico suo mali videat accidere: aut utrumne letitiam frenare debeant, si victis hostibus, aut oppresso tyranno, libertas & salus civibus parva sit? Nemo dubitat, quin & in illo exiguum letari, & in hoc parum letari, maximum sit crimen. Eadem de cæteris affectibus dicere licet. Sed, ut dixi, non in his moderandis Sapientia ratio versatur, sed in causis eorum, quoniam extrinsecus commoventur, nec ipsis potissimum frenos imponi oportuit, quoniam & exigui possunt esse in maximo crimine, & maximi possunt esse sine crimine. Sed adsignandi fuerunt certis temporibus, & rebus, & locis, ne vitia sint, quibus uti rectè licet. Sicut enim rectè ambulare bonum est, errare autem malum: sic moveri ad affectibus in rectum, bonum*

bonum est; in prævum, malum. Nam si libido extra legitimum thorum non evagetur, licet sit vehemens, tamen culpā caret. Si vero appetit aliena, licet sit mediocris, vitium tamen maximum est. Non est itaque morbus, irasci, nec cupere, nec libidine commoveri: sed iracundum esse, morbus est, cupidum, libidinosum. Qui enim iracundus est, etiam cui non debet, aut cui non oportet, irascitur. Qui cupidus, etiam quod non opus est, concupiscit. Qui libidinosus, etiam quod legibus vetatur adfectat. Omnis igitur ratio in eo versari debuit, ut quoniam earum rerum impetus inhiberi non potest, nec debet, quia necessario est insitus ad tuenda officia vita, dirigetur potius in viam rectam, ubi etiam cursus offensione ac periculo careat.

XXIII. Hunc lactæ venæ Patrem sine dubio designavit Grotius, cujus sententiam ac ab Aristotele dissensum qua quæso causa approbavit? Nonne enim, si hæc Lactantii cum superioribus Aristotelicis contendas, sunt talia, ut, quæ reprehendit, Aristoteli nunquam venerint in mentem, quæ probat & urget, sint ipsi Mediocritati ejus consentanea? Non fas est, cujusquam damnare sententiam, nisi eam penitus perspexeris. Hic verò manifestè Medium rei & τὸ πρὸς ἡμᾶς à Lactantio confunditur. Minimum lætari re mala, est jam immodicum, Mediocritatem rationis si videas. Ubi vero docent Peripatetici, vitia esse mediocritate temperanda? Nec major æquitas est Senecæ ita scribentis *Ep. 85. Falsa est ista mediocritas & inutilis, eodemq; loco habenda, quo si quis diceret, modicè agrotandum, modicè insaniendum*: Aut Ciceronis, hanc licet doctrinam approbantis. Nunquam, inquit 1. *Offic. iratus qui accedet ad pœnam, Mediocritatem illam tenebit, quæ est*

intur nimium & parum: quæ placet Peripateticis. Et rectè placet; modò ne laudarent Iracundiam, & dicerent utiliter à Natura datam. Contrarium sanè docet Aristoteles, cujus etiam verba, licet prolixiora, non pigebit exscribere. Ita ille 2. Nicom. 6. §. 30. seqq. Verum non omnis actio, nec omnis perturbatio medium recipit. Sunt enim quadam, quorum nominibus statim vitium est implicatum: ut malevolentia letans alieno malo, impudentia, invidentia: & in actionibus furtum, adulterium, cades. Hæc enim omnia & quæ sunt hujus generis, sic appellantur, quod ipsa mala sint, non eorum immoderationes aut deficientia. Nunquam igitur fieri potest, ut ex his aliquid rectè fiat: sed semper peccatur ea agendo: neq; in talibus rectè aut non rectè faciendi vis in eo posita est, ut quatenus, & quo tempore, & quomodo facere adulterium oporteat, animadvertatur: sed simpliciter & absolutè, quidvis horum admittere, peccare est. Sanè vero medietatem seu medium in his postulare, perinde sit, ac si quis in injuria facienda, in vita ignava, in intemperantia medietatem, & nimium, & parum, querat. Nam hac quidem ratione esset nimii, & ejus, quod parum est modus ac medietas, & nimii nimium, & ejus, quod parum est, aliquod parum. Sed quo modo temperantia ac fortitudinis nec nimium est, nec parum; (propterea quod Medietas quodammodo est Summum) sic ne illorum (actionum & adfectuum malitiam moralem complicatam habentium) quidem medietas est, nec nimium, nec parum: sed ut quidque admissum fuerit, ita peccatum est. Omnino enim nec nimii, nec ejus quod est parum, mediocritas esse potest: nec medietatis nimium & parum. Quid requiras amplius? Ciceroni vero vel infimi subsellii auditor moralis responderet,

deret, distinguendum esse inter Iram & Iracundiam; inter adfectum simplicem, & ejus exorbitantiam.

XXIV. Pergit Grotius: *Quod semel positum eò ipsum abduxit, ut & virtutes diversas, puta Liberalitatem & Parcimoniam in unam compingeret.* Ostensurus quæ ex falsa hypothefi absurda fuerint secuta, primum hoc proponit, quod distinctas specie Virtutes morales confuderit, Liberalitatem & Parcimoniam. At si penitus naturā parcimoniæ scrutemur, illa ne quidem Virtus Moralis fuerit, sed pars quædam Prudentiæ Oeconomicæ. Bene enim Aristoteles in Rhetoricis docet, non solum nos ditescere, acquirendo opes, sed etiam de sumptibus & expensis oportune quid detrahendo Prudentiæ enim Oeconomicæ tria ferè munera sunt, circa quæ est occupata, acquirere opes, partas tueri, acquisitis & bene custoditis rectè uti. Alterum igitur illud munus peculiari aliquando Parcimoniæ nomine denotatur, sicuti primum *χρηματιστικῆς* apud Aristotelem 1. *Polit.* Ita quoque propter sollicitam rerum suarum custodiam Plinius *apes* appellat *preparcas* lib. 11. c. 19. hoc est, valde parcas. Refert quidem Philosophus noster etiam *Φειδωλῆς* inter Avaros 4. *Nicom.* 1. §. 84. sed hoc ipsum huic rei nihil officit, quia aliquis circa rei familiaris custodiam parcè ac prudenter versari potest, & quoque ab illa prudentia desciscere, impellente aliquo vitio morali, veluti Avaritia. Interim ipsa Parcimonia, ceu pars ejus, quam diximus, Prudentiæ, semper bona & laudabilis est, cujus hæc feruntur præcepta: *Magnum vectigal parcimonia. Emas, non quod opus, sed quod necesse. Quod non opus, assecrurum est. Non minor est virtus, quàm querere, parta tueri.*

XXV. Porro inquit Grotius: *Et Veritati daret op-*
posita

posita minimè ex equo respondentia, Jactantiam & Dissimulationem. Huic dubitationi reponimus, Veritatem posse considerari vel theoreticè, ut habet convenientiam cum rebus ipsis Intellectus nostri cognitio seu *διάνοια*: vel practicè. Atq; hoc iterum dupliciter: Vel enim pars est Justitiæ Fides & Veritas, quæ pactis & conventionibus inest. Neutro modo ab Aristotele illa consideratur 4. *Nicom.* 7. uti ipse *d. l. §. 15.* disertè profitetur; sed quatenus locum habet, atque officium suum facit in *ὁμιλίᾳ*, quæ Latinis Philosophis recentioribus discriminis causa Veracitas dicitur. Estq; habitus, quo animi notiones aut facta in familiari consuetudine candidè declaramus. Ab hac qui abeunt virtute, eos mentiri dicit: idq; fit, vel arroganter sua jactando, vel vafre omnia sua elevando. Illud Arrogantiam, hoc Dissimulationem rectè vocat: quorum illa Mendacii species in excessu, hæc in defectu peccat. Has enim duas Mendacii species hic ab Aristotele poni, bene monuerunt hic Paraphrastes & Scholiastes græcus. Ubi obiter velim notetur, Veritari Theoreticæ opponi Falsitatem: Veritati practicæ quæ Justitiæ aut pactis conventis inest, opponi Mendacium maximè propriè dictum: At huic Veritati *ὁμιλητικῇ* opponi Mendacium tale, quod sæpe sit *ματαιότης*, *vanitas.* *vid. §. 20. d. c.* Et quando ibidem dicit, Omne Mendacium esse turpe, illud cum primis verum est de præcipua ejus specie, sic ut in aliis sit minor *αἰσχρότης*, unde homo eo sensu appelletur *αἰσχρὸς*, quò *ἡσχέμων* dicitur *d. c. §. 22.* Nam τὸ αἰσχρὸν non semper denotare id quod naturâ est turpe, & in summo gradu, satis arguit *§. 6. collatus cum §. 19. cap. 1. lib. 3. Nicom.* Sed de Mendacio ejusq; speciebus subtiliùs disputare, hujus loci non est.

XXVI. Sequitur in Grotii Prolegomenis: *Et quibusdam rebus Vitii nomen imponeret, quæ aut non existunt, aut Vitia per se non sunt, ut contemptum voluptatis, & honorum, & ira adversus homines vacuitatem.* Duo hic reprehendit, Aristotelem inter vitia reponere, quæ vel non existant, aut, si existant, vitia prorsus non sint. Exempli loco adferuntur ἀναισθησία, μικροψυχία sive ἀφιλοπμία, & ἀοργησία. De singulis erit agendum. Quod igitur existentiam horum extremorum attinet, cum accidentia sint, non possunt nisi in subjectis inveniri. Si jam perlustres homines, qui vel vivant, vel vivere desierint, haur facile sanè deprehendas, in quibus ἀναισθησία, aut ἀοργησία fuerit tota. Hoc enim si ita evenerit, vix ille amplius homo fuerit, sed caudex & truncus; qui, inquam, nulla prorsus voluptate, etiam licita ac necessaria adficiatur, aut nulla injuria irritetur: uti ipse fatetur Aristoteles 3. *Nicom.* 11. §. 19. seqq. & 4. *Nicom.* 5. §. 9. seqq. Tertium enim quod attinet, ἀφιλοπμίαν, abunde in vilibus & abjecti animi hominibus existere eam putamus. Et si igitur illa vitia rarò, & fortè non tota planè existant, per principia tamen & ἀποδείξεις evicit Aristoteles, Virtutes in medio, vitia in extremis consistere; ut, licet non omnia secundum ideam scientiæ existant, (ita enim solent interdum Philosophi ἀεργατεῖν) nihilominus doctrina se rectè habeat, quæ in summo gradu omnia considerat, & virtutes vitiaq; abstractè, non bonos malosq; seu habitus illos in concreto definit. *Quidquid est, de quo ratione & via (μεθοδικῶς) disputatur, id est ad ultimam sui generis formam speciemq; redigendum;* inquit rectè Cicero de Orat. Cui adda-

tur eruditissime differens Phil. Scherbius contra Ramistas
c. 3. Philos. Altorph. p. m. 17.

XXVII. Si igitur demonstratum fuerit, non simpliciter ἀδύνατον esse, talia vitia aliquo saltem gradu existere in subjectis, Grotio satisfactum esse crediderim. Ad ἀναισθησίαν igitur refero, quod de Epicuro scribit Galenus in libris Artis Medicæ, Veneris nullum usum esse salubrem. Αναναισθησία quædam est, quod Democritus omnem Venerem damnaverit, ut refert Plinius, quod homo alius ex alio exsiliret. Αναναισθησία quædam est, si quis odio licitæ Veneris se exsecuisset, civiliter consideratus homo. Taceo alios, qui improbè de Conjugio senserunt & locuti sunt, quadam inducti ἀναισθησία. Est quædam ἀναισθησία voluptates licitas & necessarias abominari cum detrimento valetudinis. Αόργνησίαν quoque in bene multis, si non totam, ex parte tamen existisse, haut facillè in dubium vocatum iri existimo, cum Lentitudinis ejus exempla late crebra suppeditet historia & usus. Notissimum est ex S. Codice, quomodo hoc vitium fuerit ab ipso Deo in Heli Sacerdote punitum. Hactenus igitur unum obtinuimus, jam enumeratas affectiones animi suo modo & gradu existere.

XXVIII. Succedit jam alterum. Si existunt, vel erunt Virtutes, vel Vitia. Posterioribus illa accensenda esse, ipsa methodus Aristotelica solidissimè evincit. Αναναισθησίαν enim quod attinet, etsi minus sit vitium, quàm Intemperantia, est tamen & ipsum vitium. Nec enim adfectus & cupiditates sunt à Natura nobis frustra insitæ, sed ut cum modo certaqué ratione ea bona expetant, quæ vel ad conservationem individui, vel propagationem speciei

ciei pertinent: de quibus videatur 3. *Nicom.* c. 11. Insignis est textus 1. *Oeconom.* 3. qui hic omnino legi meretur: *Ipsa Natura hoc circuitu* (loquitur de Societate γαμνη) *complet perpetuitatem vitæ: specie nimirum, cum nequeat numero. Atque ita ratione dispositus est à Numine divino tam maris quàm femina sexus sigillatim ad Societatem.* Hoc fine varias voluptates expetit Homo: hoc fine quoque ira interdum exasperatur, & adversus mala, quæ corruptionem aut læsionem minitantur, tela expedit: ut adeo, si qui cum Stoicis hos adfectus stirpitus velint evullos, graviter in Deum, Naturæ nostræ autorem peccent; & licet plerumque in excessu horum animi motuum & gravius peccent, peccant tamen omnino etiam eorum defectu. Legi & hic merentur, quæ Jo. Gerh. Vossius sapienter disserit *Inst. Orat.* part. 1. l. 2. c. 1. §. 2. *Jure prudentissimus Deus animis nostris indidit affectus, ut sint quasi adminicula ad præclaras actiones. Quod enim ventus navigio, id nobis Adfectus: in quorum temperie animi nostri tranquillitas, imo vitæ hujus felicitas consistit. Nimirum his ferimur ad ea, quæ Recta Ratio dicat. Sin Ratio ipsa clavo se excuti patiatur; non jam illi ad virtutem ducunt, sed ad vitia; ut verè tum morbi sint animi. Quod minimè fit in homine prudenti, qui non adfectu vacat, sed adfectui imperat. Eoq; Stoicorum finitioni, quâ πᾶθος esse dicitur ὁρμὴ πλεονάζουσα, impetus immodicus & redundans, iure nigrum Theta præfigimus.* Videantur & alii Scriptores à Viro hoc πλυμαθεῖσθαι hic allegati. Alter tamen adhuc Veritatis causam contra hos oret Grotius ex *Epist.* 13. ad Gallos: *Minimè mihi placet illa Schola, quæ nos commoveri aut letis aut adversis vetat. Hac sententia primum Natura convitium facit, quæ non modò adfectus ipsos insequitur animo, sed &*

in corpore sedes & instrumenta quædam affectibus adsignavit: deinde quantum in se est, divinam Providentiam exarmat, & magno, si ita loquendum est, auriga universi stimulum simul frenumq; eripit, cum nec beneficam nec castigatricem manum sentire nos patitur.

XXIX. Ἀφιλομυλία etiam vitium aliquod esse sic colligo. Qui non est cupidus honoris, is neque honore quidquam dignum facile ager. Talis qui est, atq; ita adfectus, is vel jam vitiosè agit, vel actionibus vitiosis proximusest. Consequentia hujus ratio est, quod Honos sit proprium Virtutis præmium, & non nisi bonis tribuatur. 4. Nicom. 3. §. 30. Iterum moneo, Hominem considerandum esse hic Φύσει ζῶον πολιτικόν; Christianis enim ita commendatur Humilitas, ut hanc si adsequantur, in illa summum consequi videantur honorem. Hæc enim est vox Magistri, prorsus fallere nescii, *Qui humilitati studuerit, supra alios extolletur.*

XXX. Nova instantia prosequitur suum propositum Grotius, eaq; credita multis indissolubili. *Non rectè autem universaliter positum hoc fundamentum vel ex Justitia apparet, cui oppositum Nimium & Parum, cum in adfectibus & sequentibus eos actionibus invenire non posset, in rebus ipsis, circa quas Justitia versatur, utrumque quasi vit: quod ipsum primum est desilire de genere in genus alterum, quod in aliis meritò culpat.* Hoc dubium ut rectè resolvatur, statim controversiæ probè locemus necesse est. Reprehendit Grotius Aristotelem, quod Virtutis naturam in Mediocritate adfectuum actionemq; posuerit: ubi autem naturam Justitiæ tradiderit, mediocritatem non illam, quæ est πρὸς ἡμᾶς, sed in rebus ipsis quæsierit, atque ita μετα-

Εασιν εἰς ἄλλο γένος admiserit. Nam, uti ex supradictis liquet, Naturam Virtutis indagaturus, disertè secernebat Medium rationis à Medio rei: quæ cum toto genere videantur distare, etiam μετὰ Εασις εἰς ἄλλο γένος facta fuisse videri queat. Nec enim ita hæc Objectio planè tollitur, si ostendas, Justitiam esse Medium, sed Justitiam esse Medium rationis, in quo omnium Virtutum natura reposita fuit.

XXXI. Quod igitur concernit Justitiam, paulò aliter illa se habet, suaq; officia expedit, atque reliquæ virtutes. Supponamus igitur hic illustrandi præsentis argumenti gratia, bona fortunæ esse objectum externum Justitiæ. Justus circa illa ita eris, si Æquale tenueris inter Lucrum & Damnum: id quod fiet, si nec tibi plus iniquè sumpseris, nec alteri minus reliqueris. Sicut verò uno eodemq; actu Justitiam exerceo; ita quoque uno eodemq; actu Injustitia exercetur, & dum Plus sibi quis iniquè sumit, eo ipso alteri Minus iniquè relinquit aut tribuit. Atque hæc est causa, cur Justitia non duos sibi vitiosos habitus, sed solam Injustitiam habeat oppositam. Quid mirum igitur est, si Medium rei in objecto externo, seu bonis fortunæ, constituatur, & inter Nimium & Parum, seu Plus & Minus, Æquale.

XXXII. Si vero objectum Justitiæ internum videas, Cupiditatem habendi, Medium rationis etiam hic locum habet. Quando enim appetitus circa bonorum fortunæ expeditionem ita regitur, ὥς δὲ, ut rationi est conveniens, mediocritatem rationis observat. Quando item, Actiones, quæ sunt etiam objecti loco, tali appetitui obsequuntur, hæc eandem mediocritatem rationis observantes, in

medio rei istam consequuntur. Falsum igitur est, quod Grotius ait, in adfectibus & actionibus Justitiæ officiis servientibus non habere locum Nimium, & Parum. Nec enim Medium rationis, quod est in adfectibus & actionibus, à medio rei seu objecto externo tollitur aut extinguitur, sicut nec hoc ab isto. Nulla igitur est essentialis diversitas Justitiæ à reliquis virtutibus, sed objectum ejus externum est tale, ut Justus circa illud non rectè versetur, nisi æquale in bonis fortunæ, id quod est Medium inter Plus & Minus, consecutus fuerit. Quatenus tamen Appetitus, & hujus motum excipientes aut comitantes actiones Prudentiæ moderamini morem gerant; dum ad hoc Medium rei contendunt, Medium rationis etiam habent. Aut nisi hoc concesseris, Justi hominis actiones cum Prudentiæ directione non esse conjunctas fateare necessum est: id quod planè est *ἀπὸ τοῦ*. Mediocritas enim rationis nihil est aliud, quàm prudens appetitus actionumq; moralium moderatio, uti suprà pluribus declaratum fuit th. 16. Esse igitur aliquam diversitatem in re seu objecto externo Justitiæ, ipse fatetur insuper Aristoteles 2. *Nicom.* 7. §. 31. & 5. *Nicom.* 1. §. 1.

XXXIII. Proximo huic argumento hæc addit Grotius: *Deinde minus suo accipere, potest quidem adventitium habere vitium, ex eo quod quis pro rerum circumstantiis sibi ac suis debeat: at certè cum Justitia pugnare non potest, quæ tota in alieni abstinentia posita est.* Pertinet hoc ad illam Quaestionem, quæ excutitur 5. *Nicom.* 9. An is, qui plus tribuit, an verò is, qui plus accipit, faciat injuriam? Cui ad finis est altera illa, eodem loco tractata, An sibi quis faciat injuriam?

riam? Hoc igitur ut rectè intelligatur, distinctione opus est. Vel enim qui tribuit Iudex est aut Arbiter, vel rem privatus inter se & alium partitur. Si Iudex sciens alteri plus tribuat de bonis ad se licet nihil pertinentibus, injuriam utique facit. Idem si faciat is, qui privatus cum alio partitur, non facit injuriam, quòd hæc volenti non inferatur; quidquid enim sibi ultro adimit, & alteri adjicit, de suo largiri videtur. Tum cuique de suo jure cedere licet, quantum fortè libet, sine injuria; nisi fortè per accidens illa hinc emerferit. v. g. Si, nisi jus suum persequatur, illis desit & subtrahat, quibus magis est obligatus: *adventitium vitium* hoc Grotio dicitur. Præterea de suo jure sponte alteri concedere aliquando solent homines modesti & æqui, idq; laudis studio: atque ita damnum, quod fortè in bonis fortunæ patiuntur, majori bono laudis & honestatis quodammodo compensant, atque insuper amicos sibi adjungunt. Vid. ipse Aristoteles d. l. Si quis igitur alteri plus tribuendo damnum ultro patiatur, hoc quidem non pugnat directò cum Justitia, cum hoc non sit propriè injuriam facere: at si alteri plus tribuatur per Judicem, aut quis ipse sibi sumat, contra Socii voluntatem, semper est injuria, & cum justitia pugnat. Quando igitur Aristoteles ait, Injuriam producere & Nimum & Parum, seu Plus & Minus, intelligit Injuriam propriè dictam, quæ sanè non potest non illo, qui Minus habet, contingere invito.

XXXIV. Nec etiam simpliciter verum est, quod ait, Justitiam totam consistere in alieni abstinentia. Nec enim sufficit, si abstineas ab alienis, sed etiam requiritur,

ut cuique, quod suum est, seu debetur, tribuas; cumprimis si etiam officii civilis ratio accesserit v.g. Judex sis, aut similem personam sustineas. Is enim iustitigantibus reddit, & modo huic rem, alteri etiam aliquando præstationem adjudicat. Si quoque distributio bonorum vel onerum communium sit facienda secundum Iustitiam *Δικαιοσύνην*, ejus officium non absolvetur abstinentiâ alieni. Quod si injuria facta sit, indeq; exstiterit bonorum inæqualitas, Restitutionem damni Iustitia utique imperabit: atque sic non omnino erit abstinencia alieni.

XXXV. Mox, quasi his argumentis jam prostratus esset Aristoteles, aggerit etiam sequentia Grotius: *Cui hal-
lucinationi similis illa est, quod adulterium ex libidine, eadem
ex ira propriè ad Iustitiam pertinere non vult; cum tamen In-
justitia non aliam naturam habeat, quàm alieni usurpationem:
nec referat, ex avaritia illa, an ex libidine, an ex ira, an ex
imprudente misericordia proveniat, an ex cupiditate excellendi,
unde maxima injuria nasci solent.* Duo hic denuo repre-
hendit. Prius est, quod Aristoteles dixerit, adulterium
ex libidine non referendum esse ad Injustitiam. Ita vero
se res habet. Quælibet actio ex fine suo est æstimanda.
Si quis igitur adulterium committat libidinis explendæ
gratia, & pecuniæ suæ jactura etiam maxima consuetudi-
nem hanc sibi emat, non Injustus *ἐν ἑκείνῳ* secundum Injusti-
tiam Particularem, sed Intemperans est dicendus. Etiam si
enim etiam faciat *ἀδίκον*, *iniustum quid*, finis tamen hu-
jus actionis demonstrat, illam cum *μεγαλότητες* Intempe-
rantia fuisse conjunctam, atq; ab ea agentem denomi-
nandum esse Intemperantem potius quàm Injustum se-
cu-

cundum Injustitiam Particularem. Quod si vero quis à procaci adultera ad turpem consuetudinem sollicitetur, oblata præmii loco pecunia, absque quâ conditionem illam non esset accepturus, hic potius ex mente Aristotelis Injustus secundum Injustitiam Particularem est dicendus, quàm Intemperans; ipsius enim *πρωαίρεσις* magis ad quæstum, quàm libidinem explendam dirigitur, non quod actionem intemperantem non committat, eaq; suam mereatur poenam, sed quod non possit dici *ἐκλικῶς* Intemperans, & à potiori objecto, quod deligit *πρωαίρεσις*, denominationem trahere debeat. Atque hoc ipsum omne Philosophus proposuit, discriminis faciendi gratia inter Justitiam Injustitiamq; Universalem & Particularem: quod si à Grotio observatum fuisset, non credo eo nomine Aristotelem incusasset. Verum igitur est quadantenus, quod ait Grotius, usurpationem alieni esse Injustitiam quandam, sive ex avaritia, sive ex libidine, sive ex ira aliave causa sit nata, siquidem intelligas Injustitiam universalem: at secundum Injustitiam Particularem nemo rectè appellabitur *ἐκλικῶς* injustus, nisi in *πλεονεξίαν* appetitus agentis fuerit latus.

XXXVI. De cæde ab irato patrata quod adfert, petatum est ex 5. *Nicom.* 8. §. 23. *seqq.* Cum Aristoteles ibi dixisset alia esse facta *ἐκ φύσιν*, *spontanea*, alia in perfecto gradu *πρωαίρετα*, subjungit, illa demum hominem reddere propriè & *ἐκλικῶς* Injustum, qui *πρωαίρεσιν* attulerit talem injuriam eo animi proposito faciendi. Illas igitur actiones, quæ adfectuum impulsu cientur, esse quidem *ἀμαρτήματα*, sed non propriè *ἀδικήματα*, adeoq; ab istis non posse quempiam

denominari ἐκλικῶς Injustum. Ita si quis dolo & consilio malo alteri necem intulerit, propriè injustus est; est enim αἰδίκημα (homicidium dolosum appellant JCri.) At si ex vehementi ira idem facinus designaverit, non tamen eodem modo fit aut animo; itaque is ἐκλικῶς ac planè Injustus non est ex hoc facto dicendus; est enim ἀμάχημα, (homicidium Culposum appellant JCri.) Hic igitur injustum quid commisit, non tamen injustè, hoc est, ex habitu proæretico injustitiæ profectum: undene eo modo, πρῶταιρελικῶς inquam, Injustus dici potest. At, inquit nonnulli, ita multæ cædes impune patrabuntur, patrono Aristotele? Nequaquam; nam etiam ejusmodi ἀμάχημα, delictum seu homicidium culpâ commissum ultimo supplicio pro re nata saltem interdum poterit puniri, Aristotele ne quidem ingemiscente, aut verbum pro homicidæ illius facinore interponente. Ubi enim tale quid legas apud Aristotelem?

XXXVII. Quando verò dicit, Injustitiam nihil esse aliud, quàm alieni usurpationem, videtur θέσει δαλῶεν. Si enim Justitia tota in alieni abstinencia posita est, uti paulò antè tradebat, sequitur à contrario, Injustitiam unicè esse alieni usurpationem. Quemadmodum vero ostensum est prius illud non esse simpliciter verum, ita nec hoc posterius.

XXXVIII. Cum professus esset Grotius, semper esse Injustitiam, neque quidquam referre, sive ex avaritia, ira, libidine, ambitione, aliave causa prodierit, addit sequentia: *Nam qualiacunque incitamenta contemnere hac tantum de causa, ne societas humana violetur, hoc vero Justitiæ*

stitia proprium est. His verbis manifestè prodit, se non esse adsecutum discrimen, ab Aristotele inter Justitiam Universalem & Particularem constitutum, sed ab illo has confundi. Nam illa Justitia, qua Societas Humana conservatur, est utique illa Universalis, ὅλη ἀρετή, appellata Philosopho: eaq; quovis vitio particulari & exorbitante adfectu violatur; est enim Injustitia Universalis ὀληκακία, 5. Nicom. 1.

XXXIX. Audiamus porrò Grotium: *Ut redeam, inquit, unde veneram, verum quidem est, Virtutibus nonnullis accidere, ut adfectus moderentur, sed hoc non ideo, quod id sit virtuti omni proprium atque perpetuum, sed quia Recta Ratio, quàm Virtus ubique sequitur, in quibusdam modum sequendum dicit, in quibusdam ad summa incitat.* Hic suam de Natura Virtutis Moralis sententiam proponit, debere illam semper sequi Rectam Rationem: hanc autem modo medium commonstrare, modò ad summa incitare. Idem omnino docentem audivimus suprà Aristotelem. Pertinet vero huc etiam insignis ejus textus 2. Nicom. 6. §. 29. *Virtus ex sua essentia, & ratione ea, quæ quod res est adsignat, Medietas est: ex præstantia autem ac perfectione summum.* Ubi nota, virtutem duplici posse ratione opponi Vitio: vel ut Bonum Malo; atque sic Virtus est ἀρετής. Ita Plato, interprete Apulejo de dogm. Plat. *Virtutes Summitates* appellat. Vel opponitur quæque Virtus suis vitiis, ut Medium Extremis; atque sic ita est μεσότης, *Mediocritas*. Ratione igitur essentiz, qua Virtus quæq; differt à suis extremis, est μεσότης: Ratione autem excellentiæ, perfectionis & bonitatis est ἀκρότης. Atque hæc Vir-

tutis Mediocritas differt à Bonitate, tanquam causa ab effectu. Ut enim quis exactissimè Mediocritatem rationis in actionibus observaverit, ita illæ fuerint optimæ. Ita Cicero in Officiis ait, Mediocritatem esse optimam actionum Regulam. Adde textui citato Commentarium *Scholiasta Græci*, & *P. Vermilii Martyris* p. 284.

XL. Quod de Virtute proximè proposuit, singularibus quibusdam exemplis jam confirmare annititur Grotius: *Nam*, inquit, *Deum nimium colere non possumus: Superstitio enim non eo peccat, quod Deum nimium colat, sed quod perversè.* Imò idem professus est Aristoteles; Medii enim non est nimium aut parum. Sicuti igitur non possumus esse nimis pii, ita nec nimium iusti, nec nimium temperantes; & sic in cæteris. Pietatem in specie quod attinet, si quis vitium illius in excessu Superstitionem, in defectu Impietatem, forsan admittere nolit, ejus sanè habet aliquam causam; Nam & Superstitio est quædam Impietas. Hæc igitur sola opponitur Pietati: cujus rei causam facile dabo, modò attendas qualis propriè sit Virtus Pietas; multa enim illam officia complecti vel usus vocis satis locuples est testis. Pii dicimur præcipuè erga Deum, tum erga illos homines, quibus propter maxima beneficia plurimùm debemus, veluti erga parentes, patriam, ejusq; generis alios. Sumamus principem ejus significationem, qua Pii dicimur erga Deum. Hæc Pietas complectitur omnem cultum, amorem, reverentiam, obsequium, devotionem, & quidquid officii ab homine in Deum proficisci pro ejus modulo possit. Deinde notandum est, esse etiam quandam inter Deum & Homi-
nes

nes Societatem. *Prima*, inquit *Cic. 1. de Legib. Societas est hominum cum Deo, altera cum homine*. Proinde Pietas non est simplex aliqua Virtus, sed quæ conservat omni officiorum genere Societatem illam, quæ est inter Deum & homines. Ita pium est, pro aris & religione fortiter pugnare, & si ita accadat, mortem oppetere: Pium est amore Dei & veneratione præceptorum ejus ab illicitis voluptatibus, studere temperantiæ, justitiæ, agere honesta, fugere turpia. Pium est omnes actiones vitæ referre præcipuè ad gloriam Dei. Sicuti igitur Justitiæ Universali, quæ conservat Societatem civilem eamq; communi vinculo continet, opponitur Injustitia Universalis; ita Pietati, communi Societatis, quæ est inter Deum & homines, copulæ opponitur rectè sola Impietas. Imò illa, quæ in Aristotele à Grotio notatur *παράβασις*, vereor, ne hic ab ipso sit commissæ. Pietas enim in illa considerata Societate, quæ homini intercedit cum Deo, non est civilis Virtus, de qua sola affirmat Philosophus, illam consistere in Mediocritate.

XLI. Sed dicas, etiam Justitiam Universalem fuisse collocandam ab Aristotele inter duo Extrema? Docet ille *5. Nicom. 1.* Justitiam Universalem essentia esse eandem cum Virtute Morali, differre autem τῷ λόγῳ ab eadem. Justitia igitur hæc secundum essentielles partes considerata tenet utique Mediocritatem Rationis, in singulis videlicet Virtutum moralium speciebus. Quatenus vero Justitia hæc semper habet *ῥέσιν πρὸς ἕτερον*, illos, inquam, respicit, cum quibus in Societate civili vivit, & ad communem hujus finem omnia officia dirigit, consideratur illa ut Bonum conservans illam Societatem & membra

ejus: Injustitia Universalis è contrario consideranda tunc est ut Malum, illam Societatem destruens & membra ejus variis modis lædens. In tali igitur *ἀέσει* sicuti Virtus Vitio, unum uni, opponitur; ita Justitia Universalis, commune Societatis civilis bonum opponitur uni Injustitiæ Universalis, communis ejusdem Societatis malo: eoq; exemplo, Pietati Impietas sola rectè obicitur.

XLII. Sed & alia adfert singularia Grotius: *Nequè, ait, æterna bona nimium possumus appetere, neque æterna mala nimium formidare: neque peccata nimium odisse.* Hæc ex præcedentibus *ἀνάλυσιν* facilem recipiunt. Nam æterna bona in infinitum appetere, & æterna mala in infinitum formidare, & peccata in infinitum odisse, jam Mediocritatem rationis habet; Ita enim circa talia adfecti ut simus, rationi rectæ prorsus consentaneum est. Proinde in his nimii esse non possumus. Quare? Quia, ut ait ipse Aristoteles 2. *Nicom. 6. in fin. Mediocritatis nec est nimium, nec parum.* Proinde nec illa adversantur Aristoteli, quæ subjicit Grotius: *Verè igitur à Gellio dictum esse quædam, quorum amplitudines nullis finibus cohibeantur, & quæ quantò majora auctioraq; sunt, etiam tantò laudatiora sint.* Hoc solùm notari potest, posse hanc Gellii sententiam & Virtutibus Theoreticis, & Meralibus, quatenus, hæ quidem exactissima Mediocritatis *πρὸς ἡμᾶς* regula diriguntur, applicari.

XLIII. Tandem hanc contra *μετριοπάθειαν* Aristotelis disputationem concludit verbis Lactantii, eaq; sua facit. Sunt quidem illa jam suprà recitata, sed cum insignem quendam errorem contineant, quo præpedita mens Lactantii non potuit rectè cognoscere Mediocritatem

tatem Aristotelicam, distuli illum ibi detegere: quò cum nos jam manuducat Grotius, agè & his verbis satisfaciamus. Verba Grotii sunt: *Lactantius cum multa de adfectibus differuisset*; Non in his moderandis, *inquit*, sapientiæ ratio versatur, sed in causis eorum; quoniam extrinsecus commoventur: nec ipsis potissimum frenos imponi oportuit, quoniam & exigui possunt esse in maximo crimine, & maximi possunt esse sine crimine. *Nobis propositum est Aristotelem magnifacere, sed cum ea libertate, quam ipse sibi in suos magistros veri studio indulsit.* Quod hic à Lactantio dicitur, non esse Prudentiæ, moderari adfectibus, sed objectis eorum, oppidò falsum est. Ipsi enim adfectus freno rationis regendi sunt, ut circa externa objecta ne exorbitent. Ita v.g. non est moderatio vini aut Veneris, sed Cupiditatis, quæ vinum aut venerem vel moderatè vel immoderatè, appetere potest.

XLIV. Hæc sunt, quæ Grotius oppugnandæ Mediocritati Aristotelicæ destruendæq; objici posse putavit, quibus si quis motus à Philosopho secessionem fecit, æquo prudenti q; judicio velim nostras rationes responsionesq; cum istis collatas examinet. Non equidem nescio, & alia solere de Virtute Morali ab aliis doceri, & quoque Aristotelis sententiæ argumenta quædam alia opponi. Sed cum hæc sint præcipua, quibus jam nos satisfecisse credimus, superfluis aut exigui momenti dubiis enodandis non immorabimur. Paucis monendum restat, Stoicos, absurdam prorsus & impiam prodidisse doctrinam de Virtute Morali, ac si ejus munus sit, omnem adfectuum motum compescere, & stirpitis evellere, nec illam dicebant esse *εὐπαθείαν*, vel *μετριοπαθείαν*, sed *ἀπάθειαν*

θεῖαν & ἡγεμίαν. Tetigi & notavi hunc errorem supra, th. 28. nec prolixâ refutatione opus est. Scilicet Stoicis accidit, quod Homini cuidam Thracio, agriculturæ imperito: qui cum vicinum oleas vitesq; purgantem & rubos propter enatos revellentem vidisset, suas vites oleasq; unâ cum virgultis exscidit ac detruncavit: qua perquam elegantia fabula Herodes quondam Atticus illam Stoicorum ἀπάθειαν falsè defricuit: quam integram legere licet apud Gellium *Noc. Att. 19. c. 12.*

XLV. Hoc solùm volebam, illam sententiam dudum ante Stoicos (hienim autore Zenone Cittieo diu post Aristotelem exstiterè) obtinuisse, sive ipso Aristotelis ævo, sive jam ante illud. Ita enim ille differit 2. *Nicom. 3. §. 10. & 11. Virtutes nonnulli definiunt Vacultates quasdam perturbationem, animorumq; status quietos, ἀπάθειαν πρὸς ἡγεμίαν. Veruntamen id eò minus rectè, quod simpliciter & absolutè istud habere ponunt: non autem (quod res est) ex iis eam ἀπάθειαν & ἡγεμίαν aestimant quæ sunt, Quomodo, & Quo tempore, & cetera quæ addi consueverunt. Ex Academia hanc doctrinam prodiisse verisimile non est, ut quam Plato multis in locis rejecit. Stoici etsi ita senserint, hic tamen intelligi sine errore nequeunt, quod, uti dixi, Aristotele longè fuerint posteriores. Hos tamen ipsos non perfunctoriè refutavit Plutarchus *lib. de Virtute Morali.* Quidquid sit, videas sanè omnino verè dixisse Ciceronem 1. *de Nat. Deor. Non hominum interitu sententia quoque occidunt.* Mirum tamen est, ad eandem potuisse prolabi etiam eruditissimos Ecclesiæ Patres, Nazianzenum, Basilium, Augustinum, & alios, inescatos sine dubio speciosæ gravitatis Stoicæ placitis: perinde uti distracti sæpe illi*

illi Patres fuerunt, cum grave illud inter Academicos & Peripateticos dissidium acerbè adolesceret : de quo testari poterunt Georgii Trapezuntii libri tres, Venetiis Anno 1523 editi, quibus comparatione inter Aristotelem & Platonem instituta, illum huic longè præferendum esse contendit. Trapezuntio, pro conservanda Platonis autoritate, se objecit Bessarion Cardinalis Nicenus.

XLVI. Colligimus tandem ex superioribus, quisquis auream hanc Mediocritatem conspectabitur, & tenebit, is in ea simul ipsam Honestatem, τὸ δέον, & τὸ πρέπον inveniet. His enim vocabulis ab Aristotele aliisque idem ferè significari deprehendes. Quemadmodum enim in aliis rebus Ordine nil est pulchrius aut decentius, & in Musicis Harmonia nihil suavius; ita si homo actiones suas ita instituat, ut omnes & singulæ earum circumstantiæ Honestati convenient, & Honestæ etiam Honestè ab eo fiant, Mediocritatem Aristotelicam, & in ea bonitatem moralem attigisse dicitur. Neque tamen illa Mediocritas instar puncti sive centri mathematici se habet, sed aliqua latitudine producitur, sic ut qui è summo gradu recti bonique fortè paulum deflectat, omnesque & singulas circumstantias non exquisitissimè ponderaverit, non tamen bonus honestusque esse desinat. Sicuti vero hac Mediocritate animus humanus instruitur & perficitur ad operationes virtutum exercendas; ita quoque se obligatum sentit, ut illarum usum aliis præstet : quam obligationem cum Bonus Prudensque intelligat à Deo proficisci, illi obsequendo Pietatem, hominibus vero officia virtutum ex obligatione Legum naturalium præstando, Justitiam exercebit.

XLVII. Nimis igitur sibi placet Robertus Sharrokus, cui Mediocritas Aristotelica non uno nomine displicet: quid cum Virtutis naturam in ea Philosophus constituisset, ignotum per æquè ignotum definiverit, & nusquam declaraverit, quid definiat Ratio, quid sit Medium ad nos, & quid Vir Prudens determinet; adeoq; Virtutem perinde sibi ab eo videri descriptam esse, ac si cui de viâ Româ Brundisium versus interroganti, responsum sit, eam esse tenendam, quam itineris prudentes meliorem duxerint, neque nimis dextrorsum, neque sinistrorsum nimis, sed ut ratio jusserit, incedendum esse: neque constare ex Aristotelis scriptis, quid per magnum illud, totiesq; iterarum *Oportet* significetur. His verborum ludibriis pauca solùm reponam. Primum quidem Philosopho propositum fuit, doctrinam de Moribus tradere *ἠθικὴν*, ut adeo in universalibus ille perstiterit, neque methodi ratio ei permiserit, ut ab singularia (quod Sarrokus desiderat) nimis se demitteret. Secundum Virtutem verò acturis *Honestum* pro fine esse, non semel docet. Obtineri autem illum finem dicit, observato Medio ad nos, omnibus actionum circumstantiis ad illum finem collineantibus: atque hoc ipsum Honestum, & Medium ad nos commonstrari, ac pro vario actionum genere definiri à Recta Ratione, quali Vir Prudens in idea consideratus utitur, & cujus præsidio ille *μεγαλτερον* ipsamq; actionem ad illum finem dirigit, & secundum Legum Naturalium (quas Justitia Universali Aristoteles complexus est) normam explorat, moderatur, & tanquam *θεον* ex illarum obligatione deponit: ut adeò hanc Mediocritatem seu actionum Honestatem, Pietatis & Justitiæ officia debita secundum Leges naturales per Prudentiam promulgatas tantò rectius quisque explorare & velut ad Lydium lapidem examinare possit, quo majora incrementa illa Prudentia paulatim cœperit, meliorq; Indoles, Doctrina & Adsuefactio illi accesserit. Per istam distinctior, plenior, clariorq; Legum naturalium Promulgatio: per hæc facilior assensus, & minus impeditum obsequium exsuscitabitur ac promovebitur.

BONA INDOLE.

Περὶ Εὐφρίας.

I.

Quemadmodum prior, ita & altera hæc Mantissa ad Juris Naturalis uberiolem & accuratiorẽ cognitionem non parum conferre potest; sic ut utramque Dissertationis de Jure Naturali junctas continuo numero partes fecissem, nisi distinctam harum tractationem magis perspicuam fore, &, si quæ fortè eò seorsim pertineant, iis omnibus commodius explicandis profuturam esse credidissem. Jus omne Naturale vel Generale vel Speciale esse non semel professus sum. Hoc specialibus Societatibus continendis & conservandis inservit: Istud omnibus commune est, consistens, quod Leges ejus præcipientes attinet, in officiis virtutum, vario obligationis gradu & genere debitis: quod Leges ejus vetantes concernit, in prohibitione omnis generis vitiorum. Ut adeò officia Virtutum ex obligatione Legum naturalium præcipientium præstanda, & vitia ex obligatione Legum naturalium vetantium fugienda, sint ipsa Jura Naturæ, sic ut Jus Naturæ à Virtute non re, sed tantum diverso considerandi modo differat: de quo discrimine plura dixi *Diss. de Justitia Universali*.

II. Si igitur tanta Juris Naturalis & Virtutis est necessitudo, hujus utique diligentior expositio ad istius meliorem cognitionem multum proficiet. Cumq; dixerim, tres esse Virtutis Moralis causas, Naturam, Doctrinam &

Adſuefactionem, & ſingulæ ex his ſuum ad eam conferant ; non parùm intereſt, ut ſciamus, quæ cujuſlibet ex his ſit ſymbola, præſertim cum de Natura hoc paulò videatur eſſe obſcurius: atque interim tantum quæque ad Juris Naturalis promulgationem, vel ad adſenſum, vel obſequium ei debitum promovendum conferat, quantum in ſingulis ad producendam Virtutem moralem opis atque adminiculi eſt.

III. Itaque quid Natura ab aliis principiis cauſisq; ſeorſim conſiderata ad Virtutem & Felicitatem civilem adipiſcendam, Legumq; naturalium promulgationem conferat, digna proſecto diligentiori indagazione quaſtio eſt, in qua enucleanda etiam noſtrum ſtudium erit occupatum, quò ſuperiora magis magisq; illuſtrêtur, & plenius cognofcantur. *Γίνεσθαι ἀγαθὸς οἶον*, οἱ μὲν φύσει. οἱ δὲ, ἔθει. οἱ δὲ, διδασχῇ. *Bonos fieri putant alii natura, nonnulli conſuetudine, quidam doctrina*: inquit Ariſtoteles 10. *Nic. ult.* §. 12. eademq; repetit & explicat *lib. 7. Polit. c. 13. p. 479. & c. 15 p. 491.* Quantum vero unicuique ex his, Naturæ, inquam, Adſuefactioni, & Doctrinæ ſit tribuendum, cum locis allegatis, tum 2. *Nic. 1.* §. 3. docet: *Virtutes*, inquit, *Morales* ἐξ ἔθους, *per adſuefactionem comparantur, à quo nomen quoque traxerunt.* Mox §. 4. concludit hinc, Nullam virtutem moralem nobis inſitam eſſe naturâ. Quanta ſanè vis ſit Adſuefactionis in his parandis virtutibus, etiam ſic indicat 1. *Nic. 7.* §. 56. quod Principiorum practicoꝝ cognitionem & adſenſum illam ſubſecurum referat ad ἐθιſμόν. Hinc ita concludit §. ult. c. 1. l. 2. *Nic.* Οὐ μικρὸν ἐν διὰφέρει τὸ ἕπας ἢ ἕπως εὐθὺς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπαν μάλιστα δὲ, τὸ πᾶν. *Non ergo parum refert, ſicne an ſic à pueris adſueſcamus,*
ſed

sed perquam multum. Immo vero totum in eo positum est. Quando igitur quasi omnia dare hic Adsuefactioni videor, ita statui debet, maximam hujus vim esse, & ad talem effectum plurimum conferre. Quid ergo Naturæ, quid Doctrinæ competit? Breviter hæc omnia docet Paraphrastes Græcus c. 1. l. 2. Nic. ἡ μὲν Φύσις ἐκείνῳ δίδωσι μόνον, τὸ δύνασθαι παρδαίεως γενέσθαι. ἡ δὲ διδασκαλία, γινώσκειν ὅ, τι δεόν γενέσθαι. τὸ δὲ καὶ ἐνεργεῖα ἥδη γενέσθαι παρδαίεως, μόνον τὸ ἐθέλει παρῆχε'. Etenim hoc unum à Natura aliquis consequitur, ut bonus fieri possit. A Doctrina vero, ut intelligat se debere talem esse. Caterum hoc quoque, ut ad actum perducatur virtutem suam, sola Consuetudo tribuit. Vim consuetudinis atque adsuefactionis ibidem ita declarat Commentator Græcus, sive Eustratius, sive Aspasius, sive quicunque alius, eximius tamen. Morales virtutes, ait, plerumque à more & generationem habent & incrementum. Nam si cum Intemperantibus consuetudinem habeant homines, intemperantes: si cum iustis, iusti: si cum fortibus, fortes etiam ipsi efficiuntur. Prudentia tamen & recta eius ratio eas sine dubio perficit: quas ex consuetudine ut plurimum existere, illud argumento est, quod multi sunt, qui quamvis rectam rationem cognorint, non possunt tamen bona agere, à voluptatibus vel doloribus superati: idq; propterea evenit, quia bene agendo minimè adsueverunt.

IV. Sed jam satis constat, & aliàs hac de re diximus, quæ partes Adsuefactioni tribuendæ sint, videamus etiam paucis quæ dandæ Doctrinæ atque institutioni. Exstat Dialogus in Marsiliana Platonis editione, qui Nothus habetur, nec non in Stobæo, ὅτι Ἀρετῆς εἰ διδασκὼν, De Virtute, an doceri possit. In eo Socrates ita progreditur, ut per inductionem ostendat, virtutem si disci posset, à

bonis viris discendam fore. Tum probat exemplis Thucydidis, Themistoclis, Aristidis & Periclis, optimorum virorum, à bonis viris non doceri virtutem; hos enim neque præceptores bonos, neque discipulos, & ne filios quidem, tales habuisse: aut igitur doceri non posse virtutem, aut illos propter invidiam non docuisse. At vero tali vitio tales macerari absurdum esse hinc colligit, quod non sint ut reliqui artifices, de quibus notum est illud Hesiodum, καὶ κεραμὶς κεραμῇ φθονεῖ, καὶ τέκτωνι τέκτων: *Figulus figulo invidet, & fabro faber*. Quin potius prodesse ipsis inter multos sui similes agere, quod artificibus obest. Post hæc ita pergit: Cum igitur doceri nequeat virtus, reliquum esse, ut vel Natura nobis tribuatur; vel alio modo. Naturam vero istius boni causam non esse, hoc confirmat argumento, quod quæcunque res bonæ malæve sint, aliqua arte dignoscamus, ut equos & canes probos aut pravos: homines autem an boni malive sint, arte nulla discernimus; restare ergo alio quodam ineffabili modo, & divino afflatu virtutem bonis inspirari. Si hæc verè Socratica essent, non immeritò his quispiam objecerit, cur ergo virtutes dixerit esse Scientias, cum certum sit non nisi docendo Scientias acquiri. Hinc Aristot. 2. *Nic. 1. §. 2.* ait, Virtutes θεωρητικὰς (quas inter Scientia quoque est) maximam partem à Doctrina proficisci: Quod vero virtutes Scientias, vel Prudentias appellarit, legitur 1. *M. M. 1. & 6. Nic. 13. §. 15.* & apud ipsum Platonem in *Menone p. 19.* & alibi prolixè disputatur. Huic vero faciliè sic obviam iri possit, tales scientias non haberi Virtutes à Socrate, quales theoriæ rerum necessariarum unicè vacant: quemadmodum passim videre est in Libris de Le-

de Legibus Platonis. Et in Protagora ita differit Socrates: *Postquam salutem vite certum est in recta voluptatis dolorisq; electione consistere, id est, pluris & paucioris, majoris & minoris, propinquioris & remotioris delectu, nonne dimetiendi facultas primo excessus, defectusq;, equalitatis item mutua consideratrix est?* PR. *Necesse.* SOC. *Quoniam vero metiendi facultas est, necesse est, ut ars, & scientia sit.* PRO. *Annuerit.* SOC. *Quæ vero potissimum hæc scientia sit, aliàs considerabimus. &c.* Paulò post: *Actio errans, & quam scientia non regit, ut & vos non latet, ab inscitia est.* Sed misis hisce Platonis, audiamus Magistrum nostrum 10. Nic. ult. §. 14. & 15. *Ratio & Doctrina fortasse non satis valida sunt ad virtutem inducendam causæ, oportetq; prius animum auditoris excoli moribus, ut recte gaudere ac dolore possit; non aliter, quam terram, quæ proferendi seminis facultatem habitura sit, prius probè excultam esse oportet. Nam qui adfectibus ducitur, nunquam auditurus est dehortantem à vitiis, neque etiam rationum ac praeceptorum momenta intelligit.* Idem monuit lib. 1. c. 4. de auditore Politicæ. Eodem simili etiam utitur Cicero 3. Tusc. qu.

V. Pergamus ad nostrum propositum, quid Natura conferat, & quale illud sit. Hanc rem ita docemur 7. Polit. 13. *Φύσαι δὲ πρῶτον, οἷον, ἄνθρωπον, ἀλλὰ μὴ τῶν ἄλλων ἐν ζώων. εἴτα, καὶ πῶς ἕνα τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν.* Hæc ita reddidit Victorius: *Primum oportet nasci, veluti hominem, & non aliud quodpiam animal: deinde qualem corpore & animo.* A Natura igitur est commoda ad Virtutem imbibendam, & Leges naturales intelligendas dispositio. Quia enim quod recipitur in alio, recipitur per modum recipientis, uti hic Thomas loquitur; ita etiam hic se res habet, non aliter

aliter quàm in artibus. Si enim dispositio materiæ optima est, optimè recipiet artis effectum. Si quoque hominis natura bene fuerit constituta, Virtute & disciplina Juris Naturalis felicissimè imbui poterit. Quomodo autem se habebit illa dispositio? Si, inquit Aristoteles, homo fuerit natus, ratione præditus, qui non veluti brutum ad omnia torpeat, sed ad verum vitæ humanæ finem sit erectus. Ratione enim quia destituuntur bruta, hinc Virtutis, Jurium & felicitatis veræ nullo modo capacia esse possunt. Quod si qui sunt homines tam distorto ac pravo ingenio, ut ad omnem honestatem obbrutuerint, pari censu habendi sunt: quos ille appellat πετηρωμένους πρὸς ἀρετὴν, *manicos ad Virtutem*. 1. Nic. 9. §. 6. Imò non solum his, sed tardis quoque mentibus virtutem haut facile committi, Cicero testatur 5. Tusc. qu. πρῶτον μὲν ἐν πάντων δὲ φύσις. φύσις δ' ἀνθρωπότης, κενὰ πάντα. Inprimis igitur Natura opus est, qua repugnante irrita sunt omnia; inquit Hippocrates in νόμῳ. Præterea requiritur & corporis quædam dispositio, ut illud rectè valeat, & ad virtutis munia mentisq; ministeria obeunda εὐαριότως καὶ ῥαπιδείως, *concinne & aptè* sit compositum.

VI. Hanc Naturam Aristoteles εὐφυΐαν appellat a libi. Ethoc bono qui à Natura mactatus est, εὐφυής rectè dicitur, Quamvis autem Atheniensibus speciatim εὐφυής dicebatur ὁ εὐλόπελος καὶ σκώπειν δυνάμενος, *urbanus & dicteriorum potens*, teste Isocrate in *Areopag.* hic tamen diversa planè significatione usurpatur, ut denotet eum, qui à Natura habet, ut sit ad aliquod bonum habilis, naturali ad bonum ingenii dexteritate præditus, ingeniosus ac probus. εὐφυΐα igitur etiam ingentam dexteritatem & bonam

bonam indolem significabit. Aristoteles quoque non una significatione hac voce utitur. Et quidem *3. Rhet. 10.* pr. facetias & urbanitates proprias ait esse *ἐνφύας*, aut certe maximè exercitati. Generalius eandem usurpat *1. Rhet. 0.* ubi conjunguntur *ἐνφύα, μνήμαι, ἐυμάθεια, ἀγχινοια*. In Arte Poëtica idem dicit *ἐνφύας* esse, posse versus scribere: & ibidem, notam & argumentum esse *ἐνφύας*, nosse commodè uti & abundare Metaphoris. Galenus quoque *lib. 1. de usu part. c. 9.* corpori *ἐνφύαν* tribuit, de quo tamen rarius poni solet hoc vocabulum: dicitq; quod *ἐνφύα* & *κάλλ* sit optima partium seu membrorum conformatio, cum usu earum conveniente.

VII. Cum vero Natura hominis ex Anima illius rationali æstimetur, sine dubio illius aliqua pars erit *ἐνφύα*: adeoque merito quaeritur, ad quam illius facultatem pertineat? Notum ex *c. ult. 1. Nicom.* præcipuas Animæ facultates esse *Ἀναλογικῶ* & *ὁρετικῶ*, *Intelligentem & Appetentem*: hæc vero in irrationali animæ parte complectitur, *τὸ θυμοειδὲς καὶ τὸ σπυθιμητικόν*, quod Tertullianus in libro de Anima reddidit, *Indignativum & Concupiscentivum*. Aristoteles cum postrema parte libri 8. *Topic. c. 14.* edit. Pac. regulas pro acquirenda dialectica facultate tradidisset, ita differere pergit: *δεῖ δὲ πρὸς τὸ τοῖσιν ὑπάρχειν ἐνφύαν καὶ τὰτ' εἶναι ἢ κατ' ἀλήθειαν ἐνφύα, τὸ δύνασθαι καλῶς ἐλέσθαι παληθές, καὶ φυγεῖν τὸ ψεῦδος. ὅπερ οἱ πεφυκότες εἰς, δύνανται ποιεῖν εἰς. οἱ γὰρ (al. legunt εἰς γὰρ, inter quos & J. Schegkii) φιλοῦντες καὶ μισοῦντες τὸ πρὸςφερόμενον, εὐκρινῶσι τὸ βέλπυσον, h. e. Sed ad id efficiendum felici ingenio opus est. Et hac revera bonitas est ingenii ac indolis, ut possit id quod verum est, rectè assequi, & declinare falsum, quod quidem ii, quibus ingenii acumen &*

indolem natura largita est, praeclarè efficere possunt. Ita qui decenter amant & oderunt, quae oblata fuerint, bene, optimum quod fuerit, discernent.

VIII. Mirificè etiam illam commendat 3. Nic. 5. §. 41. & 42: *Appetitionem finis nemo sibi suo arbitratu optare potest, sed ita natum esse unumquemque oportet, ut quasi lumen mentis habeat, quò & judicare rectè, & id quod verè bonum est, sumere atque optare possit.* Ille item bene informatus est à Natura, (εὐφύης) cui hoc illius beneficio constitutum est: eò quod maxima sit ac pulcherrima isthac res, quamq; ab alio neque consequi, neque discere aliquis possit, sed talem obtineat quisq;, qualis ipsi à natura data est, adeoq; quod ipsum illud, bene & pulchrè à natura factam compositamq; esse hanc partem, sit perfectà & verà naturæ bonitas. Lib. 1. M. Mor. hac de re ita differit: *Dicat quispiam, si in me situm est, ut sim justus & probus, ero, si voluero, omnium optimus. Id vero fieri nullo modo potest. Cur nam? quoniam ne in corpore quidem fieri id potest. Neque enim si quispiam voluerit corporis curam habere, is statim omnium optimè habebit corpore. Nam opus est non solùm curam adhiberi, verum etiam natura pulchrum & bonum corpus esse. Melius certè habebit corpus, non tamen erit omnium optimum.* ὁμοίως δὲ δὲ εὐφύως λαμβάνειν καὶ διὰ τῆς ψυχῆς. ὃ γὰρ εἶναι ὁ περιεχόμενος εἶναι σπερματότατον, ἂν μὴ ἡ φύσις ἐπαρξῇ. βελτίων μὲν τοῖς εἶναι. Idem de anima intelligendum est; neque enim ut quisque voluerit, erit omnium optimus, nisi etiam natura exstiterit; melior quidem certè erit.

IX. Sed cum perpauca περὶ εὐφύας dicta reperiamus ab Aristotele aliisq; veteribus, ex Magistro illius quædam conquiremus, an ita res satis obscura paulatim dilucidior red-

reddit possit. In *Epist.* 7. p. 719. ad Dionis Propinquos & Amicos ita scribit: *Traductio vero per omnia illa sursum deorsumq; in unumquodque discurrendo perveniens vix tandem scientiam parit intrinsecus: scientiam inquam ipsius, quod naturaliter bene affectum est in animo, ad ipsum quoque naturaliter bene affecto, (ἐν πεφυκότε, ἐν πεφυκότη.)* At si quis malè affectus sit natura, qualis naturaliter animæ habitus inest multis, tum ad illa quæ discenda sunt, tum ad mores, corruptiq; illi sunt, ne Lynceus quidem, ut ejusmodi animus videat, efficere possit. Atque ut summatim dicam, neque acumen, neq; memoria faciet unquam, ut qui rei ipsius, de qua agitur, non est cognatus, ipsum inspiciat. Principium etenim in habitibus alienis non sortitur. Quamobrem quicumque justis aliisq; quotcumque sunt pulchra, non sunt apti natura atque cognati, (ωρεσφύεις καὶ ζυγνέεις) licet alii ad alia ingeniosi simul & memores: rursus quicumque cognati sunt quidem, sed hebetes & memoria parum validi, nunquam ad summum discendi veritatem pervenient vel virtutis, vel vitii. Libro 3. de *Rep.* ubi inquisivisset, quis esset bonus Judex, dixissetq; non Juvenem, sed senem esse bonum Judicem, qui diu quale quid injustitia sit didicerit; non quod propriam in animo suo senserit, sed alienam in alienis animis longo tempore noverit, atque idcirco cujusmodi sit malum discernat, scientia potius, quàm propria experientia judicans; mox ita pergit p. 441: *Non ergo talem oportet querere judicem, sed qualem paulò ante dicebam. Prævitæ enim neque se, neque virtutem cognosceret unquam. Virtus autem naturæ addita temporis disciplina, (ἀρετὴ δὲ φύσεως παιδικομένης χρόνῳ) & seipsam simul, & prævitatem intelliget.* Paulò post: *Nonne igitur & medicinam qualem diximus, unà cum hujus-*

modi judiciaria equitate in civitate constitues, qua quidem eos cives, qui naturâ & animo corpore bene sunt adfecti, (εὐφυεῖς τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς) curabunt: alios vero, quia non sunt ejusmodi corpore pradii, mori sinant. Qui vero malo ingenio procreati, & insanabiles sunt, (τὰς καὶ ψυχῶν κακοφυεῖς καὶ ἀνιάτους) morte multent? Lib. 5. de Rep. p. m. 458. ita disputat: Ἀποκρίνω, ἄρα ἔτις ἐλεγχες, τὸν μὲν, εὐφυῆ πῶς πῶς εἶναι, τὸν δὲ, ἀφυῆ, ἐν ᾧ μὲν ῥαδίως τί μαθήσονται, ὁ δὲ, χαλεπῶς; καὶ ὁ μὲν, διὰ βραχείας μαθήσεως τυχὼν καὶ μελέτης, μηδ' ἂν ἔμαθε σώζοιτο; καὶ τῷ μὲν πᾶσι τὰ σώματα ἱκανῶς ὑπερεπὶ τῇ Δianoίᾳ, τῷ δὲ ἐναντιοῖτο; ἄρ' ἄλλα ἅττα εἴην ἢ ταῦτα, οἷς τὸν εὐφυῆ πῶς ἕκαστα καὶ τὸν μὴ, ὥρις; Responde, numquid ita dicebas, ad aliquod opus aliquem apto ineptove à natura ingenio praditum esse ex eo intelligi, quod ille facile quidquam percipit, hic difficile: & ille si brevi quid à quoquam didicerit, ex eo ipse plurimum inveniat: hic autem cum plura didicerit excogitaveritq, ne illa quidem, qua didicit, servet, & illi quidem corporis membra sufficienter menti subserviunt, huic autem repugnant? An alia prater hac sunt, quibus hominem ad aliqua natura bene institutum, ab instituto malè, distinguis? Alibi appellat θεῖαν μοῖραν, & εὐμοιρίαν.

X. Cicero etiam Bonæ indolis seu Naturæ vim egregiè perspectam habuit, qui de ea sic loquitur pro Archia: Ego multos homines excellenti animo ac virtute fuisse, & sine doctrina, Natura ipsius habitu prope divino; per se ipsos & moderatos & graves exstitisse fateor. Etiam illud adjunges, sapius ad laudem atque Virtutem Naturam sine doctrina, quàm sine Natura valuisse doctrinam. In eandem sententiam loquitur Seneca ep. 95: Quidam, inquit, ex hominibus egregiam sortiti indolem, in ea, quæ tradi solent, perveniunt sine
longo

longo magisterio, & honesta complexi sunt, cum primum audierunt. Platoni quoque hæc vox tribuitur: σοφὸς ὁ πολλὰ εἰδὼς Φυᾶ, *Sapiens est, qui multa novit natura.* Sed non opus magnorum nominum suffragiis uti, cum rerum testimonia adsint.

XI. His ita cognitis, apparet *ἐν Φύσῳ* non ad Intellectum, nec unice ad Appetitum, sed ad utrumq; esse referendam; nam & huic & illi suum *ἔν* communicat: sic ut nec excludatur cum internorum tum externorum etiam sensuum istarum facultatum operationibus inservientium commoda dispositio. Intellectum quod attinet, cum Aristoteles tum Plato naturalem ingenii soleritiam, qua facile veritatis inveniatur & intelligatur, veram & propriam hominis *ἐν Φύσῳ* vocant. Nam solius veritatis causa homo dicitur habere intellectum. Et in bene natis ingeniis facile inolescit veritas, & propter cognationem fit *ἑνὸς*, & unum quiddam, cum naturâ nihil sit verius intellectu, ut qui principium sit omnium verorum. Talem indolem fuisse in Theæteto, Plato prædicat non procul ab initio istius Dialogi. Huic indoli maximè oppositus est stupor ingenii, quem Aristot. 8. *Phys.* ἀπρωσίαν τῆς Δενοίας, *imbecillitatem mentis* vocat. Ut si quis hallucinetur in veritate principiorum percipienda. Quales sunt, qui dicunt, omnia unum esse, aut qui omnia moveri vel quiescere dicunt. Ejusmodi fallaces conceptus lumini Intellectus officiunt, ut ne quidem prima vera videre queat. Intellectum igitur quod concernit, *ἐν Φύσῳ* illi hoc tribuit, ut amabilia ab iis quæ odio sunt digna, honesta ab inhonestis & turpibus singulari quadam naturæ facilitate ac felicitate discernere sciat: Appetitui hoc, ut æquè

facili inclinatione ἐνθυμῆς tale iudicium sequentes, ad electionem boni, & fugam mali, propensi sint.

XII. Hinc jam decidi illa Quæstio potest, An ἐνθυμῆς idem sit quod Ingenium; sic enim à multis hanc vocem latine reddi solere notum est: Quibus accedit Episcopus Casertæ, qui in libris *Everſionum ſingularis certaminis* cenſet, Ingenium idem eſſe, ac ἐνθυμῆς, & addit, Ingenium convenire cum Iudicio, quod κρισις Græcè dicitur, ſicut ἐνθυμῆς, Ingenium & Iudicium inter ſe non diſtent. Probat hoc ipſum inde, quod illa facultas, qua poſſumus ex multis rebus propoſitis eligere verum, & fugere falſum, Iudicium dici ſoleat. Jam vero vim κριτικὴν τῇ ἐνθυμῆς tribuit Ariſtot. d. l. 8. *Topic.* adeoq; ſequi, hanc eſſe Iudicium. Quia verò ſimul obſervavit, Philoſophum iſto loco etiam ad ἐνθυμῆς referre, *poſſe rectè eligere verum & fugere falſum*; eligere autem & fugere pertineant ad facultatem appetentem, ideo inquit ille Episcopus, uſurpari eo in loco Electionem latè pro approbatione & adhæſione.

XIII. Cæterum bonis rationibus hanc ſententiam refutat Piccolomineus *gr. 2. c. 3.* Primò enim ἐνθυμῆς non videtur idem planè eſſe, quod Ingenium; hoc enim ἀντιλογίως ſe habet ad eum qui tardi, & velocis, pravi & probi eſt ingenii: ἐνθυμῆς autem per ſuum ἐν non niſi ad bonum reſtringitur. Hinc nonnulli Interpretes illam tranſtulerunt Bonum ingenium, aut Ingenii bonitatem. Deinde eſſi Ingenium, & Iudicium quandam adſinitatem inter ſe habere videantur; multos tamen deprehendimus iudicio ſic ſatis valere, ingenio vero eſſe obtuſo: ut adeo ipſa experientia hæc quoque ſeparet. Præterea Iudicium unicè ad vim cognoſcendi, ἐνθυμῆς vero etiam ad appetendi

tendi vim pertinet, ceu liquet ex textibus prolatis; per hanc enim & rectè discernimus à malo bonum, atque tum hoc optamus. Nec enim tam aliena & quæsitainterpretatio admitti potest, ut Electionis vox in Topicis d. c. pro adsensu accipiat. Plenè itaque & accommodatissimè à Cicerone dicitur *Natura bonitas 1. Offic.*

XIV. Hanc plenam *εὐφύιας* significationem cum alii vidissent, duplicem illam constituerunt, unam Theoreticam, quam Alexander Aphrod. *πρώτη καὶ κυρίως εὐφύια* vocat, alteram Practicam: & de priori Philosophum egisse *8. Topicor.* de altera in *3. Moralium Nicom.* Verum non apparet, illum has partes segregasse, sed utrobique illas conjunxisse. Nec enim secerni possunt commodè; parte enim una ab altera separata, homo per naturam rectè formatus ac constitutus dici non posset: *εὐφύια* verò est illa bona animi per naturam constitutio cum ad verum, tum ad bonum, sic, ut ad iudicium veri & falsi, & ad fugam boni ac mali rectè se habeat. Unde & hoc sequitur, non esse illam idem cum Ingenio, quod hoc ad bonum & malum, variasq; conditiones recipiendas sit *ἀνάφορον*. Imò ne quidem idem esse cum Bono Ingenio, quod hoc solum ad cognitionem spectet, *εὐφύια* autem hominis *πολιτικῶς* considerati vel præcipuè ad actionem vergat, sic ut & Iudicii & Appetitus rectam naturalemq; constitutionem complectatur.

XV. His ita investigatis hætenus, vim *εὐφύιας* jam propriùs cognoscemus, si ipsius Prudentiæ & Virtutum moralium effectus illustraverimus, & quid quantumq; ad eos conferat Natura, penitus inquisiverimus. Textum Philosophi jam suprà allatum hic repetere lubet ex *6. Nic. 12.*

§. 16. & 17. *Ex Prudentia & ex virtute morali opus hominis absolvitur. Virtus enim scopum propositum agenti rectum efficit: Prudentia vero ea, quæ ad scopum ducunt. Idem repetit c. ult. §. 31. 2. Eudem 11. hæc habentur: Utrum Virtus scopum, an ea, quæ ad scopum, regit? Assēveramus autem, scopum à virtute constitui. Horum verborum sententiam ita explanat Vetus Paraphrastes: Ad omnem actionem honestam conducit Prudentia, & per eam quodlibet tale opus perficitur. Virtus quippe moralis ad finem voluntatem dirigit bonum, scopumq; rectum efficit. Prudentia vero ea, quæ ad rectum tendunt finem, quarit: sed & deliberat, quibus potissimum mediis optimè facillimeq; & oportet, finem adsequi possit suum. His quoque jungere liceat egregiam Eustratii commentationem: Quo pacto autem scopum & propositum moralis virtus rectum facit, Prudentia vero ea quæ ad ipsum tendunt? Quia sanè ubi appetitiva hæ facultates à ratione fuerint castigatæ ita, ut nihil nisi honestum & bonum appetant, nunquamq; ad inhonestæ & mala excidant ac delabantur: appetitionum rectum propositum efficitur, rectaq; intentio, ut nunquam incitatione distorqueatur, ac declinet ad id, quod non debeat; sed finem semper laudabilem habeat ac convenientem, ad quem intendatur, cum jam ratio appetitiones ipsas rationales quodammodo reddiderit, atque appetere rationaliter adsuefecerit. Nam cum talia appetitionibus præposita sunt, Prudentia modis idoneis ac rationibus excogitatis atque initis prosperè ad ea consequenda perducit, ut meritò inter virtutes, earumq; actiones obtinere principatum debeat.*

XVI. Omissa jam vi theoretica ἐν Φύσει, ita ex præcedentibus colligimus. Si Rationis practicæ perfectio in Pru-

in Prudentia, Appetitus perfectio in Virtute morali consistit: & ἐνφύια est naturalis utriusque Facultatis recta; constitutio, magnam sanè cum illis adfinitatem habebit; ut quidem ἐνφύια sit naturalis atque inchoata Facultatum illarum perfectio, istæ vero plenam illis perfectionem tribuant. Atque hinc est, quod Aristoteles Prudentiam & Virtutes etiam quasdam Naturales constituat: illam δεινότης, *Solertiam*, appellat, 6. *Nicom.* 12. §. 25. has autem, δρεῖς φυσικὰς, 6. *Nicom.* 13. Eodem capite §. 6. vocat φυσικὰς ἔξεις; & 8. *Histor. Animal.* c. 1. ὁμοιότηας, φυσικὰς δυνάμεις, ἔχνη καὶ ἀέτια, *similitudines, potentias naturales, vestigia & semina*. Quod autem hæ ἐνφύιας facultates seu inclinationes sint naturales, cum aliis argumentis, tum & hoc probat d. §. 6. c. ult. 6. *Nicom.* καὶ τὸ παρὶν καὶ μετὰ αὐτὰς φυσικὰ καὶ ἀέτια ἔξεις. *Habitus namque isti naturales in pueris quoque, nec non & in bestiis, insunt.*

XVII. Sed cum luculentissimè hanc rem illustrent verba cap. 1. l. 8. *Hist. Anim.* non pigebit illa adscribere; *Generatio, inquit, & reliqua animalium natura ita se habet. Actiones autem & vita, pro moribus victuq; differunt. Sunt enim vel in plurimis ceterorum animalium, vestigia morum animi humani: quanquam hæc apertius in homine discernantur. Inest urbanitas, feritas, clementia, acerbitas, fortitudo, ignavia, metus, fidentia, ita, malitia. Atque etiam Prudentia imago inest in multis, quemadmodum, cum de partibus docerem, exposui. Alia enim quod magis minusve habeant, comparatione hominis differunt: homoq; ipse cum multis aliis animalibus ita dissidet; quippe cum aliqua ex his magis in homine habeantur, aliqua in ceteris animalibus latius: alia vero differant proportionem.* Ut enim in homine

ars, sapientiā, prudentia: sic in nonnullis brutis inest vis quaedam ejusmodi altera naturalis. Constat hoc ita esse planè argumento puerilis ætatis, in qua futurorum habituum quasi vestigia & semina videris: & tamen nihil per id tempus animam hominis differre belluarum anima prope dixerim. Itaq; nihil remotum à ratione est, si partim eadem, partim similia, partim ex proportionē in cæteris animalibus habentur. Sed adeo de inanimatis paulatim, sensimq; ad animata natura transit, ut continuatione ipsa lateat eorum confinium, & medium utriusnam sit extremi. Quod de Prudentiæ imagine in bestiis hic docet, etiam legitur 6. Nicom. 7. §. 9. & 10. Quod, ait, singulis in rebus ipsum ēu earum rerum spectat & pervidet, id prudens esse aliquis dixerit, & eas res huic commiserit. Itaque & bestias quasdam prudentes esse dicunt: nempe eas, quæ rerum ad vitam necessariarum providendarum facultatem habere videntur.

XVIII. Ἔστι δὴ τις δύναμις, ἣν καλεῖσι δεινότης. αὐτὴ δὲ ἐστὶ βιάουτη, ὥστε τὰ πρὸς τὸν ὑποτιθέντα σκοπὸν σωφείνοντα, διώκοντα αὐτὰ πρᾶττειν καὶ τυγχάνειν αὐτῶν. Est igitur vis seu potestas quædam, quam Solertiam appellant. Hæc autem ejusmodi est, ut ea, quæ ad scopum propositum pertinent, agere & consequi possit. Verba sunt Philosophi 6. Nicom. 12. §. 25. & 26. Perperam δεινότης hæc à Perionio aliisq; Ingenium vertitur; hujus enim vis ad cognitionem solum pertinet, at ista respicit ea, quæ ad actionem referuntur. Discrimen vero inter δεινότητι & ἐνφύσιον est eadem, quæ inter partem & totum est. A Prudentia quoque quid distet, ex præcedentibus haut difficulter colligi potest Solertia enim est naturalis quædam ἀλγέσις atque ἐπιδεξιότης investigandi ac dijudicandi media, sed valde imbecilla ac imperfecta. Pru-

Prudentia vero ipsa est perfectio ac consummata Ratio-
nis Practicæ virtus. Etsi vero, inquit Aristot. *d. c. §. 29.*
& 30. hæc facultas non sit prudentia, hæc tamen existere
sine illa nequit. Præterea nec Prudentiæ habitus τῷ ὁμ-
μακὶ τῷ τῆς ψυχῆς, huic animi oculo ingeneratur sine vir-
tute. Quemadmodum enim nec quispiam alius habitus
acquiri potest, nisi subiectum ad suscipiendum idoneum
fuerit: idoneum vero esse nequit, nisi naturalis ibi adsit
ἐπιτηδεύουσα καὶ εὐφυΐα, inquit hic Scholiastes.

XIX. Quomodo Prudentia & Solertia sunt inter
se affectæ, eodem modo comparatur & virtus illa natu-
ralis cum ea, quæ propriè & præcipuè virtus est. Una-
quæque enim virtus moralis in omnibus hominibus quo-
dammodo videtur inesse natura. Nam & iusti, & tem-
perantes, & fortes sumus, & cæteras item virtutes habe-
mus, cum primùm nascimur. Itaque quemadmodum in
parte animi δοξαστικῇ duæ sunt species, Solertia & Pruden-
tia: ita & in ea, quæ moribus attributa est, duæ: quarum
altera est virtus naturalis, altera ea, quæ præcipuè ac pro-
priè virtus dicitur. Ita docemur *σ. Nicom. c. ult.* Est igitur
talis virtus naturalis quædam ἐπιτηδεύουσα, *habilitas*,
quæ ab ea, quæ propriè virtus est, formam quasi materia
sulcipit, dum in convenientem ἐρεθότηα seu *rectitudinem*
appetitiones redactæ, obsequentes rationi efficiuntur,
quæ eas ad bonum atque honestum scopum incitat & in-
ducit. Scholiastes hoc eleganter his dicit verbis: αἱ φυσικαὶ
καὶ ὁρεταὶ, εὐφυΐαι πρὸς τὰς κυρίως ὁρετάς, αἱ μορφωπικαὶ εἰσὶ
τῶν φυσικῶν, ὡς ὑλῶν. ἐν τῇ πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον ἀκολουθήσει
τῶν ὁρέξεων δεχόμεναι τὴν τελείωσιν, καὶ ἔτι τὰς μὲν ὁρέξεις κατ-

εἶναι ἐν τῇ ἀρμοσίᾳ ταύταις ὁρθότητι. τὸν δὲ λόγον ἔχουσι πρὸς αἰχλὸν σκοπὸν τὰς κινήσεις βάλλοντα.

XX. Lucem quoque aliquam hisce scenerari poterit simile Stoicum, quod Cicero 1. Officiorum parte postrema proponit. Ut in scena, inquiebant Stoici, histrioni laudi vertitur, si ejus personæ, qua à Pœta fuerit indutus, modum teneat, omniaq; illi aptè convenienterq; agat; sic in vita ille laudatur, qui omnes actiones ea moderatione regit, ut aptè congruant illi personæ, quam indutam seu à Natura, seu à Fortuna, seu à Voluntate sua habet. Quatuor enim quædam sunt quasi Personæ, inquit Cicero, quibus vulgo induimur. Duæ quidem ab ipsa Natura: una Communis, qua sumus omnes & rationis participes, & præcellentes bestiis; altera Propria, quæ ipsa est indoles cujusque privata. Tertia vero ab ipsa Fortuna, qua nimirum quispiam est Rex, nobilis, dives, &c. Quarta denique à delectu, seu judicio proprio, qua quis evadit Jurisperitus, miles, mercator, aut alius. Et cum hujusmodi Personæ in unam quasi coalescant, sic se gerere quisque debet, ut nihil peccans in singulis, generalem ex omnibus quasi resultantem præclarè sustineat. Cæterum quam Propriam personam appellant Stoici, illa huc præcipuè facit. Quando enim Aristoteles dicit, quamlibet virtutem moralem quodammodo hominibus inesse natura, & inductione id ipsum comprobat; ita quoq; Cicero idem experientia multiplici confirmat. Erat, inquit, in L. Crasso & L. Philippo multus lepos: in M. Scauro & in M. Bruto singularis severitas: in C. Lælio multa hilaritas; in ejus familiari Scipione vita tristior. Ex Græcis Socratem εἰρωνίαν fuisse accepimus, Pythagoram & Periclem

elem summam auctoritatem consecutos sine ulla hilaritate. Callidus fuit Hannibal & Q. Fabius Maximus. Hostium præripere consilia norat Themistocles, & Pheræus Jason. Sed & hæc & alia singularia apud ipsum Romanorum Philosophorum principem videantur.

XXI. Antequam ad alia progrediamur, videamus & nos non contemnendam Quæstionem, quam Eustratius in suo ad c. 13. lib. 6. *Nicom.* commentario proponit. Est illa hæc: Cum τὰ ἡθῆ & in brutis & in homine naturalia sint, cur Virtutes naturales non etiam dicantur Morales à moribus, qui natura sunt communiq; nomine, licet æquivocè, omnes Morales appellentur? Huic dubitationi ita respondet: *Scire oportet, Virtutes morales ἡθικὰς, non ab ἡθῆς, id est moribus, sed ab ἔθῆς dici, quod morem & consuetudinem significat, brevi syllaba e in longum η mutata; quippe quæ assuetudine & exercitatione ex rationis præsentia ac præscriptione comparentur: Naturales vero, quæ ab ipso ortu natura exsistunt in iis, in quibus insunt. Quoniam igitur hæ naturam, illæ morem & consuetudinem efficientem causam habent, meritò utrisque à causa nomen impositum est. Nam mores, id est, ἡθῆ, non sunt causa, sed ex causa, quæ ipsa natura est, existunt. Ex more enim & consuetudine, quod ἔθῆ dicitur, morales virtutes appellari, ipse quoque Aristoteles testatur: qui in secundo hujus Operis libro, moralium virtutum nomen à more, id est ἔθῆς, parva inclinatione & mutatione facta esse deductum asserit. Non enim naturalis est mos, sicut mores, sed ex assuetudine & exercitatione in habitum evadit. Aptitudines igitur ad unamquamq; virtutem moralem ab ortu & generatione ipsa nobis insunt: sed non satis tamen id nobis est, ut ea quæ propriè virtus est, præditi esse dicamur: sed aliud*

est, quod querimus; id scilicet quod propriè bonum est, id est quæ est propriè virtus, licet eodem quo naturalis nomine appelletur. Hæc ille ex translatione Jo. Bernh. Feliciani.

XXII. Si ergo Virtutes aliæ sunt Naturales in Homine, aliæ Morales, per adsuefactionem Bonitatis *πρόητα*, qualitatem consecutæ, ipsæ etiam actiones harum facultatum erunt duûm generum. Quatenus verò omnes ad vitam spectant; liceat mihi illas dispecere in *τὰ ἤθη φυσικά* mores naturales, & *τὰ δι' ἐθισμόν* peradsuefactionem dispositos. Non quod nesciam, ἀκρίτως actiones illas naturalium facultatum Mores dici; non tamen etiam magis impropriè, quam illæ *δωράμεναι φύσιν* dicuntur Virtutes; Virtutes enim propriè dictæ item per Adsuefactionem cum primis parantur. Quod si illa distinctione hic uti velimus, quononnulli discrimen faciunt inter Actiones Hominis, & actiones Humanas, has homini peculiares, illas cum brutis ei communes esse dicentes; videntur sanè Virtutum naturalium actiones ad Humanas non ad Hominis referendæ esse. Etsi enim & bruta fortia, mitia & mansueta dicantur, uti pluribus accepimus ex *c. 1. l. 8. hist. Anim.* multò tamen excellentiores sunt naturales actiones bonæ humanæ; proficiscuntur enim ab ἐνφύσια, quæ quia cum aliarum, tum excellentissimæ facultatis rationalis quoque, naturalis est perfectio, hætenus sanè & propriè humanæ, & naturaliter bonæ, ac morales quodammodo dici poterunt. Si quis autem tam pertinax sit, ut postremum hoc admittere aut concoquere nolit, saltem tantisper toleret, donec videro, an hæc distinctio aliquid conferre queat adjumenti ad Galeni, summi Philo-

loso.

Iosophi & Medici sententiam examinandam; tum pro ingenii sui sævitia per me illam jugulet.

XXIII. Scripsit hic Commentarium hujus argumenti, τὰ τῆς ψυχῆς ἥθη ἔπειθ τῇ ἑ σώματι κράσει, *Mores animi sequi temperamentum corporis*. Mox ita inquit differere: τὰς ἑ σώματι κράσεσιν ἔπειθ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, *Corporis temperamenta sequi potentias animæ*, &c. ubi velim notari, protinus δυνάμεις τῆς ψυχῆς, *potentias animæ*, appellari, quæ in ipso titulo ἥθη ψυχῆς, *mores animæ*, dicebantur. Deinde observandum est, illum supponere, ipsam Animam esse κράσιν, *temperamentum*, eamq; ὑπάρχειν cum quibusdam argumentis, tum autoritate Platonis, Aristotelis & Hippocratis, capp. 6. 7. 8. adstruere conari, hujusq; κράσεως seu Animæ mores mutari locorum, alimentorum, ac in universum temperamenti ratione. Quo posito, multa (ut molliter dicam) temerè pronuntiat: Non eandem omnibus naturam animæ esse: Platonem animam rationalem statuere, se verò nolle contendere, resne ita se habeat, nec ne. ἐγὼ δὲ, inquit c. 3. ἔθ' ὡς ἔστιν, ἔθ' ὡς οὐκ ὄστι, ἔχω ἀστέιγας. Eodem capite cum eandem Platonis sententiam admittere nollet, sic pergit: ἀκόλυστον οὐδ' ἄπο τῶ πρὸ ψυχῆς δόγματι τῶ Πλάτωνος, ἀποδείξιν γε μὴν ἑδεμίας ἔχω λέγειν αὐτῷ, ἀλλὰ τὸ μὴ γινώσκειν με τίτ' ἑστίαν τῆς ψυχῆς, ὅπῃα τίς ὄστιν, ἐκ τῶ γένους τῶν ἀσωμάτων ὑποδεμένων ἡμῶν ὑπάρχειν αὐτήν. Hæc ita verit Barthol Sylvanius Salonen-
sis: Hoc Platonis dogmati de anima consequens video, nullam tamen ejus demonstrationem habeo dicere; quoniam essentiam animæ, qualisnam sit, haut quaquam novi: nimirum cum ex incorporeorum genere eam esse supposuerimus. Interest vero pauca lequentia adhuc cognoscere: In corporibus namq;
tem-

temperaturas satis inter se superq̃e diversas cerno, easq̃e quàm plurimas. At incorporea substantia, qua per se ipsa esse possit, neque qualitas, aut species corporis sit, differentiam nullam intelligo: quamvis sapius super ea re cogitaverim, atque accuratius perquisiverim. Sed nec quomodo, si corporis nihil esset, in totum ipsum valeret extendi. Horum sanè nihil, ἃ δ' ἄλλοι Πρωτοσίαι, ne ad imaginationem quidem usque consequi potui, quamvis diutissimè prameditatus fuerim.

XXIV. Nescio vero quid sibi velit cap. 4. ubi Andronico contradicens, propria quoque videtur destruere dogmata. Verba illius hæc sunt: Enimvero Andronicum Peripateticum, quod omnino intrepide, ut vir ingenuus, essentiam animæ nihil obscuritate involvens enunciarit, & multum commendo, & viri dicta recipio. Nam & in aliis pluribus talem eum comperio. Caterum quod temperaturam esse eam dicat, aut facultatem temperaturæ comitem facultatis additamentum vitupero. Mox redit ad demonstrationes suas, qualitatibus quibusdam cum meliorem tum deterio-rem animam evadere. Inter alia hæc leguntur cap. 5. Sed quamvis siccitatem Prudentiæ autorem esse nequaquam permiserint, schola tamen concesserit Heracliti. Etenim is ita dixit, ἀνὴρ ξηρὸς, Ψυχὴ σφωδρῆ, Splendor siccus, animus sapientissimus. Quo sanè dicto prudentiæ causam esse censet siccitatem. Nam hoc splendoris, hoc est ἀνὴρ, vocabulum indicat. Atque hæc melior opinio existimanda est; cum stellas quoque fulgentes simul, & siccas animo concipiamus summa praditas esse prudentia. Quod si quis hoc ipsis non suppetere dicat, is sensum nullum obtinere Deorum excellentiæ videbitur. Capite jam 7. ex Aristotelicis scriptis demonstraturus,
Mutari

Mutari animam à Corporis temperamento, hæc cum-
 primis notatu digna sunt: Prædictis iis Aristoteles hac dein-
 cept adnectit. Profecto naturam sanguinis causam esse, ut per-
 multa animalibus veniant, tum per mores, tum etiam per sen-
 sum, ratio est; materia enim totius corporis est, quippe cum
 alimentum materia sit, sanguis autem ultimum alimentum
 habeatur. Facit igitur, ut plurimum differentie existat, si
 calidus, aut frigidus sit: si tenuis, aut crassus: si turbulentus,
 aut nitidus. Sed cum alia quoque ejus dictiones sint tum in
 tractatibus suis de Animalibus, tum in Problematum libris,
 supervacuum mihi visum est adscribere universas. Satis enim
 mihi est Aristotelis sententiam, quam de corporis habet tempe-
 ramentis, animæq; facultatibus, indicasse. Verumtamen
 adjiciam quoque ex eo libro, qui primus Animalium Historiæ
 dictus est: quorum nonnulla plane ad temperaturam referun-
 tur: quædam vero physiognomicis signis, hoc est natura in-
 dicibus intervenientibus, præsertimq; ut opinio fert Aristotelis,
 siquidem huic placet, animi moribus ac facultatibus conflare
 propriam cuique animalium generi totius corporis formatio-
 nem. Verbi causa, sanguineorum generatio quidem ex ma-
 tris sanguine est: hujus vero temperiem mores animi con-
 sequuntur. &c.

XXV. Et si ex his aliisq; quæ ibi leguntur, multa
 ὡς ἀδοξὰ emergant, & graviter in doctrinam & naturam
 de Anima Galenus impingere videatur, non tamen omnis
 hæc disputatio seu frivola omnino est rejicienda. Essen-
 tiam itaque Animæ quod attinet, hanc litem non facie-
 mus nostram, at ὅτι ἡθελ ἐπεὶ τῆς φύσεως κρείσσον h. e. mores
 propendere ad qualitatem & naturam temperamenti,
 propria hujus loci, & verissima disputatio est, siquidem

ἢ ἢ hic intelligas φυσικά. Et quamvis summus ille Vir videatur nonnunquam verbis discrepare, attentus tamen lector profectò deprehendet, de Naturalium morum propensione ipsum præcipue ac plerumque loqui, eosq; benè à propriè dictis secernere. Ecce enim quæ ille adfert cap. ult. εἰκότως ἔν καὶ τῶν ἀνθρώπων τὰς πονηρὰς μισῶμεν, καὶ παρολογοῦμενοι τὸ ποιῆσαν αἴτιον αὐτὰς ποιεῖν. ἔμπαινον δὲ παροσιόμεθα καὶ φιλόμορ τὰς ἀγαθὰς ἔτι φύσεως, ἔτι ἐκ παιδείας καὶ διδασκαλίας, ἔτι ἐκ παροαιρέσεως καὶ ἀσκήσεως ἐγένοντο ποῖτοι, h. e. *Non injuria igitur & malos odimus, haut prius causam, quæ tales eos præstiterit, æstimantes: bonos contra agnoscimus atque amamus, siue tales ex natura, siue ex institutione, siue ex proposito & meditatione (rectius exercitio seu aduæfatione) evaserint.* Bene igitur distinguit inter τῇ φύσει & τῇ παροαιρέσει bonos malosq;: quamvis perperam dicat malos nos odisse nulla hujus differentiæ ratione habita. Natura enim quatenus boni sumus, terè necessariò fit, atque hætenus tanquam naturale bonum amatur, & ἐκ παροαιρέσεως quæ fiunt, liberè à nobis aguntur, veramq; moralitatem inducunt, adeoq; vel laudem vel vituperium, præmium vel pœnam demum merentur. Ipse hoc explicat in sequentibus: *Proinde sanè, inquit, consuetudine accedente secundum partem animæ ratione carentem pravi reddimur, falsis autem opinionibus secundum intellectualem partem imbuimur. Sicut si à bonis humanisq; viris instruiamur, opiniones quidem veræ sunt, mores autem humani.* Hæc quidem in Græco Codice desunt, ex veteri autem translatione ita restituta sunt. Imò quod de Naturalium morum inclinatione potissimum loquatur, vel inde constare poterit, quod citet etiam caput primum libri primi

Historiæ Animalium Aristotelis: cujus explicationem ex parte jam suprâ dedi.

XXVI. Sed quantum ille vel Educationi & Adfuefactioni vel Naturali indoli tribuat, videre est ex egregio textu, qui habetur cap. 7. libri *de cognoscendis curandisq; animi morbis*, quas Perturbationes Latini appellant. Vitis forsan quis mihi vertat, si post tot excerpta dogmata Galeni etiam hanc prolixam dissertationem huc transcribam; dum tamen cogito, quantæ hic autoritatis & scientiæ Vir sit, nec non à quam paucorum manibus versetur, nil expavesco Theonis dentem. Sic igitur ille ex versione Bernardini Donati Veronensis: *Quod & mala sint & fugienda, perspicere opera pretium est in iis hominibus, qui vehementer iis detinentur. In talibus enim turpitudine admodum perspicua est. Cur autem ipsi in nobis ipsis nihil tale prorsus cernamus, causam putare oportet eam veritatem, qua adfici-mur vel ad id, quod nos amat, vel ad id, quod ipsi amamus: nonnulla etiam esse, quæ nos fugiant, propterea quod exigua sint, & à nobis negligantur, quæ tamen propter magnitudinem in aliis negligi non possint. Invenire ergo oportebit senem quempiam, qui illa possit inspicere, rogareq; hunc, ut omnia nobis summa cum libertate indicet. Deinde, ubi ille nobis aliquid dixerit, tum continuo illi magnas agere gratias. Ubi vero ab illo abierimus, tum dispicere & considerare diligenter, quid sit, nosq; ipsos tum, cum soli sumus increpare, conariq; adfectum evellere, non usq; adeo solum, ut ab aliis duntaxat videamur, sed ut ne radicem quidem illius ullam in nostro animo prorsus relinquamus. Nam ex iis, quæ sic relinquuntur, solet aliquid rursus pullulare, dum id ipsum ab ipsa nequitia & pravitate irrigatur. Idcirco in nobis ipsis omnes sigillatim adfectus diligenter*

attendere scrutariq̃ oportet, quoscunq̃ in amicis necessariisq̃ nostris cernimus, num aliquid tale in nostro item animo deprehendi queat. Excidendum quippe est, dum adhuc pullulat, nec expectandum, dum crescat, & fiat insanabile. Nam ceteros quidem omnes animi adfectus plerique despiciunt, tamen si, cum alios vident ab iisdem teneri, contemnunt: tristitia vero ac mœror omnibus planè esse malum videtur, veluti labor in corpore. Ceterum olim quidam ex iis adolescentibus, qui mihi familiarissimierant, cum se in parvis commoveri negasset, postquam tamen id sibi accidere animadvertisset, summo mane ad me venit, dicens se super ea re totam illam noctem insomnem duxisse, interimq̃ sibi venisse in mentem, se ne in maximis quidem rebus unquam aequè turbatum fuisse, ac in parvis fuisse. Itaque voluisse discere, quo id sibi pacto evenisset, utrumne ab aliquarum disciplinarum usu, an vero ab ipsa natura talis extitisset. Cui ego id respondi, quod verum est, scilicet naturam quidem ipsam in puerili atate ad vitam perficiendam in cunctis plurimum posse, secundo autem loco studia exercitationesq̃ disciplinarum. Nam quod natura nostra, sive ingenia plurimum inter se differunt, ex obviis passim pueris facile intueri licet. Nam eorum alios semper hilares, alios semper tristes inspicimus: alios quidem omnibus de rebus ad ridendum promptissimos, alios vero ex qualibet vel levisima occasione plorantes. Sunt item, quibus aqua omnia & communia placeant. Sunt, quos contra, rapere ac pradari delectet. Alii etiam minimis quibusq̃ de causis vehementissimè excandescunt, ut & mordeant, & calcibus feriant tum lapides, tum ligna, sicq̃ se ulcisci putent, si quando ab illis injuriam accepisse arbitrentur. Alii ad ignoscendum faciles ac mites, neq̃ irascentes, neque plorantes, nisi post magnam

magnam aliquam acceptam injuriam. Hac de causa Eupolis Aristidem illum, qui dictus est Justus, Nicia interroganti, quonam modo Justus evasisset, probè graviterq; respondentem inducit, Natura quidem primum maximumq; munus fuisse, deinde vero se quoque prompto animo naturam suam adjuvisse. Non solum igitur ad mœrorem atque tristitiam qualibet de causa propensa sunt adolescentum natura, sed etiam ad excandescentiam atq; ad suavisimorum ciborum appetentiam. De quo quidem vitii genere, quod ad illos pertineat, ad hunc usque locum, maximè sum locutus. Caterum præter illa, quæ jam dicta sunt, licet aliquos puerorum impudentes intueri, aliquos autem verecundos: item alios memori natura præditos, alios, immemores, alios præterea obliviosos. Nec non alii sunt, qui promptè ac libenter discendi causa laborem ferant: alii negligentes atque ignavi. Porro ex illis ipsis, qui labores facillè tolerant, alii sunt, qui citò efferantur lætitiæ, si quando laudentur: alii qui adsiciantur pudore, simul atque à præceptore contemni se videant: alii vero qui terreantur verberibus. Idem duntaxat, sed contraria ratione, de ignavis intellige. Itaque ex illis, quæ pueris vident accidere homines universi, alios solent appellare pudentes, alios impudentes: & eadem ratione alios ambitiosos, & probos alios, improbos & honoris negligentes: alios timidos, & alios verborum contemptores: aliasq; item illis appellationes, quæ naturis ipsorum convenient, imponunt, Sic etiam ex iisdem pueris alios intuemur natura mendaces, alios veritatis amatores: multisq; præterea morum differentitiis inter se distinctos: de quibus nunc dicendi locus non est, quod huic duntaxat instituto nostro conveniat. Nam eorum alii quidem bonam facillimè disciplinam recipiunt, in aliis ea

nullius momenti esse solet. Neque tamen ob hanc causam negligendi sunt pueri, sed in optimis moribus nutriendi. Nam, si natura illorum curationis, ac diligentia bonitatem recipiet, in viros bonos opera nostra evaserint: sin autem contra, nostra sedulitatis utilitatem nullam perceperint, quod tamen nos attinget, culpa in hoc nostra nulla fuerit. Nam puerorum educatio similis quodammodo est curæ ac sedulitati, qua in plantis arboribusq; alendis utimur. Siquidem quamvis bonis arborum ac plantarum sator & cultor, nunquam tamen efficiet, ut rubus uvam ferat. Neque enim natura illius talem à principio suo perfectionem capere potest. Rursus vites, quæ, quod ipsas attinet, fructum ferre parata sunt, si neglexeris, foliq; natura curandas reliqueris, aut multò deteriore, aut planè nullum edere fructum animadvertes. Idem in animalibus usu solet venire: equum quippe si erudieris, ad multas res utilem habebis: rursus vero quamvis olim mansuefeceris, non tamen perpetuo habitu talem possidebis. Vipera autem & scorpius ne cò quidem usque progredientur, ut mansuescere videantur.

XXVII. Primas itaque Naturæ, secundas partes Galenum Educationi assignare, haut obscurè ex his colligitur. Quo, quæso inductus argumento? verbo dicam, Experientia, uti quidem ille putat. Hinc ita stomachatur adversus illos, qui suam sententiam admittere nolebant, c. ult. Lib. Quod animi mores sequantur temperamentum: Ea igitur, quæ ab huiusce tempestatis Philosophis dicuntur, relinquenda sunt: Verum non Philosophos eos fortasse, sed philosophiam profitentes appellare præstiterit. Nam si legisimè philosopharentur, illud in primis observarent, ut ab his, quæ sensibus patent, demonstrationum principiasumerent, quandoquidem &

vetustissimi id fecisse sciuntur: & propter hoc ab eius seculi hominibus Philosophi vocari meruerunt. Ipse quoque singulare aliquod suppeditat de sua natura & aduefactione lib. de cognosc. curand. animi morbis in fin. c. 7. & c. 8. Ego, inquit, cuiusmodi sim natura non facile dixerim; nam seipsum cognoscere vel atatis matura viris difficile est, nedum pueris. Mihi vero quadam ingenti felicitate contigit, ut patrem ab omni iracundia alienum, justissimum, frugalissimum, humanissimum haberem: ac matrem usque adeò iracundam, ut etiam morderet interdum ancillas, semper autem & vociferaretur, & contenderet cum patre, & longè quidem odiosius quàm Xanthippe illa cum Socrate. Mihi itaq; intuenti bonitatem honestatemq; paternorum officiorum, quæ vitiositatem maternorum adfectuum in proximo collocatam quasi è regione respiceret, venit in mentem cum illam amplecti & amare, tum vero hanc aliteram fugere odioq; prosequi. Ut autem in his ipsis maximam cernebam parentum meorum dissimilitudinem, sic item in hoc agnoscebam patrem meum quidem ex nullo damno dolorem concipere, matrem verò etiam ob res minimas oppidò quàm mæstam evadere. Porro nosti tu quoque, pueros, quæ vehementer attenderint, ea imitari solitos: quæ autem in iucundè & cum molestia inspexerint, ab his longè fugere consuevisse.

XXVIII. Ut igitur nos hinc expediamus, &, quid veri, quidq; falsi hæc Galeni opinio habeat, videamus, hæc tria diuinctè in nobis considerata sunt, Propensiones ad adfectus, deinde ipsi Adfectus, denique Mores; nec enim Mores simpliciter sunt Adfectus, sed qualitate aliqua informati adfectus, & quidam eorum modi. Deinde Moris nomen videtur dupliciter accipi, vel pro more
inter-

interno, vel pro externo prodeunte ab interno. Mos externus igitur est actio ab interno proficiscens, ejusq; quasi character & index est. Internus mos est certa animi constitutio ad aliquid agendum. Hic vicissim duplex est; vel enim ab ipso ortu nobis competit, unde supra Mores naturales appellabam, vel studio nostro paulatim acquiritur. Qui à Natura Mos est, vel datus apparet universo humano generi: vel genti cuiquam: qua de re videantur Aristot. *Problem. sect. 14.* Bodinus *Methodo legendi Historias*, & Barclajus in suis *Iconibus animorum*. Galenus in fin. libri sui τὰ ἡμῶν ψυχῆς ἐπεὶ τὴν κατὰ φύσιν, hinc ita loquitur: *Apud Scythas unus tantum post hominum memoriam Philosophus existit, Athenis autem plurimi. Item apud Abderitas multi fatui sunt, Athenis vero pauci.* Et Demodocus de Milesiis apud Arist. 7. *Nicom. c. 8. §. 11.* non esse quidem illos stultos, sed tamen eadem facere, quæ stulti. Vel certo Individuo. De his loquitur Aristot. 6. *Nic. ult. §. 4.* καὶ τὸ δίκαιοι, καὶ σωφρονικοὶ, καὶ ἀνδρείοι καὶ τὰλλα ἔχοντες εὐθὺς ἐκ γενετῆς. Nam & iusti, & temperantes, & fortes sumus & ceteras item virtutes habemus, cum primum nascimur. De iisdem Seneca passim, & quidem *Ep. 95.* hæc habet: *Omnium honestarum rerum semina animi gerunt, quæ admonitione excitantur, non secus ac scintilla flatu levi adjuta suum excitat ignem.*

XXIX. Præterea ille Mos, qui ætatis progressu nostro paratur studio, item duplex est: Inchoatus & imperfectus, estque ἀρχαῖος quædam seu dispositio: vel Perfectus & constans, & est Habitus, atque hic maximè proprie & κατὰ φύσιν Mos dicitur, ceu etiam supra indicatum fuit. De his agit Aristoteles *lib. 2. Nicom.* & pluribus demon-

demonstrat, illos per adfuefactionem parari, & in tales habitus adlescere.

XXX. His ita positis, clarius mox innotescet, quomodo mores sequantur temperamentum corporis, vel non. Si quis ergo per τὰ ἥθη denotet naturalem propensionem vel ad hoc vel ad aliud πᾶσι, nullum mihi dubium est, quin temperamentum sequantur, & prout hoc varium & mutabile est, ita eadem ἥθη variare & mutare. Ita Melancholicos ad tristitiam, Cholericos ad iracundiam proclives esse, quis nescit? Imò tanta temperamenti vis est, ut sæpe ipsum rationis usum vel ad tempus, vel perpetuò demat. Legantur in hujus rei illustrationem & testimonium Aristotelis Physiognomonica, & illa Variorum Problemata. Hinc jejunia nonnullis imperantur, ne copiosiori sanguine & nutrimento corpore repleto, animus quoque ad lasciviam & libidinem propendat. Nec dispar ratio est morum naturalium, quos ab ipso ortu accepimus, quin & hi temperamentum sequantur,

Natura sequitur semina quisq, sua.

Et alius Poëta:

Naturam expellas furca, tamen usq, recurrit.

Et profectò, si verum amamus, de his præcipuè ibi Galenus loquitur. Cur enim τὰ ἥθη ψυχῆς, mores animæ, mox appellat δυνάμεις potentias? cur τὰ ἥθη mores, alia dicit ἐκ φύσεως, à natura, alia ἐκ πειραιέσεως καὶ ἀσκήσεως, à consilio & exercitatione, oriri? cur item tantum tribuit Educationi & Adfuefactioni, si etiam Mores propriè dicti temperamenti necessario nexu rapiuntur?

XXXI. Fateor interim, nonnulla à Galeno nimio ardore abrepto cap. ult. d. libri. esse prolata, quæ videntur

tur accipi posse etiam de propriè dictis Moribus, ac si & hi Temperamentum sequantur. Cum igitur se reperisse putaret, quod alii Philosophi ignorent, eorundem objectionem adfert, eiq; malè respondet. Quoniam igitur pacto, inquiunt, meritò quisquam laudetur, & vituperetur, & invisus sit, & ametur, si malus, aut bonus, non sua culpa, sed temperatura fuerit effectus, quam aliis de causis sortiri videtur? Quoniam hoc nobis, dicemus, insitum omnibus est, ut bonum amplectamur, ambiamus, amemus: malum contra aversemur, oderimus, fugiamus, quod necdum considerantibus, genitumne sit, an secus, compertum est. Neque enim eorum alterum tale effecit, neq; ejusmodi ipsum constituit. Itaq; ob eam rem scorpiones, & phalangia, & viperas necamus, cum talia, non à se sint, sed à natura progenita. Deum quoq; primum & maximum Plato esse ingenitum adfirmans, bonum tamen appellat. Et vero nos cum naturali amore prosequimur: cum talis ab eterno, non bonus à seipso redditus sit. Nam nec deniq; est factus aliquando, cum perenniter ingenitus sit, ac sempiternus. Non iniuria igitur & malos odimus, hanc prius causam, qua tales eos præstiterit, æstimantes: bonos contra agnoscimus, atq; amamus, sive tales ex natura, sive ex institutione sive ex proposito, ac meditatione evaserint. Quin perditos quoque ac scelestos occidimus, idq; tribus de causis hanc quaquam ratione carentibus, tum ne nobis injuriam sospites inferant, tum, ut similis notæ hominibus terrorem incutiant, veluti scelerum pœnas, qua commiserint, daturis. Tertia est, quod vel ipsis illis mori satius sit, quando animum adeò corruptio invasit, ut pravitas remedium nullum recipiat: ut ne à Musis quidem ipsis emendari queant, neque à Socrate aut Pythagora ad bonam frugem perducant. Caterum in eo Stoicos demiror, quod omnes homi-

homines consequenda virtuti idoneos arbitrentur, perverti vero à non viventibus, ac depravari. Ut enim cetera omittam, quæ rationem eorum demoliuntur atq; prosternunt, unum autem duntaxat percuncter, nempe de hominibus, qui primi exstiter, nullamq; ante se alium habuere; à quibus enim hi depravati fuerint, dicere non poterunt?

XXXII. Hæcille, & quidem nimis confidenter, ne quid gravius dicam. Ad has ergo absurditates illum deduxit falsa illa *ψόφισις*, Animam esse ipsum temperamentum. Huic ceu veram substituamus hanc propositionem, Animam non esse temperamentum. Deinde ea, quæ sequuntur temperamentum, duûm sunt generum; alia enim illud necessariò sequuntur, sic ut corrigi aut mutari nequeant, veluti sapores, odores, ejusq; generis alia. Hæc temperamentum ut causam principalem & adæquatam sequuntur. Sunt alia, quæ illud non pari necessitate sequuntur, sed illam à Natura facultatem acceperunt, ut studio & adsuæfactione multis modis possint mutari atque emendari: & tales sunt propensiones, adfectus, moresque hominum. Mores igitur proprie dicti temperamentum non sequuntur necessariò, sed in nostra sunt facultate & arbitrio, & usu atque adsuæfactione parantur, cujus tanta vis est, ut altera Natura non immeritò nuncupetur. Sed illam cognoscere lubet ex Magistro nostro *Problem. Sect. 28. Cur aliqui agrotent, ubi vitam luxuriosam vivere adsuæti, agere luxuriosè cessarunt? ut Dionysius tyrannus, quod in urbis suæ obsessione aliquantum temporis à potu solito destitit, tæbe protinus interea laboravit. An quod Consuetudines magna cuique sit? Jam enim in natura habitum ferme absolvitur.* Disertius etiam 1. *Rhet. 11.* ita loquitur: *Consue-*

tum quasi natura insitum jam fit. Similis enim est consuetudo natura. Nam vicinitatem habet quod saepe fit cum eo quod semper. Est autem Natura quidem ejus, quod semper fit, Consuetudo vero ejus quod saepe.

XXXIII. Dicas, experientia nos edoceri tamen, licet mores non sequantur temperamentum corporis necessario, sequi nihilominus per frequenter ac plerumque? Non repugno. Certissimum enim est, illas actiones & studia, ad quæ naturâ proclives sumus, faciliori cursu procedere, majoriq; alacritate expeti & suscipi, atque illa, ad quæ talem proclivitatem non sumus nacti. Homines itaque ex numero τῶν πλῶν ad hæc aut alia vitia proni, non sanè emendant hanc propensionem, nec peccandi libidinem refrenant, quod facere & debebant & poterant, sed naturæ suæ impetum secuti in quævis vitia se præcipitant. At viri boni & εὐφῆς, & quicunque rectè sunt instituti atque educati, bonam Naturæ propensionem suo studio & adluefactione adjuvant, atque hac amica conspiratione ad summa quæque contendunt: & si qui forsan maligni stimuli animum punctiunculis suis ad voluptates illicitas aut iracundiam irritent, in ipsa, quod dicitur, herba illos opprimunt & obtundunt. Imo contraria experientia quorundam, qui ἀφῆς fuerunt, hoc ipsum magis etiam confirmatur, Socratis putà, & discipuli illius Phædonis, quem ex cinædo optimum Philosophum fecit, & Polemonem ex helluone & impudico Xenocrates una lectione de Temperantia, cum ille ebrius & coronatus irrupisset in scholam ejus, virum continentissimum reddidit, sibiq; successorem constituit. De Stilpone Megarensi quid Cicero de Fato memoriæ prodidit? *Hunc scribunt ipsius familia-*
res,

res, & ebriosum & mulierosum fuisse. Neque hac scribunt vituperantes, sed potius ad laudem: vitiosam enim naturam ab eo sic edomitam & compressam esse doctrina, ut nemo unquam vinolentum illum, nemo in eo libidinis vestigium viderit. De Æsopo nota quoque est historia. Si jam necessario secundum Galenum mores sequerentur τῆς region, temperamentum, unde ergo hoc hisce aliter accidit? Verissimum igitur est, quod ὁ ἐξηγητὴς lib. de Fato ait, Mores hominum huius & istiusmodi fiunt pro diversa adsuetudine. Et verò cum hæc disputatio cum illorum penè conveniat, qui à fato aut astris mores hominum suspendunt, integer liber ille Alexandri huc pertineret, quò cum Libertas voluntatis egregiè & explicetur, & argumentis confirmetur, contrariæ rationes refutentur, auro contra carior nobis esse debet: adeoq; hac jam vice libertatem illam agendi sive contra hos sive alios jam non demonstrabo pluribus.

XXXIV. Sed, inquis, si animi affectiones accuratiùs percenseantur, nonnullas certum aliquod definitumq; temperamentum necessario sequi deprehendemus, veluti furorem & amentiam; tanta enim hæc violentia grassantur, mentisq; munia turbant, ut omne rationis imperium & moderationem excutiant, nedum illa regantur aut emendentur. Sciendum itaque est, non has esse naturales adfectiones aut perturbationes, sed potius ægritudines quasdam; unde etiam tales, quamdiu ejusmodi malis obnoxii sunt, nec institutione aut præceptis, sed elaboro aliisq; pharmacis corriguntur: tum si quid commiserint, infani mores non legum vinculis, sed custodia pro re nata, nullatenus suppliciis, coercentur. Diversæ

ab his animi affectiones disciplina & recta aduefactione culturaq; ad bonitatem disponi possunt. Quod etiam quodammodo in Brutis cernere est. Horum enim actiones animi magis licet sequantur temperamentum, quàm in homine, sunt tamen nonnullæ species, quæ admissa disciplina suas naturales propensiones emendari patiuntur, veluti equus, canis, elephas, aliæq; feræ, quæ asperitate sua deposita cicurantur: quæ morum mutatio & in his rationis munere perficitur, non sanè propria (nullam enim habent) sed Hominum. Hinc rectè Scholiastes Græcus dicit, Mores propriè dictos soli competere homini, quod hi tales à ratione non possint sejungi.

XXXV. Posito jam, Galeni sententiam hanc fuisse, non minus propriè dictos, quam alios mores temperamentum necessariò sequi, videamus quid rationibus ipsius respondendum sit. Hypothesin illam falsam jam antè notavi: Animam esse temperamentum, seu ex temperamento emergere: quo posito, non poterat non alterum quoque hoc succedere, Mores necessariò sequi temperamentum: atque ita ἐνὸς αἰσῶς δοθέντος συμπαίρει τὰ πολλὰ; *Uino absurdo admissò sequuntur plura.* Deinde hæc sententia Morum propriè dictorum naturæ planè adversatur; quæ enim absolute à Natura tanquam genuina causa unicè prodeunt, plurimùm sanè distant ab iis, quæ efficientem causam habent liberam agendi facultatem & aduefactionem, sive exercitium actus, sive specificationem illius videas, ut Scholasticorum hac distinctione utar. Tum quomodo eidem repugnet experientia, singularium quorundam enarratione comprobavi: quod si vero mores unicè sequerentur temperamentum, nemo hominum
alius

alius atquē alius, ratione *μὴ* moralis, studio aut affue-
 tudine evadere posset, sed semper esset idem pro sui tem-
 peramenti conditione, quod secum non pugnat, vel sei-
 ipsum vincit. Quod vero inter Pœnarum fines Exemplum,
 quo alii absterreantur ab ejusmodi peccatis, ponit, rectè se
 habet in thesi, minimè vero ratione *καθ' ἑσέως* suæ; si enim
 temperamentum mores necessario sequuntur, frustra sa-
 nè erit ille terror, quin potius malitiosus homo nitetur
 in vetitum, & semper negata sequetur. Præterea sic non
 hominis mores, sed ipsa natura esset reprehendenda, & si
 sic omnia necessario fierent, quid leges sibi velint, quor-
 sum his præmia, illis pœnas irroges? Deinde errorem er-
 rore cumulat, instantia à venenatis bestiis petita. Hæc
 enim si per se malæ essent, vel moraliter vel tales natura-
 liter essent. Isto modo nemo malas dixerit, nisi pro cere-
 bro cucurbitam in capite gestet: nec etiam hoc modo
 malæ sunt, quod venenum non tam perfectioni talium
 animalium quid detrahat, quàm eandem expleat. Atq;
 esto, esse mala hæc naturaliter propter virus suum; num
 vero *μεθοδικῶς* licet de natura mali moralis ex natura mali
 naturalis concludere? Ne quid dicam, impietatis insimu-
 lari rectè hanc sententiam posse, quod ea ratione Deus
 autor peccati fiat. De testimoniis Platonis, Aristotelis
 & Hippocratis nil dicam, quod ex parte illorum senten-
 tiam jam cognoverimus; nihilq; aliud hi velint, quam alios
 atque alios homines ad diversos mores & actiones esse
 proclives. Stoicorum assertionem quod ita vilipendat, &
 illa instantia elevet, quis depravaverit primos homines,
 non sat causæ habuit: & quidem posterius discere potuisset
 ex eodem Mosis libro, unde excerpfit illa, quæ de gene-
 ratione

ratione differit *lib. 11. de usu part. corp. hum. c. 14.* Sed nolumus omnia jam ad vivum refecare. Legat, cui volupe est, & his addat *Piccol. grad. 1. c. 28. 29. & 30.* nec non *Hornei Philos. moral. l. 3. c. 1. summ. 4. seqq.*

XXXVI. Age tamen aliquid etiam post hunc de Hippocrate dicamus, qui sanè de his Morum naturalium inclinationibus non ita intricatè, uti Galenus, sed distinctius veriusq; docet, illo multò antiquior, πάντων τῶν ἰατρῶν κορυφαῖος, omnium medicorum princeps. Hic enim in Libro de Aëre loc. & Aquis non semel adserit, pro anni temporum varia mutatione ac diversitate, & formas, & mores, & naturas plurimum diversas reperiri: item, Magna ex parte hominum formas & mores regionis naturam imitari. Atque hæc multis singularibus comprobat. Cum enim dixisset, civitates Soli orienti expositas salubriores esse iis, quæ Septemtrioni & ventis calidis expositæ sunt; addit, Homines in istis viventes clara voce esse præditos, & ad iram ac prudentiam melius esse comparatos Septentrionalibus. Asiam quoque inquit plurimum Europæ præstare, tum eorum omnium natura, quæ è terra producuntur, tum hominum; Longe enim pulchriora & majora omnia in Asia gigni, regionemq; ipsa Græcia mitiorem, & hominum mores humaniores & benigniores. Docet etiam, qui regionem montanam, asperam & aquis carentem incolant, & anni temporum mutationes habeant admodum differentes, illorum hominum formas magnas esse, tum ad laborem, tum ad robur à natura optimè comparatas, at agrestibus & ferinis moribus ejusmodi naturas esse præditas. Hinc in genere sub finem istius libri pronuntiat, Ubi anni temporum mutationes tum crebræ
sint,

sint, tum plurimum inter se differant, ibi & formas & mores & naturas plurimum diversas deprehendi. Deinde etiam, Magna ex parte hominum formas & mores regionis naturam imitari. Hinc porro colligit, ubi terra pinguis sit, & mollis, & aquosa, aquæ vero valde sublimes, ita ut æstate sint calidæ, & hyeme frigidæ; ibi homines carnosos esse, articulis non discretos, humidos, labores non ferentes, καὶ τὴν ψυχὴν κακὴν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, & animi ut plurimum pravi. Ubi vero regio nuda sit, non munita, aspera, quæque hyeme prematur, & sole exuratur; ibi duros, graciles, articulis discretos, carnosos & hirsutos homines cerni, & qui ad aliquid agendum natura sint industrii & vigilantes: Moribus autem uti superbis, in iram esse proclives & pertinaces, magisque feritatis quam lenitatis participes, ad artes acutiores & solertiores, nec non ad res bellicas meliores.

XXXVII. Ex his videre est, quantum ille Naturæ rebusque naturalibus tribuat circa morum mutationem & diversitatem. Suum interim locum reliquit morum horum naturalium culturæ, quæ cum primis ad suefactionis secundum leges institutæ beneficio fit. Hinc cum Asiaticum hominum genus dixisset esse Europæis ignavius, illudque planè ἀναλκῆς εἶναι statuisset, vel hoc nomine cum primis debere illos corrigi Legibus. Hinc cum dixisset etiam, qui loca concava, herbosa & æstuosa habitent, qui que ventis calidis quam frigidis magis perflentur, & aquis utantur calidis, illos animi robore & laborum tolerantia, non æquè à natura valere; νόμος δὲ προσγεόμενος, ἀπεργάζοιτο αὐτοῖς, sed accedens vitæ institutum illud effecturum. Quam egregiè etiam Natura per institutum,

F f

aut

aut hoc ab illa (*Νόου* ille semper appellat) adjuvetur aut emendetur, lepida de Macrocephalis narratione ostendit, præ quibus nulla alia gens similia capita habeat. *At initio quidem*, inquit, *hominum institutum longitudinis capitis causa fuisse videtur. Nunc vero natura etiam ad institutum accedit. Longissima enim habentes capita, generosissimos existimant. Hujusmodi autem est institutum. Cum primum editus est infans, caput ejus adhuc tenellum ac molle manibus effingunt, & in longitudinem adlescere cogunt, vinculis & idoneis artibus adhibitis, quibus capitis rotunditas emendetur, & longitudo augeatur. Hoc Institutum primum hujusmodi Naturæ dedit initium. Successu vero temporis in naturam abiit, ut proinde instituto nil amplius opus esset. Semen enim genitale ex omnibus partibus corporis provenit, ex calvis calvi gignuntur, ex casis casii, & distortis ut plurimum distorti, eademq; in cæteris formis valet ratio: quid prohibet, cur non etiam ex Macrocephalo Macrocephalus gignatur? Sed jam reliqua pertexamus.*

XXXVIII. Cum verissimum sit, quod Galenus sub finem comm. sui, *quod animi mor. seq. temp. corp.* asserit, Puerum omni culpa carentem invenire difficillimum ac rarissimum esse, utcunque ille *ἐν Φυῆς*, fuerit; etiam *Verecundia*, *αἰδώς*, videtur *ἐν Φυῆας* pars, aut necessarium consequens, esse. Quia enim Juvenes cupiditatibus ferè suis indulgent, Pudore tanquam freno eas reprimendas existimamus: adultioribus vero, qui non tam cupiditatibus, quàm *μεγαλέραι* & judicio peccant, non pudore, sed pœna & graviore medicina opus fuerit. Sed cedo Magistrum: illius hæc sunt verba *lib. 4. Nicom. c. ult. §. 6. seq.* *Non omni ætati, sed primæ modo hoc μέτρον* & *convenit. Qui enim*

enim hac aetate sunt, prudentes & verecundos putamus esse oportere: eo quod eorum vita adsiduis perturbationibus agitur & multa peccet, à quibus pudore revocantur. Adolescentes itaque laudamus eos, qui sunt prudentes. Hæc quia adfectui, quam Habitui similior est, repugnante licet Aristoteli hac in re Alexandro Aphrod. 4. quæst. Moral. 21. à Stoicis, uti cæteri adfectus, simpliciter damnabatur, magno ita vel loquendi vel sentiendi errore. Quatenus vero uti pars Temperantiæ ab iisdem constituitur, & cum illa à Cicerone 1. Offic. conjungitur dicam an confunditur, pro Virtute ab illis venditatur.

XXXIX. Quia vero non promiscuè omni ætati convenire videtur, hinc Scholiastes commodè hic monet Homerum & Hesiodum ex hac causa Verecundiam alteram laudabilem, alteram vituperabilem appellasse. *Ἀνερυθρίασας ὁ χαρμίδης, πρῶτον μὲν ἔτι καλλίων ἐφάνη. καὶ γὰρ τὸ αἰχμητῶν αὐτὸς τῇ ἡλικίᾳ ἐπέεψεν.* Tunc ergo ipsius Charmidis genæ rubore suffuse gratiorem speciem ostenderunt. Nam pudor eam aetatem decet. Verba sunt Platonis in Charmide p. m. 237. Cum primis vero nostræ sententiæ favet Piccolom. grad. 4. c. 32. ubi inquit, quod Verecundia dici possit virtus quædam naturalis, quod sit congruens constitutio per naturam nobis competens. Bonæ indolis ac ingenuæ mentis argumentum esse Pudorem, faciliè colligas etiam ex illo Diogenis ad quendam adolescentem erubescentem, *Confide fili, color hic virtutis est*: & illo etiam Comici: *Erubuit, salva res est*. Sed de Verecundia & Pudore alibi etiam quædam dixi. Plura etiam de hoc argumento legi possunt apud Mevium in Prodrum. inß. 2. n. 10. seqq.

XL. Superest ut ostendamus, quibus adminiculis illa *εὐφροία* adsurgere, atque hæc Naturæ semina in perfectos Virtutum bonitatisq; habitus adulescere queant. Fit hoc sine dubio iis præcipuè, quæ à nobis ex Aristotele prioribus commemorata sunt thesibus, videlicet Doctrina & Adsuefactione. De his igitur nonnulla adhuc dicenda erunt. Dixi Juris hanc esse rationem, ut cum effectu obligare nequeat, nisi accesserit Promulgatio. Promulgantur autem hæ Naturæ leges modò citius, modò serius: evidentiùs, aut obscuriùs: frequentiori, aut rariori numero; ad sensu subsequente vel firmo, vel infirmo, vel dubio: ordine etiam multùm diverso; ut quisque nactus fuerit Naturam, excitatam vel inertem: propensam ad bonum, vel malum: Doctrinam, veram vel falsam, inchoatam tantùm, an iusto citius abruptam, aut ordine non perturbato continuatam ac perfectam: Adsuefactionem maturè, in tempore, in loco, debito modo, sollicitè, ac fideliter adhibitam: & qua in Societate, cum quibus quàm honestè vixerit, familiariterq; illorum consuetudine usus fuerit. Apparet hinc Promulgationem legum naturalium non omnibus eodem modo, nec omnes omnibus aut singulis simul innotescere, sed illam magis magisq; se explicare atq; diffundere, prout Ratio & Appetitio suis adminiculis adjunctæ diversimode proficiunt. Parentes igitur, aliiq;, quibus hæc cura incumbit, cereos liberorum suorum animos fingere, & ad omnes virtutum imagines indefessa sedulitate formare debent, sic ut nil fœdum dictu visuq; ista limina tangat, intra quæ puer est.

XLI. Quia vero τὸ ἔθῳ διὰ πολλάκις καὶ συνεχῶς ποιεῖν, *Adsuescere consistit in sæpe ac continenter agendo* le-

cun-

cundum Aristotelem in Problematis, qui etiam *lib. de memor. c. 2.* τὸ ἐθὺς καὶ πλάκῃς conjungit; quodlibet tempus & momentum Educatores captabunt religioseq; observabunt, ut ad virtutum actiones manus animosq; admoveant, ac maturè, vitiorum seminibus oppressis, virtutum culturæ operam suam navent. Quia enim hæc ætas proclivior est ad libidinem & viriositatem, temporius animi illorum per adsuefactionem ad bonas actiones deducendi sunt, ut non tam quæ sensibus grata, quàm quæ honesta sunt sequi discant, virtutumq; officia, molesta primum, per consuetudinem autem edulcata, tanquam Naturæ suæ rationali convenientissima expetant. In iis sanè, qui εὐφυῆς fuerint nati hoc studium felicissimè procedet.

XLII. Sin nonnullorum animi pertinaciores & intractabiliores fuerint, tantum abest ut protinus pro desperatis (quibus Hippocrates vetat adhiberi medicinam) suos habere velint Educatores illi, ut potius majori cura ipsis in asperitate illa morum naturalium domanda mitigandaq; incumbendum sit. Si igitur aliquid deliquerint, seriò reprehendendi sunt & vituperandi: qua reprehensione si Verecundiæ colorem evocaveris, salva res est, meliusq; jam sperare licet de emendatione morum, modo nihil de cura remittatur. Absque hac si omnino fuerit, valde vereor ne locum sit habiturum illud Comici, *Illi quidem periisse omnia putem, cui periit pudor.* Attamen neque tali casu spes omnis abjicienda animusq; planè despondendus est, quin acrioribus remediis, legibus aut pœnis ejusmodi animi refrenandi sunt, & quidem primum iis, quas Græci χελασμοί appellitant, quæq; propter

emendationem illorum, qui illas luunt, irrogantur. Quod si nec his cedere malitiosus animus voluerit, sed ita cum ætate obriguerit, ut tales sint planè ἀνίατοι *insanabiles*, quos nec ipsa salus servare nequeat, πωλείας *suppliciiis* ultimis excindendi sunt, tanquam vomicæ & carcinomata, illorum scilicet arbitrio, quibus puniendi potestas natura vel lege competit. Adde *caput ult.* Operis Nicomachici.

XLIII. Ubi tenerior animus, tanquam mite solum Tiburis, tanta sedulitate excultus, eaque adfuetudine emollitus fuerit, magno cum fructu Doctrinæ, præceptorum & institutionis semina excipiet. Quamdiu enim juvenilis animus perturbationibus huc illuc impellitur, adeoque animum geret incultum ac hispidum, præceptorum tanta vis erit, quanta est fabulæ, quæ surdo narratur; nullum enim ad sensum iis aut fidem tribuet. Cæterum quomodo hæc morum Doctrina institui debeat, est profectò μέγα λίκον αἴτημα. Aliquid tamen hac de re dicam. Primò si consideres quid universo generi humano honestum sit, & ad quod nemo non est obligatus, communissima maximeque necessaria *præcepta auriculis morum instillare memento*: videlicet ab homine suscipiendam esse nullam actionem aut fugiendam, unde non appareat, te statuere Deum esse, ejusque Providentia regi omnia, etiam singularia quæque, animam quoque esse immortalem, neminem esse lædendum, suum cuique tribuendum, benefactoribus esse gratiam referendam: breviter, ut ex omnibus actionibus eluceat Honestas, & Juris Naturalis reverentia & obsequendi ei studium. His principiis imbuta Ratio amplius excitanda informandaque est, ut quæ-

ut, quæcunque negotia aut officia sint obeunda, prompte horum singularium collectionem ex istis principiis deducere sciat, atque ita nunquam non certus sit, quæ actiones honesti capaces sint, nec ne: tum etiam, quo honestatis gradu quælibet consistant. Quia vero varia sunt vitæ genera & conditiones, quibus homines distinentur, in quolibet se quisque ita gerere debet, ut personam suam in hoc vitæ theatro rite sustineat, uti loqui amant Stoici: hoc est, ut hæc *πρᾶξις καὶ καθήκοντα* eo delectu & prudentia tractent, ut si non omnia Honestati simpliciter respondeant, id tamen unicè agant, ne ei vel Legibus naturalibus ullatenus repugnent.

XLIV. Hæc morum institutio potest esse vel Publica vel Privata. Ista publicis legibus, hæc privatorum autoritate & voluntate regitur. Ista pro fine habet publicum Reip. bonum ac salutem: hæc privatæ alicujus societatis commodum spectat. Ita Aristoteles *c. ult.* Operis ad Nicomachum §. 35. meminit, in sola Laconum Rep. Legislatorem aliquam habuisse curam educationis, & studiorum, in plurimis autem civitatibus eam fuisse neglectam, ubi quisque vivat *ὡς ἐάλεται, κυκλωτικῶς* *ἡμιτελῶς* *παίδων ἢ δ' ἀλόχῃς*, *pro libidine, Cyclosum more liberis & uxori imperando.* Videri potest etiam hac de re Xenophon *i. de Rep. Lacadem.* qui etiam initio *κυρροπαιδείας* Perias hoc nomine laudat. *Hodie*, inquit ad hunc textum Gifanius, *neque in Germanico, neque in toto Christiano orbe ulla est communis disciplina & institutio, præterquam Scholastica.* Sed nec hæc ita est communis, ut Laconica. Cæterum quæ vel Doctrina Intellectum, quæve Adsuefactione Appetitum nostræ Scholasticæ institutiones imbuant, lubens præ-
termino

termitto, quod infinitis illæ partibus laborent, nec ad meam censuram ista res pertineat. Hoc nemini non est manifestum, in unam quasi cortem *ἐν Φυῖς, ἀφ' ὧν*, promiscuè compingi, horum nequitiam ac proterviam variis ex causis magno cum privato tum publico damno sæpe foveri, istorum vero bonam indolem ab Orbiliorum sævitia, ignavia, ignorantia ac stoliditate non minus frequenter corrumpi & extinguere. Cum igitur tantus sit Institutionis, Doctrinæ & Educationis fructus, ut iis igniculi Naturæ excitentur, Intellectus & Appetitus perficiatur, utilissimam & summè necessariam operam Reipublicæ navant illi, qui tædiosum hunc laborem non fastidiunt, primæq; ætati informandæ & regendæ totam vitam impendunt. Huic verò muneri ac oneri sustinendo ac ferendo cum perpauci sint pares, tantò majori in pretio illi sunt habendi, studiumq; eorum lautiori stipendio fovendum & pensandum est, qui hoc Sisyphi saxum volvere non solum sciunt, sed nec detrectant: ut adeo illi præclare post hos de Republica mereantur, qui patrocini-um docentibus præstant, illorum non tantum necessitatibus sed & commodis prospiciunt, salaria potius augent, quàm accidunt, aut eorum solutionem differunt, omniq; studio ac cura id agunt, ut hæc Ecclesiæ & Reip. seminaria quàm rectissimè se habeant, & diligentissimè excolantur. Sed manum de tabula.

DISSERTATIO ALTERA

De

JURE GENTIUM.

I.

Non solum Natura hominibus suum Jus ingeneravit, quod tanquam universali vinculo, quod sunt Homines, invicem obligarentur; Sed & ipsum genus humanum varia Jura positiva pro suo arbitratu constituit, non tantum ea, quibus in qualibet Republica imperantes sibi suos subditos, vel etiam hi sese obstringerent, sed etiam quibus illud in liberas Gentes diversasque Civitates dispersitum pro communi obligationis vinculo uteretur, Gentesque Rebuspublicis & numero diversæ his placitis, mutua fide subnixis, continerentur. *Nam usque ex gente, & humanis necessitatibus, Gentes humana Jura quaedam sibi constituerunt. §. 2. Inst. de J.N.G. & C.* Quæ verba uti rectè de Jure Gentium propriè accepto, & de quo hic agere consilium est, dicuntur; ita Juri Naturali hæc ratio, & illi subjecta ibi promiscuè exempla perperam accommodantur: quod post Wesenbecium rectè observavit Bachov. in suo Comment.

II. Pactis itaque Gentium Jus Gentium est constitutum. Cum enim una Respublica in alteram, aut una libera Gens in alteram nihil autoritatis habeat, neque altera alteri sit obnoxia, nedum ut plures liberæ gentes ac Respublicæ uni cuipiam subsint, sed singulæ suam habeant *ἀνεξαρτήτως* & *ἀντὶ τοῦ ἑαυτῶν*; hinc si quo jure arbitrario inter

Gg

se soci-

se sociantur, cui ab omnibus ita sociatis omnino parendum sit, Pactis illud constitui necesse est. Nam sicuti par in parem, privatus in privatum, extra pacta conventa nihil juris habet; ita quoque liberi Populi Gentesq; tanquam privati pactis consociantur, aliusq; Juris positivi, quod pro communi inter illas vinculo obtineat, capaces non sunt. *l. 4. ff. de arbitr.*

III. Duo igitur hinc colligi, & diligenter notari merentur. Primum est, quod more privatorum per Pacta Jus Gentium à liberis populis constituatur. Alterum, quod hoc ipso inter se consociantur & invicem obligentur. Si quod enim jus observetur quidem apud plures gentes, cujus tamen obligatio non obtineat inter ipsas illas, ut ejus vinculo in societatem constringantur, atque in ea contineantur; illud sanè Jus Gentium nec est, nec dici debet, sed est Jus Civile pluribus gentibus commune, singulis proprium. Quod licet rectè observaverit & monuerit Grotius, passim tamen aliquid indulget vulgari, licet haut probatæ consuetudini, tale Jus civile plurium gentium, impropriè, aut quasi Jus Gentium appellitans. Exemplum ejus rei videre licet *lib. 2. de J. B. P. cap. 8. n. 7. Germania*, inquit, *populi thesauros, ut & alia ad eum addixerunt Principi: atque id jus nunc commune est, & quasi gentium. Nam & in Germania, & Gallia, & Anglia, & Hispania, & in Dania id observatur.* Quale autem revera hoc Jus sit, rectissimè omnium ipse docet Grotius *d. l. 2. cap. 8. n. 1.* his verbis: *Hoc non est illud Jus Gentium propriè dictum; neque enim pertinent ad mutuam gentiū inter se societatem, sed ad cuiusque populi tranquillitatem. Unde & ab uno populo alius inconsultis mutari potuit, imò & hoc evenire, ut alius locis atque*
tem-

temporibus longè alius mos communis, ac proinde *Jus Gentium* improprie dictum introduceretur; quod & revera factum videmus, ex quo Germaniæ nationes Europam ferme omnem invaserunt. Sicut enim olim *Jura Græca*, ita tunc Germanica instituta passim recepta sunt, & nunc etiam vigent. Vide quoque illum d. c. n. 26. Et ejusdem lib. 2. c. 3. n. 5. hoc quaecunque *Jus Gentium* ita explicat, quod non habeat vim pacti inter Gentes, sed esse illud *Jus civile plurium gentium distributum*, quod à singulis tolli possit. Ita quoque Seldenus hoc *Jus* aliquot seu plurium gentium *Civile* seu *Domesticum* vocat lib. 1. de *Maritimo* cap. 3. & alibi passim.

IV. Apparet hinc, *Jus Gentium* proprie dictum *Juris Arbitrarii* speciem, eamque præcipuam esse, & omnino malè hoc ipsum cum *Jure Naturæ* confundi. Cum enim Ulpianus tale aliquod *Jus Naturale* commentus esset, quod non humani generis proprium, sed omnium animalium, quæ in terra, quæ in mari nascuntur, avium quoque commune esset, l. 1. §. 3. ff. de *J. & J. de Jure Gentium* mox ita differit: *Jus Gentium est, quo gentes humana utuntur: quod à Naturali recedere facile intelligere licet; quia illud omnibus animalibus, hoc solis hominibus inter se commune sit.* §. 4. d. l. Cautius hac in re versatus fuit Cajus, qui l. 9. ff. eod. *Jus Naturale* satis bene describit, ut tamen *Juris Gentium* appellationem ei malè tribuat. Quod inquit, *naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes peræque custoditur: vocaturq; Jus Gentium, quasi quo jure omnes gentes utuntur.* Et si enim sint quædam κοινὰ τῶν ἀνθρώπων δίκαια, communia hominum jura, ceu Thucydides, Polybius & alii loquuntur, & exstet quædam *Lex communis in Publico Mundi*

& naturalibus tabulis scripta, uti ait Tertullianus *de Cor. Milit.* cujus obligatio concernat omnes homines, eò quod sunt Homines, eoq; jure omnes Homines, & quoque Gentes uti oporteat, sic ut nulli integrum sit universali illi Naturæ Juri se subducere, aut eximere; non tamen Jus Naturæ Juris Gentium vocabulo promiscuè insigniri, tot erroribus occasio inde præberi, & Jura toto genere diversa confundi debuerant.

V. Huic nãvo igitur tegendo quæsitæ & inventa fuit distinctio Juris Gentium Primævi, seu Primarii, & Secundarii. Priori Jus Naturæ, posteriori Jus Gentium propriè dictum denotari adsolet. Unde ita commentatur *Vinn. ad §. 2. Inst. de J. N. G. & C. n. 2.* *Hic locus confirmat receptam Juris Gentium distinctionem in Primarium & Secundarium: quamquam vitio non caret, quod Tribonianus non apertius distinctionem proponit. Primarium enim non ab hominibus excogitatum aut introductum est, sed nobis ingenitum: quemadmodum & notitiæ illæ simplices, unde illud promanat, mentibus nostris divinitus insitæ, & in cordibus nostris insculptæ sunt. Secundarium autem ab hominibus inventum est, & mentis quadam agitatione, comparatis inter se aliis atque aliis rebus, excogitatum ad communem vitæ usum, retinendamq; gentium inter se societatem: ut hujus Juris ex parte causa sit usus & Indigentia, teste Arist. 1. Polit. Ideo Wesenbecius jam antè monuerat, Jus Gentium dividendum fuisse in Jus Rationis, & Ratiocinationis. Hinc quoque Grotius, ut huic consuetæ loquendi formulæ aliquid daret, nonnunquam Jus Gentium Voluntarium, & lib. 2. de J. B. P. cap. 13. n. 15. Jus Gentium constitutum, per $\omega\lambda\epsilon\omicron\nu\alpha\sigma\mu\omicron\nu$ appellat; cum propriè non sit aliud Jus Gentium, quàm Arbitrarium, Voluntarium seu Constitutu.*

stitutum. Quapropter ita scribit Bœclerus in suo *ad Gro-
tium de J. B. P. lib. 2, cap. 4. n. 9. commentario*: *Non possum
disimulare, me de receptissima quidem, sed non satis accurata
loquendi consuetudine, qua aliquid & Juris Naturæ, & Juris
Gentium Voluntarii dicitur, non adeò magnificè sentire.* Et Jo-
annes Corasius JCrus Tholosanus cum hanc distinctio-
nem Juris Primævi & Secundarii fuisset amplexus, atque
istud commune brutis cum homine affirmasset in Opere,
de Jure civili in artem redigendo, eam sententiam rectius
examinatam in Juris Civilis Miscellaneis, Cum Alberto Bo-
logneto, Joachimo Mynsingero, Francisco Connano, Hu-
gone Donello, Jacobo Cujacio, Francisco Hottomanno &
aliis damnavit, Plutonisque familia dignam judicavit.
*Selden, lib. 1. de J. N. G. juxta discipl. Hebr. cap. 5. p. 27. edit.
Argentor.*

VI. Cum igitur JCrus Romani Jus Gentium verè
rale, & à Jure Naturæ admodum diversum non exactè
distinxerint, id quod in Juris philosophia fieri quàm maxi-
mè interest, quin potius confuderint, accidit, ut pluri-
mas res Juris Gentium obligationi subdiderint, de qui-
bus singulis vix etiam hodie convenit, ad Jus Naturæ,
an vero ad Jus Gentium propriè dictum referri debeant.
Pauca ex multis adducam, ex quibus id fiat liquidum.
Nam etsi fortè quis non perdiderit operam, si omnes
Juris civilis Rom. textus de Jure Gentium loquentes dili-
gentiùs expendat, nobis tamen ad fidem faciendam pau-
corum explicatio sufficere poterit. Ita Hermogenianus
l. 5. ff. de J. & J. & Imperator §. 2. Instit. de J. N. G. & C.
tradunt, Jure Gentium introducta fuisse bella, captivita-
tes, servitutes, distincta dominia, ædificia collocata,

commercia, emptiones, venditiones, locationes, conductiones, aliasque obligationes institutas fuisse. Contringius hanc promiscuam exemplorum congeriem non veteribus JCrts, sed oscitantiae Triboniani imputat, *disp. de Jure th. 24*. Mihi illud vix verisimile fit, quod tam errare hac in re potuerit Hermogenianus, quàm in describendo Jure Naturali Ulpianus, & quod Tribonianus hæc ita ex *lib. 1. Epitomarum Juris* Hermogeniani excerpserit; qui quamvis alienis textibus sæpe sua emblemata impresserit; durum tamen & nimis temerarium fuerit, si ab aliis perperam, temere aut minimè commodè dicta Triboniani incuriæ quis omnia tribuere ausit. Rectè vero animadvertit Bachovius, non posse jam recitata exempla ad eandem Juris Gentium speciem referri; nam & ipse utitur illa distinctione Juris Gentium Primævi & Secundarii. Bella quidem, quod illorum certos effectus attinet, inter quos etiam captivorum servitus reponenda est, sunt Juris Gentium propriè dicti: de quibus prolixè agit Grotius *lib. 3. de J. B. P.* Dominium rerum ejusque distinctio generaliter saltem considerata Juri Naturæ est accepta referenda: ceu id luculentè à Boeclero ad Grotii *lib. 2. de J. B. P. cap. 2.* fuit demonstratum, & quoque à me ibi pluribus est ostensum. Eodem pertinent Commercia & Contractus inter homines usitati, quatenus legibus Justitiæ διορθωτικῆς diriguntur, & ab iis error, dolus, iniqua vis metusque abesse, è contrario bona fides & æqualitas illis inesse debet. Ædificiorum vero collocatio ab arbitrio humano unicè, non ex obligatione Juris Naturalis profecta est? Fenni nullos habuisse penates dicuntur. Alii veteres Germani subterraneos specus aperire, eosque multo

multo inluper fimo onerare soliti fuerunt, suffugium hyemi, & receptaculum frugibus. *Tacit. de morib. Germ.* Quemadmodum igitur his, Nomadibus, Scythis aliisque populis ἀμαξοβόις olim lubitum est pro domibus currus circumferre, inque iis latitare, aut sub tentoriis ac pelli- bus degere, salvo jure naturæ; ita cultior paulatim vi- vendi ratio esse cœpit, postquam homines commoda vitæ civilis etiam domiciliis exstructis auxerunt, ut tamen hinc nulla inter Gentes exstiterit obligatio.

VII. Accedant his alia Juris Gentium ex hypothesi JCtorum Romanorum capita sparsim proposita. In *l. 1. §. 2. ff. de contrah. empt.* dicitur, quod Emptio sit Juris gen- tium. Et *l. 51. ff. eod.* Littora jure gentium omnibus vaca- re putantur. In *l. 1. ff. loc. cond.* ait JCtus, quod Locatio Conductio sit naturalis, & omnium gentium. Trypho- ninus *l. 31. ff. de pos.* hanc Quæstionem, si reus capitalis ju- dicii deposuit apud te centum, isque deportatus; & bona ejus publicata sint, utrum ipsi hæc reddenda, an in publi- cum deferenda? inter alia his expedit verbis: *Si tantum Naturale Jus & Gentium intuemur, ei, qui dedit, restituenda sunt: si civile jus, & legum ordinem, magis in publicum defe- renda sunt.* Paulus inquit, illum natura debere, quem jure gentium dare oporteat, cujus fidem secuti simus *l. 84. ff. de R. I.* Idem ait *l. 23. pr. ff. de rei vindic.* in rem actio- nem competere ei, qui aut jure gentium, aut jure civili dominium adquisiverit. Jure gentium condici puto pos- se res ab his, qui non ex justa causa possident; verba sunt Marciani *l. 25. ff. de act. rer. amot.* Quarundam rerum do- minium nanciscimur jure gentium: atque hoc esse ait Cajus *l. 1. ff. de adquir. rer. dom.* quod ratione naturali in- ten

ter omnes homines per æquè servatur. Idem *l. 5. §. 7. eod.* inquit, quæ ex hostibus capiantur, illa jure gentium statim capientium fieri. Idem putat, quod per alluvionem agro nostro flumen adjecerit, jure gentium nobis adquiri. In *l. 7. §. 1. ff. eod.* & *§. 5.* ait, quod novus alveus ejusdem juris esse incipiat, cujus sit ipsum flumen, id est, publicus juris gentium. Iterum Cajus *l. 9. §. 3. eod.* docet, res, quæ Traditione nostræ fiunt, jure gentium nobis adquiri; nihil enim tam conveniens esse naturali æquitati, quàm voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi. Addantur *§. 1. 4. 5. 11. 12. 20. Instit. de Ber. div.* Ulpianus *l. 7. pr. ff. de pact.* inquit, Juris gentium conventiones quasdam actiones parere, quasdam exceptiones. Ad istas refert contractus nominatos, & si subsit causa, etiam innominatos; ad has nuda pacta. Ab eodem statuitur, quod Juris gentium sit Acceptilatio, puta, quod significationem & obligationem consensus deliberati attinet. *l. 8. §. ult. ff. de acceptil.* Si indebitam pecuniam per errorem promissam solverit luo nomine, qui pro te fidejusserat, hunc à stipulatore repetere eam posse, quoniam indebitam jure gentium pecuniam solvit, Celsus existimat. *l. 47. ff. de condict. indeb.* Libertas naturali jure continetur, & dominatio ex gentium jure introducta est, inquit Tryphoninus *l. 64. de condict. indeb.* Fiunt servi jure gentium, id est, captivitate, ait Imperator *§. 4. Inst. de jur. person. Et pr. Inst. de Libertin.* Servitus ingenuitatem jure gentium invalisse dicitur. Præterea *§. 1. inst. de his qui sui vel al. jur. dominorum* in servos potestas Juris gentium dicitur. Nam, inquit, Imperator, apud omnes per æquè gentes animadvertere possumus, dominis in servos vitæ necisque potestatem fuisse.

Vill. Plu-

VIII. Plura ejus generis congerere nolo. Nam vel ex his abunde constat, JCtos Romanos vocabulo Juris Gentium, modò ad Jus Naturæ, modò Jus Gentium propriè dictum designandum, promiscuè ac confusè uti, abuti; plerumque tamen per Jus Gentium intellectum velle Jus Naturæ. An autem illa omnia sint Juris Naturalis, quæ appellatione Juris Gentium eò ab illis referuntur, veluti quod de mari, littore, alveo, & similibus tradunt, alia, imò aliena à præsentī instituto quæstio est. Consuli interim legique poterit Grotius *lib. 2. de J. B. P. cap. 8.* ubi pensculatiùs examinantur, quæ vulgò Jure Gentium adquiri dicuntur. Quod autem attinet Belli effectus quosdam, captivitates, legitimas servitutes, & ut bona ab hostibus capta capiendum fiant, illi quidem ex Jure Gentium propriè dicto descendunt, ceu deinceps rectiùs cognoscetur. Tantum verò abest, ut jus vitæ necisque, quod apud Romanos domini in servos usurparunt, juri naturæ congruat, ut potiùs ab illo damnetur: quod pluribus evincit Grotius *lib. 2. de J. B. P. cap. 5. n. 28.* Quod si Imperator illud solùm indicare voluit, jus vitæ necisque in servos à dominis apud plures gentes usurpari, hoc foret Jus civile plurium gentium. Si vero dicas, Jure Gentium propriè dicto exasperatam tantopere esse auctamque dominorum in servos captos venditosque potestatem, colligere hinc liceret, impunè id fieri consuevisse; sed agendi impunitas impropriè Jus dicitur, inquit rectè Grotius loco jam citato.

IX. Explicatis his JCtorum malè concinnatis involucris redeamus in viam. Diximus Jus Gentium propriè dictum Juris Arbitrarii speciem esse: idque etiam deinceps liquidiùs cognoscetur. Cum vero supra meminerim,

Jus Gentium, more inter privatos usitato, per Pacta constitui, vix aliis hoc probabitur, quòd cum ab aliis, tum ab ipso Grotio in frontispicio Operis de *J. B. P.* Juri Publico accenseri soleat. Huic dubitationi ut satisfiat, probè tenendum & observandum est, sæpe eandem rem pro diverso respectu diversis præditam esse qualitatibus, easque sequi solere diversas appellationes. Ita Publica dicitur Lex, quam Respublica etiam de privatis negotiis sancit; hætenus enim inspicitur, à quo sit illa sanctio, non de qua materia vel objecto. Hoc enim si videas, Lex istiusmodi Privata foret. Ita quoque Jus Gentium est Privatum, si consideres Gentium invicem paciscentium conditionem, eamque inter se contendas. Quod si vero quæque Gens libera pactiones istiusmodi ineat de rebus suæ Reipublicæ publicis, hætenus idem Jus Gentium dici potest Publicum. Quin & si ipsum subjectum, Rempublicam in se spectatam, & cum alia Republica paciscentem inspicias, eamque non contendas cum altera Republica, cum qua paciscitur, sed quatenus hujus pacta à Reip. paciscentis subditis eorumq; pactis, distinguuntur, etiam hac ratione Jus illud Gentium rectè dicetur Publicum.

X. Juris Gentium obligationem Pactis inniti diximus. Pactum, inquit Aristoteles *1. Rhetor. cap. 15.* est lex privata. Quod *Legis* nomen neque Juri Pactis denegant. *t. t. ff. de l. commiss. tit. C. de pact. pign. & l. commiss. l. 13. pr. ff. commun. prad.* Secundum Ulpianum Pactum, sive Pactio, est duorum pluriumve in idem placitum consensus. *l. 1. §. 2. ff. de pact.* Ille Consensus non uno fit modo, sed vel expressè, vel tacitè, aut per quandam præsumptionem. Unde Labeo ait, convenire posse etiam *re*, nec non *tacite*. *l. 2. ff. de pact.*

de pact. Huc quoque pertinet illud Juliani ex *l. 30. §. 1. ff. de legib.* *Quid interest, suffragio Populus suam voluntatem declaret, an rebus ipsis & factis?* Pacta igitur, quibus Jus Gentium innititur, vel sunt Expressa, vel Tacita; sic ut ex his de Consensu vel per Præsumptionem, vel evidentiora etiam indicia multò certius constet. Cum vero Juris Gentium per Divisionem constituendæ sint plures species, antequam has ostendamus, doceamusque, quæ expressis, quæ vero tacitis pactis sit subnixa, pauca adhuc ad ipsum genus pertinentia erunt præmittenda.

XI. Jus Gentium quando dico, illas Gentes intelligo, quarum quæque peculiari Republica à reliquis sit secreta & distincta, sive illa Respublica ab uno, vel paucis, vel populo regatur. Neque certum Gentium numerum in eo, aut definitio, intra quem istius Juris obligatio vel observantia concludatur. Minimè verò hoc volo, ac si omnes omnino universi orbis Gentes in tale aliquod Jus arbitrarium commune consenserint, seque invicem eo obligari voluerint. Hinc Grotius *lib. 1. de J. B. P. cap. 1. n. 14.* cum Juri Civili Jus Gentium vellet contradistinguere, his utitur verbis: *Latiùs patens est Jus Gentium, id est, quod Gentium Omnium, aut Multarum voluntate vim obligandi accepit. Multarum addidi, quia vix ullam Jus reperitur, extra jus Naturale, quod ipsum quoque Gentium dici solet, omnibus gentibus commune.* Imò sæpe in una parte orbis terrarum est Jus Gentium, quod alibi non est, ut de captivitate & postliminio suo loco dicemus. Cum enim ne quidem cognitæ sint omnes gentes, quomodo de illarum omnium sive expresso sive tacito consensu aut voluntate in re arbitraria constare poterit? Sed neque illas Gentes omnes hoc Jure obli-

gari puto, quas fortè cognitas habemus. Et quamvis sint quædam Juris Gentium communis capita, quibus omnes ex cognitis Moratiores obligentur, non tamen in genere de quolibet Jure Gentium idipsum adseverabo. Vid. Seldenus de triplice Gentium Omnium significatione seu explicatione *lib. 1. de Jur. Nat. & Gent. jux discipl. Hebr. cap. 6. p. 77. edit. Argent.*

XII. Mihi igitur ad significationem Juris Gentium in genere considerati sufficiunt plures Gentes, numero certo licet haut definitæ, etiamsi illæ vel duæ fuerint, cum & hæ numerum pluralem conficere possint. Ad stipulatur mihi ea in re Conringius *Disp. de Legib. th. 24.* ubi ita disserit: *Gentium lex est, quam plures gentes non fortuito, aut altera alterius (ad proprium usum instituta) imitatione, sed quasi ex compacto sibi inter se constituerunt. Plures dico, eo modo, quo apud Grammaticos plurale singulari opponitur: non, quasi id solum, quod inter multas aut plerasque gentes ius intercedit, Gentium jus dici mereatur. v. g. Inter Hispanos & Batavos peculiariter hodie constitutum est, ut bello captus à captore se suo mensis unius stipendio possit redimere. Hoc cur minus Gentium Lex appellandum sit, quàm illud, quod olim, ut capti capientium hostium servi fierent, obtinuit, non video. Utraque ceriè lex Gentium est, etsi quidem illa duarum sit, hæc plerarumque fuerit.* Huic sententiæ etiam suum adjicit calculum Richardus Zouchæus, J Crus Anglus, qui Libri, quem inscribit, *Jus inter Gentes, part. 1. sect. 1.* Jus Gentium facit duplex; unum, quod ortum ducat à communi aliquo consensu. De altero ita disserit: *Deinde præter mores communes pro jure etiam inter gentes habendum est, in quod singula*
gentes

*gentes cum singulis inter se consentiunt, utpote per pacta, Con-
ventiones & Fœdera.*

XIII. Solet Jus Gentium etiam Jus Feciale nuncu-
pari, de quo si quædam ex veterum monumentis collegeri-
mus, ad illustrationem hujus argumenti non parùm confe-
rent. Feciales, *Φηπαλεῖς*, à faciendo nomen acceperunt, ut
autor est Festus, quod belli pacisque faciendæ penes eos jus
erat. Sicuti vero Augurum & Pontificum, ita quoque Fe-
cialium integrum collegium fuit institutum. Multorum
Numa sacerdotiorum fuit autor. Eorum duo commemorabo, ex
quibus elucet inprimis illius religio, Saliorum & Fecialium; si-
quidem Pacis Feciales arbitri fuerunt, qui nomen ex officio suo
trahentes disceptatione comprimebant certamine, neque prius
quàm abscissa omni juris obtinendi spe ad arma iri sinebant.
Pacem enim vocant, quum verbis, non vi mutuas controversias
diremerunt. Feciales Romani frequenter commeabant ad eos,
qui injuriam inferrent, poscebantq; res reddi. Si non redde-
rent, deos testati multa diraq; sibi ipsi ac patriæ suæ, ni justè in-
juriam vindicatum irent, imprecabantur. Ita indicabant illis
bellum. Intercedentibus his aut improbantibus, neque militi li-
cebat neque Regi Romano arma movere, sed ab his auspicandum
ei bellum ut justo duci erat, inde quid expediret expenden-
dum. Verba sunt Plutarchi in Numa: cujus & hæc le-
guntur in Camillo: Feciales quietissimus & justissimus Rex in-
stituit Numa, pacis custodes, cognitores arbitrosq; causarum
belli indicendi legitimarum. His accedant diligentissimi
scriptoris, Dionysii Halicarnassensis ex lib. 2. Longum esset,
recensere omnia Fecialium officia, sed in summa sunt hæc: Dare
operam, ne Romani ulli fœderata civitati injustum bellum infe-
rant. Quod si qua prior contra fœderis conditiones aliquid

commiserit, Legatos agere, & verbis primùm suum ius repetere. Quod si dedignetur facere postulata, tum vero bellum indicere. Itidem si qui illatam sibi contra fœdus querantur injuriam, causam eorum cognoscere, & comperto crimine fontes comprehensos laesis dedere. Judicare item de Legatorum injuriis, & dare operam, ut servantur conditiones fœderum. Pacem etiam conficere, aut, si parùm legitimè facta videatur, irritam reddere. Præterea si quid Imperatores contra jusiurandum peccaverint, cognoscere atque expiare. Adscribi his merentur, quæ habet Pomponius Lætus de Sacerdotiis cap. 9. diligentissimus ille antiquitatis Romanæ scrutator, judicio Politiani, Liliï Gyraldi, & Voslii; sic ut quoties marmor aliquod ex Urbis ruinis effoderetur, illacrymatus sit. *Feciales*, inquit, dicti, quod fidei publicæ inter populos præerant. Nam per hos fiebat, ut justum conciperetur bellum, & ut fœdere fides pacis constitueretur. Eos instituisse dicitur Numa, quum indicendum esset bellum *Fidenatibus*. Hi mittebantur prius, quàm conciperetur bellum, ad res repetendas: & si non impetrabant, bellum indicebant. *Fecialium* unus, qui Patrem Patratum faciebat ex ipsis *Fecialibus* electum, sacris vestibus ornatus, ad autores injuriarum procedebat: prius quàm urbem intraret, janitorem vel alium qui obviam fuisset, allequebatur quibusdam imprecationibus. Inde in forum pergit, illic disserit, qua causa venerit, tempus ad consultandum dat triginta dierum. Si per hos dies res infecta maneret, diis cœlestibus manibusq; invocatis, abit, & ad Senatum refert: & ubi in Senatu, quod justum piumq; esset, actum erat, *Fecialis* bellum indicebat. *Fecialium* sacra nefas violare erat. Nam Fabius cum ea violasset, urbs Romana a Gallis Senonibus eversa fuit. Dicuntur *Feciales* à fœdere faciendo seu feriendo. Pater Patratus à patrando, id est,

Jan-

fanciendo fœdere qui à Fecialibus creabatur, qui tantum in fœdere faciendo præerat, ut quidam scribunt.

XIV. Cum igitur Fecialibus belli pacisque disciplina esset commendata, quibus verbis illorum officium breviter complectitur Carolus Sigonius *lib. 1. de ant. jur. civ. Rom. cap. 19.* magna illam cura ac sedulitate excoluerunt, sic ut Jura gentium non solum magnam partem condiderint, certis voluminibus descripserint, sed & interpretati sint, sibi que singularis hujus Jurisprudentiæ gloriam atque auctoritatem conciliaverint. Unde Cicero ait *lib. 1. de Offic. Belli quidem aequitas sanctissimè Feciali populi Romani jure perscripta est.* Et septima in Verrem: *Habemus hominem in Fecialium manibus educatum, unum præter ceteros, in publicis religionibus Fœderum sanctum, diligentem.* Idem alibi præstabilem dicit esse scientiam, in fœderibus, pactationibus, conditionibus populorum, regum, exterarumque nationum, in omni denique jure belli & pacis esse exercitatum. Apud eundem *lib. 2. de Legib.* hæc exstat Lex: *Fœderum, pacis, belli, induciarum, oratores (id est, Legati,) Feciales, indices sunt.* Et mox ibidem: *Sequitur de Jure belli: in quo & suscipiendo, & gerendo, & deponendo, ius plurimum valet, & fides: horumque ut publici interpretes essent, lege sancimus.* Eadem confirmantur à M. Terentio Varone, Pomponio Festo & Nonio: quæ distinctè & perspicuè ex ipso Jure Feciali cognosci potuissent, nisi solum istorum monumentorum desiderium ad nos pervenisset. Itaque Albericus Gentilis non dubitat profiteri, Feciales non tantum fœderum, pacis, bellorum, legationum, sed & reliquorum Juris Gentium cum exteris capitum fuisse curatores *lib. 1. de Jure belli. cap. 1. n. 5.* Cui addi
pote-

poterit Rosinus *lib. 3. antiq. Roman. cap. 21.* Bodinus *lib. 5. de Repub. cap. ult.* & alii, qui de Re Militari, ejusque Jure vel studio scripserunt, veluti Spelmannus in sua Aspidologia, Uptonus, Nicolaus Reusnerus, Gabriel Naudæus, Valturius, Balchazar Ajala, Valtrinus, Franciscus Patricius, Justus Lipsius in Poliorceticis.

XV. De sanctitate & exacta religione, qua suum officium tractaverint Feciales, testes sunt solennes ritus, atque formulæ, quibus in diversis negotiis expediendis usi fuerunt. Pauca exempla ex multis proponam. Cincius in *lib. 3. de Re militari*, referente Gellio *lib. 10. cap. 4.* Fecialem Populi Romani bellum indicentem hostibus, celumque in agrum eorum jacentem, hisce verbis uti scripsit: *Quod Populus Hermundulus, hominesque populi Hermunduli, adversus Populum Romanum bella facere, deliquereque: quodque Populus Romanus, cum populo Hermundulo, hominibusque Hermundulis bellum jussit: ob eam rem ego populusque Romanus populo Hermundulo hominibusque Hermundulis bellum indico, facioque.* De hac solennitate ita commentatur Servius ad illum Virgilii versum *10. Æneid. v. 14.*

Tunc certare odiis, tunc res rapuisse licebit.

Ancus Martius, inquit, cum videret populum Romanum ardentem amore bellorum, & plerumque inferre gentibus bella, nulla iusta exstante ratione, & exinde pericula procreari, misit ad gentem Equiculanam, & accepit iura Fecialia, per qua bella indicebantur hoc modo, sicuti etiam de Albanis retulit Livius. Nam si quando homines aut animalia ab aliqua gente rapta essent populo Romano, cum Fecialibus, hoc est, sacerdotibus, qui faciendis præsent fœderibus, proficiscebatur etiam Pater patratus, & antefines stans clara voce dicebat belli causam: & nolens.

nolentibus res raptas restituere, vel autores injuria tradere, jaciebat hastam, qua res erat pugnae principium, & iam licebat more belli res rapere. Alia hujus generis Fecialium carmina recitat Grotius lib. 3. de J. B. P. cap. 3. n. 7. Deditio-
nis à Fecialibus factæ hoc exemplum suppeditat Livius lib. 9. Progressi Feciales, ubi ad portam venere, vestem detrahi pacis sponsoribus (ad Furcas Caudinas depectis) jubent: manus post tergum vinciri. Cum apparitor, verecundia majestatis, Postumium laxius vinciret, Quin tu, inquit, adducis lorum, ut justa fiat deditio? Tum ubi in cætum Samnitium, & ad tribunal ventum Pontii est, A. Cornelius Arvina Fecialis ita verba fecit: Quandoquidem hi homines iniussu populi Romani Quiritium fœdus ictum iri sponponderunt, atque ob eam rem noxam vocuerunt, ob eam rem, quod Populus Romanus scelere impio sit solutus, hosce homines vobis dedo. In fœdere autem in-
eundo etiam ex Feciali jure certa verba adhibita fuisse ostendit Suetonius in Claudio cap. 25. Cum regibus, inquiens, fœdus in foro icit, porca casa, ac veterum Fecialium præfatione adhibita. Ea Præfatio qualis fuerit, ex his Livii, quæ sequuntur, verbis illucescit. Sic enim ille lib. 1. de Fœdere inter Tullum Hostilium & Albanos percussio agens, Fœdera, ait, alia aliis legibus, cæterum eodem modo omnia sunt. Tum ita factum accepimus, nec ullius vetustior fœderis memoria est. Fecialis regem Tullum ita rogavit: Jubesne me Rex cum Patre patrato populi Albani fœdus ferire? Jubente Rege, sagmina, inquit, te Rex posco. Rex ait, Puram tollito Fecialis ex Arce graminis herbam puram attulit. Postea Regem ita rogavit: Rex, facisne tu me regium nuntium populi Rom. Quiritium, vasa, comitesque meos? Rex respondit, Quod sine fraude mea populi Rom. Quiritium fiat, facio. Fecia-

lis erat M. Valerius: is Patrem Patratum Sp. Fusum fecit, verbera caput capillosq. tangens (Pater Patratus ad Jusjurandum patrandum, id est sanciendum fit) fœdus, multisq. id verbis, qua longo effata carmine, non opera est referre, peragit. Legibus deinde recitatis, Audi, inquit, Jupiter, audi Pater Patrate populi Albani, audi tu populus Albanus, ut illa palam prima postrema ex illis tabulis cerave recitata sunt, sine dolo malo, utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt: illis legibus Populus Romanus prior non deficiet. Si prior defexit, publico consilio, dolo malo, ut illo die Jupiter populum Romanum sic ferito, ut ego hunc porcum hodiè feriam: tantoq. magis ferito, quanto magis potes pollesque. Id ubi dixit, porcum saxo silice percussit. Quem ritum etiam duobus aliis locis idem Autor tetigit. Libro quidem 9 in hunc modum: Quid enim sponsionibus in fœdere opus esset, aut obsidibus, ubi precatione res transigitur, per quem populum fiat, quò minus legibus dictis statur, ut eum ita Jupiter feriat, quemadmodum à Fecialibus porcus feriatur. Idem lib. 30. Feciales cum in Africam ad fœdus ferendum ire iuberentur, ipsis postulantibus Scitum in hac verba factum est, ut privos lapides, silices, privasque verbenas, secum ferrent, ut Prætor Romanus his imperaret, ut fœdus ferirent: illi Prætores sagmina poscerent; herba id genus ex arce sumptum dari Fecialibus solet. Alium firmandorum Fœderum ritum etiam describit Cœlius Rhodiginus lib. 21. lect. antiq. cap. 15. Fecialis sumpto in manus lapide, postquam de fœdere inter Patres convenerat, hac verba dixit: si rectè ac sine dolo malo hoc fœdus, atque hoc jusjurandum facio, dii mihi cuncta præstent felicia: sin aliter aut ago aut cogito, cæteris omnibus salvo, solus ipse peream, uti lapis hic è mani-

è manibus meis decideret. Nec locutus plura, manu lapidem excussit. Atque hæc hætenus.

XVI. Proderunt nobis hæc cum ad alia, tum ad Juris Gentium divisionem, & specierum ejus explicationem rectè faciendam. Quas antequam investigemus, ex superiori dissertatione generalis aliqua Juris Gentium definitio proponetur, ne fortè restam necessaria à quoquam in hoc argumento desideretur. Jus igitur Gentium est jus, plurium liberarum gentium pacto sive placito expressè aut tacitè initum, quo Utilitatis gratia sibi invicem obligantur. Dixerit mihi quis, operam me perdere in concinnanda definitione, cum adhuc sub Judice lis sit, an ullum omnino Jus Gentium sit, vel obtineat. Hanc equidem dubitationem in ipso limine hujus diatribæ prospexi, cui ut rectiùs pleniusque satisfiat, Divisio Juris Gentium antè constituenda est: deinceps ejus speciebus & capitibus examinatis, contra illos disputationem instituemus, qui Jus Gentium omne pernicioso dogmate sublatum cunt.

XVII. Progrediamur itaque ad Juris Gentium Divisionem, de qua non solum anceps aliorum, sed & erroribus obnoxia est disceptatio. Spero tamen has difficultates faciliùs nos superaturos esse, quàm volucres Fossam Cimbricam in Phrygia: quod impossibile iis esse scribit Antigonus Carystius *in Mirabilibus*. Illam Juris Gentium divisionem, qua in Primævum seu Primarium, & Secundarium dispescitur, supra vidimus, refutavimus, rejecimus. Neque factum mutamus. Neque etiam ad divisionem hujus juris pertinet, si dixeris illud esse voluntarium, quia nullum Jus Gentium propriè dictum est aliud, quàm

à libera pacilcentium populorum voluntate profectum. Grotius sæpissimè mentionem facit Juris Gentium externi, idque cum Jure interno contendit. Illius effectus est, quod quidem non sola agendi impunitate, sed & Judiciorum tutela constat. *lib. 3. de I. B. P. cap. 7. num. 7.* Internum est, quod in foro conscientiaè sustineri queat. *Grot. lib. 3. de I. B. P. cap. 10. & seqq.*

XVIII. Honos Britanniaè, Joannes Seldenus (quo elogio illum Grotius decorat in *Annotatis ad lib. 2. de I. B. P. cap. 2. n. 2.*) planè nova Juris Gentium divisione utitur, cum in *Libris, de Jure Naturæ & Gentium juxta disciplinam Hebræorum*, tum *de Mari clauso*, discescens illud in *Jus Gentium Imperativum, & Interveniens*. Istud sic explicat, quod à Numine sit præscriptum: Hoc, quod ab ipsis Hebræis sit superinductum. *lib. 2. de I. N. G. jux. disc. Hebr. cap. 5. p. 115. edit. Argent.* Sed quod pace tanti Viri fiat, etiam hic potior veritatis ratio erit habenda, minimeque ea dissimulanda. Existimo itaque, neutrum ad Jus Gentium propriè dictum referri posse, ceu de utroque Seldenus differit. Quod cum jam ante nos deprehendisset, atque animadvertisset Bœclerus, ita ad Grotii *lib. 1. cap. 1. n. 14. p. 109.* scribit: *Seldeni Jus Gentium Imperativum & Interveniens extra hypothesin disciplina Hebræorum vix ullum habet usum.* Bene enim notandum est, Seldenum suo Opere non tractasse Jus Naturæ absolutè, sed juxta disciplinam Hebræorum. Perinde quoque descripsit Jus Gentium non absolutè, & quod mentem ab omni singulari Republica abduxisset, sed etiam hætenus ad usum Reip. & disciplinam Hebræorum se adstrinxit. Esto igitur, quod Deus quasdam leges tulerit, juxta quarum normam Hebræis

bræis fuerit vivendum cum gentibus ; non certè ad Jus Gentium, sed divinum voluntarium hæ sunt referendæ. Nam Jus Gentium verè dictum est id, quod mutuo gentium liberarum pacto aut consensu obligationis vim inter illas sortitur. At Seldeni Jus Gentium Imperativum sancitum fuit legibus divinis, quibus Deus sibi obligare voluit populum suum peculiarem ad certa officia gentibus præstanda, aut quomodo omnino cum his esset vivendum; sic ut hæ gentes ex suo arbitrato has leges sibi non condiderint cum Hebræis, aliisve gentibus, pro Jure Gentium, sed illarum fuerint objectum externum, quibuscum Deus Legislator certo modo agi cum suis Hebræis voluit, eo-que nomine has Leges civiles his præscripsit.

XIX. Sed nec Interveniens Jus Gentium quod appellat, nomen suum tueri potest. Exempla ex multis pauca adferam, quibus id ipsum declaretur. Exstat in Levitico lex, de viri seminis, & mulieris sanguinis profluvio laborantis immunditie. Hanc Judæorum magistri extenderunt ad omnes gentiles, hos sine discrimine pro immundis habendos, adeoque contactu aliis immunditiam adfricare, perinde ac si perpetuo seminis aut sanguinis profluvio laborarent. Hanc ab iis diductam interpretationem legis divinæ voluntariæ Seldenus ad Jus Gentium Interveniens refert. *l. 2. de J. N. G. jux. disc. Hebr. cap. 5. pag. 115. seq.* Quod quàm parùm commodè fiat, quis non videt? Serviat ergo licet hæc distinctio instituto & hypothese Seldeni; ne tamen cuiquam imponat ceu ad veritatis limam & *axeâ* exactam.

XX. Ita quoque cum Judæi hac lege divina, *Non eriges tibi statnam, Deuter. 26. v. 1.* Profelytos domicili,

quos appellabant, quoque obligatos esse vellent, ob novandæ idololatriæ metum, Seldenus illam refert ad Jus Gentium Interveniens *lib. 2. de J. N. & G. cap. 6. pr.* & quidem tale, quod ad illos Profelytos regendos Civili sit superinductum. *d. l. 2. cap. 6. in fin.* Sic memorat ejusdem Operis *lib. 4. cap. 2. p. 493.* Si Hebræus Profelytum domicilii, sive liberum sive servum, casu occidisset, migrandum ei fuisse in urbem refugii, seu, ubi Asylum esset. At Profelyto, si casu occidisset Hebræum, Asylum ipsi non proderat. Sin profelytum sui generis sive liberum sive servum fortè interemisset, Asyli privilegio gaudebat. Quod si gentilis alius, qui non esset factus profelytus domicilii, sui generis gentilem obtruncasset, huic Asyli jus denegatum fuit. Minus quoque indulgebatur Profelytis aut gentilibus in Rep. Hebræorum viventibus tempore messis aut vindemiæ, legendi spicas, aut uvas comedendi, quàm Hebræis. *lib. 6. cap. 2. p. 700. seq.* Cætera de genere hoc passim istic legas. Hæc vero, & quæ iis accenseret Seldenus, omnia illi Juris Gentium Interveniens nomine & censu veniunt, ut illi mores & jura, quibus gentilibus aut Profelytis in Republica Hebræorum degentibus vivendum fuit, & quibus ab Hebræis originariis distincti sunt, hoc Jus Gentium Interveniens constituerint.

XXI. Sed, quæso, quale hoc est Jus Gentium, quod fortè peregrinis quibusdam Reipublicæ cuiusdam se vel perpetuò vel ad tempus subjicientibus à Legislatore sancitur, aut etiam ipsis indigenis dictatur, quatenus cum illis peregrinis in ditionem vel perpetuò vel ad tempus receptis vivere conveniat? Hi certè ita admissi peregrini
non

non constituunt Gentem, & quidem liberam gentem, cui cum altera æquè hæcenus libera pro arbitrio & consilio pacta condere, iisque se invicem obligare jus sit. Jam vero Seldenus disertè profitetur, quod & res ipsa affatim confirmat, Profelytos domiciliū fuisse in ditione Hebræorum: ejusdemq; Operis libro postremo passim ostendit, potuisse illos ex sententia Judicii Hebræorum puniri. Tantum igitur abest, ut hi fuerint ejusmodi libera gens, quæ Jus Gentium cum aliis sancienti facultatem habuerit, ut infinitis propè in rebus deteriori plerumque loco & conditione fuerint in Republica Hebræorum, quàm ipsi Hebræi. Unde nec illa mihi probantur, quæ scribit ejusdem Operis *lib. 2. c. 12. p. 262.* Si profelytus domiciliū Nomini retragrammato expressim maledixisset, ex gentium jure Imperativo hunc morte fuisse plectendum, Judæum vero ex eadem lege, si idem patrasset, sibi civili. Nam etiamsi diversa pœna animadversum fuerit propter idem delictum in Judæum & Profelytum, utraque tamen profecta fuit ex determinatione Juris civilis. Quare quæso? quia hi omnes fuere ejusdem Civitatis subditi, sic ut Profelyti inferiori subjectionis gradu ac jure ibi præ Hebræis vixerint, nedum quod gentem liberam repræsentare potuerint.

XXII. Neque etiam pro gente libera reputari potuerunt illi gentiles, qui subinde civitatem Hebræorum ingressi, istic ad tempus commorati fuerunt, etiamsi in diversa ab Hebræorum civitate Republica domiciliū habuerint, ejusque membra fuerint. Non minus enim censendi sunt subditi illi homines peregrini, qui momento in aliqua Republica commorantur, quàm qui perpetuo, etsi duratione aut etiam aliis rebus utrorumque sub-
jectio

jectio differat. Nam *subditus temporarius legibus loci subjicitur*. *Grot. lib. 2. de J. B. P. cap. 11. n. 5. Struv. Exercit. 2. th. 12.* Exemplo etiam res erit illustrior. Notum est, quo sint loco Judæi in Imperio Germanico, ejusve liberis Urbibus. Sunt illi diversæ gentis à Germanis homines, at liberam gentem minimè constituunt. Imò olim servi fisci Cæsarei appellabantur, eaq; conditione alienati & transcripti sunt paulatim Urbibus Imperialibus, necessariis temporibus iis ab Imperatoribus venditi. Et quamvis nonnullis in Urbibus liberiùs vivant ac commercentur Judæi, atq; ipsi fortè indigenæ cives, sintque his perquam graves ac detrimetosi; non tamen liberæ gentis instar aut partem Reip. habent, etiamsi fortè Oligarchicorum opeshorum ministerio, exemplo stabiliendæ Oligarchiæ Aristoteli aliique veteribus planè incognito, conserventur & locupletentur. Si igitur vel Imperii subditi, vel cives Urbium legibus latis jubeantur cum Judæis hoc vel illo modo conversari, habitare, negotiari; iisne constitutum inter hos censetur aliquod Jus Gentium sive Imperativum, sive Inter-veniens? Nequaquam; sed Civile.

XXIII. Mea igitur sententia Jus Gentium propriè ac verè dictum constituendum est duplex, Commune, & Proprium. Aliis nominibus si quis res easdem designare malit, cum eo non contendam. Commune appello, quo complures, aut fortè pleræque gentes, saltem moratiores, pro jure inter se utuntur & consociantur. Proprium quod in paucarum & fortè duarum liberarum gentium peculiarem usum & communionem est conditum, sic ut ad ejus observantiam reliquæ gentes adstringi nequeant. Agnovit quodammodo hoc discrimen ipse

Gro-

Grotius. Cum enim *lib. 3. de J. B. P. cap. 4. n. 16.* docuisset nefas esse in bello spicula veneno inficere, & geminare mortis causas, subjicit, si secus quid eveniat, hoc fore contra jus gentium non Universale, sed gentium Europæarum, & si quæ ad Europæ melioris cultum accedant. Eodem *cap. ult.* his utitur verbis: *Atque id inter Christianos observari par est, non tantum ut disciplina militaris partem, sed & partem Juris Gentium: id est, ut, qui pudicitiam vilasit, quamvis in bello, ubique pœna sit obnoxius.* Paulò antè vero dixerat, esse hoc Jus Gentium non omnium, sed meliorum. *num. eod. ult.* Eodem *lib. cap. 6. n. 3.* cum disputasset, quando res mobilis capta censeatur ex jure gentium, concludit his verbis: *Recentiore jure gentium inter Europæos populos introductum videmus, ut talia capta censeantur, ubi per horas viginti quatuor in potestate hostium fuerint.* Notat quidem ibi Zieglerus, *abusivè à Grotio dici Jus Gentium, quod inter populos duos, tres, quatuorve mutuis conventionibus receptum est;* Sed de hac censura arbitrandi potestas mox dabitur. Secundum Grotium igitur liceret Jus Gentium Commune quod appellavimus, subdividere in latè, quod non semel Universale nuncupat, & minùs latè patens, quod à moratioribus tantum populis, vel Christianis observetur.

XXIV. Ad Jus Gentium Proprium refero omnia Fœdera, & publicas liberorum populorum conventiones; peculiaris utilitatis gratia, etsi non nisi à duobus initas. Nam quodcunque libero gentium, sive duarum sive plurium arbitrio introductum, vim Juris inter illas obtinet, societatemque illarum continet ac conservat, illud est Jus Gentium: Hanc vero esse auctoritatem Fœderum pu-

blicarumque, etiam duarum gentium, conventionum quis ausit inficiari? Conferantur cum his ea, quæ supra proposui *th. 11. & 12.* Confirmant eandem sententiam ea, quæ supra de Fecialium officio disserui. Neque enim ad illud solum ea pertinere credebant, quæ Juris Gentium Communis capita sunt, veluti belli causas expendere, illud denuntiare, legationis munus obire, & similia facere; sed etiam Juris Gentium Proprii causas sibi competere existimarunt, veluti pacis condiciones certas proponere, fœdera pangere, eadem interpretari, similiaque peragere. Et quamvis perlibenter concedam, Jus illud Gentium Commune καὶ ἐξοχὴν Jus Gentium esse, aut perhiberi, præprimis si vulgarem loquendi usum spectes; verè tamen ac propriè etiam illud Jus Gentium est, dicique meretur, quod vel inter duas gentes per Fœdus est constitutum. Malè igitur non nemo monuit, & malè id approbavit Mevius, cavendum esse, ne quæ Juris Gentium sunt, & quæ pactis populorum constituuntur, confundantur: in *Prodrom. insp. s. n. 16. inf.* Et si enim nec nos confundi velimus Jus Gentium Commune & Proprium, revera tamen utrumque Jus Gentium est. Rectius se illa habent, quæ paulò antè eodem *n. 16.* præmiserat: *Non facit differentiam juris numerus utentium.* Cum vero supra dixerimus, consensu Gentium seu pacto Jus Gentium constitui, eoque vel Tacito, vel Expresso; id protinus monendum hic erit, Jus Gentium Commune tacitis, Proprium expressis ferè pactis introductum esse. In utriusque naturam penitiùs inquiramus.

XXV. Videamus igitur primò, quale sit illud Jus Gentium Commune quod diximus, & quod καὶ ἐξοχὴν
hoc

hoc nomine cluet, & quomodo Juris autoritatem obtinuerit. Viam nobis commonstrat Grotius *lib. 1. de J. B. P. cap. 1. n. 14.* quando ait, Jus Gentium probari pari modo, quo Jus non scriptum civile, usu continuo, & testimonio peritorum, inque eam rem maximum præbere usum illustres Annalium conditores. Nam sicut in genere Jus omne vel est Scriptum, vel Non-scriptum, & secundum Græcos τῶν νόμων οἱ μὴ ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγγραφοι, *l. 6. ff. de Just. & Jur. § 3. Inst. de J. N. G. & C.* Ita quoq; speciatim Jus Gentium, quod verè est tale, vel Scriptum est, vel Non scriptum. Hujus generis est Jus Gentium Commune: istius ferè, quod Proprium diximus. Itaque de natura hujus non scripti Juris Gentium fortè constabit, ubi inquisiverimus, quomodo in genere Jus non-scriptum obligandi autoritatem consequatur.

XXVI. *Sine scripto Jus venit, quod Usus adprobavit; nam diuturni mores, consensu utentium comprobati, legem imitantur; inquit Imperator §. 9. Inst. de J. N. G. & C. Bene Julianus l. 32. ff. de legib. Inveterata consuetudo pro lege non immeritò custoditur. Et hoc est Jus, quod dicitur moribus constitutum. Nam cum ipsa leges nulla alia ex causa nos teneant, quàm quod judicio populi receptæ sunt; meritò & ea, quæ sine ullo scripto Populus probavit, tenebunt omnes. Nam quid interest, suffragio Populus voluntatem suam declaret, an rebus ipsis & factis? Quare rectissimè etiam illud receptum est, ut Leges non solum suffragio Legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetum abrogentur. Et Ulpianus l. 33. Diuturna consuetudo pro jure & lege in his, quæ non ex scripto descendunt, observari solet. Hermogenianus l. 35. ff. eod. Sed & ea, quæ longa consuetudine comprobata sunt, ac per annos pluri-*

mos observata, velut tacita civium conventio, non minus, quàm ea, quæ scripta sunt jura, servatur. Immo, inquit Paulus l. seq. magnæ autoritatis hoc ius habetur, quod in tantum probatum est, ut non fuerit necesse scripto id comprehendere Add. tit. Cod. quæ sit longa consuet. c. consuetudo. s. dist. 1. c. cum tanto. II. X. de consuet.

XXVII. Ex his ferè textibus Jcti doctrinam Juris per Consuetudinem introducti arcescere solent. Hoc vero in iis displicet, quod dum nimis tenaciter literæ harum legum & apicibus inhærent, non satis commodè vel sentiant ubique, velloquantur, præter alia hinc colligentes, hoc Jus unicè à Populo introduci. Nam potestas Legislatoria utique penes eum eosve est, penes quem quosve est τὸ κύριον, seu ἀρχὴ κυριαρχία Reipublicæ. Qui enim omnes Reipublicæ subditos sibi lege velit obligare, necessum est iis omnibus sit superior, Remque publicam in sua habeat manu. Etiam si igitur illa autoritas juris constituendi fuerit Republica libera penes Populum Romanum; ubi tamen alia est Reipublicæ facies, penes eum eosve est hæc autoritas Nomothetica, penes quem quosve est Republica. Pro indubitatio igitur habeatur, publici juris autoritatem nil posse consequi nisi à Majestate civili, virtute supremæ potestatis Legislatoriæ, quæ ei inest, sive illud Jus sit Scriptum, sive Non-scriptum.

XXVIII. Et si igitur ad Consuetudinis Jus requiri soleat actuum frequentia, & illi plerumque à subditis peragi soleant; non tamen subditi aliquid ad ipsam Juris autoritatem conferunt, sed materiam Legislatori præbent, ut si ei ita visum fuerit, formam ac vim juris ei tribuere possit: adeoque opus est, ut ille sciverit, tale quid in sua
civi.

civitate factitari : deinde ut non contradixerit, sed permiserit id fieri : denique ut ita id fieri & frequentari permiserit, ut consensu tacito videatur approbasse, idemque etiam ab aliis fieri velit, & quasi jubeat; absque hoc enim tertio si fuerit, fortè mera permissio existimari possit, aut conniventia, non Jus. Hinc nonnunquam illud explorandum arbitratur Ulpianus, an etiam contradicção aliquando judicio Consuetudo firmata sit. *l. 34. ff. de legib.* Quo tamen simpliciter opus non esse prolixè probat *Tib. Decian. vol. 2. resp. 51. n. 61. seqq. Gail. 2. observ. 31. n. 8. Donell. & Hillig. l. 1. c. 10. lit. H. Bach. ad l. 32. ff. h. t. ad Wesenb. cod. n. 9. Hahn. diss. de Consuet. th. 14.*

XXIX. Quando igitur tacito consensu & approbatione Majestatis civilis ex actuum (qui non supersticiosè numerandi, sed arbitrio Legislatoris submitendi sunt) frequentia Consuetudini Juris autoritas tribuitur, illa deinceps in similibus actibus illos sibi tributos juris effectus exserit. Atque ea ratione Consuetudo dicitur esse *pro jure*, ac *pro lege*: & quod *imitetur legem*, hoc est, paulatim à Legislatore tacitè eosdem consequatur juris effectus & autoritatem, qualem Leges expressè sancitæ & promulgatæ. Quemadmodum igitur Legem publicam scriptam seu expressam Pactum expressum, ita Consuetudinem juris autoritatem consecutam ea in re imitantur Pacta Tacita, quibus Jus Gentium Commune inniti diximus.

XXX. Qualis vero sit ille usus, quo Gentium Jus constituitur, uti non est obvium, ita multum ejus cognitio ad naturam illius Juris penitus cognoscendam facere videtur. Mihi certè verisimillimum apparet, quicquid aliis

visum fuerit in medium reliquens, Jus Gentium Commune & καὶ ἐξοχήν ita dici solitum, ortum suum imprimis habere ex Jure Gentium Proprio, quod expressis sancitur pactis. Cum enim paucis, & fortè duabus, gentibus placuisset, expressis pactis certos quosdam legitimosque belli effectus inter se sancire, & ad belli pacisque negotia commodius obeunda Legatos Sacrosanctos esse, & varia alia negotia mutua obligatione constringere voluissent; frequentatis paulatim bellis, aliisque istiusmodi inter gentes & civitates negotiis, idem jus ab aliis successu temporum quoque usu comprobatum videtur, non sanè ut sui tantum causa singulæ gentes paucas illas ea in re imitarentur, sed ut hæ omnes paulatim inter se idem jus constituerent, auctoritatem illi placito tacito adstruente propagata per gentes longumque satis tempus, communi utilitati illarum hoc ipso serviente, Consuetudine. Unde liquet bene Grotium dixisse *lib. 1. de J. B. P. cap. 1. n. 14.* Jus Gentium pari modo probari, quo Jus Non-scriptum civile, Usu continuo & Testimonio peritorum; esse enim illud εὐγενεῖς ἔθις καὶ νόμος, *repertum temporis & usus.* Quidquid orbis præter creata habet, ceteris præbuit imitandi exemplum. Quod ad usus humanos aptius, ita citius longiusq; tractatum extensumq;. Mevius in *prodr. insp. 5. n. 11.* Et *n. 13.* Si per exempla ibi, nihil eorum, quæ indubie sunt juris gentium, sic semel & simul per gentes constitutum demonstrabis.

XXXI. Dixi Jus Gentium Commune plures gentes à paucis per *Imitationem* videri accepisse, & ex tacito pacto per continuatum sive propagatum inter eas Usu e. tiam auctoritatem Juris & Obligationis inter illas obtinuisse. Nam *Imitari insitum hominibus a pueris est.* Et hac re dif-

re differunt ipsi ab aliis animalibus, quod Homo est animal maxime accomodatum ad Imitandum. Et prima disciplina elementa per imitationem percipiunt. Et gaudent omnes rebus Imitatione expressis. Signum huius rei est id, quod contingit in operibus opificum. Quae enim ipsa moleste cernimus, horum imagines exactissime expressas dum spectamus, gaudemus, ut abjectissimarum ferarum & cadaverum formas. Natura igitur ad Imitationem propensi sumus. Hæc Aristoteles lib. de Poëtica, cap. 4. Imitari autem est conformare sese ad exemplum alterius, ut ejus similes fiamus. Requiritur ergo in Imitatore Opera vel Usus, quo ad Exemplum alterius se componat, atque ita similitudinem ejus adsequatur. Vossius de Imitat. cap. 1. Duplex vero Exemplum proponi poterit, quod utrumque imitatæ gentes liberæ inter se obligationem videntur induxisse, auctoritatem talem paulatim adstruente Imitatore Usu à pluribus, & quidem inter se pro Jure ex tacito pacto recepto. Unum Exemplum, cujus imitatione ego cum primis extitisse credo Jus Gentium Commune, dixi esse Jus Gentium Proprium. *th. praced.* Neque tamen aliorum Exemplorum Imitationem excludam, aut pertinaciter adseverabo, tantum uno modo Jus Gentium Commune fuisse introductum. Uti enim mea conjectura mihi verisimillima visa est, ita nec illa opinio verisimilitudine destituitur, Jus Gentium Commune ex plurium gentium Jure civili consimili, de quo supra *th. 3.* ortum esse. Ut adeò hoc alterum sit futurum Imitationis Exemplum, quâ Jus civile pluribus gentibus usitatum, pro communi vinculo juris inter ipsas illas sit paulatim receptum.

XXXII. Et quidem Ferdinandus Vasquius in hac
est sen-

est sententia, *Ea omnia, quæ sunt Juris Gentium, prius fuisse juris tantum civilis, sed paulatim serpsisse, aut velociter transvolasse ad reliquas gentes & regiones. lib. 2. contr. illustr. cap. 54 §. 4.* Sed videtur Vasquius loqui de quasi, seu improprie dicto Jure Gentium, quod Bachovius, hanc Vasquii sententiam expendens, Jus Gentium Secundarium appellat, nova significatione, & ab ea, quàm suprà hoc nomine proposuimus, planè diversa. Sed cum hoc sit Jus Civile plurium gentium, nos autem de proprie dicto sumus solliciti, hætenus ad nostrum institutum nihil facit. Nec tamen, uti paulò antè monui, improbable est, cum idem Jus Civile pluribus gentibus propter eandem Utilitatis rationem placuerit divisè, & potuisse quoque inter illas conjunctim recipi per modum & vim Pacti, mutuam obligationem inducentis: quod Grotius rectè in Jure Gentium Communi proprieque dicto requirit *lib. 2. de J. B. P. cap. 3. §. 5.*

XXXIII. Vir Clarissimus Jo. Henr. Bœclerus de origine Juris Gentium ita disputat ad Grotii *lib. 1. cap. 1. §. 14. p. 169.* *Quarendum est: An illa multæ gentes Pactione aliqua induxerint, atque sibi invicem commune fecerint tale jus: an verò per Imitationem ab una gente ad aliam, atque ita tandem ad multas ius istud pervenerit. Posterior modus, qui potest impedire, quin sit & maneat tale jus, plurium gentium Jus Civile? Prior modus, qui solus idoneus est ad faciendum Jus Gentium, à gentibus scilicet constitutum, quàm sit demonstratu arduum, idoneis locis attingetur. Aperta certè pactio vix apparebit: igitur ad tacitam confugiendum erit. Facile quisque videt, disputare illum de Jure Gentium Communi, nam Jus Gentium Proprium quod diximus, expressis etiam*

etiam pactis constitui, non puto unquam in dubium vocaturum fuisse. Si igitur originem Communis illius Juris Gentium inquiras, duo illi modi à Bœclero propositi non separandi, sed conjungendi sunt. Imitatio enim cernitur in Usu vel Juris Gentium Proprii, vel plurium gentium Juris Civilis, cujus utriusque exemplum sibi habere potuit propositum. Pactio tacita cernitur & præsumitur ex eodem Usu paulatim inter diversas pluresque gentes, impellente magis magisque varia Utilitatis ratione, pro communi Juris vinculo recepto.

XXXIV. Richardus Zouchæus, J.Ctus Anglus, hac de re ita differit. *Element. Jurispr. part. 1. sect. 4. Jus Gentium est rectè agendi norma, quæ Gentium vel Hominum plerorumque judicio comprobatur: eaque vel Ratiocinatione, vel Moribus introducta est. Ratiocinatio est, quæ per discursum rationis quid sit Utile humano generi excogitavit. Mores Gentium sunt, qui, quid conveniens sit humano generi, Experientia communi comprobant.* Nihil hic distinctè, nihil accuratè demonstratur, quin omnia magis etiam confundi & intrinsecari videas Juris Romani, quos subjicit, textibus. *l. 1. §. 4. ff. de Just. & Jur. §. 2. v. Jus autem gentium. Inst. de J. N. G. & C.* quibus Jus Naturæ & Gentium, uti supra vidimus, in unum *κυκεῶνα* conjicitur. Si igitur Usu & Moribus aliquid pluribus gentibus Utile ac Conveniens deprehenditur, & hujus finis obtinendi gratia universalis norma actionibus, tanquam Juris regula & Lex proponatur, hoc ipsum sine Ratiocinatione fieri nequit, sed necessum est, ut hanc ad rem suam opem commodet Prudentia Nomothetica. Prudentia vero est habitus *μετὰ λόγῳ ἀληθῆς*, cum vera Ratione seu Ratiocinatione conjunctus, quo quis de iis, quæ ad be-

ne beateque vivendum Utilia sunt, rectè deliberare & discernere potest *6. Nicom. 4. §. 10. & cap. 5.* Prudentiæ autem subservit Experientia, eique multa singularia, quæ comperta habet, subministrat. *Experientia enim rerum singularum usu exercitata intellectum facit idoneum, ad dispicienda & definienda principia, id est, propositiones, quas ex multis quæ sigillatim aguntur, comparare consuevimus, atque inde eventura etiam quandoque prospicimus. Cum enim factum aliquid est, quid secuturum sit, Prudens sæpe numero prædicit, eò quod multa inspexit huiusmodi, atque ita didicit, quid quamque rem antè factam consequi soleat.* Ita Eustratius ad *6. Nicom. cap. 10. §. 23.* Ubi idem catè observat, conjungi à Philosopho cum senioribus, qui Experientia pollent, Prudentes, qui ex singularibus per Experientiam collectis Ratiocinationem instituunt.

XXXV. Vereor sanè, ne Zouchæus hanc in curam incubuerit, ut textibus Juris Romani obsequeretur, & receptæ Jurisgentium distinctioni in Primævum & Secundarium verbis allatis velifaceretur. Ita enim veteribus JCtus servire solent Interpretes, ut Naturæ jus per Rationem, Gentium jus per Ratiocinationem innotescere dicant. Quæ etiam fuit Welsenbecii sententia, quam supra *rh. s.* tetigimus. Unde etiam Mevio Jus Gentium non absurdè Jus Ratiocinationis dici videretur. Agnoscit tamen ille rectè, de Jure Naturæ non solum ex primis principiis nobis constare, sed etiam ex conclusionibus per Ratiocinationem collectis. Imò pleraque Juris Naturalis decreta ratiocinando innotescunt. Etsi igitur etiam Juris Gentium placita ratiocinando Prudentia elicuerit, ex aliis tamen principiis, quibus videlicet Jus Arbitrarium innititur,

tur, colliguntur, ut sub ratione Utilitatis inventa & à gentibus approbata illarum Civitatibus prosint. Hinc inter alia ita loquitur Mevius in suo *Prodromo Jurispr. gent. communis Inspect.* 5. n. 9. *Ratiocinatio ex naturalibus dictatis intendit rectitudinem vitæ & morum, natura integra quàm maximè congruam. At quæ parit Gentium jus, ex necessitatibus & usu vitæ humanæ depravationi reddita obnoxia, colligit, quid pro securitate & usu hominum quàm maximè commodum & expeditum. Ut utrumque Jus discrepat sine & mediis, sic & quæ ad id constituendum atque noscendum tendit Ratiocinatio. Quod ad evitandam utriusque confusionem, & errorem, Jus Naturale Ratiocinationis confundentium, notari meretur. Hæc ille.*

XXXVI. Sed operæ pretium fuerit, etiam hac de re audire Albericum Gentilem: qui cum vulgares illas Juris Gentium descriptiones proposuisset, quod omni generi humano commune est, sequentia subjicit: *ista non sic sunt capienda, quasi convenerint unquam gentes omnes, & jus istud constituerint. Non sic dicunt: Non necesse est, sic capere verbum, Omnes, ut de Omnium usu quum dicitur, etiam de omnibus omnino gentibus intelligatur, quæ numero innumera, regionibus immensum disjunctæ, moribus prorsum discrepantes, linguis variis manerent incognita. Non te decipiat Jctus magnus Hugo Donellus, qui definitiones sic accipit & propterea improbat quoque. Sed quod successive placere Omnibus visum est, id totius orbis decretum & concilium fuisse existimetur. Et vero Jus non scriptum, ut hoc est, item ut Consuetudo, aliter non inducitur. lib. 1. de Jur. belli. cap. 1. p. 11. Sed non unum in hoc Jcto hic notandum est. Primò enim malè distinguit, imò potiùs confundit Jus Naturæ & Jus Gentium propriè dictum, ceu cuius integrum textum perlustranti*

non potest non esse manifestum. Deinde cum suprà demonstraverim, Jus omnium gentium non esse nisi Jus Naturæ, meritò pingues illas definitiones rejecit Donellus. Hactenus vero rectè sentit Albericus, cum gentes sint innumeræ, multùmque distractæ, successive gentes in sui Juris placita consensisse. Modum vero, quo suo consensu illa approbaverint, & inter se receperint, eundem fuisse indicat, quem ego demonstravi, putà illorum usu frequentato, propagato, inveterato, & pro vinculo societatis inter gentes admissio; perinde sicuti usu diuturno paulatim Jus non scriptum Consuetudinis adstrui solet. Quem modum etiam multis explicat & confirmat verbis Mevius in suo Prodr. Insp. s. ubi etiam singularis quædam opinio legitur, quo pacto Jus hoc dicatur omnium Gentium; non quod aut omnes gentes in illud consentiant, aut receperint, sed quod pro justitia, pace & salute omnes opus habeant, seu ad communem omnium utilitatem spectat. n.s. Sed sicuti de modo constituti Juris Gentium bene loquitur, ita hæc limam desiderare videntur.

XXXVII. Quæ de jure Gentium in genere, ejusque primaria specie, quam Commune Jus Gentium vocavi, disserui, velim omnia commode dextreque accipiantur, neque verba captentur. Horum aucupia ut tantò magis evitem, quædam ex superioribus adhuc explicabo. Dixi de quibusdam Juris Gentium capitibus per Præsumptionem constare, quod inter liberas gentes consensu illarum sint recepta. Cum enim usu & consuetudine paulatim illa obligatio inducatur, non apertè nec uno momento promulgetur, sed sensim sine sensu invalescat, & quasi gliscat; primus certitudinis, quæ de illa obligatione cœpta

pta quamprimum haberi poterit, videtur quadam Præsumptione niti. At ubi Gentes suum consensum evidentiore indicio, & fortè Factis testantur, plenè certi sumus, obligationem inter illas plenè inductam esse. Quod si denuo arguteris, etiam ex Factis hujusmodi de Consensu & Pacto gentium per Præsumptionem nobis constitutum esse; non quidem adversabor, cum nemini non sit cognitum, Præsumptiones non unius esse generis, & harum alias minùs, alias magis, alias maximè nos certos reddere posse. Unde etiam ultro sequitur, Pacta Tacita, quibus Jus Gentium Commune innititur, posse generis non unius esse. Nam *Tacitum potest intelligi variis modis. Primò, quando venit in necessariam consequentiam Expressi: & hoc quidem habetur pro Expresso. Deinde Tacitum intelligitur, quod venit ex natura actus: idq; etiam habetur pro Expresso. Tertiò Tacitum intelligitur, quod inducitur ex Præsumptionibus. Denique etiam Tacitum potest intelligi, quod Facto demonstratur. Franc. Mantica. de tacit. & ambig. convent. lib. 1. tit. 5. n. 30. & 31.* Postremi generis Tacitum quod attinet, illud tale perhibetur comparatè, quatenus illud Tacitum dici solet, quod verbis non est expressum. Nam absolutè si hoc Tacitum consideres, potius pro expresso habendum est. Quid enim interest, suffragio an facto Gentes suum consensum testentur? *arg. l. 32. ff. de legib.* Neque video, quid veter, quò minus id, quod *JCtus l. 2. ff. de pact.* ait, Pacta etiam Re fieri, tam de Consensu per Facta, quàm per Verba expressè significatio interpretemur; licet ad hoc tantùm mentem JCti restringat *Borcholt. comm. ad tit. de Pact. cap. 2. n. 2.* Quod si quis Consensum factis testatum, medium inter Voluntatem Expressam & Tacitam cum So-

cino Jun. Cravetta, Salyceto, Curtio Jun. collocet, præfenti instituto non officiet. Tacitus enim ille Consensus existimatur, comparatione facta cum eo, qui verbis sit expressis significatus. Expressus vero putetur, quod ad effectum. Imò Pactum quandoque potest dici partim Tacitum, partim Expressum. *Mant. d. l. n. 31. & 34.* Et quamvis regulariter plus juris sit in Expresso, quam Tacito; interdum tamen hoc isto potentius est, veluti cum Jus, vel Prudentia, conventionem ob temporis vetustatem aliasque rationes præsumit. *Mant. d. l. n. 26. & 29.*

XXXVIII. Denique quando Jus Gentium omne Utilitatis gratia comparatum aut constitutum esse docui, hoc fortè nemo in dubium vocabit, modò illud omnibus persuaferim, Jus omne Arbitrarium hunc finem sibi habere propositum, ejusque speciem Jus Gentium esse. Sub Utilitate Necessitatem complector. Quò enim magis res quædam nobis sunt necessariae, egò magis iis tanquam Utilibus, indigemus. *ἡ ἀνάγκη διδάσκει τῶν συμφερόντων*, *Necessitas utilium magistra*, inquit *Dionys. Halic. lib. 5.* Si quis vero præterea à me desideraverit, ut illas utilitates vel necessitates sigillatim exponam, præstabo quidem illud in præcipuis quibusdam & evidentioribus rebus: in omnibus ut id fiat, nec à quoquam plenè præstari, neque adeò rectè peti poterit. Nam, uti Cicero *lib. 2. de Invent* ait, Quædam ex utilitatis ratione etiam obscura in consuetudinem venerunt. *Add. l. 20. ff. de legg.* Transeundum ergo jam est ad specialia quædam capita, in quibus vim & effectus Juris legitimos Jus illud Gentium commune obtinuit. De his enim primò, deinde de Jure Gentium Proprio, eoque pertinentibus agemus, & post illa, sine omni-

omnino aliquod Jus Gentium, disputabimus. Hanc enim disputationem, nisi istis antè cognitis, feliciter haut aggre-
di vel tractare poterimus.

XXXIX. Cum Improbilas hominum sit inexplebi-
lis, 2. *Polit. s. p. m. 91.* & maxima pars injustorum factorum,
quæ spontè faciunt homines, ferme proficiscatur ab Am-
bitione & Avaritia, 2. *Polit. 7. p. 113.* nec solùm homines
propter res necessarias injurias inferant, sed etiam ut gau-
deant, nec cupiditatibus & desideriis suis excrucientur;
2. *Polit. s. p. 89.* hinc ferè Bella quoque exstiterunt olim, &
nunc item moveri solent, ut si foris conscientia (Justi-
tiam Internam passim appellat Grotius) & Juris Naturalis
decreta consulas, Bella maximam partem injusta fuerint
pronuntianda: qualia quidem ad Juris Interni regulam
examinata à Latrociniis nihil distant, arbitrante ita piè
rectèque Grotio *lib. 3. de 1. B. P. cap. 16. n. 1.* Sunt tamen
etiam quædam bella Justa; esse utique secundum nostram
theoriam possunt. Ut vero ipsum Jus est duplex, Natura-
le & Arbitrarium; ita utrumque suam in Bellis autorita-
tem habet. Hoc tamen non omne, sed quod Gentium
Jus diximus.

XL. Jus Naturæ quod attinet, illud primò exigit
Justitiam Causæ, quod iniquè in aliquo bono fueris læsus.
Deinde, ut illa sit satis Gravis læsio. Si enim Prætor pro-
pter modicam summam extraordinarium Restitutionis in
integrum remedium impertiri noluit, *l. 3. ff. de in int. re-
stit. & l. 9. in fin. ff. de dol. mal.* multò minus Natura pro-
pter exiguam læsionem subsidarium, idque præternatura-
le, remedium Belli indulgebit.

XLI. Præterquam quod Justam Bello causam sub-
esse,

esse, etiam Necessariam esse oportet. Si enim satisfactio aut reperatio injuriæ offeratur, aut exacta ulla alia ratione placida haberi possit, abstinendum est à cruento illo subsidiario remedio. Quàm religiosè veteres Feciales hoc observaverint, supra vidimus, dolemusque vehementer, ab illa sanctitate gentilium tam longè Christianos abesse. *Natura humana seu rationalis nequaquam fertur ad bellum, nisi κατὰ θεύπερον πλῆν, ut in Græcorum proverbio, sive per modum subsidii, id est, si pax & societas, ejusq; vinculum jus, aliter quàm bello servari aut obtineri nequit: sive ubi Bellum, unum & solum superest instrumentum socialis status jurisq; tutandi, Bæcler. ad Grot. lib. 1. cap. 1. p. 178.*

XLII. Porro Naturæ Jus requirit, ut Bellum ad debitum referatur finem, Pacem, inquam, quæ si nihil sit habitura injuriarum vel insidiarum, ambabus manibus prehendi, & bello semper præferri debet. *Bella gerimus, ut pace fruamur. Nemo enim expetit, vel ut bellum gerat belli inveniendi causa, vel ut serere bellum liceat. Videretur enim esse planè quispiam sanguinarius, qui etiam amicis (hoc est, quibus amicis uti liceat bonis conditionibus) bellum faceret, ut pugna atque cades fierent, inquit Aristoteles, 10. Nicom. 7. §. 21. seqq.* Quantò majori igitur sollicitudine à Christianis Principibus vel tentanda sunt bella, vel fugienda potius, imò justa & necessaria etiam quantocyus abrumpenda: quibus omnibus & singulis in re tam atroci suscipienda vel tractanda convenit esse Christianissimis, hoc est, Christi præceptorum, & inprimis Charitatis observantissimis?

XLIII. Denique vult Jus Naturæ, Bella etiam justè geri, ut ad obtinendum eorum debitum finem, etiam à bel-

a belligerantibus debita media modique hoc jure saltem permitti deligantur. Ut autem evidentius constaret, quis belli gerendi modus, ceu Justus, non solum Juri Naturæ probetur, sed & ex instituto talis reputari possit, placuit gentibus tacito pacto, usuque, certe belli jura arbitraria constituere, ad modum belli vel legitimè capeffendi, vel gerendi, vel finiendi determinandum pertinentia. Atque ita intelligendum est, quod Hermogenianus dixit, Jure Gentium introducta esse bella. *Add., Grot. 1. de J. B. P. cap. 2. n. 4.* Interim protinus monemus, effectus Belli legitimos ex Jure Gentium prodeuntes, si ad limam Juris Naturalis explorentur, partim tales deprehendi, ut graviter deficient, & ab hoc injustitiæ damnentur. Quod quoties belligerantium quis prospicit, vel animadvertit; Jus illud Gentium Externum ad Juris Interni regulas piè revocabit, illiusque defectus hinc emendabit.

XLIV. Ut igitur Bellum ratione primordii, dum suscipitur, sit Jure Gentium legitimum, ejus autoritate & auspiciis ut suscipiatur necesse est, penes quem est *πρόεδρος* Reipublicæ, utpote cujus magna pars est Jus Belli. Tale Bellum, inquit Grot. *lib. 1. de I. B. P. cap. 3. n. 4.* dici solet *Justum*, putà ex Jure Gentium, & quod singulares inde Juris effectus consequatur; perinde ut Justum Testamentum codicillis, Justæ nuptiæ servili contubernio aut concubinatui opponuntur, putà, quod tale testamentum talesque nuptiæ peculiares quosdam effectus ex Jure civili Rom. habeant. Hoc modo Justum Bellum eidem Grotio rectè dicitur *Publicum*: quod quale sit ex Hostium definitione à JCtis tradita intelligi potest. *Hostes* sunt, quibus bellum publicè Populus Romanus decrevit, vel ipsi Po-

pulo Romano. Cæteri Latrunculi vel Prædones appellantur. l. 24. ff. de capt. & postlim. l. 19. §. 2. & l. 21. §. 1. ff. eod. l. 118. ff. de V. S. Idem si fiat in aliis Rebus publicis, ut auctore eo bellum moveatur, qui habet summum imperium, quod erat penes Populum aliquando Romanum, Bellum hoc erit Publicum, & Justum.

XLV. Nec tamen hoc sufficit, ut bellum secundum Jus Gentium perfectè Justum sit: sed tum demum, si ita à Majestate civili sit publicè decretum, ut ejus significatio ab altera partium alteri solenniter seu more recepto facta sit: quod fieri solet per solennem Promulgationem, Indictionem, Denuntiationem seu Clarigationem. Unde tale Bellum hoc modo susceptum & significatum Grotio appellatur *Solenne ex Jure Gentium*. Nec tamen hic intelligo Solennitates Indictioni adhibitas, ex moribus & institutis quibusdam populis peculiaribus, veluti ut id fiat per caduceum, sagmina, verbenas, hastam sanguineam, ejus in hosticum missionem, & cætera de genere hoc; quorum suprâ mentionem feci; *sed ut certò constaret, non privata ausu, sed voluntate utriusque populi. aut populi capitum, geri bellum. Nam inde nati sunt effectus peculiare, qui neque in bello adversus prædones, neque in eo, quod Rex gerit in subditos, locum habet. Grot. lib. 3. de I. B. P. cap. 3. n. 11.*

XLVI. In ipso bello, quod secundum requisita Juris Gentium Justum est, mutuò hostibus illata læsio ac detrimentum est licitum, sive id in personis, sive rebus contingat, etiam si id eveniat ei, qui justa causa nititur, aut ei; qui ultra modum naturaliter fortè concessum læsus fuerit. Huc spectat illud Poëtæ.

Tum

Tum (bello solenniter denunciato) *certare odiis, tum res rapuisse licebit.*

Ubi comprimis notanda est homonymia ejus, quod *Licetum*, vel *Licere* dicimus. Quandoque enim id dicitur *Licetum*, quod omnino cum Honesto convenit, sic ut ad idem sis obligatus. Nonnunquam *Licetum* est, quod quidem rectum est, ut tamen aliud eò laudabilius fieri possit. Tertiò & id perhibetur *Licetum*, quod est *ἀδίαφογν*, ita ut sine vitio æquè fieri aut non fieri possit. Denique *Licetum* dicitur, quod quidem salva honestate & officiorum regulis fieri nequit, ut tamen apud homines habeat impunitatem, imò interdum præterea Judiciorum censetur mereri præsidium. Jam vero in bellis varia eveniunt, quæ *Licita* sunt, vel saltem dicuntur, sed alia atque alia ratione. Hinc illa vox Marcelli apud Livium; *Quidquid in hostibus feci, Jus belli defendit.* In postremi generis *Licetum* quadrat illud Lucani: *Jusq; datum sceleri.*

XLVII. Et si autem hoc *Licentia* jus uti Grotius appellat *lib. 3. de I. B. P. cap. 4. n. 6.* latè grassetur; nam & infantes & feminas occidere, & captos quovis tempore obtruncare, & dedere se volentes, non autem in fidem receptos, aut sine conditione deditos, interimere, hoc jure belli gentium externo licet; vetitum tamen est jure gentium saltem meliorum, ne veneno hostem perimere, tela illo inficere, aut aquas corrumpere liceat. *Armis bella, non venenis geri debere*, apud Val. Maximum legitur *lib. 3. cap. 8.* *Toxico illitis telis qui in hostem utitur, hunc ferum infamare veneno*, dixit Silius. Jus vero Naturæ quod attinet, vix quidquam intererit, quem hoc jure interfice-

re liceat, gladio an veneno hoc perpetretur, siquidem cætera sint paria. *Grot. d. c. 4.*

XLVIII. Multò magis hoc Jure Gentium licitum est, res hostium corrumpere, atque diripere. Plena sunt historiarum monumenta, muros fuisse subversos, oppida & castella solo æquata, sale illud conspersum, aratro hostili circumactum, domicilia, imò & sata fuisse exusta. Sed nec sacra loca, nec religiosa hoc mægo gentium jure fuisse excepta confirmant *l. 36. ff. de religios. & l. 4. ff. de sepul. viol.* modò vim & injuriam à mortuorum corporibus hostes abstineant. Neque sola vi licet suas res hostibus eripere, rumpere aut perdere, sed & ad eam rem Dolo uti, à quo tamen perfidia absit: alioqui ne hoc quidem gentium jure Bonus ille Dolus censëbitur. *Grot. 3. de J. B. P. cap. 1.*

XLIX. Præterea in bello Jure gentium solenni quidquid rerum hosti eripitur aut occupatur, in dominium occupantis eodem jure transit, sic ut illud non solùm ipsi, sed & iis, qui ab illo in ejusdem possessione titulum habent, sit à gentibus relinquendum, imò pro re nata judiciali præsidio adserendum. ὁ γὰρ νόμος, ἐμολογία τῆς θῆν, ἐν ᾧ τὰ καὶ πόλεμον κρατέμενα τῶν κρατέντων εἶναι φασί. *Lex namq; consensus quidam est & pactum, in quo bello victa victorum esse adfirmant; inquit Aristoteles 1. Polit. 4. pr.* Quæ ex hostibus capiuntur, jure gentium statim capientium fiunt. *l. 5. §. ult. ff. de acquir. rer. dom. §. 17. Inst. de R. D.* Neque interest hætenus, hosti an subditis hostium res fuerint ereptæ. Sed & si illa hosti fuerint in bello erepta, quæ ille eodem jure antè aliis extorsit, non posse hos ista vindicare à victoribus, Jure gentium certum est. *Grot. lib. 3. de J. B. P. cap. 6.*

L. Tali.

L. Tali bello qui sed edunt, aut servitutem promittunt, aut capiuntur, Jure gentium Servi victorum fiunt. Capti vero tunc censentur secundum Pomponium, ubi intra præsidia sua eos hostes perduxerint. *l. 5. §. 1. ff. de capt. & postlim.* Et qui in pace pervenerunt ad hostes, si bellum subito exarserit, victorum servi efficiuntur, apud quos jam hostes suo facto (Grotius legit *fato*) deprehenduntur. *l. 12. pr. eod.* Neque ipsi tantum servi fiunt, sed & qui in ea conditione nascuntur. *Jure gentium servi nostri sunt, qui ab hostibus capiuntur, aut qui ex ancillis nostris nascuntur;* inquit Marcianus *l. 5. §. 1. ff. de stat. homin.* Res item cum hoste capto acquiruntur domino, atque hoc quidem Jure quidvis penè impunè in servos fieri licet, nisi quatenus fortè modum sævitix statuit lex civilis. Istud confirmat Cajus: *In potestate sunt servi dominorum: quæ quidem potestas Juris gentium est.* Nam apud omnes peræque gentes animadvertere possumus, dominis in servos vitæ necisq; potestatem fuisse, & quodcunque per servum acquiritur, id domino acquiritur. *l. 1. §. 1. ff. de his qui sui vel ali. jur. §. 1. Inst. eod.* Notat vero Grotius, Jus illud gentium circa captivos, nec semper receptum fuisse, nec apud gentes omnes. *lib. 3. de J. B. P. cap. 7. n. 8.* Apud Christianos vero hoc Jus gentium pridem exolevit, eademque humanitate Mahumetistas inter se uti, testes sunt Chalcocondylas *lib. 3.* Leunclavius *lib. 3. & 17.* Busbequius *epist. 3.* Adeoque erit hoc jam exemplum Juris gentium Communis minùs latè patentis. Confer *th. 23. suprà.*

LI. Quemadmodum singulos bello captos servitutem personalem subire oportet, ita finito victoriâ bello, vel pars civitatis, vel universa civitas subacta, in ditionem

& imperium victoris transit. Ariovistus Cæsari dicebat, jus esse belli, ut qui vicissent, quemadmodum vellent imperarent, populumque Romanum victis non ad alterius præscriptum, sed ad suum arbitrium imperare consuevisse. *Cæs. lib. 1. de bell. gall.* Et sicuti res, quæ singulorum fuerunt, jure belli cum personis adquiruntur, ita & res civitatis unâ cum illa in potestatem victorum transeunt. *In sua enim potestate non videtur habere, qui non est sue potestatis*, inquit Ulpianus *l. 21. ff. ad l. Jul. de adult. l. 118. ff. de R. l. l. 54. §. ult. ff. de acq. rer. dom. Grot. lib. 3. de J. B. P. cap. 8.*

LII. Ut propter perpetrata facinora delinquentes puniantur, Juri Naturæ conveniens est. Ut vero vel puniatur facinorosus, vel dedatur, Juris Arbitrarii placitum est. Quod cum etiam inter gentes sit receptum, etiam hoc Juris gentium caput est. Si enim designato facinore in aliam civitatem delinquens profugerit, non licet illi civitati, ubi delictum est commissum, persequi delinquentem armata manu extra suam ditionem. Itaque illa gens, apud quam degit, qui culpæ est compertus, alterum facere debet, ut interpellata vel ipsa puniat nocentem, aut deditione facta eum arbitrio interpellantis permittat. *Ceterum jus hoc deposcendi ad pœnas eos, qui extra territorium profugerunt, hoc est proximè actis seculis in plerisque Europa partibus circa ea demum crimina usurpatur, quæ statum publicum tangunt, aut quæ eximiam habent facinoris atrocitatem. Minora mutua dissimulatione transmitti invaluit, nisi fœderis legibus propius quiddam convenerit.* *Grot. 2. d. J. B. P. cap. 21. n. 5.* Cato certè Cæsarem Germanis ob bellum injustè illatum dedi voluit.

LIII. Quidquid vi fit adversus hostem, id omne per
Indu-

Induciarum tempus fit contra Jus Gentium, ut in concione ad milites loquitur L. Æmilius apud Livium. Nam Induciæ sunt conventio, per quam bello manente ad tempus hostilibus actibus abstinendum est. Et quamvis nova Indictione belli, ubi Induciarum dies exierit, opus non est, Feciales tamen apud Romanos aliud observasse, testis est Livius *lib. 4.* ut ostenderent, quanto opere à bello & bellicis actibus abhorrerent, & quod non nisi justis atque necessariis causis eo adducerentur. Quod si Induciæ petitiæ & concessæ fuerint propter causas speciatim expressas, reliqua speciali conventionem nō comprehensa per Inducias illicita sunt. Si igitur obsessi sepeliendorū cadaverū gratia Inducias impetraverint, & interea fortè auxilia aut comitatum recipere studeant, hæc vero armis arceantur, nihil contra Induciarum pacta committitur. *Grot. lib. 3. de J. B. P. cap. 21*

LIV. Jus quoque Postliminii Jure Gentium introductum est, etsi ex Jure civili Romano alii atque alii effectus ei accesserint: ceu videre est *extit. ff. de capt. & postlim.* Est vero Postliminium jus, quod nascitur ex reditu in limen, id est, fines publicos. *Grot. lib. 3. de J. B. P. cap. 9. n. 2.* Nec solum Postliminii jus locum habet, ubi in nostra præsidia fuerit reversus, qui ex nostris fuerit captus, sed & si ille, vel res ejus generis, in quo Postliminium esse placuerat, pervenisset ad amicos nostros, aut ad regem socium, vel amicum, putà qui partes in bello easdem sequuntur. Nam apud eos, qui amici quidem sunt, sed non earundem partium, bello capti statum non mutant, nisi ex speciali pacto. *l. 5. §. 1. & l. 19. §. 3. ff. de capt. & postlim. Got. d. c.*

LV. Perfrequens etiam fuit quondam fidei ac securitatis inter gentes confirmandæ modus, datis Obsidibus.
Atque

Atque hi non solum Mares dabantur, sed & Feminae. Ita nobilis Cloelia una cum aliis virginibus Portennae, Etruscorum regi obses à Romanis fuit data. Nec solum Obsides dati fuerunt adulti, qui ipsi consentire in illam obligationem possent, sed & pueri, infantes, ac pupilli. *Grot. lib. 3. de J. B. P. cap. 4. n. 14.* Sive igitur Obsides ex sua se conventionem obligassent, sive ab aliis fuissent traditi, & fides fortè aut securitas, cujus gratia exhibiti fuerant, laesa fuisset, hoc jure gentium puniri & trucidari poterant. Hinc Divitiacus apud Caesarem conqueritur *lib. 1. de bell. gall.* Ariovistum obsides nobilissimi cujusque liberos polcere, & in eos omnia exempla cruciatus edere, si qua res non ad nutum aut ad voluntatem ejus facta sit. Mox addit, si Ariovistus rescivisset, quæ Caesari conquestus sit, non dubitare se, quin de omnibus obsidibus, qui apud eum sint, gravissimum supplicium sit sumpturus. A Thessalis occisi olim ducenti quinquaginta: à Romanis Volsci Aurunci ad trecentos. *Dion. Halicarn. lib. 16.* Quod vero Obsides apud Romanos testari nequiverint, *l. 11. ff. qui testam. fac. poss.* & quod illorum bona in fiscum sint cogenda, *l. 31. ff. de jur. fisc.* videtur Juris civilis Romani proprium esse. Cujus rescripti hanc rationem videtur habuisse Commodus, quod eodem loco habuerit obsides, atque captivos; cum tamen isti verè captivi non sint, *Alber. Gentil. l. 2. de Jur. bell. cap. 19.* Cur etiam iidem testari fuerint prohibiti, ab eodem ibi docetur. Quod si Obsides fugam moliantur, itidem Jure Gentium necari possunt, quod in securitatem dati illa ratione eam maximè ipsi lædere conantur. Sic Tarentini, qui fugere tentarunt, retracti Romam, virgis cæsi, & de saxo dejecti. *Liv. lib. 25.* Hinc Edu-

Eduardus III. Angliæ Rex accusabat Gallum, quod contra jus fœderis receperit obsidem fugientem. *Polyd. Virgil. lib. 19. Hist. Anglic.* Si item Obsides fuissent ea conditione traditi, ut, si vel unus eorum fugisset, soluta esset omnibus fides, atque unus fortè fugerit, Jure Gentium reliqui morte possunt adfici. Id quod ab Atheniensibus factum esse memorat *Thucydides lib. 4.* Addatur *Albericus Gentilis d. l. Grotius lib. 3. de J. B. P. cap. 20. Jo. Schilteri dissertatio Juridica de Jure & Statu Obsidum.*

LVI. Enarravi hætenus quædam capita, Juris effectum ex placito gentium habentia, quæ si ad stateram Juris Naturalis appensa examinentur, partim recta sunt, partim dura, partim injusta prorsus & inhumana. Itaque Jus Gentium nova adhuc distinctione dividere licebit, in *Verum & Putativum*. Istud appello, quod Juri Naturæ non repugnat. Hoc, quod ei adversatur, & cui adeò Jus Naturæ contradicit. Postremi enim generis quæ sunt, habentur quidem pro justis, sed à Jure Naturæ injusta pronuntiantur: & licet in foro humano tales sanctiones vel conventiones dent licentiam & impunitatem, atque hætenus ceu Justæ venditentur, cum tamen in foro conscientiæ à Jure Naturæ damnentur, intrinsecus spectatæ sunt sanè illarum Justa sæpe Injustissima. Unde non solum tale Jus Gentium Grotius Externum, sed & Dominium Externum passim appellat, quod militantes jure gentium in rebus bello iniquo captis acquirunt. Scilicet Jus Naturæ, utpote à Providentia divina profectum, semper est rectum: Arbitrarium vero non rarò deficit. Qua de re plura disserui *Disput. de Jure Arbitrario th. 6. seq.* quod in Jure Gentium bellico tantò facilius evenire potuit, quò magis a-

nimos Bellum, res asperrima, efferare solet. Unde etiam Aristoteles reprehendit Lacones, quod leges suas tantum non unice militari studio accommodaverint, civesque eorum laboribus bellicis ita induruerint, ut facti sint *θηραιώδεις*, feri 7. *Polit. cap. 14. p. 486.* & 8. *Polit. cap. 4. pr.* Quod si quis à me requirat, ut sigillatim illa capita percenſeam, quæ Juri Naturæ adverſantur, delegabo Grotium, qui pro me ſatisfaciet. Ille enim hæc inhumana & iniqua Juris Gentium ſcita non ſolum mitigat temperatque, ſed sæpe enervat penitus & reſcindit: ceu videre eſt ex illius *Lib. 3. de I. B. P. capitibus 11. 12. 13. 14. 15. 16.* Quam quidem rem aggreſſurus graviter his verbis præfatur *lib. 3. de I. B. P. cap. 10. n. 1. Legendæ mihi retro veſtigia, & eripiendæ bellum gerentibus penè omnia, quæ largitus videri poſſum, nec tamen largitus ſum. Nam cum primùm hanc Juris Gentium partem explicare ſum aggreſſus, teſtatus ſum, Juris eſſe, aut Licere, multa dici eo, quod impunè ſiant, partim etiam quod Judicia cōactiva ſuam illis auctoritatem accommodent, quæ tamen aut exorbitant à recti regula, ſive illa in jure ſtrictè dicto, ſive in aliarum virtutum præcepto poſita eſt, aut certè omittantur ſanctius, & cum majori apud bonos laude.*

LVII. Quod attinet Jus Gentium Verum, quod verè obligat, ejus decreta partim ſunt Dura & Rigida, ut tamen Jure Naturæ ſimpliciter non damnentur. De his accipiendæ eſſe videntur poſtrema ex Grotio jam allata verba, quod omittantur ſanctius, & cum majori apud bonos laude. Cumque *ἡ ἀνὸς ἰσχυρία τῶν νομίμων δικαίων*, correctio juris legitimi, etiam illius in his Juris Gentium placitis ratio diligentiffimè eſt habenda, ſive illorum rigor fit relaxandus & mitigandus, ſive quædam generalius

con-

concepta sint restringenda. Istius temperamenti exempla plurima proponit Grotius citatis paulò antè capitibus. Restringendo Æquitas suum officium faciet cum in aliis Juris Gentium quibusdam conventionibus, tum inprimis, ubi Fœdera interpretationem polcunt. *Nam quia multa sunt dubia interpretationis, patet semper perplexandi materia;* inquit L. Corn. Lentulus apud Appianum circa finem belli Ponici secundi lib. 14. Grot. lib. 2. de I. B. P. cap. 10. num. 22. seqq.

LVIII. Humanissimum vero est illud Jus Gentium, quo Legatorum securitatem iis munire placuit. Unde passim scriptoribus *Sancti, Sacrosancti, Inviolabiles* illi dicuntur. Imò tam sancti habentur Legati, ut, qui illos læserit, non solùm humanum sed & Divinum jus violasse dicatur. Cicero de Haruspicum responsis: *Sic sentio, jus Legatorum cum hominum præsidio munitum, tum etiam divino iure esse vallatum.* Et Verrina 3. *Legatorum jus divino humanoque vallatum præsidio, cujus tam sanctum & venerabile nomen esse debet, ut non modò inter sociorum iura, sed & hostium tela incolume versetur.* Nam apud Romanos jura Legationis, de quibus Feciales judicabant, ut suprà audivimus, procul dubio partem Juris sacri constituerunt. Cujac. lib. 11. obs. 5. Sed cum etiam Philippus in Epistola ad Athenienses, Plutarchus in vita Æmilii, & Josephus lib. 15. bist. ant. impium facinus esse dicant, lædere Legatos, hujus rei etiam aliam causam habuisse videntur, fortè quod sanctiùs & solenniùs ipsis fides securitatis nomine sit data, atque adeò religiosiùs etiam reverentia divini Numinis, unde Obligationis necessitudo cum primis apta est, conservanda. Bene Pomponius ad Q. Mutium: *Si quis legatum hostium*
 N n 2 pul.

pulsasset, contra jus gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur Legati. Et ideo si cum Legati apud nos essent gentis alicujus, bellum cum eis indictum sit, liberos eos manere; id enim Juri gentium conveniens esse. Itaque eum qui Legatum pulsasset, Q. Mutius dedi hostibus, quorum erant legati, solitus est respondere. l. ult. ff. de legation. Ulpianus Lege Julia de Vi Publica eum teneri ait, qui legatos, oratores, comitesve eorum pulsasset, aut injuriam iis fecisse arguetur. l. 7. ff. ad l. Jul. de vi publ.

LIX. Et si vero Legatorum, qui etiam Oratores Nuntii, Interpretes dicuntur, appellatio sit generalis, & vulgari loquendi consuetudine illa extendi soleat; quod tamen Jus Gentium attinet, hujus non perinde participes sunt illi, qui quidem vulgò Legati dicuntur, cum tamen secundum significationem maximè propriam non sint; sed iis tantum, vel certè præcipuè, quicunque invicem ab iis mittuntur, penes quos utrinque est τὸ κύριον Republicæ. Hinc ita docet Grotius: *Qualecunque est hoc Jus Gentium, ad eos Legatos pertinet, quos mittunt, qui summi imperii sunt compotes inter se. Nam qui extra hos legati sunt provinciales, municipales atque alii, non Jure Gentium, quod inter gentes est diversas, sed jure civili reguntur. lib. 2. de I. B. P. cap. 18. n. 2.* Qui ergo rectiùs vulgo in his sapiunt, solent illos, qui à minoris autoritatis & conditionis Principe ad majorem destinantur Agentes seu Residentes, magnarum civitatum nuntios, Commissarios, Deputatos & Syndicos appellare. Perez ad tit. C. de legat. n. 1. & 17. Cæterum in hujusmodi appellationibus Usus sæpiuscule quid mutat, & feliciùs ferè hoc Legatorum discrimen jam lingua Gallica aut Italica exprimitur. Videantur Carolus Paschalius,

lius, Fridericus à Marselaer, aliique, qui de Legatis scripserunt. Illud quoque ex usu cujusque gentis vel civitatis erit dijudicandum, quod *Perez. ad d. t. n. 17.* testatur, magnarum civitatum legatos habere pleraque jura & privilegia cum Legatis Principum communia.

LX. Cum ergo Legati, καὶ ἐξοχὴν ita dicti, mittantur ab iis; & ad eos, penes quos est summa Reipublicæ potestas, seu Majestas civilis, atque illa hos mittendi facultas hujus quædam pars sit, usu nostri temporis illi solent duplicis generis constitui, Ordinarii & Extraordinarii. Isti sunt, qui aulis & consiliis eorum, ad quos mittuntur, incubant, donec ab eo, qui misit, revocentur. Extraordinariorum major est dignitas, qui temporarias legationes subeunt, vel officii, vel negotii, vel honoris gratia: ceu hos fines distinguit *Perez. ad C. d. t. n. 2.* Negotiorum & Honoris variæ possunt esse causæ. Legationem propter officium esse ait, si ad aliquid faciendum vel præstandum sit obligatus, qui misit: qualis est Hispaniarum Regis ad Pontificem recens creatum legatio, ratione regnorum Siciliæ & Neapolitani. *Guicciard. lib. 7.*

LXI. Ad Hostes qui mittuntur, olim *Feciales*, & *Caduceatores*, nunc *Heraldi* dici consueverunt. De Fecialibus plura suprâ allata sunt. Caduceatores dicuntur legati pacem petentes, à caduceo, quem manu gestabant, & Græci κηρύκειον appellant. *Festus lib. 3. Suid. in v. κηρύκειον. Pollux lib. 8. Onomast. Gell. lib. 10. cap. 27.* Erat enim Caduceus, Mercurii virga, per quam ostendebatur Deus ille medius, sequesterque belli pacisque inter disidentes esse. Ad hanc similitudinem Oratores de pace virgam in manu gestabant, per quam sancti, intacti, inviolabiles etiam

ab hostibus ipsis habebantur. *Plin. lib. 20. cap. 3. Franc. Patric. de regno & regis instit. Lib. 1. tit. 6.* Præter Caduceum etiam sagmina & verbenas gestare solebant, securitatis debita symbola: de quibus etiam exstat *l. 8. §. 1. ff. de rer. divis.* Ad quam annotat Guil. Budæus *fol. 44. & 45. sequentia: Nostrates, inquit, Caduceatores spintere hodie utuntur, quæ Armilla etiam dici potest, Blasonum lingua vernacula vocant. In praliis autem utuntur paludamento, quod eos velamentum sacrosanctos facit, id est, ab omni violentia tutos: vulgo Cotta armorum vocatur.* Idem confirmat P. Greg. Tholos. *syntag. jur. lib. 19. cap. 2. & l. 33. cap. 14.* Hinc apud Sleidanum *lib. 15.* legitur, quod à Francisco Gallia Rege ad Carolum V. Imp. missus fuerit Fecialis, indutus veste solenni, sicut fieri consuevit. *Add. Herm. Kirchner. de jur. offic. & dignit. Legat. lib. 1. cap. 7. n. 64.* Ubi etiam explicat, quid sint *Heraldi* vel *Heroldi*: qui sint exercitui gratiosi & accepti, rejecta Æneæ Sylviæ etymologia, qui *epist. 116.* ab Heroë hujus vocis originem ineptè arcescit. Meretur etiam de hac voce legi Vossius *de vit. sermon. lib. 2. cap. 9. p. 229.* Ab his, de quibus locuti sumus Heraldis planè sunt diversi, quorum meminit Wigulejus Hundius in *Genealog. Bavar.*

LXII. Jura Gentium circa Legationem sancita, ad duo summa capita pertinent, putà, ut admittantur, & ne violentur admissi. Utraque vero sanctio suas quasdam habet exceptiones. Non enim omnes admitti sine discrimine Jus Gentium præcipit, sed ne qui temere & sine faris gravi causa rejiciantur. Causa vero repudiandi Legatos justa potest esse non una. Vel enim aliquid desideratur in eo, qui misit, vel eo, qui missus est, vel in causa, pro-

S, propter quam missus est. Quæ cum singula sufficere queant ad rejiciendos legatos, multò magis plura conjunctim id efficere poterunt. Exempla, quibus hæc illustrentur, legere est apud Grotium *lib. 2. de J. B. P. cap. 18. num. 3.*

LXIII. Ferè enim Legati mittuntur, vel ut ineatur amicitia, vel ut inita certis officiis declaretur, aut conservetur, vel ut extincta reparetur. Ferè inquam; nam alias, & quidem diversas causas non penitus excludo. Si quis igitur sciens eo utatur legato, qui sit exosus illi, ad quem mittitur, fueritque illi fortè aut Reip. infestus, is certè repudiari potest, quod natura amicitix non patiatur, ut ejus interpret sit homo suo merito exosus. Quod si ipse mittens legationem quidem sub specie officii aut amicitix adornet, non seriò autem eum rem agere gravis suspicio sit, quin potius ut vires, copias & consilia exploret, vel corrumpat, perniciosam temporis dilationem quærat, vel si bellum tam crudeliter sit gestum, ut de honesta pace spes nulla supersit, cæteris tunc paribus, Legati possunt non admitti; quippe ista omnia Amicitix, quæ sincerè colenda, non fūco tingenda est, repugnant. *Peregr. ad C. d. t. n. 8.*

LXIV. Quin& pro Jure Gentium nonnunquam inter liberos populos Principesque observatur, ut antè explorandum sit, an legatos admissura sit Respublica, ad quam ituri sunt: aut ut ditioni illius Reip. vicini subsistant, donec exploraverint, an se sit admissura, aut etiam satis pro dignitate ejus, qui misit, exceptura. Quod si negligatur, sæpe illa Respublica, ad quam legatio adornatur, legatos in limine ditionis, antequam illam ingrediantur, com-

commorari & subsistere jubet, ut causa omnis cognosci antè, & si decreta fuerit admissio, pro dignitate excipi, comitesq; legatis adjungi possint. Aliquando temere ditionem ingressos regredi, aut planè ea excedere Respublica, ad quam iter adfectant legati, jubentur. Carolus V. Imp. Legatos Galliarum Regis, Venetorum & Florentinorum, ad bellum sibi indicendum missos deduci jussisse in locum, qui à comitatu suo abesset triginta milliaria, referunt Guicciardinus *lib. 18.* & Bellajus *lib. 3.*

LXV. Memorabile cum primis est exemplum à Ptolemæo missi, & à Lysimacho rejecti legati, Theodori, qui *ἀθεῖς* cognominabatur. Quo enim modo cum illo sincerum consilium, pacta inire, fidem ei dare, aut accipere ab eo cum effectu possis, qui supremum fidei & societatum arbitrum ac sospitatorem ejeravit? Ex hac causa non solum Jure Gentium, sed & Jure Naturæ tales legatos rejicere licet. Atheismus enim qui profitetur, fidei omnis, & societatis, & ordinis, & juris divini humanique contemptorem & eversores se profitetur, qui inter homines ne quidem tolerandus est, nedum ut aptus sit, qui Reipublicæ alteri aut se aut ipsam Rempublicam suam obligare idoneè queat, alterumque, cum quo ipsi negotiū sit, satis securum reddere. Cum vero Atheismus tantopere inter homines jam invaluerit, ut ne quidem latere cupiat, sed majores subinde vires adquirat, parumq; absit, quin gigantum malefano exemplo cælum ipsum huic addicti fratres rescindant, si pacta, fœdera, amicitia in perpetuum quidem conceptæ, vix sint solstitiales, atque hoc restibile vinetum, deficiente fide, quotannis, aut etiam sæpius eodem anno sit repastinandum; opus est vel maximè cum
ad hanc,

ad hanc, tum ad rem omnem civilem rectè constituen-
dam & administrandam iis hominibus & Ministris, qui ve-
ram prudentiam, non simulatam adfectant: à quo lon-
gissimè absunt, qui optimo Politicorum vocabulo, sed sen-
su pessimo insigniri superiori seculo cœperunt. *Thuan. lib.*
44. histor. Conring. de civ. prud. cap. 2. pr.

LXVI. Denique hoc membrum quod attinet, non
prætermittendum est, quod in assiduæ legationibus no-
tavit post Albericum Gentilem Perezius *ad d. t. C. n. 2.* &
Grotius *d. c. n. 3. in f.* his verbis: *Optimo autem jure rejici*
possunt, quæ nunc in usu sunt legationes assiduæ, quibus quàm
non sit opus, docet mos antiquus, cui illæ ignoratæ. Et si autem
non sint necessariæ hæ legationes, eo ipso tamen quod
usu gentium invaluerint, quo hujus Juris Gentium au-
toritas nititur, sequitur, non posse ejus Principis legatum
ab eo rejici, eò quod velit esse assiduus legatus, siquidem
ipse suum assiduum legatum in istius Principis sede aut
urbe regia habeat, ibique tutò ille & pro dignitate degat.
Quod si utrinque aliud convenerit, aut placuerit, aut
alia quædam gravior causa & ratio emerferit, pro re nata
erit pronuntiandum. Sanè si vel voti vel consilii hæc res
esset, præstaret morem hunc perniciosè receptum abro-
gare. Nam veritatem adagii Gallici, assiduum legatum
esse sine crimine proditorem, nimis multa exempla com-
probant.

LXVII. Transeo ad alterum caput, quæ Jure gen-
tium Securitas Legatis debeatur: de qua non idem omnes
sentiunt. Putant enim nonnulli, Legatos debere ita esse
securos, ut non patiantur vim injustam, non autem ne
patiantur vim judicalem. Posterius qui negant, & Lega-

torum securitatem ampliorem esse volunt, distinguunt inter crimen læsæ Majestatis, & reliqua omnia, putantque, propter istud puniri legatum posse, non item propter hæc. Perezius *d. l. n. 10.* existimat, in delictis nullam dari fori præscriptionem, sed unumquemque ubi deliquerit, & reperiatur, conveniri ratione pœnæ, cui se delinquendo obnoxium reddiderit, posse, *l. 20. ff. de judic.* Neque ab accusatione immunes legatos præstari muneris sui dignitate, ut quam reatu excluderint. *l. un. C. ubi senat. vel clariss. l. 12. C. de dignit.* ne beneficium ipsis tributum cedat in detrimentum ejus Reip. ad quam missi fuerint. Sed rectius post alios Grotium sentire arbitror, si Legati ab injusta vi tantum tuti sint, nihil in eo magni aut præcipui esse. Cum vero Legatorum munus non tantum sit utile, sed sæpe summè necessarium, utique gentes majorem iis ac præcipuam quandam securitatem tribuere voluisse videntur: id quod Grotius confirmat partim illarum voluntate expressa, partim præsumpta. Et licet Juris Naturalis autoritas sit maxima, neque temerè delicta, quibus illud violatur, debeant esse impunita, non tamen necessum est, neque conditioni Legatorum ex Jure gentium convenit, ut puniantur illi ab ea Republica, ubi deliquerint, sed possunt remitti ad suum dominum cum elogio, postulata ab eo vindicta, vel deditio. Nam securitas legatorum utilitati, quæ ex pœna est, præponderat; inquit bene Grotius *d. cap. n. 4.*

LXVIII. Sed neque tunc ad pœnam properandum est, ubi Legati fortè quid contra Rempublicam, ad quam missi, fuerint moliti. Hinc Livius de Legatis Tarquinii, qui prodicionem Romæ concitaverant, ait: *Quanquam*
visi

visi sunt commisisse, ut hostium loco essent, Jus tamen Gentium valuit. Sed sicuti alia Jura Arbitraria sæpe exceptionem necessitatis admittunt, ita & hoc, puta, ut si imminenti periculo, quod Reipublicæ concitaverit Legatus, aliter obviam iri nequeat, retineri, interrogari, ac pro re nata etiam occidi queat. Postremum ubi evenerit, vult Grotius, qui valde circumspectè hoc argumentum tractat, id fieri non per modum pœnæ, sed naturalis defensionis.

LXIX. Hæc ergo Securitas debetur Legatis ab illa Republica, ad quam fuerunt missi, modò illi ab ea antè sint admissi; tunc enim ex Jure Gentium per tacitam conventionem est obligata. At ubi denuntiatur Reipublicæ missuræ legatos, ne hi mittantur, alioqui eos pro hostibus fore, tum si contra quid factum fuerit, pro re nata expelli, vinciri, imò & interimi possunt. Nec enim hæc securitatis lex ad eos pertinet, qui non accepta venia fines Reipublicæ transeunt, ituri ad ejus hostes, aut ab iis venientes, aut hostilia molientes. Ita Hispani Galliæ regis legatos ad Turcam destinatos, in Pado captos occiderunt. *Parut. lib. 2.* De Flandriæ civitatum legatis à Maximiliano I. Imp. captis videri potest Cranzii Saxonia *lib. 12. cap. 33.* Ex veteri autem historia congesta legere licet apud Grotium *d. c. n. 5.* Ubi igitur admissa fuerit legatio, non solùm apud inimicos, sed & apud hostes ex Jure Gentium Legati præsidium habent. *Nam in bello plurima incidunt negotia, quæ nisi per legatos transigi non possunt, & ipsa pax vix est ut aliter coëat,* inquit Grotius *d. c. n. 6.*

LXX. Atque hinc credo in bello etiam novum illud inter gentes jus exstirrisse, ut securitas tribuatur Tubicinibus: qui ultro citroque mitti, & internuntii belligeranti-

gium esse solent. Sanè cum videantur veterum caduceatorum vicem & munus obire, quibus in bello pacem esse dixit Diodorus Siculus, non repugnabo, si quis hoc antiquum gentium jus, ad Tubicines fortè extensum, dicere malit. Jo. Sleidanus, cum *lib. 17. Comment.* exposuisset, in quam sententiam clarigatio, literis concepta, Carolo V. fuerit à fœderatis denunciata, hæc subjicit: *Hanc epistolam per adolescentem quendam nobilem atque tubicinem, uti fieri solet, ad Cæsarem mittunt in castra prope Lantishutum.* Cæsar quamvis indignè hoc tulit, neque epistolam accepit, incolumes tamen atque illæsos dimisit, etiamsi ab iis venissent, qui Cæsaris judicio rebelles, adeoque jure gentium veri hostes non essent.

LXXI. Professus suprà sum, non solum Legatos, sed & eorum comites esse inviolabiles. *l. 7. ff. ad l. Jul. de vi publ.* Sed & hoc producit ad vasa & supellectilem Legatorum, uti ex antiquis Fecialium carminibus cognovimus. De his ita pronunciat Grotius *d. cap. n. 8. Hac sancta sunt accessione, & proinde quatenus legato videtur.* Nam lex gentium disertè & primario ipsis Legatis prospicere voluit. Sed cum hi non possint esse sine ministris & comitibus, quò omnia, respondeant & dignitati mittentis, & ejus, ad quem mittitur, hinc quoque his Securitas deberur, quatenus Legatorum partes sunt, & instrumenta, & quatenus usus sit iis, ut aliorum major, aliorum minor sit dignitas vel conditio, adeoque in quibusdam faciliùs & graviùs læsio contingere queat, quàm in reliquis. Quod si illi comites gravius quid deliquerint, postulari eorum deditio à Legatis poterit, quam si is facere detrectet,

et, debitamve satisfactionem deneget, eo, quo antè dictum est, modo cum ipso est agendum.

LXXII. Quod si hoc Jus gentium in Legatis fuisset læsum, sæpissime beilo illam injuriam vindicatam esse legimus, cujus exempla historiæ tam sacrae quàm civilis monumenta larga manu suppeditant. Eorum quædam indicat Grotius *d. c. n. ult.* & in suis ibi Annotatis plura admittitur. Pertinet huc illud Quintiliani: *Si civis pulsatus est, actio injuriam est: si magistratus, majestatis: si Legatus, bello & jure gentium agitur.* Non autem placet Talionis hac in causa jus, quod à nonnullis probatum & exercitum esse novimus, videlicet ut legatus ab eo veniens, qui malè habuerit legatum, pari modo vicissim tractetur. Jus enim Gentium non solum mittentis dignitati, sed & ejus, qui mittitur, securitati prospicere ac cavere voluit. Hactenus de Jure Gentium Communi, ejusque capitibus quibusdam pro instituti nostri ratione disseruimus.

LXXIII. Nunc ergo dicendum est de Jure Gentium Proprio, quod expressis ferè pactis inter gentes certo numero definitas constitui nitique supra affirmavi: cujus obligatio uti illas invicem obstringit, qui definitè suæ utilitati peculiaria hæc placita condiderunt, ita hoc Jus Gentium Proprium nec extendi solet aut potest ad alias gentes, veluti Jus Gentium Commune. Ferè, inquam, expressis pactis hoc Jus Gentium Proprium niti dixi. Neque enim impossibile, aut inusitatum videri cuiquam debet, si inter paucas, & fortè duas gentes consuetudine, adeoq; pacto tacito, aliquando Jus aliquod gentium peculiare introduci dicatur. Nam non raro supplices, & qui se dedidissent, occisos, & hanc atrocitatem Jure gentium com-

muni defensam fuisse legimus. *Grot. 3. de J. B. P. cap. 4. n. 10. 11. 12.* Certè Romanorum mos ille penè fuit perpetuus, ut hostium duces militesque capti aut dediti triumpho die occiderentur. In Græcia, cujus fuere gentes Rebus publicis diversis distinctæ, consuetudine meliori Jus gentium circa deditos & supplices Proprium videtur esse inductum. Nam Arrianus in deditos editam à Thebanis stragem, ait fuisse non Græci moris, ὅχι ἑλληνικὴν σφαγὴν. Ac similiter Thucydides *lib. 3.* de his loquens ait, *Mos Græcorum est, tales non interficere.* Idem confirmant Diodorus Siculus, Sopater, & alii.

LXXIV. Velim autem diligenter hic notetur, quod cum juris Gentium Communis placita magnam partem sint dura, aspera & rigida, Jure Gentium Proprio illa asperitas more vel pactis expressis mitigari, aut iniquitas omnis tolli non solum possit, sed & in nonnullis capitibus mitigata aut sublata sit, cum primis quarum mores religionis Christianæ disciplina emollivit, & charitatis regulas iis commendavit. Vide suprà *th. 50.*

LXXV. Pacta illa seu placita Juris Gentium Proprii Ulpiano dicuntur *Conventiones publicæ. l. s. ff. de pact.* Mox ita pergit: *Publica conventio est, quæ fit per pacem, quotiens inter se duces belli quadam paciscuntur.* Grotius Publicas Conventiones dividit in Fœdera, Sponsiones & pactiones tales alias. *lib. 2. de J. B. P. cap. 15. n. 2.* Cæterum cum Sponsio sit, quæ quidem concipitur de re ad Rempublicam pertinente, ab his autem, qui à potestate summa neque mandatum neque auctoritatem ejus rei habent, illam à Jure Gentium excludimus. Nam licet aliquando hujusmodi Sponsiones à Republica post ratæ habeantur, atque hinc
soli-

solidum juris effectum consequantur? desinunt tamen hoc ipso Sponsiones esse, atque in aliud nomen transeunt. Neque enim tam hic spectandum est, an de publica re vel causa, quàm an autoritate ipsius Reip. sit conventio concepta; hæc enim demum propriè est Conventio publica: qua de re plura commentatus sum ad d. c. Grotii.

LXXVI. Publicæ hæc conventiones modò latiùs patent, modò inter perpaucas & fortè duas gentes sunt constitutæ: ut adeò *Jus Gentium Proprium* hinc possit subdividi in *latius patens*, & *illo arctius*. Illud est, quò satis multæ gentes, hoc, quo paucæ admodum pactis ad definitum usum comparatis consociatæ mutuò obligantur. Hujus arctioris uti exempla sunt obvia passim, ita nec latiùs patentis desunt. Cum enim publica conventio sit, quæ sit per pacem, secundum Ulpianum, talis conventionis luculentum exhibet exemplum Germania suo Instrumento pacis, cujus obligatio latè patet, & non solùm ad Ordines Germaniæ, sed & præcipuas Europæ gentes pertinet, suoque vinculo eas continet. Si quoque illa pacificatio, quæ jam Noviomagi sub incude est, felicem exitum habitura est, plures certè gentes, Respublicas & Principes ejus obligatione seu jure comprehenduntur. Sed & hic verba captari nolim. Etsi enim *Jus Gentium Commune*, & *Proprium*, in easdem species divisisse videamur; est tamen utriusque divisionis magna differentia. *Juris enim Gentium Communis* ea est natura, ut ejus placita pluribus quidem gentibus utilitatem adferant, non tamen ad singularum Rempublicam restrictam, sed quæ propter communem utilitatem à plurimis vel omnibus saltem morationibus recepta sint, aut vero recipi ea conducat. *Jus vero*
Gen.

Gentium Proprium est ferè talè, ut vel duæ vel plures gentes mutuò quidem obligentur, sed ad diversas res aut præstationes, communi quidem consilio & pactiõne conventas, sed ad usum proprium vel singularum vel paucarum gentium determinatas. Deinde quando Multas gentes dico, vel illud absolutè, vel comparatè intelligi potest. Prior acceptio in Jure gentium Communi, posterior in proprio potissimùm locum habet. Exemplis quidem res omnis fieri posset illustrior; sed in scirpo nodus non est quærendus.

LXXVII. Cæterum ex usu Gentium cum primis hodierno conventio publica Pacis possit constitui duplex, una Principalis, altera Accessoria. Ista est, quæ spectat ipsum finem principalem, Pacem, quatenus illa ad quamque pro modo conventionis pertinet. Accessoria conventio publica est, quando evictio, securitas ac patrocinium singulis gentibus pacificatione comprehensis à reliquis promittitur, ratione eorum, quæ cuique ex conventionem publica debentur. Hanc Accessoriam conventionem solent veteri Francorum vocabulo *Guarantiam*, atque ita auctoritatem suam alteri accommodare, seu patrocinio suo alterum tueri, *Guarentare*, *Guarentilare*, vel *Guarentizare*, dicere. Vide Vossium *lib. 2. de vit. serm. cap. 20. p. m. 334. & cap. 23. p. 350. Lindenbr. ad Cod. LL. Antiq. in v. Warentem.* Ejusmodi Guarantia placuit etiam muniri Instrumentum Pacis, de quo dixi. *vid. ejus Artic. 17. §. Pax vero conclusa, cum seq.* Quod præsidium quàm sit sæpe lubricum, experientia satis testatur, idque pluribus hic ostendere nil attinet. Sed & ille mos hodiè non est infrequens, ut ejusmodi Guarantiam promittant Respublicæ, arbi-

arbitræ pacis delectæ, licet ipsius pacis condiciones aliàs ad illas vel omnino non, vel saltem principaliter non pertineant.

LXXVIII. Sed inter Gentes publicarum conventionum notissimæ & frequentissimæ sunt *Fœdera*, quæ autoritate, voluntate aut jussu summæ potestatis civilis fiunt, sic, ut si iis non stetur, tota Respublica vindictæ divinæ humanæque se obnoxiam reddat. Hæc vero vel sunt *Æqualia*, vel *Inæqualia*. De utrisque Grotius *lib. 2. de J. B. P. c. 15.* Utrorumque possunt & solent diversi esse fines. Vel enim fiunt pacis causa: de quibus dixi. Vel societatis bellicæ gratia, eaque tendunt vel ad *ἑπικουρίαν* tantum, ad tuendos fortè fines duntaxat, aut ut auxilia promittantur ad certum bellum, aut in certos hostes: vel etiam tendunt ad *ἑπικουρίαν*, quando auxilia promittuntur ad quodvis bellum, contra quemvis hostem, hoc est, secundum Thucydidem, τὰς αὐτὰς ἐχθρὰς καὶ φίλους νομίζεν, eosdem hostes & amicos habere. Tale quondam fuit fœdus Achaicum: de quo Polybius. Tali fœdere sunt consociati Pagi Helvetici, & Belgii fœderati provinciæ: quæ licet unam videantur civitatem præferre propter vim fœderis, sunt tamen distinctæ civitates: cui rei demonstrandæ genuina principia suppeditat Aristoteles *3. Polit. 6. p. 169.* & Grotius *de Antiquitate Reip. Batav.* Præterea Fœdera etiam iniri solent Commerciorum causa, ut illa tutiùs, aut majori emolumento frequentari possint: quale inter Tyrrhenos & Carthaginienses olim fuisse, eodem *cap. 6. lib. 3. Polit. p. 167.* memoratur. Quin & plures fines fœdera pacturi sibi habent propositos, quod usus satis confirmat, & quoque citato loco testatur Aristoteles, de Carthaginiensibus & Tyr-

rhenis referens, quod non solum commerciorum, sed & *συμμαχίας* gratia foedus constitutum habuerint.

LXXIX. Cum vero in moralibus latius pateat Officii quàm juris nomen, & saltem non semper utriusque sit eadem autoritas & necessitudo; etiam Jure Gentium recepta esse videmus quædam Officia, quæ in excipiendis, dimittendis, tractandis, ditionem alienam transeuntibus, castellum aliquod prætereuntibus, aut nostro comitatu deducendis legatis, magna sedulitate ab istarum rerum peritis observari solent. Atque hæc omnia ex instituto gentium descendere certum est. Huc pertinent illa Xenia & Lautia, quæ Legatis dari vel offerri solent, pisces, avena, vinum honorarium, uti Cato ait, & si quæ sunt ejus generis alia. *l. 18. §. 12. ff. de muner. & honor. l. 2. in f. ff. de legation.* Ejusdem generis esse videtur, quod Thuanus memorat *lib. 57.* Caroli IX. Galliæ Regis exsequias à plerisque Europæis Principibus, & quoque Londini ab Elisabetha Angliæ Regina fuisse celebratas. Atque hæc sunt Juris Gentium genuina & præcipua capita, de quibus strictim dicere volui, quod fusè ab aliis, & nonnulla justis voluminibus sint tradita, atque hæc præsentī instituto sufficiant.

LXXX. Ne tamen in crimen immeritò vocer, ac si ea, quæ ad Jus Gentium quàm maximè pertinere videntur, neglexerim, aut præterierim: aut illorum expectationi delin, qui *Hugonis de Roy* libellum, *De eo, quod injustum est*, legerunt, etiam illius de Jure Gentium sententiam paucis prolatam examinabo. Videtur quidem ille Autor de Jure Gentium passim & bene loqui & bene sentire; dum tamen idenixè agit, ut quocunque modo veterum Jcutorum de Jure Naturæ & Gentium effata & confusam

sam doctrinam defendat, sæpe nec bene loquitur, nec bene sentit. Jus Gentium interca jura refert, quæ ab homine ortum habent: quod propter necessitatem & utilitatem de tempore ad tempus in gentium usum moresque pervasit: quod toto cœlo à Jure Naturæ (quod ille non solum aliorum exemplo Jus Gentium Primarium, sed novo Antiquum vocat) distet; quod moribus introductum sit. Hactenus bene. Reliqua ferè favent priscae confusione, qualia sunt hæc: quod Jus Gentium Primarium versetur circa prima principia rationis, & ex iis conclusiones morales faciliores, ac absolutè necessarias: Jus Gentium Secundarium circa secunda principia & conclusiones ex ejusdem quidem rationis præmissis deductas, sed difficiliore, auxiliares, nec per se ita necessarias: & similia alia, quæ missa facio omnia, cum ex superioribus facilè emendari, vel saltem illud chaos cognosci queat.

LXXXI. Nimis vero absurdum mihi semper fuit visum, quod Juris Gentium duo summa capita constituerit, quorum primum sit, *Res dividere*, alterum, *Punire fontes*. Dividunt quidem etiam Gentes inter se res, easque maximi pretii, provincias, regna; uti vero Divisio est facti, ita jura dominii quæ fortè divisionem exigunt, non tantum ex pactis gentium placitisq; arbitrariis, sed sæpe ex Jure Naturali suam mensuram accipiunt: id quod etiam suprà *zh. 6.* paucis indicavi. Imò ipsa dividendi facultas ex universali dominio à Deo in Adamum, & ab hoc in genus humanum translato promanat. Itaque cum neque societates naturales absque dominii jure esse aut conservari; nec Justitiæ aut Liberalitatis officia absque eo exerceri possint, & quoque naturæ jure Furtum sit vetitum, De-

minii saltem universaliter considerati jura ad Jus Naturæ referenda sunt. Vide quæ Aristoteles *lib. 2. Polit. capp.* prioribus contra Platonem, & Bœclerus ad Grotium *lib. 2. de I. B. P.* contra primævam rerum omnium communio- nem à Poëtis inventam eruditè disputat. Cautiùs alii hoc argumentum tractarunt, qui docent, Naturam quæ- dam jussisse aut vetuisse *κατηγορικῶς*, simpliciter omniquè tempore agenda vel omittenda: alia vero *παραδεικτικῶς* po- sito nempe, si hoc aut illud placuerit hominibus. Ita sim- pliciter justum esse ajunt, Deum colendum esse: hypo- theticum præceptum esse, si homines velint bona sua pri- vatim possidere, tum alteri, quod privatim possidet, eripi- endum non esse. *Conring. disp. de Jure. th. 40.* Sed hanc quidem Juris Naturalis differentiam aliàs considerabimus.

LXXXII. Alterum Juris Gentium caput cum Hugo de Roy dixisset esse, *Punire fontes*, agnovissetque hoc rectius ad Jus naturæ referri, his sibi verbis prospectum vo- luit *lib. 1. tit. 4. sub fin. In explicatione Juris Gentium non ea tractatur punitio, quæ juris naturalis est, sed ea, quæ Juris Gentium est.* Deinceps *tit. 6. n. 7.* hæc subjicit: *Jus puniendi fontes ex Jure Naturali ortum trahit: ex Jure Naturali Ratio- nali fundamentum habet: ex Jure Gentium confirmationem, & ex jure cujusque gentis proprio, hoc est, Civili certam ac determinatam formam accepit.* Hujus Autoris vestigia legis- se, eundem certè errorem errasse videtur Mevius *in prodr. in sp. 5. n. 46.* Nolo hic prolixus esse, etsi multa hic mone- ri possent. Relegamus hinc illam hypothesin, vix amplius dupondio dignam, esse aliud Jus Naturale simpliciter, seu animalium etiam, & Jus Naturale Rationale. Jus vero puniendi fontes proximè cohæret cum Legislatoria pote-
state

state & ordine judiciorum ; quæ generatim considerata unà cum jure puniendi fontes ad Jus Naturæ rectè referuntur. Quod uti etiam hic Autor fecit, ita malè ad Bella vindicandorum criminum causa suscepta, *nò punire fontes*, restringit, etiamsi his bellis certi modi atque effectus ex gentium placito sint præfiniti. Neque levior is error est, quod etiam iis bellis, quæ defensionis necessariæ gratia suscipiantur, propositum esse velit, *Punire fontes*. Quantum enim, quæso, invicem distant, *Defendere, & Punire*? Ita multi luci tenebras, rebus planis tricas, & expeditæ veritatis inquisitioni obscuritatem, confusionem & impedimenta præponunt.

LXXXIII. Quod si Joannis Feldeni de Jure Gentium sententia admitteretur, denuo per veterem *μετὰ φύσιν* illud in Jus Naturæ transiret. Dicit enim quòd JCtis Romanis Jus Gentium sit facultas ad actus & negotia peregrinis competens, cui Jus Civile opponatur hoc effectu, ut peregrinos illud excludat. in *Annot. ad Grot. lib. 2. de I. B. P. cap. 2. §. 18. & 19 & ad cap. 8. §. 1.* Hanc sententiam non planè rejiciendam esse monet Pufendorffius loco suprà citato. Imò favere illi videtur Marcianus JCtus *l. 15. ff. de interd. & releg. Deportatus*, inquit, *civitatem amittit, non libertatem, & speciali quidem iure civitatis non fruitur, iure tamen gentium utitur; emit enim & vendit, locat, conducit, permutat, fœnus exercet, & cætera similia.* Verum enim vero licet quidem deportatis & peregrinis non perinde negotiis jure naturæ determinatis interdictum sit, aut interdici potuerit, quemadmodum communione juris civilis; non tamen ideo quæ Juris Naturalis propria sunt, Juris gentium nomine comprehendendi,

& res multum distinctæ confundi debebant. Itaque & hæc explicatio tantum in patrocinium inveterati erroris inventa est.

LXXXIV. Supremus ergo labor superest, ut demonstrem, Esse aliquod Jus Gentium; absque hoc enim si fuerit, oleum & operam omnem jam impensam perdidero. Argutabitur fortè quispiam, debuisse hanc disputationem reliquæ tractationi omni præmitti, non autem postponi. Quid enim opus est inquirere, quid & quale sit Jus Gentium, si nondum sit certum, an ullum Jus Gentium sit vel exstet. Ordinem naturæ si videas, rectè hoc moneri fateor. Cum vero doctrina omnis arcesse debeat non à notioribus natura, sed nobis notioribus, ideo hæc præmittenda esse duxi, ut, remota omni homonymia, designatis Juris gentium speciebus suis distinctis nominibus, explicatis item præcipuis illius juris capitibus, planè & perspicuè tradi & intelligi possit, sitne omnino aliquod Jus Gentium, quale nos illud descripsimus, divisimus, variis singularibus exemplis illustravimus.

LXXXV. Investiganti igitur mihi causas, ob quas hodie tantopere Jus Gentium omne impugnatur, quatuor præcipuè occurrunt, quibus in hanc dubitationem multi videntur abrepti. Primò quidem non fit illis verisimile, quod omnium gentium consensu Jus aliquod arbitrarium inter ipsas sit constitutum. Deinde quod nulla appareat tam generalis consuetudo, vel usus omnium gentium, ex quo illarum in hoc Jus factus consensus vel pactum tacitum colligi aut præsumi queat. Tertiò, quod Gentes & Principes factis suis subinde profiteantur, ac si Jus Gentium, quod vulgò venditatur, ad se nihil pertineat, suæque scenæ hæc

hæc fabula minimè conveniat. Denique, quod illa capita, quæ ad Jus Gentium referri solent, partim Jure Naturæ sustineantur, ut adeò Juris gentium arbitrarii fictione opus non sit, partim omni jure destituantur. Singula argumenta quanti sint ponderis primùm expendemus, atque ubiprehenderimus, esse illa levis aut nullius momenti, veritas magis magisq; elucescet.

LXXXVI. Primi argumenti ea est sententia, quod nullum sit Gentium Jus, ab omnibus & singulis gentibus comprobatum aut conditum. Hoc vero facilè largimur, & jam largiti sumus *th. 11. 12. 36.* ostendimusque, quomodo istiusmodi minus accuratæ loquendi formulæ vel emolliendæ vel emendandæ sint. Esse vero aliquod Jus Gentium Proprium, quale illud *th. 24. 73. & seqq.* descripsimus, manifestius esse credo, quàm ut probatione indigeat: utique ab ea abstinēbimus, ne, sola libidine dissentendi quosdam duci, exultasse videamur. Quis enim nescit, aut dubitat, varias gentes variarum conventionum publicarum obligatione arbitraria inter se consociari? Redit ergo tandem vis argumenti hujus eò, non esse aliquod Jus Gentium Commune quoddiximus. Cæterum ex quàm multis inter complures gentes usitatis placitis, quorum præcipua vidimus, evidenter apparet, præter Jus gentium Proprium, esse etiam aliquod Jus Gentium Commune, atque hoc non solum à Proprio, sed magis etiam à Jure Naturæ discriminatum. Hoc posterius ubi deinceps diligentius monstravero, non minùs sensui & experientiæ, quàm Juri Gentium communi quisquam adversabitur.

LXXXVII. Alterum argumentum tangit modum, quo Gentes istiusmodi Jus inter se Commune pepigerint, inque

inque illud consenserint. Non equidem existimandum est, quod legis sancientiæ causa gentes omnes in unum convenerint, sed quod illud Jus propter communem utilitatem tacito consensu gentium approbatum, & ab omnibus receptum est. *Vinn. ad §. 1. Inst. de J. N. G. & C. n. 2.* Et licuti rarò apparent juris omnis per usum seu consuetudinem, eamque vel propriam, vel imitatione expressam, introducti initia; *arg. l. 20. ff. de legg.* ita Juris Gentium Communis originem & propaginem multo minùs quisquam juxta temporum seriem & translato de gente in gentem usu demonstrabit. Sufficit nobis, quod aliunde constet, esse quædam Jura gentium, eaque inter illas pro legibus & olim & nunc observata esse, etsi originem & modum eorum primigenium nonnisi conjectura verisimili, adsequi possimus. *Consuetudinis jus*, inquit Cicero *lib. 2. de Invent.* *esse putatur id, quod voluntate omnium sine lege vetustas comprobavit. In ea autem jura sunt quædam ipsa jam certa propter vetustatem. Confer th. 15 & seqq.*

LXXXVIII. Neque tertium argumentum quidquam proficit. Non enim procedit illa ratiocinatio, Jus aut lex sæpenegligitur nec observatur, ergo Jus aut Lex non est, vel esse desinit. Non equidem inficias ibo, esse quædam Juris gentium capita, quæ per desuetudinem abrogari queant, quod vel magnum usum inter gentes liberas non habeant, adeoque contraria voluntate facilius abrogari queant, vel à necessitate non sint commendata; modò in desuetudinem vel abrogationem gentes illæ, quarum non iniquè interest, consentiant, quarum voluntate olim illa decreta fuerunt sancita. Quod attinet illa Juris gentium capita, quæ nimis sunt rigida, eorum vel abrogationem
vel

vel saltem temperamentum commendat æquitas naturalis: at planè iniquorum jubet Naturæ jus, & multò magis Christiana pietas, etiamsi iniquè vel impiè dissenserint alii. Illa vero Juris Gentium placita, quæ nihil habent vitii aut iniquitatis, & multò magis quæ utilitate aut necessitate fuerunt introducta, temere mutari aut abrogari à quibusdam gentibus nequeunt, præsertim si id cum reliquarum præjudicio sit futurum. Nam quod in Jure civili privato obtinet, ut renunciatio societatis omni fraude careat, multò magis in hac gentium societate locum habet. *l. 14. ff. pro soc.* Si qui igitur Principes aut gentes pro renata non patiantur se adstringi Juris Gentium placitis, nolintque suas actiones juxta has regulas examinari, non certè ea propter perinde autoritas omnis Juris gentium, sicuti observantia ei, & pactis fides detrahitur. Hæc enim sublesta fidei, injustæ causæ, & Deo hominibusque insultantis impotentis dominatus sunt argumenta, quibus Providentia divina sæpe nervum incidere, adfectatæ tyrannidi modum ponere, & juris hujus impatienti ferociæ frenum injicere, pœnasque irrogare solet.

LXXXIX. Sed maximum præsidium in postremo argumento videtur esset reliquum, quasi hoc commentitio Jure Gentium nihil sit opus, cum liberarum gentium actiones solo Jure Naturæ regi queant, & quædam Juris gentium capita sint talia, quæ juris ne quidem nomine insigniri mercantur. Fessus jam sum, esse quædam hujus notæ gentium placita, quæ si Juri Naturali aut pietati Christianæ repugnent, non solum antiquari posse, sed & debere, monui, utpote quibus nunquam ulla vis obligandi adstrui potuit, quod semper Juris Naturalis vel divini in-

tercefferit maxima autoritas. An vero Gentes & Civitates solo Jure Naturæ contineantur, excluso omni Jure inter illas voluntario sive Communi sive Proprio, diligentius expendendum est. E re erit, ut nonnullorum, qui hoc adfirmant, verba audiantur.

XC. Familiam inter eos ducat Thomas Hobbes, qui etiam alios in suam sententiam pertraxisse videtur. Is lib. de Cive cap. 14. §. 4. ita docet: *Legem Naturalem esse vel Naturalem hominum, vel Civitatum, quæ vulgò Jus Gentium appellatur. Præcepta utriusque, inquit, eadem sunt: sed quia civitates semel instituta induunt proprietates hominum personales, lex, quam loquentes de hominum singulorum officio naturalem dicimus, applicata totis civitatibus, nationibus, sive gentibus, vocatur Jus Gentium.* Hæc Hobbesiana cum recitasset Samuel Pufendorfius de Jur. Nat. & Gent. lib. 2. cap. 3. §. 22. sequentia mox subjicit: *Cui sententia & nos planè subscribimus, nec præterea aliud Jus Gentium voluntarium seu positivum dari arbitramur, quod quidem Legis propriè dictæ vim habeat, quæ gentes tanquam a superiore profecta stringat.* Robertus Sharrok, quamvis sibi præcipuè refutandum delegisse videtur suum civem Hobbesium, hactamen in re & ipse ei consentit, his verbis suam professus sententiam lib. de Offic. cap. 10. p. 129. *Nec quidem à Jure Naturæ Jus Gentium quidquam mihi videtur differre, audacterq; pronuntiare ausim, neminem fore Principem jure gentium offensivum, qui ad hic positam naturæ normam se in omnibus accommodaverit.* Adjicit deinde exempla de fœderibus, legatis aliisque ad Jus Gentium pertinentibus causis, in quibus si quis iniquè lædatur, peccari tunc contra Innocentiam; Eidem, Philantropiam, Charitatem, præcepta Juris Naturalis.

XCI. Duo

XCI. Duo in his præprimis sunt notanda. Et si enim perlibenter Pufendorfio concedamus, Jus Gentium non esse proditum istiusmodi Legibus, quæ à superiori sint conditæ; non tamen ideo Jus Gentium corruet. Esto, quod juxta receptum loquendi usum Lex speciatim denotet illam actionum humanarum regulam, quæ à Legislatore subditis sit lata; non tamen ideo Pacta omni, neque etiam propriè dicto jure sunt privanda. Sicuti enim ne quidem Natura, ita nec Legislatores omnibus negotiis causisque certam Juris normam præfiniverunt; adeoque quam libertatem Natura Legislatoribus permisit, ut hi actiones Jure Naturæ non comprehensas legibus latis determinare queant, eandem libertatem privati ab utrisque habent, ut sibi invicem per pacta, Juri Naturæ aut Legibus civilibus non adversa, leges dicere, iisque se adstringere possint. Et magis etiam nobis favet, quàm Pufendorfio citatus Bœclerus *ad Grot. lib. 2. de I. B. P. cap. 4. n. 9.* qui disertè ibi ait, Jus gentium esse, quod utilitatum suarum respectu consensus gentium liberè constituit: & ab hoc planè diversum Jus Naturæ facit. Etiam si igitur Gens libera una altera non est superior, neque altera alteri Legem speciatim acceptam dicere potest; si tamen ipsis placeat pactis se obstringere, utique vero jure inter se continentur, sic ut si una gens fidem fallat, alteram vel reliquas hoc ipso se superiores hætenus constituat, ut se cogere possint ad fidem servandam. Quemadmodum enim ejusdem Reip. duo subditi si conventionibus se obstrinxerint, alter alterum fraudem conventioni facientem judiciali autoritate cogere, & jus suum actione persequi; ita, deficiente inter liberas gentes communi judi-

cio, altera alteram perfidam bello, si cætera paria sint, ad conventiona præstanda cogere potest. Et quamvis bellorum eventus dubius & incertus sit, si tamen contra perfidam gens illa bellum suscipiat, quæ pactis satisfecerit, jure bellum capeffet, & non solum reliquas gentes justitiæ studiosas, sed & ipsum Deum supremum fidei sequentem & arbitrum faventem habebit.

XCII. Alterum animadversione dignum hoc est, quod causa obligationis Juris arbitrarii proxima à causa ejus remota non distinguatur, atque ita multiplici errori fenestra aperiatur. Leges enim arbitrariæ strictè dictæ à voluntate legislatorum, Pacta & Conventiones à paciscentium vel contrahentium libera voluntate & consensu proximam obligationis causam habent. Tam vero Legum quàm Pactorum obligatio sustinetur his Juris Naturalis regulis, tanquam fundamentis, Majestati civili & Legislatoribus justè imperantibus est parendum, & Fides data est servanda. Id quod pluribus docui *Disp. de Jure Arbitrario*. Si quis igitur causam remotam obligationis Juris arbitrarii confundat cum causa proxima, aut hac sprete, ad istam omnem auctoritatem juris arbitrarii revocet, ille Jus omne arbitrium una litura delebit, & non nisi unam Juris speciem, Naturale, superesse profitebitur.

XCIII. Eò vero cum hætenus neminem prolapsum esse meminerim, nemo non agnoscat, perperam à Sharrochio Juris Gentium capita promiscuè ad Jus Naturæ, expulso penitus isto Jure, redacta fuisse. Jam quidem uno id exemplo declarabo, ex quo simul innotescet, esse aliquod Jus Gentium proprium, à Jure Naturæ planè distinctum. Vetustissimum fœdus est, quod Regibus expulsis Popu-

Populo Romano Porfenna dedit, quo nominatim comprehensum fuisse, *Ne ferro nisi in agricultura uterentur*, Plinius *lib. 14. cap. 4.* scribit. Quis, quæso, dixerit, Romanos Jure Naturæ ad hoc fuisse obligatos? Obligati igitur fuerunt ex suo consensu & voluntaria conventionne, à qua non recedendum temerè, sed fidem datam etiam hac in re servandam esse, in subsidium Natura jubet. Non equidem diffiteor, esse quasdam Fœderum aliarumve publicarum conventionum conditiones, seu materias, quæ & à Jure Naturæ normam, & insuper à Jure Gentium Proprio parendi necessitatem acceperint. Imò fieri potest, ut etiam cum istis Jus Gentium Commune aliquando concurrat; sed si animum rectè advertas, aliud ex obligatione Juris Naturalis, aliud præterea ex voluntario consensu Gentium debetur, nisi fortè sollicita paciscentium diligentia duplici vinculo maluerit eos adstringere, quorum & fides & conscientia suspecta fuit visa.

XCIV. Hobbesii vero divisio, docentis, Legem Naturalem aliam esse Hominum, aliam Civitatum, atque hanc etiam Jus Gentium vocitari, planè inepta, & nisi fallor, etiam ad regendum veterum JCtorum errorem comparata est. Neque enim ex hac diversitate subjectorum diversum nascitur Jus Naturale, sed utrobique unum est idemque, quod etiam agnoscere videtur ipse Hobbesius, quando ait, esse eadem utriusque præcepta; imò sunt eadem ejusdem quoque Juris Naturalis præcepta, homines, quæ sunt tales, obligantia, sive civili sive alia societate sint conjuncti. Uti vero certum est, Gentes & Civitates, quæ sunt tales, primariò etiam inter se Juris Naturalis debere esse observantes; ita quoque certissimum esse ostendit

cum Ratio tum Experientia, quod plurima inter illas negotia intercedere queant, quæ à Jure Naturæ nullam determinatam obligationem, sed demum ex illarum libero consensu & pacto acceperint : unde sanè aliud & à Jure Naturæ diversî generis jus emergere omnino necessum est. Res plana est in Jure Gentium Proprio, quòd fœderum, aliarumve conventionum publicarum condiciones ferè soleant esse tales, quas uti Natura arbitrio Gentium determinandas permisit, ita quoque aliunde obligationis originem & causam non habent. Narrat Livius *lib. 30.* Scipionem inter alias hanc quoque legem Carthaginiensibus dixisse, *Ut elephantos quos haberent domitos traderent, neque domarent alios.* Stipulata hoc fuit genus Romana: promisit illi civitas Carthaginiensium. Quis vero dicet, hanc fuisse ad hoc obligatam ex Jure Naturæ, de quo nulum jus Natura constituit? Quis non hic agnoscit conventionem planè liberam, & ex pacto unicè natam obligationem?

XCV. Autor Anonymus *Dissertationis Epistolica de principiis Justitiae & Decoris pag. 16. seq.* ita docet: *Est Jus Gentium duplicis naturae: unum quod propriè loquendo est Juris naturalis; sed denominationem illam mutuatum est, quia est ius, quod genti cum gente, nationi cum natione intercedit, licet in suo formali non differat à Jure naturali: quale est illud Jus Legatorum. Aliud est, quod in suo formali non convenit cum lege naturali, sed cum lege humana, & jure permissivo naturali introductum est: vocaturq; Jus Gentium, quia inter gentem & gentem locum habet, vel quia plurium gentium consuetudine & usu legis rigorem accepit: quale est illud, quod tela & instrumenta bellica, nec fontes veneno inficere licet, aut hostem*
per

*per subornatum sicarium interficere. Mihi enim licet jure naturali omnibus modis nocere inimito, & ea media adhibere, quibus confido hostem in ordinem posse redigi, si citra perfidiam fiat. Obtinet tamen inter gentes moratiores, talia non amplius ex aquo in hostem intentari, ne nimium intendantur pericula ab utraque parte: atque ideo tales leges mutari possunt, & saepe mutantur, sicut contingit in legibus humanis. Priores leges gentium mutationem non admittunt, quia ex Jure Naturali Imperante, aut Prohibente; non permisivo fluunt. Visum fuit non inconveniens fore, si hujus scriptoris verba disputationi contra Hobbesium institutæ subtexerem, quod ille in Præfatione ad Lectorem profiteatur, primarium scriptio-
nis scopum sibi propositum esse, ut Hobbesiana dogmata adstruat & explicet. Hoc vero dum videri vult agere, multa subinde emaculat atque emendat. Non igitur ille omne Jus gentium exemplo Hobbesii sublatum it, sed ostendit Jus Naturæ, cujus etiam inter liberas gentes præcipuus debet esse usus, vulgò & confusè Jus Gentium appellari: quo tamen cum suo Hobbesio perperam refert Jus omne legatorum. Rectè vero tradit, esse ab hoc diversum Jus Gentium propriè dictum, quod pactis libera voluntate usuque gentium proditis innitatur, normamq; de iis rebus seu actionibus, quæ determinatam formam aut regulam à Jure naturæ non acceperint. Quod Jus Naturæ ille Permissivum aliorum exemplo vocitat: contra quod alibi disputavimus.*

XCVI. Si igitur plerisque negotiis, de quibus liberæ gentes inter se communicant, Jure Naturæ præfinita norma non est, singulæ vero suis opibus salvæ esse nequeunt, sed multiplici indigentia pressæ, aliarum offi-
cia,

cia, commercia, auxilia & amicitiam desiderant; ipsa Necessitas pactis gentes conjungit, ut quæque suo desiderio certò & constanter potiatur, & ad præstanda officia vel commercia fide data se obstringant. Quemadmodum igitur Homo natura expetit societatem, & ad illam inundam etiam per Indigentiam compellitur; ita quoque Natura, utcunque beneficia est, nulli genti solidam felicitatem tribuere voluit, sic ut aliarum amicitia non indigeret; sed sua dona ita providè partita est, ut etiam integræ gentes & civitates indigentia compulsæ aliarum præsidium & opem quærent. Sicuti vero illa indigentia variorum bonorum desideria, & sæpe subitò excitat, eaque modò diuturna, modò brevía esse jubet; ita quoque horum officiorum communicatio non semper æterno jure, sed magis arbitrario dirigitur. Illud vero inter gentes arbitrio earum constitutum jus non potest esse aliud, quàm quod quærimus Jus Gentium. *Etiam contra civitates civitatibus remedio opus est: quo nomine aliquando plures civitates unam inter se societatem inibant, vel ut una fierent, vel ut fœdere quodam se invicem ad auxilia devincirent. Mev. in prodr. in §. s. n. 4.*

XCVII. His accedit tot gentium Confessio, qua nulla melior aut fortior probatio haberi potest, ad Jus Gentium nunquam non provocantium. Quoties enim una ab altera se læsam esse conqueritur, non semper invito Jure Naturæ, sed Gentium id factura esse causatur. Quæ igitur vesania fuerit, illos velle nexui Juris Gentium eximere, qui ad illud provocant, & se aliosque ejus obligationi obnoxios esse profitentur? *Frequens ad consuetudinem gentium inter gentes provocatio, argumentum est hujus necessitudinis.*

dinis. Unde non ineptè colliges, tacita quadam illarum conventionione Jus Gentium niti. Quod multoties in historiis legimus, populos & principes diversarum civitatum de iis, quæ juri gentium assignamus, se invicem reos agere, accusare, indignari, indicium est inter illos vinculi communis. Mev. d. l. n. 54. Neque est, quod quis regerat, errore nominis vel me vel gentes duci, quasi Jus Naturæ intelligant, ubi Jus Gentium appellant. Et si enim id fortè interdum contingat, plerumque tamen ad verum Jus Gentium, quod à Jure Naturæ distinctum est, illos provocare jam demonstrabo, singula Juris Gentium Communis capita suprâ proposita eo fine perlustraturus; nam Jus Gentium Proprium à Jure Naturæ diversum esse jam ostendi.

XCVIII. Si qua Civitas graviter sit læsa, illa, denegata satisfactione, Jure Naturæ propitio bellum movere poterit, etiam si illud non fuerit denuntiatum. Quippe jure naturæ qui alterum ex proposito læserit, nec satisfecerit læso, simul ei potestatem dat injuriam vindicandi damnumq; datum reparandi. Unde Ælianus ex Platone ait, quod ad propulsandam vim suscipitur bellum, non à caduceatore, sed à natura indici. Ex gentium vero instituto hoc amplius requiritur, ut præcedat belli denuntiatio, eaque apud multas solennis. Hinc Galli misso Romam caduceatore, Fabium Ambustum vocaverunt in crimen, quod bello non indicto contra jus gentium arma in ipsos tulisset, referente Plutarcho *in Numa. Grot. lib. 3. de I. B. P. cap. 3. n. 6.*

XCIX. Veneno infectis armis hostem interficere, etiam Juris Gentium, non Naturalis, placitum esse, jam suprâ monui *ib. 47.* Et licet fortè illud minus latè pateat, à

melioribus tamen gentibus illud ex pacto tacito admitti experientia docet. Quemadmodum autem tela veneno inficere hoc jure fas non est: ita quoque aquas hostium veneno corrumpere, & similia perpetrare, pridem gentibus displicuit. Saltem à moratoribus eodem fortè referetur, si qua gens inter hostes pestilentiam malitiosè excitare, eaque illos vincere satagat. Ita Florentini intra urbem Senarum, & Turcarum Imperator, cum Chalcidem oppugnaret, asinorum atque equorum cadavera putrescentia intra opidum machina quadam, quam Itali Briccolam vocant, projecerunt. Ejus enim ea vis fuit, ut vasti etiam molares in sublime illius impetu torquerentur. Bononienses quoq; Mutinam cum obsiderent, cadavera jumentorum in urbem jecerunt: cumque fortè asini cadaver soleis argenteis præditum in fontem, quibus abundat urbs, cecidisset, celebre ei nomen apud posteros prodidit. *Sigon. lib. 18. de regn. Ital. p. m. 74.*

C. Ut quaslibet hostium quorumlibet res perdere vel diripere liceat, item Juris Gentium placitum est, Tantùm enim abest, ut Jus Naturæ hanc licentiam beligerantibus omnino concedat, ut sæpe & interdicat. Ut res hostium, quocunque bello captæ, in dominium occupantium transeant, modò illud jure gentium solenne sit, ejusdem generis placitum est. Huic mori auctoritatem conciliavit ὁμολογία, pactum gentium, ceu ex Aristotele demonstravi supra *lib. 49.* Ante illum Plato *lib. 1. de Legg.* dixit, πάντα τὰ τῶν νικηθῶν ἀγαθὰ τῶν νικάντων γίγνεται, omnia devictorum bona esse vincientium. Hunc morem Xenophon *lib. 7.* appellat νόμον ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις αἰδίων, placitum quod inter omnes gentes perpetuò obtinuerit. Brennus ad Romanorum

rum legatos apud Plutarchum in Camillo: *Antiquissimam legem sequimini ducem, quæ fortibus res largitur ignavorum.* Ut quovis bello capti quibusvis victoribus serviant: Ut delinquentes vel dedantur, vel puniantur: Ut Induciis constitutis cessent actus hostiles, durante tamen bello, & quæ de Postliminio suprâ dixi, omnia Juris arbitrarii inter gentes recepti placita sunt. *Induciarum ea ratio fuit, ut eo tempore, quo præfinita erant, nihil hostile gereretur, sed summa à bello quies esset, atque aliqua etiam societatis cum iis, quibuscum pacta erant, species & imago: quas qui violassent. Jus Gentium violasse existimabantur.* Verba sunt Sigonii lib. 1. de antiq. jur. Ital. cap. 1. p. m. 122. uti idem verbis Livii confirmat.

CI. Quid ad hæc Pufendorfius? Apud multos quoque, inquit l. c. sub vocabulo Juris Gentium venire solent quædam consuetudines, inter plerasque gentes, saltem quæ cultiorum & humaniorum sibi famam vindicant, potissimum circa bellum tacito quodam consensu usurari solitæ. Postquam enim etiam cultiores inter gentes maximum fuit decus habitum, bello gloriam quarere, id est, in eo præstantiam suam præ cæteris hominibus ostendere, quod quis multos homines auderet, & dextrè calleret perdere, adeoque in bella non necessaria, aut injusta vulgò est procursum: ne ambitionem suam invidia nimis exponerent magni bellatores, usurpata omni licentia justî belli, humanitatis, & magnanimitatis quædam specie bellorum atrocitatem temperare multis est visum. Unde ortæ consuetudines circa exemptiones certarum rerum & personarum à vi bellica, modum nocendi hostibus, modum tractandi captivos, & similia. Cæterum consuetudines illa licet videantur continere obligationem ex pacto saltem tacito ortam; tamen si legitimum bellum

bellum gerens eas neglexerit, modò contrarium earundem per jus natura rectè fieri possit, nullius alterius peccati arguatur, quàm cujusdam ruditatis; quod quis sese ad numeros velut eorum non composuerit, quæ bellum inter artes liberales habetur. Non secus atque imperitiæ inter gladiatores accusatur, qui alterum non juxta regulas artis vulneraverit. Igitur si quis iusta gerit bella, solo naturæ jure, neglectis illis consuetudinibus, ea potest regere, ni fortè ob commodum aliquod suum easdem malit observare. At qui injustis grassatur bellis, vel ideo illas rectè sequitur, ut saltem cum aliquo temperamento scelestus sit. Hæc ille.

CII. Nolo omnia ad vivum refecare, ne ab instituto longiùs discedam. Agnoscit Pufendorfius, tacito quodam consensu inter plerasque gentes consuetudines quasdam circa bellum usurpari: videri quoque illas continere obligationem ex pacto saltem tacito ortam, & tamen illas posse negligi ab eo, qui legitimum bellum gesserit, modò juris naturalis observans fuerit. Talia hæc sunt, ex quibus liquidò colligas, velle illum *δρᾶν τὴν ὑποθέσιν*, videlicet, nullum esse Jus Gentium. Si enim actus bellici non solo Jure naturæ reguntur, sed insuper ex tacito gentium consensu norma iis est præscripta, quæ obligationem continet, hujus profectò juris quis non potest esse negligens, etiamsi Juris Naturalis observans fuerit, modò Juris gentium leges sint tales, quæ isti non repugnent. Itaq; si qui belligerantes contra has quidquam occipiant, aut in bello agant, non certè ab aliis ruditatis, sed injustitiæ accusantur. Imò tantùm abest, ut hæc injustitiæ istiusmodi quæ sita voce sit elevanda, ut potius divina humanaque jura violasse existimentur, qui Jura gentium
teme-

temeraverint. Exempla ejus rei larga manu suppeditant Historici, & nos jam quædam attulimus. Ipsæ illæ gentes, quæ læsi juris gentium fortè insimulantur, non solent jus illud repudiare, aut profiteri, quod ejus obligationi non sint aut nolint esse obnoxia, sed quaslibet alias causas obtendere, & potiùs negare, jus gentium à se violatum esse. Eò quidem rem rediisse fateor, quod bella non eadem sollicitudine ac religione suscipiantur ac gerantur, quemadmodum fortè olim: illi vero degeneres mores paucarum sunt gentium aut Principum, & fortè illorum, quibus Deum hominesque offendere, injuriis lacerare, omne numen negare, aut præsentì utilitari omnia jura postponere, nulla religio est. Malè profectò de publico merentur, qui ita philosophantur, ut magis magisque præsidia securitatis, utilitatis aut salutis gentium destruantur.

CIII. Ille quoque per Obsides cavendi modus gentium moribus & consensu est receptus. Quamvis enim iis Gentibus quibusdam fortè casibus etiam Jure Naturæ debeatur securitas; quo tamen modo iis cautio præstetur, juramento, an nuda promissione, prædibus an prædiis, an vero obsidibus, meri arbitrii res est.

CIV. De Legatis item res est manifestior, quàm ut in dubium vocari debeat. Sed & hac de re diversum sentiens audiendus est Pufendorfius, cujus hæc sunt verba d. 1. *Inter præcipua capita Juris gentium voluntarii Grotius numerat ius Legationum. Ubi arbitramur, ipso jure naturæ Legatos esse inviolabiles, etiam apud hostem, siquidem speciem legatorum non speculatorum præferant, quamdiu in eum, ad quem missi sunt, hostilia non moliuntur; & si fors ordinario*

modo per tractatus domini sui commodum præ alterius commodo querant. Cum enim ejusmodi persona sint necessaria ad pacem conciliandam, servandam, aut arctius per fœdera & pacta adstringendam, quam ipsum jus natura omnibus modis honestis amplecti jubet, utique & cavisse censetur idem jus securitati personarum, sine quibus finis ab eodem præceptus obtineri nequit. Scilicet cum prospiceret, sibi sanctum Legationis jus cum primis objici posse, etiam illud diffingere, & ad Jus Naturæ referre studet. Præcipit quidem Jus Naturæ, Neminem esse lædendum: at Legatorum, etiam ab hostibus venientium, & fortè perpetrata injuria etiam hostilia denuntiantium, ut sit singularis, solennis, ac præcipua quædam securitas, qualis à nobis suprâ descripta est, non Juri Naturæ, sed arbitrio gentium utique accepta ferenda est. Neque, etiam supponendum est, pacis conficiendæ gratia unice Legatos ad hostes mittere? atque hoc si fortè fiat, non tamen Jus Naturæ vult, ut ne puniantur legati propter delicta in ipsum jus naturæ impingentia in illa Republica, ubi illa commissa sunt? quod tamen Juri Gentium consentaneum esse suprâ probavimus.

CV. Si usum quoque Gentium videamus, omnes hoc Jus Legationis ad Jus Gentium, ex ipsarum pacto ortum habens, referunt. Duo solùm testimonia insigniora adducam, alterum ex veteri, alterum ex recentiori historia. Plura enim qui desiderat, adeat Grotium, & alios, qui hoc argumentum peculiaribus libris excoluerunt. Venerat ad Brennum Galliæ regem Clusinos oppugnantem cum aliis legatus Q. Fabius Ambustus, qui cum regi quietia consilia persuadere non posset, Clusium ingressus, & eruptione cum obsessis facta Gallum quen-

dam

dam proceritate corporis & forma insignem prostravit. Brennus igitur deos testatus, violato iure gentium, quod apud omnes sit nationes sacrosanctum, eum, qui ut legatus venisset, hostilia perpetrasse. Verba sunt Plutarchi in Camillo p.m.220. Alterum recitabo verbis Sleidani ex lib. 15. Comment. Gallia rex, qui facile poterat scire, Cesarem de se gravem habiturum querimoniam ad principes, legationem decernit amplissimam. Legati cum venissent Nancejum, oppidum Lotharingia, subsistunt, & cautionem Caesaris expectant. Fecialem enim Rex premiserat Spiram, ejus rei causa, cum literis ad Cesarem, & privatim etiam ad Principes Electores, quibus literis petebat, suis legatis publica fide caveri. Cum autem Fecialis eò venisset, indutus veste solenni, sicut fieri consuevit, sistitur à Granvellano, cui & literas reddit sui Regis ad Cesarem scriptas, cum aliter non posset, & sui causam adventus explicat, & Legatis, qui non ita procul absint, jure gentium caveri petit. Jussus manere domi, & diligenter observatus, ne quis ad ipsum colloquendi causa veniret, quarto post die dimittitur asperrimis verbis: Impruenter ipsum fecisse, & magnum adisse capitis periculum, qui sit ausus eò venire; nam Regem, qui sit hostis Germanie, non habere quod agat intra fines Imperii, neque Jus Gentium illi communicandum esse: redeat ergo domum, & hoc Regi suo renuntiet: non esse vero, quod post hac aut ipse vel quis alius accedat, & nunc quidem ipsi condonari factum atque remitti, clementia quadam Caesaris magis, quàm pro ipsius merito, sed caveat imposterum, alioqui non laturum impunè; nam fecisse contra leges feciales, nec in Caesaris domicilium ei licuisse venire, nisi de illius permissu. Quod ad literas attinet, quas habere se dicat, ita Regem esse de Republica Christiana, & imprimis de Germania meritum, ut in hoc rerum statu Caesar neque

neque velit neque debeat eas recipere, ne per illius usitatum scribendi genus atque promissa vel ipse vel etiam alii decipiantur. Hoc responsum gallice perscriptum ei datur. Sic ergo remittitur cum literis Regis ad Cæsarem scriptis atque Principes, & additi fuerunt equites nonnulli, qui Nancejum usque perducerent. Ea re cognita, Legati magnis erant in angustiis, valde solliciti, quomodo sine periculo domum redirent: collato autem consilio cum Lotharingæ Principe Antonio, noctu clanculum discedunt, inq; Galliam propinquam revertuntur. Multa hic occurrunt notatu digna circa Jus Gentium, in Legatis & Fecialibus receptum: quæ utique de Jure Gentium propriè dicto sunt intelligenda, neque ad Jus Naturæ referri possunt, nisi quis iniquè de Cæsare senserit, ac si ille Jus Naturæ regi communicandum esse omnino negasset. Etsi igitur non inficias ivero, quibusdam casibus vel temporibus Legatis etiam Jure Naturæ prospectum esse, sæpissime tamen illorum securitati, dignitati vel immunitati non nisi arbitrariis gentium placitis consultum esse existimo.

CVI. Unum denique adhuc, exemplum adferam, quo dubito an ullum ad probandam Juris Gentium existentiam ejusq; usum sit certius & evidentius: quod cum sit obvium, & quotidie frequentetur, miror iis, qui talia argumenta sollicitè aliàs conquisiverunt, illud, quod equidem sciam, non venisse in mentem. Notum est, homines, sive una, sive pluribus diversis civitatibus contineantur, varia rerum & commerciorum communicatione indigere; neque enim omnis fert omnia tellus. Quia vero magna est rerum varietas, necessum est res cum re conferatur, & illarum pretia exæquentur, siquidem justè re-
 eteq; de iis iniri debeat commercium. διὸ πάντα συµελητὰ
 δεῖ πως

ἁπλῶς εἶναι, ὧν ἐστὶν ἀλλοτρίη, Quapropter quarum rerum sit permutatio, eas res oportet esse ejusmodi, ut inter se quodammodo comparari possint; inquit Philosophus 5. Nicom. 5. §. 21. Quippe sine commerciis non potest esse inter homines Societas: commercia vero exerceri nequeunt sine æqualitate: neque hæc haberi potest sine συμμετρίᾳ, & rei unius cum altera comparatione. Qualem scilicet idem Philosophus construxit d. c. 5. §. 45.

CVII. Etsi vero aliàs, quæ σύμμετρα & συμβλητὰ sua natura sunt, debeant esse ejusdem generis, aut similitudinem inter se habere, veluti res ὁμογενεῖς, eodem participantibus genere, ut numero singuli numeri, magnitudine figuræ singulæ: hac sanè ratione res permutandæ non sunt symmetræ, utpote ἀνομοιογενεῖς, genere & natura multum dissimiles: at ratione usus, qui per commercium quæritur, mensuram & exæquationem res quamvis sua natura dissimilimæ recipere possunt. Hac de re ita loquitur Philosophus, Res inter se tam dissimiles ac dispares, si verum querimus, nulla communi mensura inter se convenire possunt: sed quod ad utilitatem indigentiamq̃, attinet, commodè possunt d. c. §. 46. Et porrò hinc colligit, omnino necesse esse, ut sit aliqua rerum tam diversarum ratione usus humani, magis minusve necessarii, communis mensura. d. c. §. 27. & 47.

CVIII. Hæc communis mensura est duplex, altera Naturalis, Indigentia: altera ex conventionem & instituto hominum, Nummus. Priorem ita describit Aristoteles: Ergo unum quiddam esse oportet, quod cetera omnia metiatur. Hoc porro re quidem vera usus, seu indigentia est, quæ omnia continet. Nam si nullare egerent homines, aut si non similiter

egerent; vel nulla, vel non eadem esset permutatio. d. c. s. §. 27. seq. Hoc igitur vult, res commercio humano obnoxias, cujuscunque illæ sunt generis, æstimationem, & per hanc pretii gradus non recipere secundum dignitatem naturæ suæ; sic enim Mus, inquit hic Thomas, animal sensibile, præterendus esset pulcherrimæ Margaritæ: sed quatenus quibusque homo plus minusve indiget, sive illam indigentiam necessitas, sive etiam luxus flagellet. Rem vero ita omnino se habere, hoc argumento esse posse addit Philosophus, quod sublata vel utriusque, vel alterutrias indigentia, cessent inter eos commercia rerumq; permutationes.

CIX. Cum enim præci mortales ante Nummum inventum simplici rerum permutatione uterentur, non uno incommodo illa laboravit, atque inter alia etiam eo defecit, quod non semper, nec facile concurrebat, ut, cum tu haberes, quod ego desiderarem, invicem haberem, quod tu accipere velles; *l. 1. ff. de contrah. empt.* ideo commercia multis modis impedita fuerunt, & indigentia sæpissime satisfieri non potuit. Ut igitur omnibus illis veteris Permutationis difficultatibus obviam iretur, & pro cujusque hominis usu, indigentia ac desiderio justè commodeq; commercia procederent, ex hominum instituto & placito successit altera mensura, Nummus, quo rerum omnium pretia exactè definire, atque hoc instrumento commerciorum aptissimo homines uti, tantoq; expeditius suis necessitatibus eo succurrere possent. Unde Aristoteles ita ait: τὸ νόμισμα, ποιεῖται καὶ πέρας τῆς ἀλλαγῆς ἐστὶ, *Nummus est elementum & terminus permutationum.* 1. Polit. 6. p. m. 34. pr.

CX. In-

CX. Interest vero illum audire plenius de Nummi Origine differentem. Itaque lib. 1. Polit. c. 6. p. 31. his utitur verbis: *Cum longinquius commodum quod hinc (ex Permutatione) capitur, factum esset, importandis rebus, quibus egebant, & exportandis, quibus abundabant, necessario usus Nummi comparatus est. Non enim facile comportantur aliò cuncta res, quae sunt naturâ vitæ necessaria. Quapropter ad commercia hujusmodi quiddam pepigerunt inter se dare, & accipere. Quod cum ipsum unum esset eorum quae utilia sunt, continebat in se usum facilem ad vitam; cujusmodi est ferrum & argentum, & si quid hujusmodi est aliud. Primum quidem simpliciter definitum magnitudine & pondere: postremum autem nota impressa, ut liberet ipsos cura ponderandi. Nota enim posita est quantitatis indicium. Primò igitur ostendit Philosophus, quibus causis non tam moti, quàm adacti homines Nummi usum amplexi sint, quod prisca illa rerum Permutatio gravibus involuta difficultatibus Indigentiae explendae non sufficeret: quas alias distinctè explicavi. Deinde quod Nummus successerit in locum Indigentiae, quo perinde uti hâe, rerum diversarum diversissima pretia homines metiri possent. Nummus res inter se dispares apta quadam compositione & convenientia concordēs efficit. Nihil est enim, cujus pretium non metiatur Nummus. §. Nicom. 5. §. 48. & 49. Et lib. 9. Nicom. c. 1. §. 3. κοινὸν μέτρον τὸ νόμισμα, communis mensura Nummus appellatur. Et ζεήματα λεγομένη πάντα, ὅσων ἡ ἀξία νομισματικῇ μετρεῖται, Opes appellamus omnia, quorum pretium metitur Nummus. 4. Nicom. 1. §. 4. Et quia Nummus ea re vicem supplet Indigentiae, ideo eidem Philosopho dicitur τὸ νόμισμα ὑπάλλαγμα τῆς ζεείας, succedaneus & vicarius indigentiae.*

CXI. Atque hac vice & æstimationis officio ut tanto rectius fungi Nummus possit, non ex qualibet materia is confici debet, etiamsi magnum huic pretium statuerint homines: quamobrem gemmæ & margaritæ Nummis adhiberi nequeunt, sed talis requiritur materia, quæ in quantascunque partes cudi, duci, fundi, fingi; possit, quæ rerum quantacunque pretia exquisitè metiri, & ut minimi nummi multiplicati magni ponderis nummum ejusq; pretium exæquare possunt. Sunt igitur Nummis conflandis aptissima Metalla, quæ etiam nomen suum inde traxisse videntur, quod ad μεταλλάξιν *commutationem rerum* maximè sint oportuna. *P. Victor. in comment. ad d. c. Polit.* Inter illa vero illorum usus eminet, quæ rariora sunt, pretiosiora, neque decidua materia detrita vilescunt, sed quæ præ aliis bonitate, uti ajunt, interna commenduntur. Debet enim Nummus esse οἷον ἐγϋνητής, *instar fidejussoris*, qui pro merce data accipientem securum faciat, quod pro illo vel eandem vel ejusdem pretii aliam alio tempore comparare possit. *s. Nicom. s. §. 38.* Quo igitur rarior & pretiosior Nummi fuerit materia, eo rectius Fidejussoris vice fungi, securioremq; accipientem reddere potest. Itaque cum inter metalla facilè principem locum ad Nummi usum sibi Aurum vindicet, & Antonius in contumeliam naturæ vilitatem auro fecisset, opus hoc proscriptione dignum judicavit Plinius *lib. 33. c. 3.*

CXII. His ita præmissis, propius ad institutum nostrum accedemus, investigaturi à quibus & quo Nummus modo sit mensor pretiorum constitutus, ejusq; usus receptus. Paucis id jam indicatum, nunc pluribus est explicandum. Aristoteles *d. c. s. Nicom. §. 29. seq.* hac de re ita disse-

differit: τὸ νόμισμα γέγονε καὶ συνθήκην. καὶ ἂν τῷ νόμῳ ἔχει νόμισμα, ὅπ' εἰ φέρεται, ἀλλὰ νόμῳ ὅτι, καὶ ἐφ' ἧν μὲν μεταβάλλειν καὶ πωλῆσαι ἄρχησιν. *Ex hominum quasi compacto & convento factus est Nummus.* Atque is hanc ob causam νόμισμα dicitur, à legis vocabulo: quia non natura, sed lege (ex instituto humano) valet. *Estq̃ in nobis situm, eum mutare, inutilem reddere.* Paulò post cum dixisset, unum quid requiri, quod mensoris vice fungatur, & omnium rerum pretia definiat, Nummum hoc esse ait, ἐξ ἱσθησεως, *hominum instituto & ex conditione.* §. 47. Rectiùs illam vocem transtulit Argyropolus: *Ex positione, scilicet hominum.* Cum his textibus convenit ille ex 1. *Polit. c. 6.* adductus, cujus hæc verba huc pertinent: *ὁ δὲ δίδοναι καὶ λαμβάνειν, Huiuscemodi quiddam pepigerunt inter se dare & accipere, homines, quod rebus permutandis & commerciis tractandis tanquam instrumentum inserviret.*

CXIII. Apparet ex his, Nummi usum non esse receptum inter unam paucave familias, neque inter unius emporii, neque unius civitatis vel Reip. cives, sed inter plures gentes liberas, quotquot veteris permutationis ejusq̃ difficultatum pertæxæ, hanc faciliorem & expeditiorem commercandi rationem fuissent amplexæ. Quippe notum est, commercia non tam inter unius emporii vel civitatis homines, quàm diversas gentes & Rerum publicarum cives frequentari. Hinc Philosophus *eod. cap. 6. p. m. 31.* ait, illos inprimis, qui maximè locis fuissent disjuncti, permutatione fuisse usos, ὧν καὶ τὰς δεήσεις ἀναγκαῖον πωλῆσαι μετὰ δόσεις, *quæ pro cujusque egestatibus necesse erat, sibi invicem impertiri:* & mox addit, κατὰ πᾶς ἐν πολλὰ πωλῆσαι καὶ τῶν βαρ-

βαρβαρικῶν ἐθνῶν καὶ τὴν ἀλλαγὴν, *Quemadmodum adhuc multa faciunt barbararum gentium in permutatione*. Proinde illud Aristotelicum συνεθενῶ, omnium optimè vertit Jo. Genesius Sepulveda : *Publico Gentium consensu constitutum est*.

CXIV. Ex quibus uti total. i. ff. de contrah. empt. ita etiam hæc illius verba hinc intelligi poterunt : quod ad Nummum talis electa fuerit marita, cujus *publica* ac perpetua æstimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis subveniret. Et si enim ea sit Nummi conditio, si ejus naturam & originem inspicias, ut, sicuti hominum arbitrio ejus usus fuit receptus, ita quoque libere repudiari ac rejici possit; si tamen finem & commodam videas, quibus Nummus est definitus, nihil æquè commercii promovendis prodest, quàm, ut *perpetua*, quantum fieri potest, ejus sit æstimatio: quemadmodum nihil iis perinde obest, quàm ejus crebra mutatio. Unde etiam ipsarum rerum & mercium pretia frequentius, quàm Nummorum mutari videmus. Hanc igitur ad rem publica autoritate opus est Majestatis civilis, quæ ratione convenientis pretii quorumlibet Nummorum quantitatem exigat: quam olim appensis ad libellam nummis rudibus adhuc, &, ut Thucydides appellat, ἀσάμοις, non signatis, examinabant: unde *impensarum*, *expensarum* aliaq; istiusmodi nomina Latinis manserunt. *Plin. lib. 33. c. 3.* Cum vero Nummi usus magis magisque invalesceret, & subinde ab hominibus & gentibus receptus esset, nota seu character publica autoritate nummis insigniri cœpit, fidem & indicium quantitatis aut pretii faciens

sciens, ut ita ponderandi molestia commercantes libera-
rentur. Atque tunc argentum *signatum*, Thucydidi *ση-
μαρον* pictum fuit.

CXV. Quamvis igitur Paulus Jctus d. l. i. videri
queat hoc voluisse significare, *publicam* debere esse æstima-
tionem, eo, quo jam expositum fuit modo; omnino ta-
men mihi persuasum habeo, non solum hoc, sed præter-
ea his etiam verbis id illum exprimere voluisse, eam de-
bere esse Nummi conditionem, ut illius quantitas & æsti-
matio publico Gentium usu & consensu approbetur, vel
probari, si non subito ubique, saltem paulatim, possit.
Cum enim commercia non unius urbis aut regionis limi-
tibus circumscribantur, sed per omnes gentes populosq;
vagentur, necessum est, ut si Nummus eorum usibus ubi-
que gentium inservire debeat, ejus quoq; valor publico
gentium suffragio comprobetur. Hinc cum Theodorus
Zuingerus in suo Theatro narrasset, quo tempore Romæ
Nummus fuisset percussus, hæc adjicit verba: *Qui capit
deinceps ubique gentium cudi, & communis esse*, putà ad usum
& varia commercia liberarum gentium, quæ Nummo pri-
mum invento avidè ejus usum arripuerunt, rebusq; æsti-
mandis & permutandis adhibuerunt.

CXVI. Modum quod attinet, quo Nummus inter
Gentes fuerit receptus, disertis verbis adfirmat Philoso-
phus, factum id esse *καὶ συνθήκην*, ex pacto, conventionē &
instituto illarum, ἐξ ὁμολογίας: quod Zuingerus in suis Anno-
tationibus ex Mathematicorum disciplina explicat Quem-
admodum enim iis *ὁμολογίας* dicuntur, quæ postulare so-
lent, ut sibi concedantur; ita inquit, Nummum debere
esse rerum omnium mensuram, hominum gentiumq; ἐκ
καὶ

νόμις, id est, hominum concessione, conventionē & consensu ita decretum est, Nummoq; id tributum, quod hoc inter se ita statuerint, & concesserint homines. Sicuti igitur tot alia inter Gentes jura fuere recepta, ita quoque hoc de Nummi usu placitum, pacto forte primū expresso, quod mōx aliæ atque aliæ gentes imitatæ, non solū in suas quæque civitates, sed quoque inter se receperunt, sic ut paulatim tacita conventionē Nummi usus pene inter omnes aut plerasque gentes fuerit receptus; ut dubitem, an ullum Juris Gentium exemplum magis possit exhiberi evidens, ad illud demonstrandum, quodq; simul tam exactè modum prodat, quo propagari, & juris auctoritatem adipisci solent ea, quæ diuturno usu gliscencia tacito pacto confirmantur, ipsasq; liberas etiam gentes suæ obligationis vinculo continent.

CXVII. Illustrabo hoc ipsum una Nummi specie. Notum est omnium manibus versari Ducatos: de quibus fertur, quod primò omnium in Italia sint cusi. Cum enim Urbibus Italiæ ab Imperatoribus Constantinopolitanis, extinctis jam Occidentalibus, vel eorum Exarchis Ravennatensib; Duces essent præfecti, ab his primū aurei nummi, qui ab illis nomen traxerunt, & Ducati appellari sunt, originem habuerunt, sic ut alii hanc Nummi speciem Duci Romano, alii Veneto, Joanni Dandalo acceptam ferant, patrocinate isti in hoc ambitus judicio Hieronymo Rubeo *lib. 3. histor. Ravenn. p. 176. seq.* huic Joanne Nicolao Doglionio in sua Venetia triumphante & semper libera. Ille nummus non solū in Italia ubique fuit approbatus, sed ad ejus imitationem plurimi Ducati cudi cœperunt ubique in Germania, Belgio, Dania, Suecia, Polo-

Polonia, Hungaria Transylvania, ipsoq; Turcico Imperio; sic ut apud nos præ omnibus ferè aliis Ducati Turcici, characteribus Arabicis insigniti, sint acceptissimi, eorumq; usus in Europa, Asia & Africa plurimarum gentium liberarum conventionem frequentetur. Quod si ad remotissimas terras gentesq; Americanas vel alias suscepta itinera explores, eorumq; descriptiones sive veteres sive recentissimas perlustres, ubique terrarum æquè facili consensu Nummi usum paulatim receptum esse deprehendes.

CXVIII. Neque est quod quisquam objiciat, sæpe tamen vel Nummos repudiari à gentibus, vel mercium venditionem denegari, licet nummi offerantur, in quibus nihil deliderari possit. Prius enim quòd attinet, fieri multis modis potest, ut Nummi à gentibus non iniquè rejiciantur, quod pretio iis tributo vel quantitas vel qualitas non conveniat, vel quod inexpectata mutatio aut aliud quoddam incommodum iis acciderit, ut idoneus esse defuerit, qui Fidejussoris vice fungatur. Quod concernit posterius; fieri etiam potest, ut non iniquè commercia denegentur, oblatis licet nummis, in quibus nihil sit vitii. Nam si domini rerum ipsi iis indigeant, melior utique eorum debet esse conditio, neque compelli tunc possunt, ut res suas inviti vendant. Quin etiam licet ipsi fortè iis non indigeant, sed Princeps aut Respublica; horum non iniquo jussu subditis interdici potest, ne res suas vendant, neque illas exportent ad alias gentes, neque ab his emi & exportari sinant: ne quid dicam, posse quosdam non solum homines, sed etiam populos, se vel omnium, vel quarundam rerum commercio reddere indignos. Si igitur termini habiles, uti vulgò loquuntur, constituentur,

& ea a Nummo & commerciis semoveas, quæ iis forte fortuna aut raro accidunt; saltem plerumque & apud plerasque gentes ex illarum conventionibus valet Nummi usus, ut sit mensor pretiorum, & instrumentum commerciorum,

CXIX. Cum igitur ad hæc & istiusmodi placita omnes gentes uno ore provocent, in illa consentiant, & singulæ se ad illa obligatas profiteantur, temere profectò illud vinculum rescindere velle videntur, qui hoc Jus Gentium impugnant. Quorum doctrina quò majori cum periculo salutis publicæ est conjuncta, ita ejus eximium studium bonamque mentem profitentur, qui gentibus, civitatibus, principibus hoc consilium jam ante hac commendarunt, ut ipsorum arbitratu Collegium aliquod Fœdialium communi conventionibus constituitur, in quo controversiæ inter gentes ortæ primò omnium cognoscantur, disceptentur & judicentur, neque bello nisi extrema necessitas viam aperiatur, sic ut illud in eos demum suscipiatur, qui fortè judicatum facere nolint, aliisve modis hujus Collegii autoritati ac decretis contumaciam suam obijciant. Videri quidem hæc multis idea bonæ mentis, &, si tempora moresque spectes, rideri poterit. Quemadmodum vero multi Philosophi & Historici Optimam Remp. vel Principem optimum secundum suæ contemplationis ideam expresserunt, suosque imitatores saltem in partibus invenerunt, qui illorum dogmata in usum Reip. suæ magno cum fructu transtulerunt; ita profectò hæc idea non est ejus notæ, cujus Platonica rerum omnium communio, sed & talem haberi posse, non est impossibile, ejusque utilitas futura esset longè maxima.

CXX. Quod

CXX Quod si omnibus gentibus aut plerisque hoc persuaderi nequeat, saltem Christianis tantò magis illud debebat esse commendatum, quò enixiùs Seuator suos sectatores ad pacem & charitatem obstrinxit. Optent igitur hoc Christiani Principes singuli, quòd fecisse ajunt Henricum IV. Galliæ Regem, quo nemo ingenio manuq; fuit promptior. Et si optant, cur non idem institutum etiam velint, quod in ipsorum arbitrio & potestate est? Qui civitatibus regendis præsumt, Justitiæ debent esse observantissimi. Hujus quò quis fuerit studiosior, eò lubentius hoc consilium amplectetur. Si qui vero ambitione, avaritia, imperitandi libidine & insolentia aliisque vitiis ducti bella ex bellis ferere, plurimumque per cædes hominum sanguinem effundere, pro ludo aut gloria ac potentia materia habeant, his certè hoc consilium nullo modo probati potest, cum illud in præsidium non eorum sit cessurum, qui injurias inferre velint, sed qui pati nollint. Quippe hoc consilio admissio, potentior inferiorem non opprimet, quia Deum & Justitiam superiores se agnoscit, unde tantum abest, ut quid decedat potentia & dignitati alicujus Regis, ut potiùs tantò major sit futura ejus laus animique generositas. Infirmior qui sit, non suspectas habebit aut sibi formidabiles potentioris vires; non tanto sumptu & subditorum ad extremam paupertatem præcipitantibus impensis alentur milites & exercitus: similitudines, invidia & similes pestes vel cessabunt, vel certè non facillè tunc in cruenta bella prorumpent. Otio vero depellendo & ignavia declinanda alia, eaque commoda, & Christiano orbi plurimum profutura remedia supererunt.

CXXI. Quod sineque hoc sperare vel obtinere liceat, saltem Germanicarum gentium felicitatem ac tranquillitatem meū consilii vortique summam esse velim. *Illud enim perpendendum relinquo, annon Principes Germania singuli propemodum singulas habeant Respublicas, & totum S.R. Imperium non sit verè una Respublica, utut multa adhuc habeat communia omnibus. Relinquo, inquit Conringius, hoc perpendendum aliis. de pace perpet. inter Imp. Ordin. sect. 2. concl. 17. Cui addatur Bachov. ad Wesenb. in quib. caus. pign. vel hyp. tac. contr. n. 5. Quidquid ejus rei sit, magis magisque in partes Ordines Imperii discedere, discipulus prioris posterior dies docet. Quò enim majori contentione quisque sibi instar Reipublicæ fingit, format, adstruit, eò magis universi Imperii compagem laxari necesse est. Gravissimas hinc calamitates & olim & nunc sensit Germania, quibus medendis Regimentum, mox summum aliquod Tribunal, nuper & alterum, instituta sunt: atque his tot saluberrimæ & prudentissimæ sanctiones legesque accesserunt. Nondum tamen persuasum Ordinibus esse videtur, quod examini, idem & api expedire: quin eorum nonnulli vel suo Marte, vel alieno, & quidem extero, adjuti à communione Reipublicæ non solum se abstrahunt, sed hostes in ejus viscera sæpe attrahunt, ut securitati & tranquillitati publicæ nunquam satis prospectum vel cautum sit, tantoque majorem laudem mereantur summi Viri, qui Comitibus jam congregati Imperio quanto possunt studio & ope ea parte subvenire satagunt, qua illud maximè laborat. De Ætolis refert Polybus lib. 4. quod neque pacis neque belli leges norint, sed utroque tempore contra jus gentium & omnium hominum instituta, quod semel destinassent, perfecerint.*
Achai.

Achai vero, inquit idem Autor cum primis bonus, iudicio Ciceronis, lib. 2. mirificè per concordiam mutuam crevere, nostra memoria. Nam cum multi ante hæc tempora essent conati Peloponnesiis persuadere, ut communibus consiliis omnium saluti consulerent, neque tamen perficere, quod instituerat, quisquam potuisset, quod non studio defendendæ communis libertatis, sed ad stabiliendam quisque suam dominationem id negotium susciperent; nostra hac ætate tale tantumq; ea res incrementum cepit, vel potius adeò perfectæ est, ut non solum ad amicitiam sociali fœdere inter se iungendam coierint; sed etiam legibus, ponderibus, mensuris, pecunia denique eadem utantur: ad hoc, magistratibus, senatoribus, iudicibus iisdem: atque uno verbo, quò minùs universa propemodum Peloponnesus pro urbe unica possit censeri, id unum obstat, quod non eorundem mœnium ambitu omnes ejus incolæ capiantur. Cetera apud illos & in commune & per singulas urbes similia sunt atque eadem. Paulò pòst memorat princeps ille Historicorum, Achæorum fide & consiliis civitates usas fuisse ad componenda quibus urgebantur mala: fuisse illis unam semper Reip. administrationem, per quam soliti fuerint ad Æqualitatem & Libertatem, quæ inter ipsos viguit, invitare: eos autem, qui vel propriis opibus, vel Regum auxilio freti suas sibi civitates servire coëgerint, continuè bello petiisse, & in ordinem rede gisse. Huic Achaico fœderi geminum est, quod inter civitates Helvetiorum, & alterum, quod inter septem Provincias Belgicas obtinet. Eadem omnium initia, horum majora incrementa. De exitu eorum nil addam, nisi quod ex similibus causis similes sint metuendi eventus. Achaico fœderi Rempublicam Imperii nostri æquiparavit vir cele-

berrimus Gothofredus, ac si ejus membra simili vinculo
 contineantur. Hoc siue ita sit, siue paulò aliter se habeat,
 annon, proscripta Ætolorum Anarchia, maximo Imperii
 & singulorum Ordinum bono Collegium aliquod Fecia-
 lium excitari, cui res ad pacem bellumque & continen-
 dam Reip. nostræ adversus molitiones siue internas siue
 externas communionem pertinentes, certis legibus, qua-
 les quidem nostrarum rerum conditio suggeret, com-
 mitti queant, prudentiorum deliberationi relin-
 quo, commendo.

SOLI DEO GLORIA.

ERRATA IN VOL. I.

Page

- 6, line 13, for νόμιμον read νομικόν.
 8, line 11, for *suavi* read *sua vi*.
 28, last line but 5, after *res* insert such words as "*ad finem*."
 35, line 20, for *capit* read *caput*.
 38, last line but 9, for *attinet* read *attinent*.
 44, line 13, for *effugerint* read *effugeri*.
 44, last line but 6, for *legum* read *legem*.
 46, line 10, for *arbitrariis* read *arbitrarias*.
 51, line 11, for *lib. 24* read *lib. 34*.
 56, last line but 5, for *ex* read *est*.
 58, line 10, for *eodem* read *de R. I.*
 59, last line but 3, for *actione* read *actiones*.
 62, last line but 1, for *adveranti* read *adversanti*.
 63, line 8, for *homicidia* read *homicida*.
 73, last line, for *decas* read *dicas*.
 76, last line but 8, for *adsensu* read *adscensu*.
 77, last line, for *legem* read *legum*.
 82, line 21, for *ipse* read *ipsæ*.
 87, line 5, for *principum* read *principem*.
 97, line 4, for *l. 10* read *l. 1*.
 100, line 15, for *attentiorum* read *attentiozem*.
 104, last line but 4, for *statuat* read *statuant*.
 109, last line but 7, for *maximæ* read *maxime*.
 112, line 11, for *illam* read *illum*.
 126, line 15, for *legis* read *leges*.
 133, last line but 6, for *Justinus* read *Justinianus*.
 159, line 15, for ὑπερκείσθω read ὑποκείσθω.
 161, last line but 2, for κοινώτεροι read κοινότεροι.
 168, last line but 3, for ἡσχήμεων read ἀσχήμων.
 171, line 3, for γαμηκῇ read γαμητικῇ.
 172, last line but 2, for *actionem* read *actionum*.
 176, last line but 3, for ἀδικόντι read ἀδικόν τι.
 184, lines 14 and 15, for *Vacuitates . . . perturbationem* read *Vacuitates . . . perturbationum*.

Page

- 186, line 11, for *iterarum* read *iteratum*.
 193, line 17, for ὁπερικῆν read ὁρεκτικῆν.
 197, line 13, for *veritatis* read *veritas*.
 203, last line but 1, for *en* read *ek*.
 207, last line but 5, for *verit* read *vertit*.
 210, last line but 7, for *anima* read *animæ*.
 211, line 16, for *veritatem* read *cecitatem* (?).
 214, line 8, for *bonis* read *bonus*.
 217, last line but 9, for *recurrat* read *recurrat*.
 218, line 4, for *quoniam* read *quonam*.
 219, line 5, for *nullam* read *nullum*.
 234, line 5, for *aliusque* read *aliasque*.
 243, line 1, for *l. 30* read *l. 32*.
 245, line 6, for Φηπαλεῖς read Φητιαλεῖς.
 248, line 15, for *facere* read *fecere*.
 249, line 6, for *progressi* read *prægressi*.
 250, line 3, for *sit* *fædus*, read *sit fædus*,).
 250, line 10, for *ut* read *tu*.
 250, line 17, for *statutur* read *stetur*.
 256, line 14, for *aliique* read *aliisque*.
 260, last line but 9, for *indubitatio* read *indubitato*.
 268, last line, after *primus* insert some such word as *gradus*.
 269, last line but 3, for *significatio* read *significato*.
 270, line 17, for *ego* read *eo*.
 271, last line but 5, for *summam* read *injuriam*.
 277, line 1, for *sed edunt* read *se dedunt*.
 283, last line but 1, for *apta* read *orta* (?).
 284, line 16, for *iis* read *ii*.
 286, last line but 2, for *saris* read *satis*.
 288, line 5, for *ingressos* read *ingressi* (?), or perhaps for *jubentur* read *jubetur* (?).
 295, last line but 9, for *Respublicas* read *Respublicæ*.
 295, last line but 2, for *singularum* read *singularem*.
 296, line 15, after *utramque* insert *partem* (?).
 326, line 8, for *marita* read *materia*.
 331, line 3, for *Sevator* read *Servator*.

18365

AUTHOR

de Jure Naturae et Gentium Vol I
TITLE

[illegible]

18985

